

DOOS GAZETTE

Jaargang 2013

Van nr. 126 tot & met nr. 137

Index

Register Doos Gazette 2013

Nr. 126 - Januari 2013

- De kerstboom – Belga
- Blinde vinken
- 1732 – Een proces tussen liefhebbers van het vinkengezang te Poperinge
- Nieuw en aengenaem liedeken betrekkelyk op de dronkenschap

Nr. 127 – Februari 2013

- Schrikkelijk ongeluk te Yper
- Het stadhuis van Diksmuide - 1880
- Het gevogelte van Charles Estienne en de duiven van Chomel
- Vasten-avond-lied
- Liedeken op de nieuwe tamboers

Nr. 128 – Maart 2013

- Lancelot Blondeel
- Het ‘scheerbos’ Charles Estienne
- De wrede moord te Haesebrouck

Nr. 129 – April 2013

- Poperingsch gelukt
- Boter en Kaas in 1611
- De Varende vrouw
- Een paar gedichten van Irma Bouwet
- Pieter Daten alias Petrus Dathenus , een Poperingse dichter?

Nr. 130 – Mei 2013

- De Westlandloper op de erfgoeddag
- Over Pieter Daten
- 16 december 1565 - Toelating rogge te lichten in de landen van de Palsgrave
- Pieter Dathenus – G. Roos
- Gheleyn de Conynck, Poperings dichter
- Het graf van de soldaat Balemans te Hoogstade

Nr. 131 – Juni 2013

- Curieuze bomen – De slangendennen en taxussen aan de Sint-Janskerk
- De huidevetterij in de Veurnestaat
- 16 november 1771 – Huidevetters en leertouwers
- Pastorale en terre de Flandre - Simone Aubert-Estivals
- Hondshoote meule
- Die meule het myn eklapt
- Hymne in myn Vlaenderen

Nr. 132 – Juli 2013

- Avondwandeling Vestjensoverdracht
- Marc Noble – Een nobele scout, rustend in de Elverdingse grond
- Den drievoudigen pryskamp gehouden 8° september 1861 te Eecke
- Afscheidslied
- Jaco, de gebulte joncman

Nr. 133 – Augustus 2013

- 1713 – 1714 - De vrede van Utrecht en de gevolgen
- Nieuw barrièreverdrag
- 13 januari 1720 - 3 november 1720 – De grens wordt geproclameerd
- De Westlandlopers
- Odile Vandermarliere
- De drie maagden van Caester
- De Belie en de Patynemaekere

Register Doos Gazette 2013

Nr. 134 – September 2013

- Tabot House
- Omloop van de slagvelden
- Een moordwapen in het Stadsarchief te Popering
- Hop in Schijndel
- De regulering van de hophandel tijdens de middeleeuwen en vroegmoderne tijd - Kristof Papin
- 19 en 23 augustus 1573 - De slag van de hommel en de duurte
- 26 oktober 1573 - De aanstelling van de officieren
- 5 november 1573 – Hop
- 5 november 1573 – Maillard van Eenooide borg voor koop van hommel
- 18 november 1573 - Reglement op de teelt, bewerking en handel van de hoppe in Poperinge

Nr. 135 – Oktober 2013

- Volksliedjes van onder het stof
- De hop-est sluit de keten
- Poperinge in de vroegmiddeleeuwse tijd
- De Ieperdamcouter
- Pamele
- Het Vroonhof
- De Leeuwebeuten en het Rekhof
- De Kouter & de Bocht
- 1 juni 1562 – De abt verkoopt wijn boerderij op de Kouter
- De Creytenburg en de Schrikkelburg – de burcht van Pamele
- De Overdam
- De vroegmiddeleeuwse periode van Poperinge, een paar opmerkingen. Carlo Jengember

Nr. 136 – November 2013

- Creytenbrug en Pamele
- Ge zijt niet dood...
- Een stukje oorlogserfgoed te Poperinge:
- Het huisje van het Helleketelbos
- Eén van de laatste boerderijtjes in de stad wordt gesloopt
- Over stenen in een leerlooiersbedrijf
- Een paar stenen van de heirbaan
- Pupurninga villa
- 1107 – De baljuw in de ‘burgo vel in villa’

Nr. 137 – December 2013

- Kerst – Gerard Declercq
- Moeder waar blijft vader zo lang
- Sinterklaas & Odin
- Jehan Bodel en Sinterklaas in Vlaanderen
- ‘t Is weer tijd om op d’haoge te slaon – Guido Gezelle
- Poperinge wordt stad
- Diederik van den Elzas en Poperinge
- De markt, de vaart en de molens

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Tmand de biegt voorlezen.

Dat is, hem zyne feilen zeggen, die gebiegt moeten zyn. Zoo word verteld van een man, dat hy zyn wyf sloeg, eer hy ging om te biegten; dewijl zy hem dan door schelden en verwyten alles erinnerte, wat hy misdreven had. Op dien toon word ook *de gordijnmis* gezongen.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

Van mijn kant **een zalige kerst en een heel gelukkig nieuw jaar gewenst**
En alles wat je hart kan warmen!

De oudenummers van 'Doos Gazette' zijn te vinden op: <http://arch-poperinge.be/GG.html>
Ik ga proberen – als 't God't belieft – nog een jaar door te gaan met 'Doos Gazette'.
In dit nummer krijg je enkele oude schetsen en een heel stuk over de **'Blinde Vinken'**.
En we sluiten af met een waarschuwend lied met als titel: **Een Nieuw en aengenaem liedeken betrekkelyk op de dronkenschap.**

Afbeelding van de Kerstmarkt te Parijs uit de Hollandsche Illustratie nr. 28 – maandag 8 januari 1872.

De kerstmarkt te Poperinge 2012.

De ets hieronder komt uit de 'Belgische Illustratie' van de 18de december 180.

DE AALMOES, NAAR PINEL DE GRANDCHAMP.

De Kerstboom
Belga

't Was avond, helder scheen de maan
En blonk in volle pracht!
De sterren tooiden 't firmament
En glansden in den nacht.

't Was winter en de blanke sneeuw
Had alles overdekt
Als was er over 't ganse land
Een lijkkleed uitgestrekt.

Doch was het winter, was het nacht,
De vreugde heerschte alom
En mengde blij haar jubeltoon
By 't statig klokgebrom.

De gansche schepping vierde feest
Op 't heilig hooggetij
En zong het blijde Gloria
Met Bethlem's engelenrei.

Uit 't schoon paleis, het rijk hotel
Uit huis en burgerwoon
Ja, uit der armen schaamle stulp
Klonk zang en jubeltoon.

De kerstboom stond er opgesierd
En blink in hellen goed
Behangen met zoo menig fraais,
Met ooft en suikergoed

De kleinen huppelden van vreugd
Bij 't zien van al die pracht
En dankten 't Godlijk kindje, dat
Dit alles had gebracht.

Eén juichte niet, met schuwen tred
Sloop zij de straten rond
Of ze ergens in een arme buurt
Een luttel hoekje vond

Voor haar geen kerstboom, geen geschenk
Voor haar geen heder licht
Slechts honger, lijden en gebrek
Was 't deel van 't arme wicht

Hoe anders was't verleden jaar!
Toen zat ze op moeders schoot

En sprong en juichte bij het schoon
Dat haar de kerstcoom bood.

Toen was haar leive vader daar
En kwam haar vuchten bien;
En hief haar bij de kerstboom op
Dat ze alles goed zou zien.

En nu! ... reeds lang was vader waeg:
Ook moederlief ging heen.
En 't kind, hun beider lieveling
Hun Anna bleef alleen.

Alleen van alle hulp beroofd,
Uit vaders huis verjaagd;
Door vriend en maagden afgesnauwd
Als ze om een aalmoes vraagt.

Verkleumd en biberend van kou
Doorkruist ze gans de stad
Doch nergens troost en onderstand
Vindt ze op haar droevig pad.

Ze schreit van honger en verdriet
En dwaalt door straat bij straat,
Tot ze uitgeput en afgemat
Op 't eenzaam kerkhof staat.

't Is alles stil en doods in 't rond
Geen levne, geen gerucht,
Dan 't snikken van het arme kind,
Haar smartelijk gezucht.

'Ach moeder!' nokt ze en zinkt op 't graf
'Och lieve moeder, mijn!
Och, roep me moeder, laat me toch
Weer spoedig bij u zijn.'

Uw Anna heeft zo'n bittre kou,
Ze heeft zo'n honger, moe
En hoe zij smeekt men werpt haar zelfs
Geen enkel stukje toe.

Ge zijt nu in de hemel, moe
Het is daar toch zo schoon;
Gij hebt het mij zo vaak verteld
Van Jezus' hemelwoon.

O, daar zal wel een kerstboom zijn
Voor ieder deugdzaam kind,

Dat braaf en wijs is en als ik
Zijn dierbare ouders mint.

Die sterren zijn de lichtjes vast,
Die hangen aan den boom,
O, lieve moeder, roep me toch,
Opdat ik spoedig koom.

Zij heft de weenende oogjes op
En ziet den hemeltrans
En hoe de mooie sterren staan
In schitterenden glans.

Zij voelt geen kou, geen honger meer
Zij meent bij moet te zijn,
Den schoonen kerstboom daar te zien
In hellen glorieschijn.

En juichend zweeft ze naar omhoog
En rust op moeders schoot...
En toen de graver 's morgens kwam,
Lag de arme kleine dood.

Blinde vinken

Nog niet zolang geleden zag ik in het TV programma 'Iedereen Beroemd' een vinkenier met passie zijn hobby uitleggen, waarbij hij ons wist te leren dat je vinken had die gewoon 'suskewiet' zingen en andere die een ander wijsje piepen, en die men 'Waalse' vinken noemt.

Ik heb in het verleden als eens een artikel geschreven over 'vogelen', met als titel: 'Van Vinken en Reisduiven en van Vogelen'. Zie hiervoor oktobernummer van het jaar 2005 of nummer 41 van 'Doos Gazette'.

Onlangs bij het doornemen van het 'Geschiedboek der gemeente Roesbrugge-Haringhe van 1800 tot 1907' geschreven door Louis Augustin Rubbrecht, vond ik daarin een prachtig artikel over de vinkeniers dat ik hier wens over te nemen en aan te vullen.

Louis Augustin Rubbrecht werd op 26 maart 1837 geboren te Roesbrugge-Haringe en overleed op 2 september 1914 te gent.

Hij gaf zijn artikel de titel: 'Blinde vinken' mee.

Wij kunnen niet vaststellen, wanneer "t verblinden van vinken in de volksgebruiken gekomen is. Geen twijfel, dat deze wreedheid gepleegd werd om den zang van den vogel te vermeerderen.

Alles wat wij hier betrekkelijk onderzocht en ondervraagd hebben, heeft geen oplossing medegebracht.

't Geschiedkundig werk van professor Moke, over de zeden, gebruiken en feesten der Belgen, maakt hier over geen gewag. Met de welwillende tussenkomt van 't stadsbestuur van Brugge, aan welk wij onze dank bewijzen, hebben wij een onderzoek geopend. Wij hebben ons gewend tot de gemeentebesturen van Hasselt, Kortrijk, Menen, Poperinge, Roesselare, Tielt, Veurne en Ieper.

In persoon hebben wij inlichtingen genomen bij verscheidene municipale besturen van 't Noorden van Frankrijk, bij menige maatschappijen en bij oude liefhebbers.

Niemand heft onze vraag opgelost. Men is algemeen van gevoelen dat dit volksvermaak van ouds bestaat.

Buffon, de welgekende natuurkundige, schreef in zijn werk, dat de vinken nooit beter noch langer zingen, dan wanneer zij door de ene of de andere omstandigheid 't gezicht verloren hebben. Dit gebeurt, schrijft hij, wanneer de vogel, tussen twee vensters ten zuiden, aan de zonnestralen blootgesteld is. Hij voegt er bij, dat van daar 't gebruik opgekomen is de vinken te verblinden, 't geen men bijzonderlijk in Vlaanderen ontmoet.

Gedurende ons onderzoek, werd on een oorkonde medegedeeld van wege de stad Poperinge. Zij bestaat in de 'quarte costuyme ende usantie van de liefhebbers der vyncken' onderhouden binnen de stee van Poperinghe, anno 1685.

Te Bergen St. Winnoc, bestaat een register waar wij 't jaartal 1792 aantreffen met deze woorden: 'Cataloge van de vinckenieren binnen Bergen.'

Geen de minste verordening volgt dit hoofdstuk.

Alleenlijk hebben de gildebroeders hun handteken geplaatst.

Daar de 'Quarte costuyme' der gilde van Poperinge 't enige stuk is, dat de stempel der oudheid draagt, geven wij het in zijn geheel.

Gepresenteert eene petitie aen den maire deser stede ende jurisdictie van Poperinghe geannexeert deze jeghenwoordige register ende reglement ende quart costuyme ende usantie der liefhebbers der vynckeniers, in date 8 januari 1685.

Ende becommen de permissie conforme aen de selve by appointenment van de 7 germinael 't jaer 13.

Uit deze laatste zin, leren we dat de hieronder aangehaalde oude 'kaarte' van de 8ste januari 1685 aan de nieuwe machthebbers onder het Frans bewind, ter goedkeuring voorgelegd werd.

Quarte, costuyme ende usantie van de liefhebbers der vyncken onderhouden binnen de stede van Poperynghe, anno 1685.

1 – Alvooren niemant ter vergaederynge en sal vermogen te misbruycken ofte ydelick in synen mondt te nemen de naem Godts ofte Maria syne gebenedyde moeder ofte zyne lieve heyligen op de verbeurte t'elken keere van x schele parisis, d'een helft ten proffytte van de gemeynen armen, en d'ander helft ten proffytte van de liefhebbers, staende de selve personen ter ordinantie van den coninck, hooftman ende gouverneurs, van de voorseyde liefhebbers.

Het is dus verboden te vloeken.

2 – Niemant en zal vermogen ter selver vergaederynge eenig twist ofte tweedragt te maeken op de boete van gelyke x schele parisis ten proffytte als vooren.

Het is ook verboden ruzie te zoeken.

3 – Alle de gonne 't zij inwoonders ofte vremde begeirende te commen in dese liefhebberye sullen zyn ontfangen mits betaelende aen den cnape iiij pond parisis.

Het lidgeld bedragt 3 pond parisis.

4 – Alle ghone wesende van dese liefhebberye die begeiren te syngen om croone ofte prys sullen hun lieden alle jaeren laeten vynden op den eersten meye smorgens ten ses uren ter sulcker plaetse daer het den coninck sal believen wesende elcken gestoffeert met synen vogel op de verbeurte van volgen en prys.

De wedstrijd begint op 1 mei om zes uur 's morgens.

5 – Ten selven daege, ure ende platse wesende vergaedert sal den coninck synen vogel mogen stellen daer them belieft te weten op d'een ofte d'ander syde ende voorts naer lote, elck synen vogel op de wyd van thien voeten van anderen stellen.

De koning stelt eerst zijn vogel waarna de anderen volgen.

6 – Alle de gonne int stellen synen vogel, wert gehouden te betaelen aen den voorgaenden coninck een stuyver eer hy uyt den hove gaet.

Iedereen die een vogel stelt dient 1 stuiver te betalen.

7 – Niemant sal vermogen te nemen **kervers** naer synen wille, ten waer **idoone** bevonden waere by coninck hooftman en gouverneur op de verbeurte van croone en prys.

Niemand mag een aantekenaar of 'vinker' aanstellen zonder dat deze door de koning capabel bevonden en goedgekeurd werd.

8 – Niemant en sal vermogen croone of prys behaelen ten sy met een wyntervincke, die syn beginsel ende eynde neemt.

Niemand kan prijs halen tenzij met een wintervink, die zijn liedje volledig zingt, dus mete beginsel en einde.

9 – De selve vogels alsoo behoorlick ingestelt synde, ende die bevonden wert met syn eygen vogel meest liemen (*liedjes*) gezongen thebben behoudens dat den vogel syn liemen begint end voleyndt, sal coninck wesen, ende ontfangen de croone ende halsebandt naer costuyme, welken vogel sal syngen van smorgen ten 6 uren tot den seven uren voorseydt diessal den coninck gehouden syn aen den voorseyden halsband te hangen, een schilt ofte schaekel van goudt ofte silver, mits gaeders oock seker stellen voor den selven halsebandt, soo inwoonders, als die van buyten ten contentement van den hooftman ende gouverneurs.

10 – De liefhebbers sullen ten selven daege naer den sanck van de vogels verobligeert (*verplicht*) wesen misse te hooren met den selven coninck op de boete van x pond parisis ten waere legitime excusie welcken dienst van de misse sal betaelt worden by de generaele liefhebbers elck syn advenante, die sal gedaen worden in al sulcke kercke als den coninck geradig zal vynden.

11 – Soo iemant van de liefhebbers vermaent wesende by den cnaepe is gehouden te commen ter sulcker platse en ure, als hem sal gedenommeert (*aangeduid*) wesen ten waere excusie als voren, op de boete van v schele parisis.

12 – Soo wie conynck wert sal ter vergaederynge van beyde d'eerste daegen vry syn van gelag mits gevende ten derden daege een schouder weirdig een gulden, als wanneer een iegelick geweest hebbende ter vergaederynge sal moeten syngen met een vogel de syne, ofte wel ander, tot winnen syn gelag.

13 – Den afgaenden conynck sal ten derden daege van meye geven ten proffitte van de vergaederynge **een honderd eyren** werdig ten minsten xxiiij pond parisis.

14 – Alle de gonne gesongen hebben om croone, ofte prys, worden gehouden ter vergaederynge te commen, op de boete van croone en prys.

15 – Indien 't gebeurde dat eenen conynck drie jaren naer een conynck waere ende alsoo **keyser** wiert

zal niet jegenstaende dies den halsebandt in de liefhebberie blyven,

ende sal drie jaeren te vergaederynghe vry gaen van gelaege,

naer welke drie jaeren, hy oock niet en sal mogen syngen, nog te iemandt zynen vogel leenen ten waere om den schouder.

16 – Soo wie belieft te commen byden geselschappe om den coninck te vereeren wert wel gecommen mits betalende syn gelag.

17 – Alle mangelyngen ofte vercoopyngen van vogels ofte utten gedaen by de liefhebberye sullen van elcken schelling betaelen een stuyver, d'een helft voor den armen ende d'ander helft voor de liefhebbers.

18 – Alle **weddyngen** gedaen tzij in de vergaderynge, hof ofte elders sal men moeten betaelen eer men weg gaet.

19 – Alle de liefhebbers sullen verobligeert wesen als er iemant van de liefhebbers comt 't overlyden een misse 't offeren over de ziele mits daer toe van hun lieden cnaepe vermaent wesende op de boete van c schel parisis.

Aldus den verbonden deser bovenstaende quarte toegestemt ende geaccordeert by myn eerweerden heer den proost, bailliu, burgmeestes, schepenen ende raden der stede ende jurisdictie van Poperinghe ten greneraele vergaderinghe op den 8 january 1683

Als greffier ondertekent Philippe Raule

Voor conforme

Voor den hooftman getekend D.J. Snick

S.V. als greffier

Gezien ende geaprobeerd deze bovenstaende reglementen, voortyds door het gewezen magistraet der stede ende jurisdictie van Poperinghe, geaccordeerd, om door de liefhebbers gezegd vinckeniers geobserveerd te worden.

Gedaen tot Poperinghe den 7de germinal 13ste jaer

Den meyer der stede ende jurisdictie van Poperinghe

Getekend Coppieters Twallant

De maatschappij droeg de naam van: Hooggeachte boomgaard vinckeniers.

Haar zinspreuk was: **'Vredende beminders Dianisten'**.

Hier van maakt 't reglement geen melding, maar wij vinden deze inlichting in de verslagen van vergaderingen, wij delen er een van mede.

‘op den 1ste mey 1776 hebben wij ingestelt de nieuwe wet door wy confrereren ende by voeysen verkosen ende uyt geropen voor

hoofman permanent Sieur Franciscus Ignatius Parsys,

deken Josephus Gelard,

balliu permanent Hyacinthus Baeckeroot,

tresorier Petrus Victor

twee gouverneurs, voor eersten Bertinus Vylet, tweeden Carolus Derudder,

Ferdinandus Debergh Ludovicus Debergh, Baptiste Gelaerd, Petrus Carpentier, Jacobus

Ramoud, Ludovicus Vanden Broucke, Eugenius Behey, Joannes Vanden Ameele, Pieter

Fidelis Grendel.

Hier op generaelelyk ondertekende ende consenteerende te volkomen aen de toekomende kosten ende lasten ende soo in 't geven van ieder elk syn prys weerdig een patacon ende die u sigh soo stout kennende in het selve niet te volkommen sullen hier toe wettelyck gedwongen worden.

Getekend Pieter Chavaete, coninck.

Tot zover het oude reglement van de Vinkeniersgilde van Poperinge.

De eerste schriftelijke verwijzing, zo leren we uit de brochure ‘Suskewiet’ die CO7 opstelde, naar een vinken-zetting is van de hand van de Ieperse korenmeter en kroniekschrijver Augustijn van Hernighem.

Hij beschrijft in zijn kroniek een vinken-zetting en misviering van de Ieperse vinkeniersgilde op 1 mei 1595. Uit deze en andere beschrijvingen kunnen we opmaken dat een aantal van de tradities en gewoontes rond de vinken-zetting weinig veranderd zijn doorheen de eeuwen.

Volgens van Hernighem werd op de eerste dag van mei in het hof van de saai-volder gezongen voor het koningschap. Een deel van het hof werd afgezet met touw, zodat niemand te dicht tot bij de vogels kon gaan. Ieder mocht twee vinken inzetten. De liedjes van beide vogels werden

samengeteld. De zetting duurde van zes tot zeven uur 's morgens. Anthony Cottyn won en werd meteen ook keizer. Hij was met dezelfde twee vogels de twee jaren ervoor immers koning geworden. Na de zetting ging men gezamenlijk naar de mis in de Sint-Pieterskerk waar de vogels bij het altaar werden gehangen.

In Ieper werd de vinkenvereniging ‘De Dianisten’ genoemd, ofwel de volgelingen van Diana. In Poperinge was de zinspreuk van de vinkeniers zoals we zagen: **‘Vredende beminders Dianisten’**.

Die vinkeniers konden echter moeilijk ‘Diana’ als patroonheilige nemen. In Ieper werd dit de Heilige Philippus.

En we mogen aannemen dat dit ook in Poperinge het geval was. Misschien is dit wel de reden waarom we in de Sint-Bertinuskerk een relikwie van de Heilige Philippus vinden.

Reliekhouders met relik van H. Philippus

1732 – Een proces tussen liefhebbers van het vinkengezang te Poperinge

Over deze vinkenvereniging vonden we een proces uit het jaar 1732, dat ons het één en ander kan leren.

Het eerste document van dit dossier dateert van de 17de juni 1732. (SAP Processen 1731a)

Aen mijne heeren

Suppliërende verthoont oodtmoedelick **Pieter Omez junior**

te kennen ghevende hoe dat hij ledent eenighe jaeren

gheworden zijnde geselle vande liefhebbérie van het Vinckenghesangh binnen deser stede, men tot den eersten mey 1730

alleenelick heeft ghepleeght omme te stellen ende te pointen par teste,

tgonne in ieders regaert soude moghen dependeren tot helpen afdraghen de oncosten ende voordere accessoiren voortscomende uyt den hoofde van het celebreren de solemnele misse op den patroondagh

ende al was het dat niemant desen aenghenomen reghel ende maniere van doen en hadde behooren te buyten te gaen

het is nochtans soo

dat eenighe vande liefhebbers op hun eyghen chef sigh hebben vervoordert van contrarie aen het vermelde ghebruyck

insghelycx omme te stellen tgonne was dependerende aenden jaerelickschen coop van prysen, doen dat dese prysen voormaels altijdt hebben betaelt gheweest door de gonne hunne

vinckvoghelen ghebruykende om jeghens elckanderen te singhen om prijs, twelcke oorsaecke heeft ghegheven dat den suppliant naer presentatie van sijne jaercosten te betaelen

de welcke soudén belanght hebben aende selve dienst der misse ende accessoiren voortcomende uyt den hoofde van het celebreren de solemnele misse op den patroondagh ende al was het dat niemant desen aenghenomen reghel ende maniere van doen ende hadde belooven te buyten te gaen.

Heeft aensocht ende gheprotesteert van te scheyden van sijnen candt uyt de selve liefheberije, al het welcke niet gheaccepteert sijnde,

men heeft hem genoeyt in het vriendelicke tot betaelinghe van de jaercosten vermaent

ende alsnu vindt hy sigh uyt crachte van mandaet gheteeckent by **Pieter Masselin**

door den heer amptman deser stede

ghesommeert met dreyghement van executie tot betaelen

de somme van twee ponden parisis met de costen daer aen dependerende

soo ghesien can worden by de medeghevoughde copye mandaet

ende relaes daer onder staende van de selve heer ampman

waeraen uyt corthede gherefereert wort,

Quaelick nochtans nulliter ende van onweerden niet alleenelick om de peremptoire redenen hier vooren verhandelt

maer oock omme dat dierghelycke tauxatien niet en ligghen in parate executie,

dan wel ende alleenelick in eene simple acte

tsy by bevelen ofte andersints

oorsaecke waerom den suppliant sigh keert tot mijne voornoemde heeren

De selve seer instantelick biddende believe ghedient te sijn

considerende de premysen deser

van quaet verclaerende de voornoemde sommatie ende ghecomineerde executie aende

voorseijden Messelin ende officier exploiteur

te ordonneren
ende ist noodt hun solidairelick te condemnieren
de selve te laeten vaeren costeloos ende schaedeloos
met condemnatie inde costen vande processe
Houdende middeler tijdt, ten minsten by provisie ende op seker in staete de selve
ghecomineerde executie twelcke doende etc.
J. Mazeman

Hommez stelt dus dat men in het verleden bij de vinkeniers het lidgeld gebruikte om de jaarlijkse mis met accessoiren te betalen. Nu had hij geconstateerd dat het lidgeld gebruikt werd om de prijzen van de vinkenzetting te betalen. Dit kon volgens hem niet omdat men in het verleden daar enkel het 'inleggeld' van degenen die aan de zetting deelnamen, voor gebruikte.

Hommez gaat dus niet akkoord met deze gang van zaken en weigert dan ook zijn jaargeld te betalen. Hij trekt daaruit ook de consequentie om uit de gilde te stappen.

De schatbewaarder van de vinkeniers blijft echter zijn lidgeld eisen en schakelt dan ook een deurwaarder in om Hommez voor de rechtbank te trekken, waartegen Hommez natuurlijk weer protesteert.

Meestal kwam er na een aanklacht van de eiser, een 'wysdom executoir' van de rechtbank, waarbij de verdediger opgeroepen werd om zijn verdediging schriftelijk binnen te brengen. We vonden de onderstaande acte van de hand van Baeteman, hun advocaat:

Uyt cracht van wysdom executoir
ghedecreteert by d'heeren burghmeesters ende schepenen
der stede ende jurisdictie van Poperynghe
opde verthoonynghe ende versouck van coninck, hooftman, gouverneur ende voordre
bemynders vande liefhebberye van vynckenghesangh binnen deser stede van Poperynghe
danof sijnde ende gherefereert wordt
sal den eersten officier competent deser voornoemde stede hier toe aensoght
ten versoucke ten versoucke van **Pieter Messelin filius Jan**
in de qualiteyt van afgaenden tesorier van de vergaderynghe vande voorschreven liefhebbers
der vyncken
sommieren ende executeren den persoon van **Pieter Omez junior**
gheswooren liefhebber vande voorschreven vergaederynghe
ten einde hy sal hebben te betaelen tot crachte van tvoorschreven wysdom executoir
aenden requirant
de somme van twee ponden parisis soo vele hy schuldigh is over sijn jaer gheldt ghetaxeert by
de voorschreven coninck, hooftman ende gouverneurs van de voorschreven vergaederynghe
op den 1ste mey 1730
omme te betaelen de oncosten die jaerlickx in de voorschreven vergaderynghe
soo over de celebratie vande solemnele misse op den patroon daegh ghedaen,
incoopen vande prysen om het voghelen ghesangh
als andersints by de quarte vande vergaederynghe.

Vermelde advies versoght desen vierden juny 1731 met costen
My toorconde als tesorier vande voorseyde vergaderynghe ende was onderteeckent Pieter
Messelin
En ze motiveren zich uitgebreid:

Motif van rechte communicatif omme **Jan Baptist Delanothe**,
als conynck vande vergaederynghe vande vynckeniers
binnen dese stede ende jurisdictie, met consoorten verweerder ter eender zijde
Jeghens

Pieter Omez, oock vynckenier vande voorseyde vergaederynghe,
heesscher by requeste vanden 9° juny 1731 ter andere

Voor mijn heeren burghemeesters ende schepenen der stede ende jurisdictie van Poperinghe

1 - Men soude s'heesschers wydloopigh gheschifte van contrerejectie ingedient den
seventhienden novembre lestleden met eene enckele verwerpynghe connen voorby gaen

2 - Voor soo veele hy heescher aldaer gheene de aldermyndste ontmoetynghe heeft weten te
gheven, aen de deurslaende redenen ende middelen van rechte seer pertinentelick vastghestelt
by hunne voorgaende ghedienden

3 - Sonderlynghe articulis 5. 6. ende 7. van hun gheschifte van rejectie inghedient den 28ste
july te vooren jeghens s'heeschers oock wydtloopigh contreadvertisement

4 - Niet te min omme s'verweerdere wettelicke exceptien ende weeren ende s'heeschers
alderhoogste onghelyck noch naerder ende claerder aen te wysen

ende ten overvloede syn voorseyde gheschifte van contrerejectie grondelicken te verijdelen

5 - **De verweerdere** hebben in raede bevonden daer by te vorighen de naevolghene
bemerkynghen op de welcke ghebeden worden, particulier attentie te willen nemen

6 - **Voor eerst** dat het ter intentie van de verweerdere, ende ter materie dienende tenemael is
peremptoir ende decisif,

van dat den heesscher opentlick heeft moeten bekennen ende van eenen anderen cant blyckt,
uyt s'verweerdere overlegh van dat den heesscher met vier andere oude

de nieuwe liefhebbers vande vynckerie,

op den derden mey 1726 inde vergaederynghe van de vynckeniers aenveerdts hadden,

op expresse conditie van by hun te onderhouden ende te achtervolghen

de lasten vermelt ofte onderverstaen by de statuten van de voorseyde vergaederynghe

ofte liefhebberie vande vynckeniers deser stede ende jurisdictie by ulieden goet ghekeurt,

hernieuwt ende executoir ghewesen den 24ste **april vanden voorseyden jaere 1726**

7 - Vervolghenlyck alleenelick acht daeghen voor dat den heesscher, met de vier andere oude

supposten alsoo hadden aenveert **Pieter Cortois, Cornelis Haezebaert, Pieter**

Paesscheseune junior, ende alle de andere supposten, uytghenomen de vijf oude, onder de
welcke den heesscher begrepen is,

8 - Ende wel **duydelick** als dan hadde besproken van dat alleene ieder van de liefhebbers soo

oude als nieuwe, ghelouden souden wesen, hun te ghedraeghen ende te onderwerpen,

aen al het gonne by conynck ende gouverneurs, voor het toecomende soude worden

ghestatueert ofte ghetauxeert, tot de betaelinghe van de jaerelicksche onkosten vander prijzen
ende andersints

9 - **Sulkerwys** dat den heesscher met de vier andere oude supposten selfs aen alle de

liefhebbers vande vergaederynghe,

soo nieuwe als oude,

hebbende ghegheven voor wet

de noodtsaekelickheydt van by ieder suppost te moeten contribuieren inde tauxatien ofte

ommestellynghen tot het loopen vande jaerelicksche prijzen

10 - **Met wat ghemoet van rechte**, can den heesscher sigh ontfenden, van te achtervolghen

ende te moeten onderhouden,

ofte om beter te segghen jeghens hem te laeten wercken, eene wet, conditie ende last,

die hy selfs soo ten laste van d'oude, als vande nieuwe liefhebbers vande vynckerye, sijne
confraters, hadde opghestelt ende besproken

11 - **Weet hy dan niet** ofte behoorde hij niet te weten,

de onteghensprekelicke maxime,
gheciteert by het voorseyde 7ste article, van s' verweerdere voorseyde gheschryfte van rejectie
quod quique juris in alium statut eodem ipse atatur

12 - Ten tweeden,

dat inghevolghe de ghemelde wet ofte conditie by den heescher ende de vier andere oude
supposten uytghegheven ende besproken,
oock als oirboorigh ende noodtsaeckelick, sonder eenighen teghensegh haere volcommen
uytwerkinghe heeft ghehad

13 - Aenghesien alle de supposten, hun part ende contingent hebben ghedraeghen ende
ghecontribueert

ende noch bereedt sijn te draeghen ende te contribueeren in de oncosten van de jaerelicksche
prijzen ende andere de conynck ende gouverneurs opgheselt ende op te stellen

14 – Omme den heesscher dieshalvens confuys te maecken

de verweerdere segghen alhier over,

alhoewel door overvloedigheydt van rechte,

de attestatien vanden tweeden ende vijfdens deser jeghenwoordighe maendt decembre

15 - Ten derden ende eyndelynghe

dat in dese beghinselen ende omstandigheden de welcke incontestable syn,

ende by evidentie resulteren, uyt s' heesschers eyghen daet,

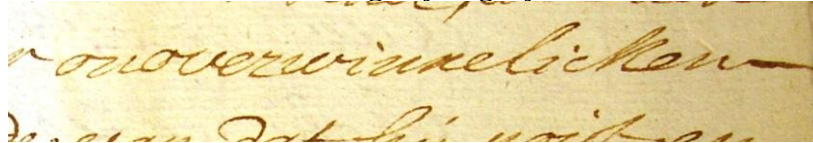
het aen den heesscher gheensints toe en staet,

eenigh verschil te willen maecken weghens de jaerelicksche oncosten tot het coopen vande

prysen, tusschen de vergaederynghe ofte confrerye vande liefhebbers in de vynckerye,

met de gulde opgherecht **by patenten vande souverain**

16 – Des te meer over al de ghelyckigheyt van reden is occurerende ende aen den heesscher

onoverwinnelicken

bejeghenende van dat hij noyt en magh

nichte can commen jeghens sijn eyghen daet ende jeghens eene wet,

die hij selfs aen alle de supposten heeft helpen gheven ende stellen

17 - Boven dat in de twyffelachtigheydt ende onaenghesien het gonne voorseyt

de conditie van bij alle de supposten te moeten contribueren ende jaerlikxsche oncosten tot

het coopen van de prijzen van rechte onderverstaen soude moeten wesen besproken te hebben
gheweest.

Om alle welcke redenen

naer verwerpinghe van den voorderen inhouden van s' heesschers gheschryfte van

contrarejectie, bij irrelevantie ende impertinentie, onghegheneerthede ende niet

aenveerdelickheydt,

de verweerdere persisteren ende concluderen als bij het jeghenwoordigh gheschryfte ende bij
hunnen voorgaende gedienden met costen

Implorerende op alles, etc.

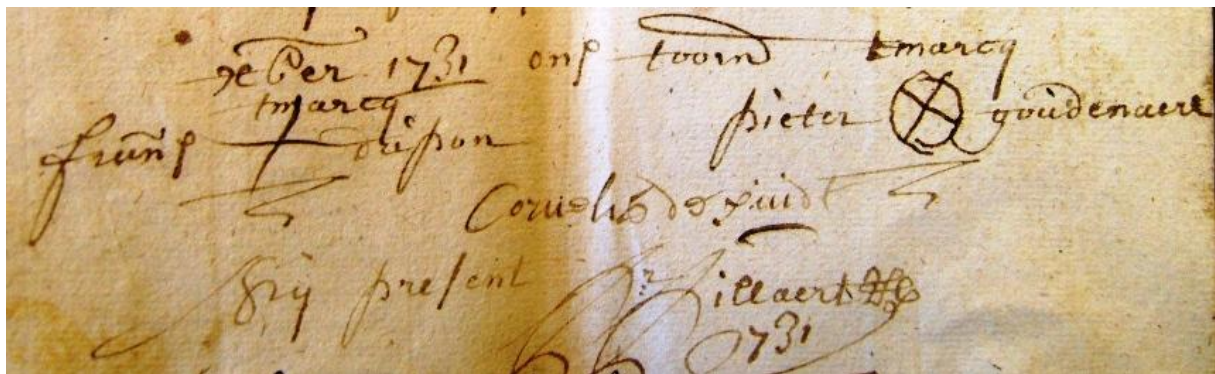
J. Baeteman advocaat

*Hommez had dus nog geholpen om vier nieuwe leden binnen de vinkengilde te aanvaarden.
Daarmee had hij zich ook akkoord verklaard om de beslissingen die de gilde verder nam, te
aanvaarden en deze had nu eenmaal beslist om het lidgeld ook als prijzengeld te gaan
gebruiken en niet alleen voor de viering van de mis op de patroondag.*

En daaruit besluit men dat de eiser zeker niets te zeggen heeft over hoe het jaargeld gebruikt mag en kan worden.

En men voegt er nog een verklaring aan toe van verschillende leden vinkeniers:

De onderschreven **Pieter Goudenaere ende François Dupont ende Corneel Depuydt**, confreres vande liefhebberie vande vinckeniers, binnen deser stede van Poperinghe attesteeren midts desen voor waer ende waerachtigh te sijn, dat sy van hunne begin in hunne qualiteyt voorschreven altijdt betaelt hebben het getaxeerde jaergeldt soo van gestelde prysen als andere oncosten dienende tot de selve liefhebberie die bij de meesters telcken jaere getaxeert is geweest ende noch bereyt sijn tselve te doene, verleenende dese attestatie aen sieur **Jan Baptist Delmot**, coninck van de liefhebbers voorschreven omme hem te vallideeren te raede vindende met belooft van tselve te reïtereeren voor alle jagen

A snippet of a handwritten document in Dutch. It features several signatures and dates. At the top, '2e Per 1731' is written. Below it, 'onf. toorn' and 'Emarc' are visible. The main body contains the names 'pieter Goudenaere' and 'Corneel Depuydt' with circular stamps over them. At the bottom, 'Sij present' and '1731' are written.

Dan was het weer aan advocaat Mazeman om zijn wederwoord te formuleren:

Contraadvertissement omme Pieter Home heesscher bij requeste vanden neghensten juny 1731 ter eendere sijde Jeghens **Pieter Esselin** verweerdre ter andere Voor mijne heeren burghmeesters ende schepenen der stede ende jurisdictie van Poperynghe

1

Alvooren den heesscher sprekende op de pretense interceptie van **Jan Baptist Delmote** seght dat hij ongh gehouden is dito Delmote alhier als intercipient van de saecke van de verweerder te kennen ende aenveerden, soo langhe als hij ten dien eynde niet en doet consteren van sijne volmacht ende autorisatie van den hooftman ende voordere meesters van de liefhebberij der vincken onder het adveu van de obtie in executoire ten regaerde van de costen

2

Omme dat dese saecke haeren afhanck heeft van eene sommatie met dreyghement van executie ghedaen doen door desen verweerder

3

Den edelen rechter heeft bij sijne interlocutoire sententie van **den elfsten** der voorseyde maent om ghenoughen laeten uytstijnen dat soo eene vague interceptie niet en conde beletten de selve obtie in executoire

4

Inden tijdt dat hij niet aenden pretensen intercipient maer aende verweerders gheordonneert heeft de overlegghinghe van de originele quaerte van octroy

5

Indervoughen dat den vermelden Delmote anders niet en heeft aen ghenomen gheweest nochte als nu en can wesen als medeghevoughden verwerder

6

Op welcke maniere den heesschre ontmoetende het gheschrijfte van advertisement communicatyf bij hun inghedient

sal segghen eerst ende alvooren tsijnen voordeele

te nemen dat de verweerders om ghenough trest tenueren tgheposeerde bij requeste instel deser,

als te weten dat hij ledent langhen tijdt met opene bursse ende clinckende pennynghen ghepresenteert heeft

sijne quote ende part te betaelen van het celebreren der solemnele misse ende accessoires van diere relatyf aende reghels

ende het vermoghen begrepen bij de gheexhibeerde origineele quarte van octroy

mitsgaeders dat hij doen ter tijdt aensocht ende gheprotesteert heeft

van te scheeden uyt de liefhebberije van het vinckenghesangh,

ende dat de verweerders met hunne consorten het selve hebben gherefuseert,

op pretensie dat sij verstonden dat den heescher oock soude ghecontribueert hebben in de partie vande ghecochte prijzen,

twelcke alsoo tsaemen was bedraeghende twee ponden parisis

7

Sulcx dat alhier enckelick te examineren valt

of de verweerders gherecht sijn tot meerder somme

als de gonne by den heescher menighmael ghepretenteert,

mitsgaeders of sij daer toe hebben vermoghen te agieren bij sommatie

8

Dat sij, partie, niet gherecht noghte ghefondeert en sijn staet vaste bij de regel ende statuyten der vermeende quarte van octroy

9

Vuytte dies datter aldaer nerghens te bevinden en is dat ieder liefhebber soude ghehouden sijn te contribueren inden coop van prijzen,

dan wel ende **alleenelick elck sijn contingent in de goddelicken dienst der misse**

10

De liefhebberije vande verweerders

is enckelick ghegrontvest op den inhouden der selve quarte

ende het wijsdom executoir is daer aen relatyf ende en can oversulcx niet gheexecuteert worden buyten de paelen de selver

11

Boven dat het naer rechte ende pratycque is trivial

dat alle wettelicke acten de welcke binnen de jaere niet ghepandt nochte ter executie gheleyt en worden, naer het expireren van diere moeten vernieuwt worden by oproepinghe van den

ghecondemneerden

12

Niet doende te considereren tgonne op **den derden mey 1726** in het register folio 15 en 16 ter aenveerdighe van **Pieter Courtois, Jan Baptist Van de Cruyce, Pieter Messelis ende Anthoine Mignot** soude uytghedrukt staen,

13

Als ghenoug sijnde, dat de paelen selfs op sverweerder versouck door mijne heeren van de weth ghestelt waeren preciselick conforme den inhouden der voornoemde quarte dies niemant teynden dies eenighe veranderinghe veel min eenighe nieuwigheden conde doen, sonder het overstaen ende ghedragh van de selve weth

14

Boven dat t'ghedragh van wijsdom executoir ten opsichte van dierghelicke ghepretendeerde nieuwicheden ook gheen het minste effecte en baeren ten sij dat sij voor den rechter herkent ende van hem ghedecreteert worden.

15

Vanden anderen candt dese acte aenveerdighe en besluyt anders niet als eene belofte van dese vier liefhebbers dat sij sullen onderhouden het gonne voorder bij coninck ende gouverneurs sal ghestatueert ende gheresolveert worden te taxeren tot betalen de jaerelicksche oncosten van prijzen

16

De verweerders en bethoonen dies aengaende gheene resolutie veele min dat den heesschre in dierghelicke resolutie soude gheinterveniert ende gheconsenteert hebben

17

In teghendeel dit en heeft noeyt gheen ghevolgh ghehadt ende den heeschre en heeft noeyt de oncosten van prijzen weten betaelen als door de gonne die hunne voghelen volontairelick waeren ghebruyckende tot singhen jeghens elckanderen om prijs

18

Bij soo verre de verweerders op desen voet ghecontinueert hadden daer en soude gheene difficultheyt opgheresen hebben ende den heesscher en soude niet gheprotesteert ghehadt hebben van uyt dese liefhebberije te scheeden

ghelyck noch eenighe van sijne gheassocieerde verstaen te doen

bij soo verre sij dese dispuyt baerende nieuwigheyt vrijwilligh niet en connen te verlaeten

19

Dat den heescher insghelijx ghefondeert is van dese liefhebberij **ad libitum** te verlaeten, staet ghenough vaste

20

Omme dat niemant ghehouden is jeghens sijnen dank langher in eenighe liefhebberije te blijfven als hij en wille

21

Ende dat vanden anderen cant

de quarte niemant tot verblijf en asstingeert

nochte den heesschre sigh daer toe niet en heeft gheëngageert

vele min de verweerders voorsien sijn van eenigh octroy vanden souverainen prince, waer bij men niet en soude moghen scheeden sonder consent van de regierders deser liefhebberije

22

Waerom den heesschre eensweeghs recht is versoeckende op sijn wensch van scheedinghe uyt de vermelde liefhebberije

Mits welcke den heesscher verwerpende den voorderen inhouden van sverweerdens
 advertisement communicatyf
 in het besondre niet wederleyt bij loochenynghe, buytenspooricheyt, onghefondeerthede ende
 impertinentie
 concludeert ende persisteert als hier vooren
 ende bij requeste et omni meliori modo met costen
 Implorerende hier toe ende op alles etc.

J. Mazeman

Getekent 4 july 1731

Advertissement communicatif het welcke wort inghedient bij ende van weghe
Jan Baptist Delmote als coninck van de vergaderinghe van de vinkeniers binnen dese stadt
 met consorten, verweerder ter eender sijden
 Jegkens
 Pieter Homé, oock vinckenier in de selve vergaedinghe
 heesscher bij requeste van den 9de van den jeghenwoordighen maent ter anderen
 Voor mijne heeren burghmeesters ende schepenen der stadt ende jurisdictie van Poperinghe

1

De verweerdens in voldoeninghe van d'ordonnantie van uedelen vervat bij de sententie
 interlocutoir van den 11 der jeghenwoordighen maent
 doen alhier den overlegh van **de originele quarte** behelsende de conditien ende wetten dan
 d'eerste oorsponkelijcke oprechting van hunne vergaderinghe,
 de welcke door uedelen in de gewoonlijcke forme goetgekeurt ende gheautoriseert hebben
 gheweest bij wettelijcke acte op den voet van den **8 des jaers 1688**

2

Nemende ondertusschen ten voordeele,
 dat den heescher niet en can loochenen
 vermits het in der daet openbaerlijck is blijkende bij het registratie door sijn overgheleyt ter
 comparitie bij extrait
 als dat de lasten ende omstellinghen van hun geselschap ofte vergaderinghe inde qualiteyt van
 vinckeniers bestaen in parate executie de conditie sijnde gewesen executoir, den heesscher
 hebbende sich daer aen onderworpen

3

Ende gemerckt hij in persoone met meer andere van sijne consorten op den **8 april 1726**
 ghecompareert is voor heeren schepenen
 commissarissen deser stede,
 de welcke op hun versouck ende requeste, hierneven ghevought, de lasten ende oncosten
 ghewesen hebben wettelijck ende executoir tsynne laste
 als mede van alle andere inschrijvers ofte hier voor syn laste ende inschrijven in de questieuse
 liefhebberije.

4

Dusdanigh executoir wijsinghe als bestaende in eenen wetelijcken act ende bij dies cragt
 hebben van sententie moet altijt hebben haere uytwerkinghe
 ende bij naerder ghevolgh,
 het is vruchteloos ende teenemael ongerechtlijck dat hij is beclaeght bij sijne requeste, instel
 van dese saeke van de sommatie t'sijnnen laste ghedaen tot verjaer van twee ponden parisis
 soo veel als bedraeght sijn quote part in de generaele ommestellinghe van den jaerlijksche last

5

Niet doende t'aenhooren in sijne exceptie ende voorstel

jeghens de ghedaen vormatie van dat sij maer en soude moeten contribueren sijn part in de oncosten van het celebreren de solemnele misse,
ende niet in de gonne van het coopen van prijsen over het vincken sjaersch,
omdat sij geenen voghel en soude hebben laeten singhen,
ende dat die oncosten alleenelijck souden ghedreghen worden door de gonne de welcke hunne voghelen om prijs te becommen laeten singhen

6

Want sekerlijck hij is dies aengaende in eene vrijwillighe doolinghe ende misverstandt

7

Eensweeghs om dies wille dat de statuten ende gheoctroyeerde conditien van hunne liefhebberije geen verschil, nochte uytwinninghe en maeken van eenighe oncosten, nemaer spreken in generale termen, waer uyt wordt spreken dese besluuten dat verba generalia generaliter sunt aminpenda et ubi hex non disinuit ne nox

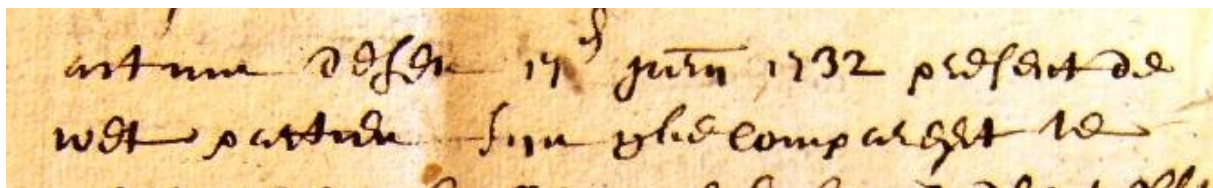
8

Anderswegh uyt reden dat het blickt bij d'acte ghehouden den **3 mey 1726**
door coninck, gouverneur ende voordere liefhebbers van s' verweerdere vergaedinghe door den heescher selfs ende door ordre ondertekent folio 165 van tselve registerken, het welcke men alhier is exhiberende,
dat op dien dagh als liefhebbers aenveirt sijn gheweest **Pieter Courtois, Jan Baptist Vandencruyce, Pieter Masselin ende Anthoine Mivot**
op conditie van te contribueren in de jaerlijcsche oncosten tot het coopen van de prijsen waer uyt volghet bij eene consignate dat den heesscher de nieuwe incomende liefhebbers met die oncosten niet en can belasten sonder sich selven daer aen t'onderwerpen volghens de alghemeene rechtspraeke

Mits welcken de verweerdere persisteren ende concluderen als voor desen tot sheeschers niet ontfanghelijckheyt met costen

C.C. Walwein – J. Brunet

Eén en ander leidt tot een akkoord dat op de 17de juni 1732 uitgesproken wordt:

Actum desen 17ste juny 1732 - present de wet

Partien sijn ghecompareert te weten den heesscher **Pieter Hommez**
den welken soo op hem als hem sterck maekende op sijne gheassocieerde
is veraccordeert met den verweerder **Delmote**
oock soo op hem als hem sterkmaekende over syne gheassocieerde
als oock met **Pieter Paesschesoone ende Pieter Vanoudenaerde**
ten desen present inde manieren naervolghende

als te weten

dat beede partien sullen respectivelick betaelen elk de costen van hunnen cant ghedooght
ende daer en boven
den heesscher d'helft vande costen van de verweerdere
mitsgaders hy heesscher ende sijne consorten elke eenen gulden op de gepretendeerde taxatie
tot mey 1731

by middel van alle welke
laet aende heescher ende aen sijne consorten liber wert te scheeden uyt de liefhebberie in
questie
sonder iet voorders te moeten betaelen ende waer mede sy oock scheeden uyt den processe
Actum date ut supra
Toorconde als greffier Leliegeois

*Een uitspraak blijft achterwege zodat de Vinkeniersgilde op de 10de december 1731 bij de
schepenen aandringt*

10 xbre 1731- 10 december 1731
Compareerde in persooone **Pieter Paesschesoone**
gheassisteert van synen procureur **Brunet**
welke voornoemde Paesschesoone in syne qualiteyt van hoofman vande selve gulde
heeft versocht wijsdom van dese saeke vermits sijne partie adverse sigh niet en is adherere
ende aen het accoort bij hun onderlinghe ghemaect
ende van gelycke is versoekende wijsdom van dese saeke
hebbende den voornoemde Paesschesoone ende synen procureur in teeken der waerheyt dese
onderteeckent desen 20 xber 1731
Ende was onderteeckent Pieter Passchesoone

Ook Pieter Hommez wilt een uitspraak:

Compareerde Pieter Home den welcken versoekt wijsdom van dese saeke hebbende int
teeken der waerheyt dese onderteeckent desen 20ste xbre 1731 ende was onderteeckent Pieter
Jacobus Home

We krijgen nog te horen dat de sschepenen beide partijen oproepen:

De wet al ghesien ordonneert compartie van partijen om de saeke te accomoderen
doenelick synde
soo niet om recht gedaen te worden als naer behooren
Reserverende de kosten
Actum in camer desen 22ste xbre 1731
Toorconde als greffier Leliegeois

Maar voor de rest horen we niets meer over de vinkeniers van Poperinge.

Tot zover dit proces.

En dan kunnen we terug naar het artikel van Louis Augustin Rubbrecht:

Rousbrugge

Bij ons was de liefhebberij der blinde vinken diep ingeworteld, en heden nog is ze in de zeden
der Rousbruggenaars. Over vroeger tijden hebben wij niet smede t delen. 't Is in 1842, dat we
een zeer bloeiende maatschappij aantreffen.

Zij had voor zetelplaats de herberg - brouwerij 'Den hert' bewoond door Martinus Porvoost.
't Was een machtige gilde waar men trachtte, zoo veel mogelijk prijsvogelen aan te kopen. Te
dien tijde golden de goede zanger van 50 tot 100 frank. Deze prijzen zij ntegenwoordig
verdubbeld. Een bijzondere vogel 'De Ijzerenweg' genoemd, werd aan M. Geude, secretaris
te Dixmude, voor 80 frank aangekocht. Deze vink zong tot 1400 liedjes per uur en werd bijna
in alle prijskampen bekroond. 't Gebeurde somwijlen dat de vogel, ten gevolge van
overgroote gramschap kropte, en niet zong. Hij deed niets anders dan pinken

De faam van deze vink was zoo groot dat in alle steden en gemeenten waar d vogel ter mededinging was aangeboden, 't volk in grote menigte toestroomde om dit wonder snel gezang te horen.

De gild van Veurne ende vogel van Laurentius Deman, ontvanger van 't octrooi te Hondskoote, waren de gevreesde mededingers voor alle wedstrijden.

Men rangschikte de vinken in drie klassen volgens hun zang. Men noemde 'walen' de vinken, die op 't einde van hun dang geen lij of wij uitgalmen; de dubbelzangers, deze die twee of meermalen den laatsten toon van lij of wij herhalen ende goede zangers, die enkel eindigen met lij of wij.

Van daar goede en slechte zangers, geldige en kwade zang.

De vogel van Laurentius Deman eindigde zijn zang met lij en gaf den toon sicolij.

De maatschappij van Rousbrugge deed alle pogingen om deze vogel aan te kopen, aar gelukte er niet in, en ze gaf haren spijt te kennen met te beweren dat de zang slechts was en voor geen prijskamp kon geldig zijn.

Deze poging kwam echter ook tot geen gunstige uitval.

Wel is waar, op 't programma van een prijskamp te Hazebrouck, was de zong in lij uitgesloten. Niettegenstaande dit voorschrift, was laurentius daar met zijn vogel. Deze zong boven de 900 liedjes en werd geweigerd.

Hieruit sproot grote twist en goede vinkeniers hielden staan dat de zang goed was.

De vogel van Laurentius Deman leefde 17 jaar en 't laatste jaar zong hij bijna altijd honder meer dan de vorige jaren.

Dee prijsvinken bekwamen bijzonder namen, die door gans de streek bekend waren. Men sprak dat Veurne zou komen met zijn Mars en Laurens Deman, dat Rousbrugge zou stellen met zijn Yzerenweg en Hercule.

Men bezong de heldenvogels. De Voorzitter Boucry als rijmer van zijn tijd, schreef voor zijn lieve diertjes:

D'Yzerweg uitgelezen

Die zong overal zeer goed

Den hercule geprezen

Die had ook kokend bloed

Ook Salomon verheven

Hij zong ook wonder snel

En Samson daer beneven

Was ook een beest g'heel fel!

Alle feesten waren met luister gevierd; wanneer men naar een prijskamp trok, dien men stelling noemde, waren de gildebreeders in groot getal aanwezig. de terugkomst, wanneer de vinken overwinnaars geweest waren, was een ware zegepraal.

Op de prijskampen waren de vinken verenigd in groepen van vier, ieder groep was een 'complot'.

Ee grootste stelling van Rousbrugge had plaats den 13de juni 1847. Drie en twintig complotten namen er aan deel. De vogels waren geplaatst aan de herberg Het Gildenhof en van dar voort tot over Den Molenwal.

Er werden 38600 zangen opgebracht.

De prijskamp te Aerneke bestond uit 31 complotten, dat van Rousbrugge leverde 3200 zangen op.

Gedurende de stelling, was het verboden met wagen en karren langs de vogels voorbij te rijden, of anderszins de vinken in hun zang te storen. In veel plaatsen was de openbare macht aangesteld om alle gerucht te beletten.

Voor alle bijzondere omstandigheden stelde de voorzitter Boucry zich aan 't werk, om de vogels, of de ene of de andere daadzaak te bezingen.

De nieuwe opgestelde liedjes waren in de maandelijks vergaderingen voor de eerste maal op toon gesteld.

De zanger was August Smagghe, meester kleermaker. Vele nieuwe uitvoeringen hadden altijd zulke bijval dat de herberg schier te klein was om de aanhoorders te ontvangen.

Tot voor korten tijd was de liefhebberij der blinde vinken een waar volksvermaak, niet alleen voor de lagere klassen, maar ook voor de burgerij en de hogere standen.

Maar de tijd verandert alles, sedert de vervoermiddelen zoo talrijk en zo gemakkelijk zijn, verminderen alle liefhebberijen, die vroeger 't volk op 't dorp zelf verenigden, heden moet men weg, en al zijn vermaak elders gaan zoeken.

Alzo verminderen de vinkeniers steeds in getal, hier en daar bestaat nog eengilde, maar waar zijn de schone dagen van voorheen?

Onder de zittende ambachten, kleermakers, schoenmaker, zijn nog liefhebbers te vinden, nu en dan nog worden er prijskampen uitgeschreven, maar nu zijn er geen complotten meer, een vogel alleen treedt in 't strijdperk. Daarom draagt de stelling nu de naam van 'libertine'.

Een vogel, een inleg, elk strijdt voor zich zelf.

Is 't ook zo niet in 't maatschappelijk leven waar 't elk voor zijn eigen boven alles geldt?

Nieuw en aengenaem liedeken betrekkelyk op de dronkenschap

Stemme: Ik heb mynen mast in zee gesteken

Vrienden, 'k zal u wat nieuws gaen zingen,

't Is van een wonder nieuw proces,

Het geen ik aen den dag zal brengen

Onder het drinken van een flesch,

Aen den eenen kant zat Venus

Op haeren maegden trotsen trap

Aen den andeen kant zat Bachus

Al met een flesch vol druyvezap

Venus heeft de eerste gesproken, gyBachus met uwen dronk

Daer zyn'er veel den hals gebroken

En opgevult met vuylen stank,

Door die glazen en potten

Opgevult met wyn en bier,

Daer zynder zoo veel die rotten,

En in ons land begraven hier.

Daer kwam Bachus tegenspreken,

Wel gy tot vrouw Venus dier,

Wat spreek gy van den hals te breken

Door het drinken van wyn en bier

Hoe vele zyn 'r niet gestorven

Door de vlamme van uwen brand

Als die ik hebbe bedorven

Door het drinken al in ons land.

En hoe vele galante mannen
Vind men hier en overal,
Die door de potten en kannen
Reeds zyn geworden ziek en krank
Dikke kaeken, rotte beenen,
Dat zyn de fauten van den pot
Eertyts waeren z'zoo hart als steenen
Worden nu al door drinken rot.

Hoe menigen Venus jaeger
Vind men hier en overal
Uytgemergeld ende maeger
En ook als stot zyn afgegaen
Venus hond steeds op van roemen
Want de overgrootste quael,
Die ik niet en wille noemen
Dat overtreft het altemael.

Wie heeft er Samson vaste genomen,
Wie bragt Adam tot den val,
Wie bragt Salomon tot de zonde
Die er den wysten was van al,
Het staet in het schrift te lezen
Met dees omstandigheden by,
Dat vrouw Venus kwam te wezen
Die heeft doen vallen dees dry.

Het staet in het schrift te lezen,
Hoe dat ook eenen kloeken held
Door Olofernes kwam wezen
En hy is ook ter aerd geveld,
als hy door den wyn was beschonken
lag zt te rusten op zyn bed,
als eenbeest was hy bedronken,
en wierd door een vrouw verplet.

Hierom die wilt in vreugden leven,
Schout vrouw venus - hout u aen den drank
Want zy en kan het u niet geven
Niet als op 't lest stank voor dank,
Want als men is in genuchten
En ook niet wel toe en ziet
Op het lest komt gy te zuchten
Gelyk men nu aen vele ziet
FIN

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Den Duivel een kaars ontsteken.

Dit spreekwoord is ontstaan uit het volgende kluchtverhaal. Een eenvoudig vrouwtje zag in een Paapsche kerk, het beeld van den Engel Sint Michiel, en onder zyn voeten den Duivel, in de gedaante van een Draak. Voor den laaften ontsak zy ook een kaars. Als andere haar berispten, om dat zy den Droes dus vereerde, verdedigde zy haar bedryf met deze reden: 't Is goed dat men overal vrienden hebbe. Hier uit schynt ook gesproten te zyn dit spreekwoord: *Die de Duivel te vriende heeft, kan lichtelijk in de bel komen.*

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste Abonnee

Ik mag nu ook het heugelijk nieuws bekend maken dat alle vorige nummers van Doos Gazette, tot en met december 2012 te vinden zijn op de site van 'De vrienden van het Stadsarchief Poperinge' én dat dank zij de hulp van **Jean Boidin**, waarvoor mijn dank. Eerst surfen naar: <http://arch-poperinge.be/>

En dan doorklikken naar Doos Gazette!

Vorig jaar, het eerste jaar online, waren er volgens de statistieken 405 digitale lezers voor Doos Gazette !

Schrikkelijk ongeluk te Yper

Van Lucien Leroy kreeg ik het volgende mailtje:

Dag Guido,

Zoals steeds : onze oprechte waardering en dank voor de maandelijkse "Gazette".

In bijlage een marktlied + krantenknipsels om de bedoelde gebeurtenis te schetsen.

Betreft een dodelijk spoor-overweg-ongeval met als veroorzakers en slachtoffers :

mijn groot-oom en -tante.

Mijn concrete vraag :

1) zou er nog een originele gedrukte uitgave van dit markt-lied bestaan ? waar te zoeken ?

2) bestaat er ergens een muziek-partituur met de "wijs" : "Denkt en vergeet" ?

Bedankt bij voorbaat.

Groetjes.

Lucien Leroy - Verschelde

Schoolmeesterslaan 29

8670 KOKSIJDE

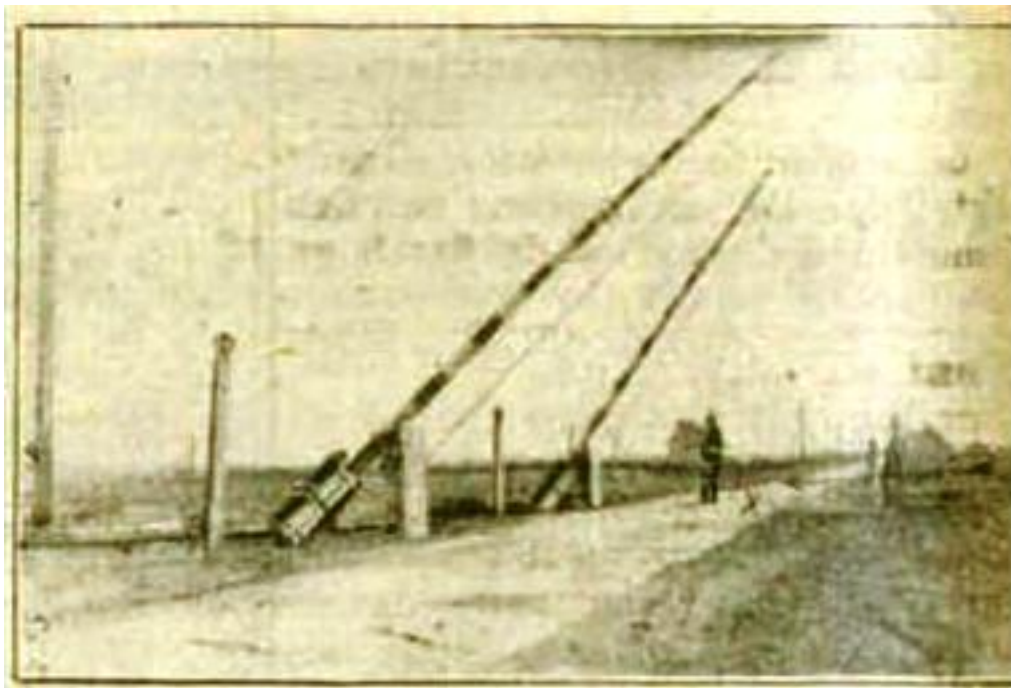
058 51 77 78

lucien.leroy@telenet.be

Ikzelf heb een tijdje gezocht maar niets gevonden; kan één van mijn lezers misschien Lucien verder helpen?

Het artikel dat Lucien mij opstuurde kwam uit de 'Ypersche bode' van de **24 ste november 1928**.

En had als titel; **Schrikkelijk Ongeluk te Yper – Trein tegen moto – Twee dooden.**

In't nieuw van Hollebeke, zullen onze lezers die droevig ongeluk lezen. Hierneven geven we een kijkje der spoorwegbarrieren waar de botsing gebeurd, het pijltje duidt aan uit welke richting de trein

kwam: de helling van Hollebeke afgelopen. De botsing greep plaats in 't midden der spoorlijn – waar een persoon en een kruisje erachter.

Hoe gebeurde het ongeluk?

In alle geval door de onvoorzichtigheid der ongelukkige slachtoffers die haastig waren en dit met den dood bekochten.

Naar verklaring van getuigen ging het zoo: de moto hield stil bij de eerste barrier, de man hefte deze op, sleepte met de voeten voort; toen nam de vrouw de barrier tot ze er onder uit waren, zoo gingen ze, al op den moto zittend tot tegen de tweede barrier en gingen te wege gaan als bij de eerste toen ze door de trein gevat en vermorzeld wierden.

Pijnlijke ramp die zoo wreed twee jonge menschenlevens vernietigt en twee weesjes maakt.

Er kan per auto of moto rond spoorwegen nooit genoeg opgelet worden.

Schrikkelijk ongeluk

Zondagmorgen omstreeks 10 uur kwamen Isidoor Leroy, velomaker en oud-baanrijder, tellende 30 jaar en zijn vrouw Leontine Baelen, oud 27 jaar, beiden wonende te Zillebeke per moto naar Yperen gereden. De vrouw zat op het achterzadel.

Aan den overweg van den Komenschen weg, dichtbij den steenweg op Rijssel gekomen, vonden zij de afsluitingen nedergelaten. Isidoor Leroy wilde toch vooruit en hief met zijn één hand één der bomen op om met zijn ander hand zijn moto te besturen. Hij liep schrijlings over zijn moto voort en hoorde door 't geronk van zijn motor, den trein van Brussel niet afkomen. De trein maakt daar ook niet veel gerucht daar hij zonder gebruik van de zuigers (pistons) den berg afrolt. De man moest zijn onvoorzichtigheid duur bekopen. Het zware krachtige gevaarte botste met schrikkelijk geweld op den motor.

De vrouw rolde onder de wielen en werd het hoofd half, en een been afgereden.

De trein sleepte een 150 meter ver den voerder mee, die een voet kwijt was en over heel het lichaam deerlijk gekwetst daar de trein hem over de sintels en stenen meegesleept had.

Men moest den trein achteruit doen bewegen om de vrouw te vinden die heel in een bol en onnoemelijk verminkt er van onder uit kwam. Ze moet op den slag gedood zijn geweest. De man die schrikkelijk bloedde werd op den fourgon gelegd. Daar voeg hij waar zijn vrouw as. In het station aangekomen liep er iemand rap om een pater. E.P. Mattheus Discals gaf hem daar 't Heilig Oliesel. Cornette voerde hem naar 't hospitaal doch hij stierf binst dat men hem binnendroeg. Die ongelukkige ouders laten twee schamele kindjes achter.

De moto werd drie honderd meter van de plaats des onheils teruggevonden, hij was deerlijk gesteld.

De liedjeszanger zong het volgende:

Schrikkelijk Spoorwegongeluk te Yper
Motocyclet onder een trein. Twee dooden.
Zangw : Denkt en vergeet.

1° Couplet.

't Treft pijnlijk aan ons hart.
't Geen men hier hoort met smart.
Een ongeluk vooraan.
Op onze spoorwegbaan.

Refrein.

Laat ons die menschen bewenen
Zij die door het gevaar
En zonder hulpe te lenen

Stierven als een martelaar.
Denkt aan de smart en de rouwe
Van hun twee kinder klein.
Ja die nog zoo jong vol smarte en pijn ?
Nu zonder ouders zijn.

2° Couplet.
Zij zagen niet 't gevaar
Die was zo overgroot
Men vond hun lijken daar
Ontslapen in den dood.

3° Couplet.
Ach God die arme vrouw
Die laat twee kinders klein
Ja nu in druk en rouw
Hoe wreed moet het niet zijn.

4° Couplet.
Vrienden let op voorwaar.
en denkt aan het gevaar.
Want 't is toch ongehoord.
Ja zulk een wreeden dood.

Het stadhuis van Diksmuide - 1880

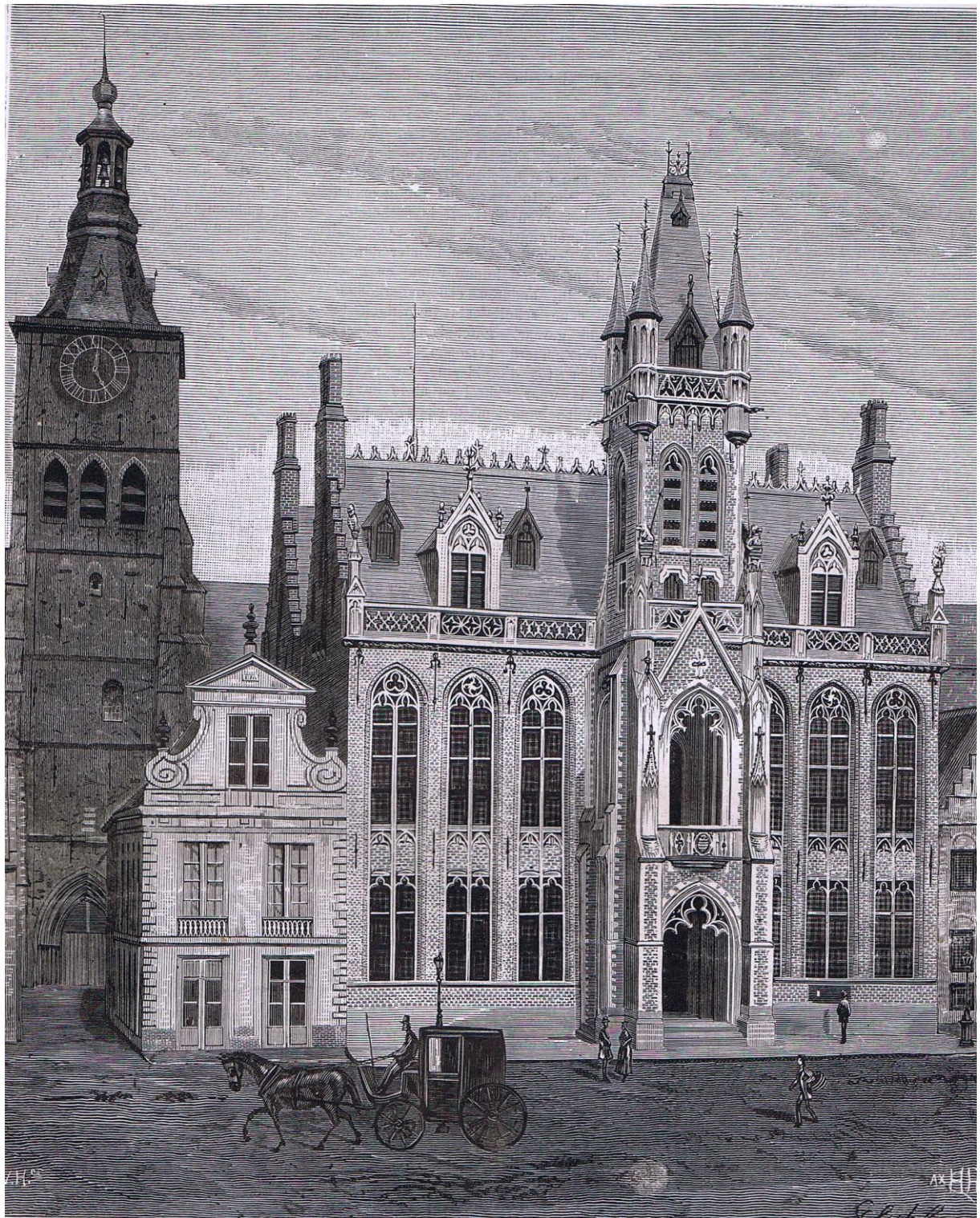
Uit de Belgische Illustratie van de 12de februari 1881 halen we de onderstaande schets en tekst:

Het nieuwe stadhuis van Dixmuiden

Dixmuiden is een lief stadje van West-Vlaanderen, dat ongeveer 4000 inwoners telt. Het is in een aangename en vruchtbare streek, op de rechteroever der Yser gelegen en bevat talrijke linnenfabrieken, branderijen en huidevetterijen, terwijl de klei- en zandgrond der omstreken rijk is in voortbrengselen van allerlei aard.

De parochiekerk van den H. Nicolaas bezit behalve een schilderij van Jordaens, de Aanbidding der Wijzen voorstellende, een prachtig koor dat uit het begin der zestiende eeuw dagteekent; het is een bewonderenswaardig fijn snijwerk, waarin men buitengewone weelderigheid en met een uitgezochten smaak al de eigenaardige kleinigheden uit de laatste tijden der gothiek ziet prijken.

In de maand september van het vorig jaar is het nieuwe stadhuis van Dixmuiden ingewijd. Zoo als men op onze gravure zien kan, is dit gebouw in zeer schoonen stijl, die sierlijkheid aan eenvoud paart, opgetrokken. Men kan het als een voorbeeld stellen voor monumenten van dien aard, en uit dien hoofde verdient het dan ook eene opmerkelijke beschouwing.

Het gevogelte van Charles Estienne en de duiven van Chomel

Op één van de ontdekkingsstochten in 't Neerhof', de 19de eeuwse boerderij die we hier in Poperinge deels als museum willen gaan inrichten., kwam ik op één van de schuurzolders de restanten van een duiventil tegen. In een ander gedeelte had ik al wat vinkenkastjes gevonden. We mogen dus aannemen dat de familie Lebbe die daar eertijds woonden zowel duivenliefhebbers als vinkeniers waren. In het vorig nummer van 'Doos Gazette' hadden we het over de vinken, deze maal gaan we een eeuwenoud artikel over de duiven overnemen.

Charles Esstienne en Jean Libauts schreven 'L'Agriculture et Maison Rustique' wat het eerste boek was dat in het Frans geschreven werd, waarin men de herenboer de geheimen van de landbouw uit de doeken deed.

In 1611 kwam er bij Michiel Colijn te 'Amstelredam' een Nederlandse vertaling uit onder de titel: 'De Veltbouw: ofte, Lantwinninghe, inhoudende cruydhoven ende fruythoven te maken.... Byen te houden ... beemden, vijvers te maken Enz...

Het boek zelf is opgedeeld in verschillende andere boeken en uit boek I halen we het onderstaande artikel om zicht te krijgen op **de duiventeelt** in het verleden.

Het kreeg de titel mee van: **Van Tortelduyven, patrijzen, quackels ende lijsters. Cap. Xxi** (hoofdstuk 21)

De **vlogghe oft kevier** van dit ghevogelte sal ghemaect worden, ghelijck die van de fesanten teghen den muer van den vrijthof ende teghen den dagh, ghevloghten van cooperdraet, met een eygen ende bequame deure: ende binnen principalyck ontrent de hoecken sullen wesen veel stocken om op te sitten ende tacken van genever, lauwer boomen ende van ander boomen in de welcke gheset sullen woren teghen den voorseyden muer, cleyne corfkens om die te locken ende te betrecken tot eyers te legghen ende ist dat sy lust krijghen tot broeden.

Ghy sult laten in de breede eensmans lenghde ende ooc tusschen de vastligghende stocken daer sy opsitten sullen, ende onder dese stocken sult ghy veel verschstroo leggen, 't welcke ghy dicwils sult moeten vernieuwen: de vlogghe schoon makende op de zijde vanden dagh na de langde van de kevie tusschen twee langhe berders. Ende een derdendeel leeger sult ghy maken de platse om haer eten te stellen ende backen om uyt te dirncken, de welcke ghy dikwils ververschen ende schoon maken sult.

Alle dese voghels vliegen van d'een landt in dander, want sy soecken een warme locht, waerom dat sy alst cout wort met groote hoopen ende benden over zee vliegghen, vertreckende alsoo van d'een landt in d'ander. Waerom datse seer quaet om tam te maken zijn, om die te hebben gelijck ons tamme gevogelte, so dat wy die niet en houden dan tot een leckernije, de welke maect datse op bancketten ende maeltijden seer begheert worden.

Tortelduiven dronken voeren

Van alle dese drie soorten van vogels en zijnder gheen die beter te temmen zijn dan de tortelduyve, noch oock so haest vast vet ghemaect. Als sy jong gevangen zyn, sal men hun wijn gheven, want door den wijn so vergheten sy haer liberteyt ende vryheyt: waqnt het is een volghel die seer gram is ende seer treurt als hy hem ghevanghen siet. Ende oock seer seldom legt hy eyers besloten zijnde, ende seldom wortse vet in den winter, so datse gheheel contrarie de lijster is: haer spijs is vitsen, gerste, ende meest al ander graen; ende begeert schoon claer

water ende dikwils ververscht ende oock de drinckbacken seer wijde, om haer altemet te wasschen.

Maer gheen dringhen en eten sy liever dan hirs ende boeckweyt ende ooc terwe, van welck graen een half meuken ghenoech is voor hondert en twintigh voghels.

Men mach oock niet vergheten te stellen drifsant up de drinckbaken tot haer medecijne ende ghesontheyt ende noch oock in eenigen hoeck van de vlugge.

Ist datse de vleughel laet hangen ende niet en gaet van haren corf, soo moet men die uyt nemen endee haer sien in den bed oft sy de sprou heeft ende haer die afnemen ende ooc aen de voeten oft sy belemmert zijn van haer mist, oft onder de vleugels oft sy ghewormte hebben, ende oock op alle ander plaetsen op dat men die genese op de selve maniere als van de hinne gheseyt is.

Mest als oogdruppels

Tbloedt van den rechten vleughel van de tortelduyve in d'ooghe hedrupt is een sonderlinghe remedie tegen de slaghen ende seerigheden van der ooghe. Maer het mist van de tortelduyven is seer goet tegen de schelle van den ooghen.

Men mach oock op de selve maniere ophouden ende vet maken de doolduyven, maer die zijn gulsiter ende quader om tam te maken.

In de winter etense geerde wijsoppen ende worden daer af seer vet, soo doen ooc de tortelduyven: men moet ooc niet vergeten drifsant daer by leggen.

De sneppen en patrijzen

De sneppen worden gemackelijcker tam gemaect dan de patrijssen, maer sy en zijn so delicaet niet van smake, nochtans als sy lekkerlijc gevoet zijn, so en verschillense niet vele van den smake van de fesanten: sy moeten ooc alleieens gheoeffent worden ende de selve spyse hebben, van datse altemets groen coorne ende gras begheeren t'eten.

De mannekens van de patrijzen zijn seer heet ende ooc de wijfkens leggen seer veel eyeren, de mannekens vechten ooc tegen malcanderen om de wijfkens tot datse malcanderen verwinnen ende de verwinner voghelt die verwonnen is ende doet die achter hem loopen ende volghe ghelick de wijfkens.

'T Beste ende liefste dat sy eten is hirs ende boeckwey.

Patrijseyers dicwils gheten, maken onvruchtbaer vrouwen vruchtbaer ende gheven de voesters veel melc.

De galle van de patrijs maeckt claer ghesichte, maer gemenght met even veel honights, soo gheeneest sy de contusie van der ooghe. De selve craght heeft oock 't bloet van de patrijs.

Even een tussendoortje van Joost Vanden Vondel:

De Vooglaer op zijn luym vingh een Patrijs in't garen
Het Veld-hoen in s'doods schrick, en d'uyterste ghevaren,
Den Vooglaer vrundlijck smeeckte, en om zijn leven bad
O (sprack het) rooft mij niet mijn alderweerdste schat!
Mijns levens doch verschoont; ick stae in duyzent vreezen
Mij weer in vrijheyd stelt, ick wil u danckbaer wezen,
En jaghen u zoo veel Patrijzen inden strick,
Als ghij begeeren zoud, in eenen ooghenblick.
Neen, zeght de Vooglaer, neen: zijt ghij zoo boos van herten,
Dat ghij een ander wilt toebrenghen zulcke smerten,
Waer van ghij hertlijck wenscht u selven nu t'ontslaen,
De welverdiende straffe en zuldij niet ontgaen.
'Die op zijn luymen light om andren te verraden,

‘Zal eenen zwaren vloeck op zijne schoudren laden:
‘Die andren laghen leyd, oft onderstaet te do'on
‘Werd zelfs in't net gejaeght, en krijght verraders loon.

De kwakkels

De quackels zijn seer wilt, ende daerom en geeft men die so groote plaetse niet, noch licht, als men ander vogels doet, wy sien ooc dat men haer huyskens dect met rijskens oft met leer, om datse niet en souden opvlieghende ende sterckelijc oprijsende haer bederven ende te bersten vlieghe, men gheeft dien elck op hen selven haer baeckens met eten ende drincken. Sy eten ooc seer geerne groen coorne, terwen graen en kempsaet, 't welck oock is 't ghene daer sy ghemeynlijck haer in houden.

Sy eten oock op sommighe plaetsen daer sy vlieghe buyten dese landen veel nieswortelcruyt. Waerom dat Dyvinus seyt dat haer vleesch lartijf is ende duyselinghe ende hooftsweere make. Daerom moet men die vullen met milie oft daer in laten sieden, oft ist dat men hem niet wel en bevint als men die gheten heeft, drincken een decoctie van milie ofte myrtebesien.

't Waer ooc seer goet dat men die den quackel t'eten gawe.

De mannekens en zijn niet min heet dan de patrijssen. De wijfkens so haest alst gheleyt heeft broet haer eyers, ende so haest als die uytghebroet zijn, so leytse die elders, omdat de jaghers die plaetse niet en souden vinden. 't Zijn vogels die ooc in ander landen vlieghe, sy vertrecken teghen de winter ende keeren weder in de Lente.

De lijsters

De lijsters en zijn gheen volghels vandese lande, noch en verdraghen niet langhe dese locht, waerom dat het te vergheefs ware die heir te willen vet maken. Dese voghel is gheerne in heete landen sonerlinghe daer veel olijfboomen zijn, want hy etet seer gheerne olijven ende wort het i nden tijt datse rijpe zijn, ooc doet hy seer groote schade daer in, want de lijsters commender met groote menichte op gevlogen, etende hun selven geheel sadet, ende dragen daer en boven een wegh in den bed ende een in de clauwe.

Dit is den spijghelsten ende gramsten voghel van alle de voorseyde ende sterft haest na dat hy ghevangen is, ist dat men hem vervoert in een ander locht oft niet terstont en stelt by oude, die tam gheworden zijn.

Men worpt haer eten op den vloer die schoon ghemaect is, verre van de stocken daer sy opsitten ende men gheeftse t'eten drooghe vijghen ghestooten met terwen bloeme, so veel dat hen overschiet, ende oock altemets om een veranderinghe, so worpt men haer besien van lentiseus endee van myrte oft van aertveyl ende wilde olijfboomen, nochtans sy moeten noch daer en boven har bakken vol van hirs zijn, want dat is haer principale spijsse. Noch men machse oock niet laten sonder schoon ende claer water, niet meer dan de andere voorseyde voghels. De lijster met myrtusbesien ghevult ende geroost is een sonderlinghe remedie tegen den rooden camerganc ende te veel waters maken.

Een torenduivenhok zoals Estienne bedoelde in Veules les Roses

Het duyve-cot. Cap. Xxij

Het profijt dat van het houden van de duyven comt en is niet minder dan van de hoenders, principalyck aengaende 't vercoopen vande jonghe duyven ende ander, de welcke alle jaer seer vermenighvuldigen. Jae daer zyn sommighe boerinnen die voor elcke reyse vercoopen den hoenderwijfs twee oft drye hondert paer. Men moeter oock so niet sorghe voordragen gelijk men voor ander ghevoghelte doet. Sy zijn seer costelijck ende den ackers seer schadelijck end daerom en worde niet toegelaten te maken een ongherecht duyvecot van leenheeren ende dat op plaetsen dear veel coornelants ende saeylants ontrent gheleghen is. Laet ons dan maken dare ons dat te passe com tot gerief ende profijt vande laet of hoevenaer **eenen tooren tot een duyvecot** op een plaetse die redelijcken hooge staet. Oft laet ons dat maken ontrent ons hoeve oft lanthuys boven verclaert, midden in den vrijthof ghelijc eenen gemetsen tooren van een wintmeulen of seer desghelijcx een goede streeke van de water omdat de duyve soude verwarmen mogen 'tghene dat sy in genomen heeft om haer jongen te geven; want het is seker dat gelijk de exters ende cauwen, het manneken ende wijfken, d'eyers broen by gebeurte ende terwijle dat d'eene uyt gevlogen is om aes, d'ander op d'eyers sittet: alsoo doen ooc de duyven tot dat de jonghe vlugge zijn.

Ghy sult dat ooc met vestaen dat het duyvecot open sal wesen tegen het oosten maer sal hebben een groot deel van den zuyden ende oock datter sy een venster die ghesloten blijve tegen het zuyden om inde winter den duyve wat warmte te gheven.

Dat men geen venster en maeckt tegen het noorden oft in dien datter een is om de duyven in somer een coelte te geven, dat men in de winter die niet en vergeten toe te houden dat oock de venster die int zuyden is gemaect sy tgegenover de deure van de schuere ende dat ter zijden van de selve deure eenen back gemaect sy om de duyven te drincken, staende verheven o peenen steenen pilaer, waer op eenen ghehouwen back sy gheveylt in veel verscheyden baerkens omdat de duyven souden moghen van dat sy 't graaen sullen opgeten hebben, dat uyt den wan oft door het dorsschen daer ghespronghe is, hun water op der handt hebben ende vele up een staen drincken.

De grote duiventoren van de abdij te Lo

Het moet oock eenen goeden voet hebben ende wel ghefundeert ende ghedeckt zijn, de vloer seer haerde getreden ende wel beset oft geplaveyt om het mist wille, 't welc bederft ende upt etet de fondamenten: dat der ooc van binnen sxeer wel ende effen beset zy ende alle spleten seer wel ende dicht gestopt omder ratten ende muysen wille, 't welck gheschiedt ter plaetsen der gheen gherief en is van plaester ende insghelijcx oock van buyten, want de kerven van de mortel zijn gelijk een leere voor de fluwijnjen, weselkens, catten ende ander beesten, om daer op te climmen.

Ende om het selve peryckel sult ghy maken van buyten rontsomme het duyvecot twee sneden van ghehouwen steen van drie oft vier dobbel molueren; waer af d'een sal wesen ontrent de middel van het duyvecot ende dander recht onder de venster daer lancx dat de duyven in comen, waer op dat de duyven ooc sullen moghen spelen ende treckbecken.

Voorts sal oock de venster van buyten rontomme beset wesen met platen van wit blick wel vast ghenaghelt teghen de muer ende oock sluyten met een nedervallende venster van latten

gemaect, seer nae malcander ghenaghelt, de welcke men sal avonts ende smorgens moghen sluyten ende nederlaten met een catrol oft paleye om datter de uilen niet incomen en souden. **De nesten of gaten** van eerde genaect ende met stroo omwenden, zijn voor de duyven veel natuerlijcker dan die van barders genaect zijn oft van viercante tichels oft van plaester, hoe wel datse scheuren moghen krijgen ende 't gewormte subject zijn; d'welcke den duyven seer hinderlick is als zijt krijghen: daerom ist dat ghy die wilt goet hebben, so sult ghy dien een stijve cortse van calck geven, so wel buyten als binnen, maer sy moeten soo wijdt blijven dat de duyve daer mach vrij en vranck daer in keeren en wenden, ende so hooge datse mach recht op haer voeten staen: want ist datter een van desen ghebreckt, soo verlaetse haer gat oft nest, jae, dickwils haer cot.

Voorts zal goet zijn tegen het perijckel van den beesten die de duyven verolgen, dat men in het duyvecot 't hooft van eenen wolf hanghe, het welcke door zijn reucke oft gedaente alsulcke beesten verjaegt oft dat me naen de venstes ene deuren van de duyvecot tacxkens van ruyte hanghe. Ende boven op het scherpe van het duyvecot, sult ghy stellen de figure van een duyve, om te locken de gene die vlieden. Doet ooc hangen ontrent u duyvecot veel spreekpotten, ende ooc legghen veel doornrijzen, mar siet toe dat dit gedierte niet en woone in u duyvecot, want het vervreemt ende verjaecht de jonghe duyven.

Om u duyvecot te vermenighvuldighen ende te vullen met duyven, so moet ghy ten eersten aenmercken de groote van dien ende nae dat groot/middelbaer oft cleyn is, daer nae duyven insetten.

Twintigh paers is genoegh in een cot met driehondert nesten of gaten, maer ist dat het is van duysent oft meer gaten, soo en soude so clyene hoop niet ghenoech zijn, oock en souden sy in soo cleyne ghetal malcanderen niet lief hebben, maer souden trueren ende ten laetsten sterven.

De duyven daermede dat ghy u duyvecot wilt vermenighvuldigen, moeten jongh uyt hun cot van de oude ghenomen worden, ende eer sy hun stoppel vederen quytte zijn, ende gheheel vry in 't duyvecot gheselt worden: oft men sal dien in groote kevien stellen ende van een geschickt duyvemerlcker met den monde doen aesen ende spijsen, met vitsen ende water twee mael sdaeghs; tot datse sullen alleen eten ende drincken, want op sulcken middel sullen sy haest hun eerste wooninge ende oduers vergeten ende blijven in alsulcken duyvecot als ghy die sult stellen, dwlec de oude niet en souden doen, maer souden weder keeren in haer lieder eerste wooninge so haest als sy souden uytvliegen, van hoe verre dat ghy die oock gebrocht hadt.

Om u duyvecot te doen vermenighvuldigen soo zijn de aschgraeuwe, brune oft swarte de beste, de raulockighe aen de voeten ende begijnen zijn de quaetste en de tamste, desgheliker zijn oock de bonte, de ghespickelde ende capmans, die aen den hals blinckende ende roode oogen en voeten hebben zijn de edelste ende vruchtbaerste.

De witte zijn quaet om op te brneghen ende meer in perijcke lvan ghenomen te worden van den kieckendief ende stickvogel. De gele ende de roode en vermenighvuldigen niet seer. Om die tam te maken ende datse niet verre wech en vliegen, soo geeftse t'eten als nu milie, van vitsen ende temets terwe onder caf ende en laetse niet uyt vliegen binnen veerthien daeghen nae dat ghy die daer eerst op gheset hebt:

Maer wilt ghyse wat laten spelen, so sult ghy se teghehn avont upt laten alst doncker ende regenachtigh weder is, om datse niet verre vlieghe en souden, maer terstont weder int cot comen. Dwelck doende sullen sy hun cot leeren kennen, ende vooraen van seer verre op tselve merc nemen ende daer weder keeren: principalyck ist dat ghy leght op de vensten daer sy uyt vliegen, een broot dat ghemaect is van roode eerde, cleyns ghestooten comijn, honigh ende pekkel, al t'samen gmencht ende in den oven wel gebacken ende ghedroocht.

Want als sy van dit broot sullen gepickt hebben, so en sullen sy van daer nemmermeer blijven, maer weder keeren, so geerne ete nsy dat, jae dat meer is, sy sullen door de reucke nede smake van dit broot dat sy in den back mede dragen veel ander mede brengen ende nemmermeer dat cot verlaten.

Ghy sultse insghelijcx daer houden woonende, ist dat ghy hun geeft t'eten linsen in honigh water gheweyct of in wijn gesoden of drooge vijghen met ghesoden gerstemeel met honigh gemenght. Men seght ooc eat de duyve hun cot niet en verlaten, als men op den toorn van het duyvecot 't hooft stelt van een vliermuys oft een tackxken van de wilde wijngaert, oft dat men de vensters met balsem olie strijct, jae dat meer is, sy sullen ander mede brengen, ist dat men teghen dat sy te velde gaen vliegen de vleughels met balsem olie strijct of dat ghy hun geeft vitsen t'eten die met wijn besproeyt zijn dar Agnus Castus in geweyckt heeft, want so haest als ander duyven desen reuc sullen wegh hebben, so en sullen sy niet laten met u duyven in cot te comen.

Berooct diwils u duyvecot me root van geneverbesien, roosmareyn ende somtijts met wat rieroocks, want dat doetse seer wel blijven ende haer cot liever hebben dan eenigh ander. Als ghy sult gewaer worden datse beginnen eyers te hebben, so laetse vry vliegen ende ghy sult sien dat sy veel ander duyven sullen mede brengen. Ist dat ghy des avonts ende smorghens wat suyver graens worpt teghen dne muer van de schuere, verre van het mist ende diwils doet schoonen maken de backen daer sy hun in wasschen ende vermaken, behalven noch dat u twintigh paer sullen binnen veertigh daghen vermenichvuldicht zijn, twee oft drye mael so vele, want sy hebben drie oft vier mael jonghe sjaers, noch daer en behoevet ander gheen sorge, dan dat men het duyvecot reyn hout ende schoone maeckt.

Ende om 't selvet doen, so moet de gene die den last van het duyvecot sal hebben ten minsten eens ter weke dar in gaen ende da smorgens als de duyven te velde ghevlogen zijn: want op den middagh szijn sy ghemeynlijck in cot ende in dien hy va ndaer in ginghe hy soude de jonghe schou maken ende vervreemden, jae oock de oude.

Als hy sal daer incomen, so sal hy sluyten ende hun eten worpen omdat sy hem soude ghewoone worden ende kennen. Hy sal de backen opdelen ende scdhoon clae wate rwederomme daer odne hy sal de vloer afsteken ende de doode duyven uyt worpen, de gaten schoon maken, omdatse gheen luysen, oncruyt, wegheluysen oft neten krijghen soudent, principalijc in de somer. Hy sal weder in de nesten stellen de jonghe die uyt ghevallen zijn ende de gnee die geen jongen en krijgen va ndaer nemen, om elders te stellen ende vet te maken, ende dan die eten of vercoopen.

Maer ist dat hy eenighen gangh daer siet van een slanghe, soo sal hy een langen eerden pot over eynde setten, waer inne dat hy een duyve sal stellen, recht op de streke van de slange met een lceyn op climmen daer lancx datse mach tot boven aen den pot comen ende dar in spirnghe, want de slanghe en sal niet weder uyt comen ende also sal het cot daer af gehsuyvert zijn.

Tis wel waer dat de duyven nu onghelijck veel meer costen in den winter, als sy door de vorst ende sneeu oft als het coorne noch groene is, niet en vinden t'eten op 't velt, niet te min, ten is maer eenen tijdt van twee maenden, oft daer ontrent, dat ghyse met de voorseye saden te spijsen hebt.

Maer dan hebben sy oock jonghe die men meertsche heet; de welcke de vetste, cortse ende delicaetste zijn van den gheheelen jare. Bewaert oock wel het mist dat ghy nemen sult uyt het duyvecot ende menghent niet onder het koeyen of peerdenmist, nier meer dan ghy het schapenmist doet, want het is te heet ende dient om te misten ende vet te maken u kemplandt of u beemden ende ooc om te verwermen de vochtigheyt ende coude van de oude boomen.

Duyvenmest is oock goet tegen het sciattica als men daer af een plaetser maect met kerssesaet ende mostart, daer by doende wat olie Philosophorum,

Noch ist goet teghen de pijn van de nhoofde hemicrana genoemt, alst met olie van perse keernen gewreven is ende op de twee doende plaetse gheleyt wort.

A L G E M E E N
H U I S H O U D E L I J K -, N A T U U R -,
Z E D E K U N D I G - E N K O N S T -
W O O R D E N B O E K .

*Tot zover Charles Estienne.
We leggen hiernaast verschillende
bemerkingen uit het
'Algemeen
huishoudelijk, natuur-,
zedenkundig en
konstwoordenboek' van
Noel Chomel uit 1778.*

Deze definieert de duiven als:

DUIVEN, is een vogelen geslagt, 't welk in 't latijn de naam van Colymba draagt. Derzelver merktekenen worden gestelt te zijn; een regte bek die aan de punt nederdaalende is; langwerpige neusgaaten, ten halven met een zagt gezwollen vliers gedekt, en de tong niet verdeeld.

De Heer Linneus telt twee- en twintig soorten, of verscheidentheden....

*In 1778 was de onderverdeling zowel voor de planten als de dieren van Linnaeus reeds gemeengoed geworden. We gaan niet alle soorten overlopen, we nemen alleen zijn beschrijving van de **Blauwe Duif**, de blauwe geschelpte.*

Hierover schrijft Chomel:

Blauwe Duif; veldvlieger, Gib, Romeinsche Duif, Oenas, Columba coerulescens, collo supra viridinitente, foscia alarum apicque caudaenigricante, LINN.)

Dit is de gewoone tamme en wilde duif, die tot het huishoudelijk gebruik verstrekt, zijnde doorgaans blauwagtig van kleur, de hals van bovenen glimmend groen, een band over de wieken, als mede de tippen van de staart zwartagtig.

Wat verder gaat hij op de broeiwijze van de duiven in:

De duiven zowel wilde als tamme broeden nimmer, meer als twee eijeren teffens uit, komende gewoonlijk bij ieder broedzel een duif en doffert voort, en tot het leggen van ieder eij zal 't vrugbaar zijn, moet de duif op nieuw getreden worden, vijftien dagen worden er vereischt om de jongen uit te broed'en, zittende de duif gewoonlijk van 's nademiddags te drie of vier uren. Tot 's morgenste negen of tien uren tot dien einde op't nest, als wanneer de doffert haar kooft aflossen, en zij gaat zig in die tusschentijd vervrissen en eet, wonderlijk net weten zij de tijd om malkanderen tot het broeden te vervangen, en een van beiden hier in nalatig zijnde, worden zij de een door den anderen daer toe opgezocht en aangezet; de jongen uitgebroed zijnde, worden alleen door de duif gekoestert, en deeze jongen gebruiken de eerste drie of vier dagen geen voedsel, voorts word hun door beide de ouden, drie à viermaalen daags ten eeten gegeven; zo dra de jongen zelfs eeten, worden zij door de doffert het nest uitgejaagt.

Niet tegenstaande, gelijk rede gezegt is, de duiven maar twee eijeren teffens broeden, zoude zij egter tuigengemeen vermenigvuldigen, indien er jaarlijks niet een merkelyk aantal door roofdieren en menschen wierden verslonden en tot spijsze gebruikt, dewijl goede Duiven gewoonlijk zes of agt maalen in't jaar broeden, en deezen teelt binnen het jaar, zelve wederom jongen voortbrengt.

Speciaal is wel het volgende aan te merken, schrijft Chomel: 't welk men in geen ander soort van vogels waarneemt, ... een soort van minnenijd, dewijl de duif zig van een andere doffert

dan die haar behoort latende treden, hij er een afkeer voor toont, en dezelve niet andert dan om te bijten. Nogtans gebeurt het ook wel dat wee dofferts als met accoord hunne duiven veerwisselen, en egter in vrede met malkanderen leeven, veel houden deeze vogelen ook om zig tot zuivering van 't ongediert, in 't water te dompelen en zig te pluizen.

We horen iets over de voeding:

De meester soorten van graanen, als mede erwten en veldboonen, verstrekken hun tot voedsel, dog bovenal beminnen zij boekweit en hennipzaad.

Het vleesch van de duiven is smaakelijk, vast, dog egter zwaar om te verteeren, het bevat vlug zout en olie.

En we krijgen een paar speciale remedies:

L'Emerij zegt dat een duif levendig geopent en dus op 't hoofd gelegd, na dat er het hair is afgeschooren, de zweetgaatjes opent, en de dampen der herseenen doet doorwaasemen, en dus een goed middel is tegens ijlhoofdigheid door kwaadaardige koortzen veroorzaakt, als mede in krankzinnigheid, beroerte en slaapzugt.

Ook zegt men, dat het versch afgetapte bloed van een duif, 't welck nog lauw is, de scherpheden der oogen verzagt, en derzelver versche wonden geneest.

De drek van de duiven is ontbindende, verdrijvende en versterkende, en word onder de pappen gebruikt.

Het duivenhok

Ook Chomel opteert voor een rond duivenhok. Ook hij spreekt ervan om blikken platen tegen de muren vast te maken om bunzingen en wezels te verhinderen de muur op te kruipen.

Specifiek is zijn volgende raadgeving:

Voorts moet een duivenkoek niet nabij het water geplaatst worden, ten einde het water, dat de duiven voor haare jongen haalen, midlerwijle in haaren bek warm kan worden, het welk veel gezonder voor de jonge duiven is, als koud water.

Alles moet goed afgesloten worden en van binnen en van buiten gewit zijn. De opening dient op het zuiden gericht te worden.

Vroeger zo schrijft hij werden de nesten in de muur gemaakt, tot dat men de aarde potten daar toe uitgevonden heeft. Dit systeem krijgt nu de voorkeur.

Gewoonlijk doet men er in de aanvang veertig of vijftig paar in en dit getal voldoet. Ook Chomel adviseert een donkere regenachtige dag voor een eerste vlucht.

Oudtijds, schrijft Chomel, wierden er veele zogenaamde geheimen en middelen in 't werk gesteld, die alle even vrugteloos en belagelijk zijn, om 't hok wel te bevolken, de duiven te beletten om er zig niet van te verwijderen, als mede om er vreemde nop te lokken.

Het beste middel hier toe is, om goede uitgezogte en geen andere als jonge duiven te hebben, dezelve wel te voeden en behoorlijk na vereisch der jaargetijden op te passen, ook moet men het eerste jaar en zelfs niet voor de maand juli van het volgende jaar, het hok van de jonge duiven berooven, na die tijd kan men er zo veel van verkoopen en eeten als men goed vind.

Ook hij opteert slechts voor bijvoeding in de winter.

Chomel gaat uitgebreid in op de 'Middelen om te beletten, dat de duiven hun hok niet verlaten':

Neemt het hoofd en de voeten van een bok, en laat het zaamen koken, tot dat het vleesch van de beenderen valt, kookt daar na het vleesch afzonderlijk in het zelve nat, tot dat het geheel en al verteert is, in deeze dikke saus wrijft men potaarderde, zijnde van alle steentjes gezuivert, hier onder mengt men zout, grauwe erwten en hennip, men kneed het onder malkanderen tot een deeg, maakt er broodjes van, en laat ze in dezon droogen, of wel in een oven, dog zo, dat ze niet verbranden. Deeze broodjes legt men op verscheidene plaatzen van t duivenhok, de

duiven zullen er aanstonds op aazen en er zo veel vermaak in vinden, dat ze 't hok in 't vervolg niet graag zullen verlaten.

Anderen neemen een klomp zout, van omtrent een handvol en leggen die in 't duivenhok, daar zijn er die ee ngeitehoofd neemen, het zelve in zout water laten kookken, daar comijn en hennipzaad bijdvoegende, en het in 't duivenhok leggen, om de duiven een tijdkorting en vermaak te geeven.

Wederom zijn er die geers in honing laten snerken, doende er een weinig water bij om het aanbranden te beletten, dit is een lekkernij voor de duiven en maakt dat ze haar hok niet alleen niet verlaten, maar zelfs vreemde duiven derwaards lokken. ...

Chomel somt verschillende van deze remedies, mengelingen van gerst, Inzen, komijn, honing, itchelsteen, ijzerkruid, zoute kaas, enz.... De moeilijkste lijkt mij het volgende:

Of neemt één once oude leem, in een oven gebakken, tot dat het rood word, vier drachnen ijzerkruid, en even zo veel tarwe in wijn geweekt, en tot gruis gemaalen; een halve drachma camfer, drie drachmens komijn, en een halve once overgehaalde wijn, mengt dit onder malkanderen en kneed het tot een deeg, sijd het in stukken en maakt er kleine balletjes van als erwten, en geeft die aan de duiven te eeten.

Dan gaat Chomel in op het zuiver maken van het duivenhok en op de wetgeving, in die zin waar men in Nederland rond 1775 duiven mocht houden.

*Wij gaan hier nog in op **de mest** van de duiven. Daarover schrijft Chomel:*

De duivenmest is heeter dan alle de andere soorten van mesten: Indine men die versch gebruikte, zoude ze boomen en zaaden verbranden, daarom vermengt men ze met andere die minder heet is, of men wabt tot dat ze uitgebroeit heeft, als dan is dezelve uitnemend om hennip landen als mee vogtige gronden te bemesten, deeze mest vernielt 't hondsgas en is boven gemeen dienstig om een nieuwe fleur aan de boomen te geeven. In de tijd van 2 jaaren verliest dezelve ten eenemaalen haar kragt en verandert in modder, in de maand van November kan men dezelve twee duim dik om oude boomen strooijen, nogthans wel zorgende dat ze niet te na aan de stam koome, en voor al niet dan na de vorst ondergegraaven

worde, om dus haare hitte door de sneeuw en winterreegens te temperren.

Chomel gaat nog verder rond de duiven wanneer hij stelt dat het vlees van de duiven smakelijk is. Daarbij geeft hij immers ook enkele recepten om duif klaar te maken. Gekookte duiven met een zure saus en mierikswortel gegeten is zeer smakelijk. Met ander vlees tot bouillon gekookt zet het ander vlees kracht bij.

In een pot of casserol eerst boter bruin gebraden, daar na jonge duiven er in gefruit, tot dat ze bekwaamlijk bruin en gaar zijn, de saus voorts met een weinig weiten meel in goed citroenzap ontlaaten, gebonden, is mede geen onsmaakelijke schotel.

Daarna komen de gestoofde duiven.

We krijgen zelf een pasteigerecht dat ik jullie ook niet wil onthouden.

Neemt 4,6 of 8 jonge duiven, na mate men de pasteij groot begeert; dezelve wel gepluist, gewasschen en opgemaakt zijnde, zo doet ze in kookend water dat van 't vuur afgenomen is, neemt voorts een stuk spek hakt dit zo fijn als doenlijk is, voegt er een gelijke hoeveelheid osse-merg bij als er spek is, en stampt het te zaamen in een steenen mortier tot een deeg, hebt dan uw taartpan in gereedheid, en legt er het deeg tot fijne korst in. Hier op legt men het gestampte spek en merg, vlijt hier dan uw duiven in hun geheel op ende maagen, levers, enz. van dezelve tusschen beiden, als mede eenige stukke sebieten, stoelen van archischokken, moriljes, enz. maakt het voorts smaakelijk met peper, zout, laurierbladen, gehakte chalotten, fijn gevreeven tijmiaan, marjoleine, schijven citroen, enz.

Doet er dan boeter na goedvinden bij, als mede wat bouillon van eenig vleesch, daar het vet te vooren moet afgenomen zijn, bedekt dan dit alles met de bovenkorst, die men aan de onderkoorst vastnijpt, neemt nog geklopt eijwit en bestrijkt daar mede de pasteij, verkrijgende dezelve hier door een fraaije koleur en glans, ook moet men in 't midden van de bovenkorst een klein rond gatje maaken van een duim in zijn omtrek, om wiens rand men een stukje deeg legt, op de wijze van een schoorsteentje, indien men deeze opening niet in de korst maakte, zoude dezelve geheel van een bersten; voors laat men 't twee uren lang met vuur onder en boven bakken, alswanneer ht warm word voorgedischt.

En nog een laatste recept:

Duiven op een wijze toebereid, die zeer geschikt is om op reis mede te neemen.

De Duiven wel gewasschen zijnde, zo spouwd dezelve midden door, neemt dan fijn gehakte peterzelie, chalotten, peper, zout en gestooten biscuit, wentelt ze hier ter deegen in om, rolt of draait dan ieder halve Duif in een blad schoon papier, dat met boter is bestreken, en laat het dus op de rooster gaar braaden.

En dat allemaal als inleiding op het volgende:

Het kweken van duiven werd in Poperinge op het einde van de 18de eeuw erg populair.

Dit blijkt uit het onderstaande raadsbesluit dat op 26 september 1791 genomen werd:

Actum in camer ter extraordinaire vergaderinge van de drij collegien
den 26 7bre 1791

Ten selven daege aende vergaderinge vooren gehouden synde
de schaede ende intrest die daegelikx veroorzaekt word
door het houden der abundantie der duyven,
door particuliere ingeseten deser stede
of het niet en soude convenieren van daerin te voorsien,
te bepaelen den nomber ende op den voet het soude gehoorlooft zijn,
diergelijke duyvevloogen te onderhouden,
't welk in aendaght genomen hebbende,
is naer deliberatie geresolveert
gelyk wij resolveren ende gebieden bij desen
dat niemant, wie hij sij,
ter exceptie van de gonne besittende in proprieteyt ofte andersins de quantitheyd van dertig
gemeten lands in den omtrek der mylen van de stad
alsmede de gonne bij tytel te houden meer dan twee coppelen duyven,
't zy in huys, scheure ofte duyvekot daer toe gemaekt,
op peyne dat de gone sullen bevonden worden te doen ter contrarie
zullen verbeuren de boete van drij ponden parisis van ider duyve
boven de voorseyde quantitheyd
met verbeurte van diere,
zoo dikwils als men het bevinden zal;
in dese materie de ouders zullende responsabel wesen voor het feyt ende excès van hunne
kinderen.

Actum dat plaetse ende presentie ut supra

Toornconde als pensionaris ende was onderteekend B.P.F. Van Renynghe

Wat zong men vroeger in de Westhoek?

Vasten-avond-lied

Stem: van baes Michiel

Met de vastenavond dagen
Waren wy op den tryn
M'hadden ons kleeren gedraege

By peeter Jan Cozyn
Ouw wyven met hun fakken
Koomen hier niet te pas
Maer meyskens die nog lokken
Zitten voor hun glas

Niemand mag hem geneern
De baezen zyn beleefd
Zy zien alle man geern
Dat hun calanten geeft
Maer eenen van ons vieze
Geraekte in zyn spel
En hy kuste Louise
Wat dapper op haer vel

Hy nam haer in zynen arm
En gaf haer eenen kus
Het meysken wird zoo warm
Zy sprak wel lieven Sus
Maer toen moest zy gaen tappen
Aen 't een of 't ander vat
En piste op de trappen
En zy viel op haer gat

Wy trokken met ons vieren
Na een ander cantin
Boeren en hovenieren
Waeren daer niet te min
De meyskens die daer woonen
Kennen den regten streek
Zy zullen ons liefde toonen
in 't midden van de week

Daer zaten zotte snaeken
het ging zoo donders vies
ieder ging hem vermaeken
en namen een capries
daer wird eens wel gesmoddert
gekust en ook gepolt
gesoeseld en gefloddert
dat men de bank af rolt.

Ol hoor den hoorn blaezen
Ginder koomt weer een gespan
Van herrebergiers baezen
Van heeren en madam
En veele boere gasten
Die kennen hunnen stiel
In zaeyen, planten, tasten,
Zyn zy geheel abiel

Vrienden om te sluyten
Den vasten avond tyd
Dient om eens wel te spuyten
Met menige fraey meid
Daer is niet een bedrogen
Ik zeg u voor het lest
Of 't heeft aen haer geloogen
De jongens weeten 't best

Liedeken op de nieuwe tamboers

Stemme: ik heb een broek gekregen

Wat ziet men veel tamboeren
Onder het vrouw geslagt
Zy willen oorlog voeren
Tegen de groote magt
Men ziet de trommels draegen
van meyskens groot en kleyn
zy werven alle dagen
tot zy voltallig zyn.

S'Hebben een schoon comanden
Van hunnen capiteyn
Daer zyn'er veel der handen
Om onder dienst te zyn
Cato en Annemieken
Hooren zoo geern spel
Marjan, Bello en Fiken
De trommel staet hun wel

Passeert gy door de straeten
Daer staen zy aen de deur
Van d'exercietie praeten
Zetten de trommel veur
Ons Beth die slaet alarm
De trommel haer benoud
't is haeren derden term
Haer jaern zyn verfloud

Op dorpen en in steden

Tamboer zyn is gemeyn
De meyskens zyn te vreden
Ten moet geen schande zyn
Beziet ons Carelientjen
Zy draegd de trommel wel
Jenet, Philippien en Trientjen
Die slaegen een reveil.

Wat ziet men trommels draegen
't is als een regiment
Zy pronken alle dagen
Tot dat hun ider kend
Men ziet er weynig dekken
Voor ogen op het vel
Hadde zy twee trommel stekken
Zy sloegen den apel

Men ziet het veel gebeuren
Krygt er eens een conjé
Zy schynd bynae te treuren
Zy loopt met d'ander mé
Zy schept een groot behaegen
De trommel staet haer aen
Gaet nog een term vraegen
Om daer mé rond te gaen

Wat zegt gy van de weven
Die ook met trommels gaen
Die daer niet van en beven
Zy in paraden staen
Het zyn als vollonteeren
Zy zyn niet g'angajeerd
Draegd zy de trommel geern
Dan nog een ryes riskeerd

Zy gaen er mé te pronken
Het is een schoon paraed
So dogters wild maer lonken
Eer dat gy koomt te laet
Men ziet binnen en buyten
Tamboeren over al
Zy zullen aerdig fluyten
Als 't vel eens bersten zal.

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Daar loopt wat van Sint Anne onder.

Dit zegt men van een beproefde maagd. Het spreekwoord is ontstaan uit deze kluchtvertelling: Een paar quam ter ordertrouw. De Bruid wierd gevraagd, volgens gewoonte, of zy noch jonge dochter, of maagd was? Het zelf bewust gemoed belette haar daar op iets te antwoorden. Dit dede den Bruidegom het woord opvatten, die wel wist dat hy geen Maria trouwen zou, en hy zeide: daar loopt wat van Sint Anne onder.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste Abonnee

Dit nummer is eigenlijk gewijd aan Lanceloot Blondeel, de Poperingenaar die het als kunstenaar ver geschopt heeft.

Heeft hij meegeschilderd aan het Lam Gods?

Dit is de vraag die we hier stellen ... het antwoord is eigenaardig en curieus.

Daarnaast hou ik een pleidooi tot het aanplanten en onderhouden van een 'scheerbusch', en wat dit is, leren we van Charles Estienne.

In onze rubriek 'Wat zong men vroeger in de Westhoek' brengen we een 'wrede moord' te Hazebroek uit 1778.

Met mijn groetenis

Guido

1528 - Lancelot Blondeel

Schilderde een Poperingenaar een deel van het Lam Gods?

Op 2 oktober 2012 startte de restauratie van het 'Lam Gods' van Van Eyck in het Museum voor Schone Kunsten. Het gebeurt achter glas, zodat de bezoekers toch nog de panelen kan zien. Een soort 'Big Brother' maar dan voor kunstliefhebbers.

Het is niet de eerste keer dat een dergelijke restauratie gebeurd. De eerste maal gebeurde dit reeds in 1550.

En toen gebeurde dit door een Poperingenaar, de kunstschilder en **architect Lancelot Blondeel**. Hij deed het niet alleen, want hij betrok er de Utrechtse schilder Jan Schoreel erbij. Nu nog steeds stelt men zich de vraag of beide heren hun eigen bijdrage niet geleverd hebben aan het paneel.

Maar eerst gaan we Blondeels leven en werk eens overlopen.

*Voor dit artikel baseer ik mij volledig op de studie over Lancelot Blondeel van de hand van **W.H. James Weale**, verschenen in 'Les Annales de la société d'Emulation de Bruges – deel LVIII – 1908.*

Lanceloot Blondeel wordt aanzien als de eerste grote renaissance schilder.

Hij werd te Poperinge als zoon van een metselaar, in het jaar 1496 geboren. Ook hij werd metselaar en hij gebruikte heel zijn leven lang het truweel als 'handtekening'.

Lang bleef hij niet in Poperinge.

Op de 25ste juli 1519 werd hij als 'meester' aanvaardt in de Sint-Lukasgilde te Brugge.

In het register staat er geschreven:

Lanselot Blondeel was vrymeester ontfanghen als schylder op den XXV van hoeymaent anno XVC XIX.

*Hij was toen 23 jaar oud en was waarschijnlijk al getrouwd met **Catherine Scriers**.*

Waarschijnlijk is dit een verbastering van de naam 'Scherrier' die in Poperinge in het tweede deel van de 16de eeuw frequent voorkomt. Ik neem dus aan dat hij zijn vrouw ook in Poperinge gevonden heeft en haar naar Brugge meenam.

Ze krijgen twee dochters; Marie trouwde voor 1542 met de tapijtwever André Hanssins. Anne huwde met de schilder Pieter Pourbus. Een derde kind stierf in april 1536 en werd begraven op het kerkhof van Sint-Gillis.

In 1521 huurt hij een huis in de 'S Heer Jan Mirael – straat, naast het huis dat 'Rome' genaamd werd en dit aan 19 pond 4 schellingen parisis per jaar.

Het is in een rekening van de dis van de Onze Lieve vrouwkerk te Brugge van het jaar 1521 dat er geschreven staat:

St. Nicolaus zestendeel, in 's Heer Jan Mirael straet, 't Huus gheheeten Roome, 't huus daer naest heeft in huere Lanselot Blondeel om XIX pond IIII schele parisis 's jaers, innegaende den eersten van Lauwe XVC

Dit vermeld jaar 1520 zit nog in de oude tijdsrekening die pas in 1575 veranderde. Het betekent hier zoveel als in januari 1520 voor Pasen. Dat betekent dan ook het jaar 1521.

Hij bleef hier alleszins tot in 1528 wonen. In juli 1534 kocht hij een erf waar twee huizen op stonden en waar de gevel van één van deze huizen uitgaf op de 'Over de Vlaminck brugghen'.

Deze straat kreeg nu 'de Sint Jorisstraat' als naam.

© Rudi Vandeputte

De gevelsteen van het 'Hotel van de Draak van Sint-Joris' waar tegenover Lancelot Blondeel woonde en waar hij dus op uit keek.

In dezelfde straat staat er nu nog een rij 16de - eeuwse huizen, wat ons een goed idee geeft van de woonst van Lancelot Blondeel en Catherine Schriers.

*We komen Blondeel voor het eerst in de Brugse rekeningen tegen, op de **24ste juli 1520.***

Hij wordt samen met Willem Cornu, geëngageerd om 12 grote scènes te ontwerpen om de straten te decoreren waarlangs Karel V tijdens zijn Blijde Inkomst zal langs komen.

Hierbij neemt hij alleszins de eerste scène voor zijn rekening die voor de poort van het Heilig Kruis geplaatst wordt.

*In **1523** schildert hij een triptiek van de 'Heiligen Cosmas en Damien' voor de gilde van de Chirurgijs en Barbiers dat op hun altaar in de Sint-Jakobskerk komt te hangen.*

Ook Poperinge had in deze tijd een dergelijke gilde met een altaar binnen de Sint-Bertijnskerk.

Gedurende dit jaar tekent hij nog verschillende kartons en patronen, zowel voor de glasvensters als voor de tapijten die in de schepenkamer van het stadhuis te Brugge worden uitgevoerd.

De glasvensters worden uitgevoerd door Pieter van Dycke en de tapijten door Jean Desmet en Josse de Cock.

Blijkbaar was men tevreden over het werk van Blondeel

want in **1526** wordt hij gevraagd om een ontwerp van een Onze Lievevrouwbeeld, en voor een console en een tabernakel om de gevel van de Hallen mee te decoreren.

In **1527** schildert Lancelot een 'tableau' voor de zaal van het stadhuis en in het jaar **1528** maakt hij nog meer tekeningen voor het magistraat van de stad en restaureert de oude schepenzaal van het Brugse Vrije:

Betaelt Lanceloot Blondeel, scildere, van dat hij verscildert ende ghestoffeirt ende eeneghe neiwue ghemaect heeft de wapenen van den ambochten vanden Vrijen staende in de oude scepene caemere, metsgaeders twee ijzeren traillien in de vierschaere daer 't zelveren hoofd ende vuust inne staen, ende daer achter ghezwaert, by ordonnancie ende quittance – XXXXVI pond

Op de **10de november 1528** krijgt hij na een 'examen' de bouw van een nieuwe schouw in de schepenkamer van het Brugse Vrije.

Hedent, X november, was ghesloten naer dat ghesien hadde diversche patronen van den nieuwen cafkoene in de camere, dat men nemen zoude 't patroon ghemaect by lanceloot, schilder, woonende te Brugghe, ende dat men 't stanfyck ende scausteen sal doen maken van seer goet ene schoon steen of andere by advyse vanden wercklieden, ende van den scausteen uppewaerts, van houte.

Voorts was ghesloten, dat de burghmeesters communicieren ende spreken zouden metten gheyenen die de voorseyde patronen van den nieuwen cafkoenen ghemaect hebben ende hemlieden daerof contenteren ter discertie van de burghmeesters ende ten minste dat moghelic wert.

Register van de resolutien van het magistraat van het Vrije – folio 146.

Lancelot heeft niet alleen een ontwerp op papier getekend maar voegt hierbij een schaalmodel in witte steen dat door Jean Roelants uitgewerkt werd en waarmee hij de schepenen kan overtuigen.

In de schepenzaal van het Brugse Vrije wordt er in 1528 - 1529 naar zijn ontwerp een monumentale schouw gebouwd die er nog altijd staat. Samen met Jacop van Eenhove, maakt hij in maart 12 'scouplancken' om de beeldsnijders te leiden.

Betaelt Jacop van Eenhove, van XII scouplancken by he mgehevert te XI ½ grooten 't stic, daerup den grondt ende patroon van den cafkoeene ghetrocken es, comt by quitancie XI schele VI deniers groten, valet VI pond XVIII schele parisis.

Betaelt Lanceloot Blondeel, scildere voor 't patroon dat hy den beeldensnyders beworpen maken ende gheven moet van den gronde ende verhemelinghe van de wercke boven ende an beeden zyden van den nieuwen cafkoeene, XII pond parisis.

De bouw van deze schouw gebeurde naar aanleiding van het feit dat Karel V in 1526 de feodale band met Frankrijk voor altijd doorbrak.

De werken werden uitgevoerd door de Mechelse beeldhouwer Guyot de Beaugrant.

Karel V staat centraal. De levensgrote beelden en de hoofden in de medaillons stellen zijn familieleden voor. De wapenschilden verwijzen naar de gebieden waarover hij heerst.

Om deze perfect te krijgen reisde Lanceloot enkele keren naar Brussel.

Betaelt Lanceloot Blondeel, scildere, van dat hy in meye laetsleden ghesonden was aen Toison d'Or omme zyn advis 't hebbene up 't werc van den nieuwen cafkoeene ende zonderlinghe omme te hebbene de wapenen van e keizerlycke Majesteyt, ende te wetene hoe men die behoort te stellene, omme de welcke te bewerpene ende te recourvrerene hy uute was ende vachierde 17 daghen, daervooren hem bi den burghmeesters toegheleyt was 32 pond parisis.

Onder het beeld van Karel V wordt in wit albast het Bijbelse verhaal van de kuise Suzanna afgebeeld. De werken aan deze schouw duurden tot 1530.

Lancelot werd binnen de Sint-Lukasgilde zowel in 1530, 1537 en in het jaar 1556 als één van de 'vinders' of gouverneurs aangesteld.

Het schilderij van Sint-Lukas die Onze Lieve Vrouw schildert van de hand van Lancelot Blondeel.

In december 1530 stierf de aartshertogin Margareta van Oostenrijk, de gouvernante van de Nederlanden. Blondeel maakte de schildjes die aan de toortsen bij de plechtige uitvaart gehangen werden.

Betaelt Lancelot Blondeel ter cause van dat hy by laste van den college ghemaect heeft 36 schildekins waarinne waeren de wapens 's lands vanden Vryen, die ghehanghen waeren aen de toortsen die men droeg voor 't doode lichaeme van de ghenaedighe vrouwe, mpevrouwe de douagière van Sacoyen, regent ende Gouvernante, comt by ordonnancie 3 pond 12 schel parisis.

In **1534** werkte Blondeel aan een reeks tapijten voor Louis de Vallée.

In 1540 krijgt hij een opdracht van de stad Blankenberge om een gerechtstafereel te schilderen dat hij echter pas in 1547 aflevert.

In **1542** ontwierp hij de beelden die in de portiek van de criminele greffie - beneden in de burch - kwamen te staan.

Blijkbaar verkocht Lancelot Blondeel begin november 1542 zijn bezittingen in Poperinge, waarvan zeker een deel aan Jacob de Hondt. Dat was niet naar de zin van zijn schoonzoon **Andries Hanssins** die hiertegen 'de naerheid' ging pleiten. Hij kreeg immers als familielid zijnde, voorrang van koop, indien hij maar dezelfde som betaalde als de eerste koper. Het was alleszins de bedoeling van Andries om dit doen, gezien de onderstaande procuratie waarin hij Bartholomeus Boye en Jan de Reckemaekere, de volmacht gaf om in zijn plaats voor de schepenbank van Poperinge te verschijnen.

Het martelaarschap van Sint-Joris.

6 november 1542

Procuratie gegeven door André Hanssins, tapijtwever, als echtgenoot van Marie, de oudste dochter van Lancelot Blondeel, betreffende het recht dat hij heeft op sommige landen binnen de keure van Poperinge.

Andries Hansins, de tapitsier,
als ghetrauwte hebbende, **Marie**, d'oudste dochter van **Lancelot Blondeel**,
de schilder, ende midts dien zyn naeste ende baerblyckenste hoir ende erfghenaem,
constitueert zyne procureurs generael ende speciael
meester **Berthelmeeus Boye** ende **Jan de Reckemaekere**,
hemlieden ende elcken zonderlinghe toogher deser lettren
ghevende vulle macht ende speciael last absoluut ende irrevocable ...
omme ende uut zynder naeme te gaene ende te compareerne voor scepenen ende cuerheers
vander stede van Poperinghe, of elders daer 't noodt werd,
ende aldaer te begeerne versouckende ende calengierne **de naerhede van der coop** van
alzulcke partyen van lande, **elst zynde** of ander lant,

ligghende in diversche partien binnen den scependomme van Poperinghe ende daer omtrent, te zulcker plaetse ende grootte als de lettren van ervenesse daerof zynde dat inhouden ende verclaersen,
 de welcke partyen eenen **Jacob de Hondt**, onlanx leden, ghecocht heeft jehens de voornoemde Lancelot Blondeel, vader van der voorseyden Marie 's comparants huusvrauwe ende daerof hy by den zelven Lancelot behoerlick in erve ghedaen es gheweest met plocke ende halme naer de costume aldaer,
 ende de dien fyne
 eyst noodt te presenteren ende up te legghene de penningh en van der principaelen coope, bedraeghende **35 pond 10 schele grooten Vlaems**,
 metgaeders 24 pond parisis van verteerde costen,
 zo wel ten huuse vanden voorseyden cooper als te Belle ende te Dranoulte verschoten ende verleyt, ende daerinne te doene ende observeerne alsulcke solempniteyten van wette als 't van nooden werdt,
 ende daeromme in 't cas van oppositien up dats nood zy in ghedinghe te derdene ad lites in forma met macht van substitucie.

Actum VI in novembre xvc ende XLIIJ – present scepenen: Claeysens Forret.

Stadsarchief Brugge, Register van de procuratien – 1542 – 1543 – folio 38 verso.

Betalingsproblemen voor Blondeel?

In 1544 heeft Lancelot op de markt een vette koe gekocht voor 3 pond 6 schellingen grooten, die hij voor Kerstmis van dat jaar diende te betalen. Dat vergat hij echter, zodat hij op de 15de april 1545 voor het Brugse gerecht diende te verschijnen.

Op de 15de oktober 1544 dient hij een deel van zijn huis in pand te geven op vraag van Gerard Poirteau.

In 1546 krijgt hij weer een bijzondere opdracht van het

stadsmagistraat van Brugge.

Lancelot Blondeel, de schildere, ter cause van by laste van der wet gheweest hebbende met eenen meester **Clays van Brussele** ende met andere ghedeputeerde in de visitatie van de zuut Leye deser stede, ende van der gheleghenthede ende loop van diere ghemact hebbende eenen quaerte gheschildert met olievarwe, daer vooren hem by ordonnancie toegheleyt zyn 2 pond grooten.

Deze kaart met nog een andere van zijn hand, wordt in het Brugs stadsarchief bewaard.

Lancelot Blondeel werkte graag samen binnen zijn familie.

Hij moet in 1546 de opdracht gekregen hebben om de grafkapel, het mausoleum van de prelaat **Jean Carondelet** in de Sint-Donaaskerk te Brugge te bouwen. Voor het kappen van het beeld deed hij beroep op de Poperingse 'beeldsnijder' **Michel Scherrier**.

We nemen aan dat dit familie was van zijn vrouw, misschien wel haar broer. Hij verkreeg op de 14de augustus 1534 het poorterschap van Brugge en woonde dus al een tijdje in de stad. De prelaat Jean Carondelet overleed te Mechelen op 7 februari 1544.

Zijn stoffelijk overschot werd naar Brugge overgebracht op 11 februari en in stilte, zonder enige plechtigheid, met toelating van het Sint-Donaaskapittel, in zijn grafmonument bijgezet. Het mausoleum was dus oorspronkelijk opgericht in de verdwenen Sint-Donaaskerk maar is nu te vinden in de Salvatorkerk.

Het albasten beeld van de aartsbisschop van Palermo is een van de fijnste beeldhouwwerken uit de vroege renaissance die te Brugge bewaard zijn.

Het albasten beeld van Michiel Scherrier

*De eerste juli 1549 krijgt hij een uitbetaling omdat hij meegewerkt heeft aan **de triomfbogen** om de Spaanse Prins te verwelkomen in de stad.*

*In 1550, zo schrijft Alphonse Leroy in 'Thieme-Beckers' dat Blondeel, geholpen door Jean Schoreel het '**De aanbidding van het Lam Gods**' van Van Eyck restaureerde. Jean Schoreel of Van Scorel was afkomstig uit Utrecht.*

Op het schilderij van Van Eyck staat toevallig ook de domtoren van Utrecht. Zou deze geschilderd zijn door Schoreel of misschien wel door de 'architect' Blondeel? Niemand kan het momenteel nog uitmaken.

In 1552 krijgt Blondeel de opdracht om negen stenen figuren voor de ingang van de Heilig Bloedkapel te ontwerpen. Het is weer Michiel Scherrier die deze beelden snijdt.

In 1551 ontwerpt Lancelot Blondeel, zo schrijft **A. Viane** in zijn artikel over Michiel Scherrier, het monument in de verdwenen Annuntiatenklooster, buiten de Ezelspoort, waarin het hart van Margareta van Oostenrijk werd bijgezet.

Haar ingewanden werden begraven in de Sint Pieter- en Pauluskerk te Mechelen.

De tekenaar Joost vander Beke hielp Blondeel met enkele technische schetsen.

Hier in Brugge was Margaretha's hart geplaatst in een 'vase' dat als middelstuk diende voor een groter monument. Boven deze 'vase' of urne was er een beeld van Margareta ingewerkt dat **Michiel Scherrier** sneed.

In 1885 publiceerde de archivaris J. Finot een samenvatting van de inhoud van een reeks archiefstukken waarbij het contract en de rekeningen van de uitvoering van dit werk, die in het Departementaal Archief te Rijsel bewaard worden.

Daaruit weten we dat Michiel Scherrier 600 florijn ontving voor zijn beeldhouwwerk, met een toeslag van 18 florijn om het wat te smal bevonden beeld van de landvoogdes opnieuw te maken. Blijkbaar was een wat rondere Margaretha mooier dan een slanke.

Aan dit 'remembrance de la sepulture' werkte niet alleen Scherrier mee, maar ook Vincent Herreman en de schoonzoon **Pieter Pourbus**.

In 1554 was Lancelot in proces met de beenhouwer Inghelrave. Alleen een voorlopige uitspraak is hierover bewaard gebleven.

In juni 1555 komt er een nieuwe panding op zijn huizen die hij in 1524 verwierf, en dit omdat hij zijn een jaarlijkse rente van 5 schellingen groten die hij bij de dis van Sint Gillis had opgenomen, niet kan betaalt.

Hij blijft betalingsmoeilijkheden hebben, want uit de disrekeningen blijkt dat hij steeds met achterstand betaalt.

In dit jaar 1555 krijgt hij echter wel nog een opdracht van het Brugse vrije waarbij hij de beelden van de galerij voor hun Schepenhuis dient te polychromeren. Voor dit werk kreeg hij 60 pond paris.

De 4de april 1558 schenkt hij één groot aan de kerkmeesters van Sint-Gillis bij een door hen georganiseerde bedeltocht. Met deze gelden wilden zij de daken van hun kerk herstellen.

Op de 2de januari 1560 gaat hij samen met zijn vrouw, een lening aan bij de Sint-Lukasgilde van 5 schellingen groten per jaar en dat met zijn huizen als borg.

Hij stierf te Brugge op de 4de maart 1561. Zijn weduwe overleefde hem niet lang. Zij stierf in januari 1562.

Hier licht 't vleesch begraven van Landsloot Blondeel
Voormaels werckman geweest met matsers truweel
Grooten konstenaere, schilder geworden daer naer
Reijn navolger in pictura apelles pinceel
Wettenlijck in de architecture geheel
LXV jaer gheleeft onder 's weerelds gorreel
Vierden maerte smaecte doods morseel
Als men schreef duyst vijf hondert ende sestigh jaer

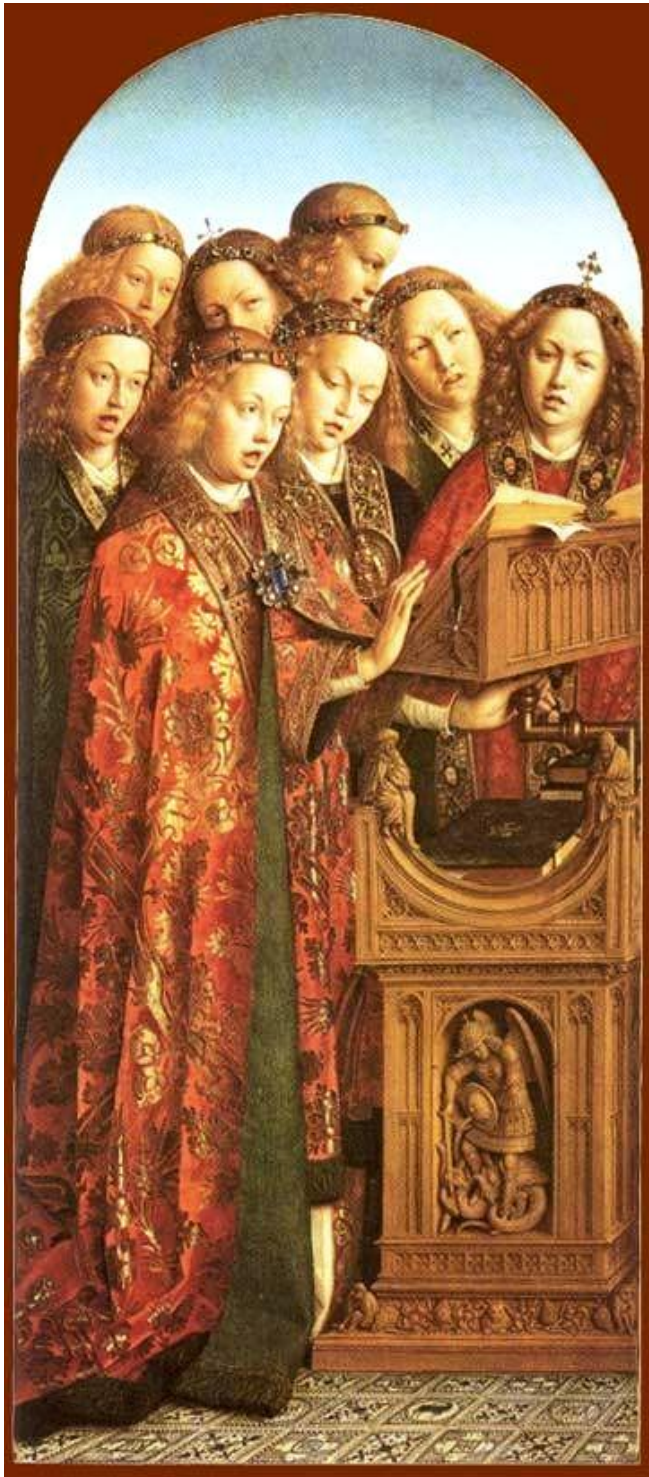

Hij es vooren, wij moeten al
volgen naer.
Al dat 't leven ontfaen heeft
moet zekr eens sterven
God maecke zijn ziele in Christe
claer
Dat die magh zalig verrijzen
vruchtbaer
Uyt alle bezwaer

*De dood van Marcus Licinius
Crassus – Lanceloot Blondeel*

Tot zover het leven en werk van Lancelot Blondeel, en dan nu terug naar het **Lam Gods!**
We hebben gezien dat Jan Schoreel misschien wel de dom van Utrecht op het Lam Gods geschilderd heeft.

Als we ervan uitgaan dat Schoreel zijn groot 'handteken' op het Lam Gods gezet heeft, zal Lancelot Blondeel dit ook wel gedaan hebben. Alleen waar zit het dan?

Wij denken aan het paneel van de zingende engelen.

We hebben immers gemerkt dat Lancelot heel zijn leven kort bij de Sint-Jorisgilde gewoond en gewerkt heeft. Hij heeft de marteldood van Sint-Joris als thema van één van zijn tekeningen genomen. En hier op dit paneel vinden we ook Sint-Joris in het onderstuk van het kathedr. Maar wat vooral eigenaardig is; de onderste rand wordt afgeboord met **2 aapjes** op het uiteinde en daartussen in een gestileerde hoprank met **4 hopbellen**. En wie anders dan Lancelot Blondeel kan deze geschilderd hebben.

Karel van Mander, de auteur van het Schilderboek schreef over de aap het volgende:

Den aep oft Simme beteyckent den ondeughenden Mensch.

Deze ondeugende mens wilt ons tussen de twee 'aapjes' in een geheim vertellen. Nu mag de aap uit de mouw komen. Het was nu eenmaal zo dat de grappenmaker in vroeger tijden zijn 'aap' of 'zotskolf' in de mouw hield, tot dat hij er uit mocht komen, tot dat men duidelijk mocht weten dat men met iets de gek hield.

En wat staat er tussen de twee aapjes? Een gestileerde hopperank met 4 hopbellen.

De Poperingenaar Lancelot Blondeel heeft hier zijn handteken gezet. Dit is zijn bijdrage tot het lam Gods.

De Landtvin- ninge ende Hoeue van M. Kaerle Steuens, Doctoer in de Medecijne.

Vt de Franſoyſche ſprake in de Neder-
duyſche ouergheſet.

We hebben in het verleden al een aantal keren
stukken uit *Charles Esteinne's*
'L'agriculture et la masion rustique'
overgenomen, ten minste uit de Vlaamse
versie van Plantijn. Hier doen we dat nog
eens, maar nu uit de versie van 1566

Het stuk dat we overnemen betreft het
'scheerbosch' en het 'wilgenbosch'. We zien
immers met spijt de achteruitgang van de

'bollaardbestand', de zo typische streekeigen boom van de Westhoek en we zien ook dat het
'scheerbos' geen plaats krijgt in het bosbeheer.

Wij willen er alleszins voor pleiten om in de Westhoek ook een aantal 'scheer- en
wilgenbossen' aan te leggen.

Dit zijn dan misschien wel 'culturele' bossen en misschien wel volgens sommigen geen
'natuur' maar een goed onderhouden 'scheerbos' lijkt ons alleszins een aanvulling voor de
restauratie van het landschap. Daarbij komt dan nog eens dat al onze bossen in de streek
'cultuurbosses' zijn, door de mens aangeplant, met uitzondering misschien van enkele
parcels in de Sixtusbossen.

Eertijds was de kweek van tenen en wilgen immers noodzakelijk zowel voor de
mandenmakerij als voor de huizenbouw, als voor nog duizend andere zaken.

Deze oude tekst leert ons iets over het nut van de wilgen.

Van het scheerbosch oft teenen

Drye dinghen neerstelick onderhouden ende vermeerdert door den aerbeyt ende neersticheyt
vanden ackerman, maken hem rycke sonder grooten aerbeyt, te weten, de beemden, het
scheerbosch ende het wilghenbosch: dewelcke door het water dat lants de aderen onder
d'aerde lichtelick hier en daer is loopende op vette ende ghebeterde plaetsen, door het afvallen
vande heuvels die nat ghemaect werden van de rivieren daer ontrent ghelegghen, jaerlicx van
selfs groeyen ende groote profyt haerlieder meester tot voetsel van zyn vee ende om reepen te
maken vande tonnen ende oock bindsel, sonder de barninghe ende het gherief van roeden,
latten ende staken om te binden ende maken zijn haghén, wijngaerden ende wijngaert wagens.
Wij sullen dan eerst spreken vande bouwinge ende oeffeninghe van het scheerbosch oft
teenenbosch, daar na van het wilghenbosch.

De teenen, dewelcke d'ouders gebruycten ende noch ghebruyckt worden om te binden en
begheeren so na den water niet te wesen, maer wel int affincken ende nedergaen van een
valleye, so dat scheerbosch coemteynde te nemen aen het beginsel vant wilghenbosch. De
teenen behooren ghesteken te wesen in d'aerde op de linie ende cleynegrachten hebben
tusschen twee linien ende elcke schuete oft tack moet vanden anderen staen vijf voeten ende
een half om datse haer tacken soudén moghen verbreyden ende vutpreyden.

De teenen zyn geerne bedect van de groote ende hooghe boomen, want sy vreesen den
middachsche sonne. De tamme roode wissen oft teenen zijn quader te winnen ende vreesen
den verschen vorst ende de quade buyen ende twater dat te coudt is.

De witte ende groene die haer niet so wel en buyghen noch en splyten, syn herter van nature
ende groeyen veel hooger.

T'sal goet wesen dat men in d'aerde steke meer vande tamme dan van d'ander ende datse altyt versien zijn van de lombre ende oock van water aende wortel oft immers den

Een 'grienden'kweek in Nederland

meestendeel vanden tijdt, daerom salmen daer toe voeren maken om het water te bewaren ende te onderhouden.

Sy hebben geerne datmen het lant metter spade omme worpt veerthien daghen na S. Michiel ende de ruffen tegen de wortel omme keeren, want dan ist den tijt datese ghesenden ende opgebonden worden.

De broote bussels van eenen vadem oft twee groot moet men vocht ende coel houden in kelders ende ist drooch weder altemets gheheel ende al begieten.

Sommighe stroppen int snijden de bladers afom te maken goede asschen, ander laten de bladeren van selfs afvallen ende snydense dan af voor eht gebruyck vanden husghesin ende om in de winter den knechten een gevrochte te hebben by de viere, met de wissen te splyten voor de mandemakers.

Sommige en snijden van het scheerbosch anders niet af dan de schueten ende taeskens die rontsomme staen ende laten den principalen tack staen vijf oft ses jaer lanck tot datmen het scheerbosch moet op en nieu gaen steken, want so langhe ghedeurt ende groeyt dese plante ende voorts so droochtse ende den tack wort hert.

Het wilghenbosch

Het wilghenbosch begheert de selve oeffeninge ende bouwinghe van het scheerbosch omdat de wilghe niet en verschillet dan int ghebruyck oft in de grootte ende maniere van schorsse vande teenen, want de wilghe dient tot de roeden ende de teenen, als voorseyt is, tot wissen om te binden den wijngaert ende de tonnen.

De wilghe is dicke ende hoogher op ghewassen, de teenen zyn dunne ende leegher.

De schorsse vande wilghe heeft doncker root couleur, de teenen een blond gheel couleur.

Niettemin, de wilghe begheert altydt waterachtighe plaetsen ende wort ghepalnt van afghehouwen scheuten ende tacken oft van staken.

De staken worden van boven ghenomen van goeder dicten, nochtans niet dicker dan eenen arm: ende behooren geplant ende ghesteken te wesen so diepe in d'aerde, datse gheraken den vasten gront. Den houw vanden cop mach lanck wesen onderhalven voet, ende in d'aerde ghesteken de selve een luttel deckende.

T'ghene dat ghy planten sult, behoort wel drooghe ghehouwen te wesen vanden boom, want wordet afghehouwen alst nat is, ten sal niet wel groeyen. Daerom salmen regenachtich weder schouwen om te houwen de wilge. De planten sullen ses voeten van malcanderen staen ende

ghestelt ghelyck een schaecbaert ende sullen neerstelick gheoeffent wesen, principalick de drye eerste jarten, ghelyck de jonghe wijngaerden.
Ghy sult vande wilghen breeder bescheet vinden int seste boeck.

Het zesde boek heeft als titel: De Warande, en daarin wordt het bosbeheer behandeld.

We halen hier het stuk uit over de wilg.

Een prachtige bollaard op 't Neerhof.

Dander sorte van waterhout is de wilge, de welcke glijc wij sien by experiencie niet wle en groeyet dan in waterachtigen gront ende vast aen t'water: ende dese plantagie van wilgen gheschiet gemeynlick van plantsoenen ie gemaect worden vande tacken vande wilghen, dewelcke behooren redelick dicke ende vroom te wesen, gelyc van ee nvuyst

dicke: want hoe dat sij vromer zijn ende dicker zijn hoe sy meer utschieten ende stercker worden.

Desen boom is seer different vanden else: want den else wil de wortel geheel onder het water hebben, ende de wilghe wilt boven het water staen en sijn wortel utspreyden op natte ende vochte aerde die neffens het water legt, sonder de wortel gheheel int twater te hebben.

Men siet ooc dat de wilgen die aende straten, dycken ende grachten vast aen het water staen, vande welcke de wortel maer en gaet tot aende cant van het water, veel schoonder zijn, hoogher ende beter volwassen ende jeughdiger dan de ghene die staen in waterachtige beemden, de welcke altijts gemeynlick de wortel nat hebben int water.

Ick en segge niet datmen op hooge plaetsen niet en soude doen groeyen moghen wilgen, essen, populieren ende meer waterachtich hout, nochtans haerlieder nateure is te weten vast aen het water, dar sy seer wel groeyen ende syn sy geplant op hooge plaetsen ende verre van den wateren soo zyn die quaet om op te brengen ende groeyen ooc seer luttel: so dat hondert van sulcken boomen gheplant na haerlieder begheerte in een waterachtighe gront meer houts sullen utworpen, dan duysent van dien op eenen drooge gront, wat neersticheyt oft oeffeninghe datmen daer toe doet ende sullen oock eer vergaen.

Ick sege dit, omdat men lichtelick mach doen groeyen dese boomen ende winnen op hooge plaetsen met te begieten ende betamelicke oeffeninghe te geven, het welcke nochtans veel cost ende ist deat niet gecontinueert en wort de boomen die vergaen. Maer met die te planten op haren eygenen ende waterachtigen gront na den heesch van harlieder natuere, so sullen sy wel groeyen sonder oeffeninghe: nochtans omdatse deerste jaren dat se geplant werden grootelick van doene hebben ut te spreiden ende te voeden haerlieder wortels ende het hout dat boven aen der struyck gewassen is. So is het beste dat men voor d'eerste jaer alle de

plantsoenen doet snoeyen omdat ze te ghemakkelycker souden moghen voeden haerlieder wortels ende ooc omdat de wint die inde jonghe scheuten slaet dander niet en soude doen los werden, het welcke dicwils de oirzake is van die te doen sterven, hoewel datse goet geplant zyn.

Ic weet wel dattet niet altyts van noode is sulcken neersticheyt te doene (principaelic deghene diese bequaemlic planten) om die te planten oft in d'aerde te steken. Mar ic spreke hier voor diegenen die willen bedeckte paykens ende ganghen maken om te moghen gaen ende wandelen uter sonnen, dewelcke sy willen op corten tyt seer doen groeyen ende profiteren: 't welcke sy doen sullen met te planten ende in voren sonder een te laeten vergaen ende voor moeyte ende arbeyt sult ghy de genoechte ende de lusticheyt te eer ene meerder hebben. Boven dien is ooc de aenmercken datmen in alle plantagen behoort sowel te planten dat geen noot en sy dat wederom te doene op en nieu, want stervender sommighe, soo ist seer quaet om andere te planten in de plaetse van de gestorven, ommers die groeyen souden, omdat de schaduwe die eerst ghegroeyt zyn dander doen sterven ende de oudste ende sterckste verdrucken de crancste ende doense onderblyven ende niet ter perfectie comen.

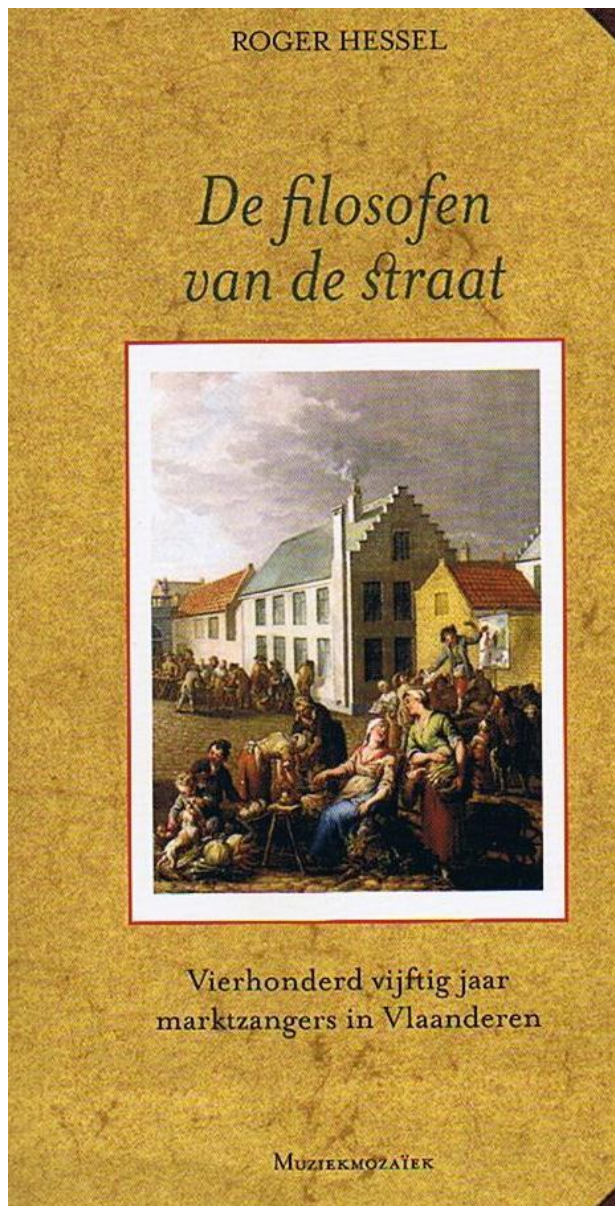
Daerom behoort men d'eerste seer wel te planten ende ter meerder neersticheyt daer toe te doen om dat een sake is die qualick verhaelt ende gherepareert werden.

Den tijt van te planten wilghen, elsen, poplieren ende ander boomen heeft altyts bevonden gheweest best te zyn int beghinsel van Sporckelle, oft int eynde van Louwmaent, als de meeste coude ten eynde is, dewelcke dicwils hindert de nieuw gheplante plantsoenen, als boven gheseyt is.

Hierboven zie je een 'zodenbank', gebouwd in de warmoestuin van het domein Bokrijk door mezelf en mijn zoon Johannes.

Wat zong men vroeger in de Westhoek?
De wrede moord te Haesebrouck

Roger Hessel heeft heel wat speurwerk verricht rond oude liederen en verschillende van deze oude schatten heeft hij gebundeld in zijn boek 'De filosofen van de straat'. De ondertitel van dit boek luidt: Vierhonderd vijftig jaar marktzangers in Vlaanderen. Het werd uitgegeven bij Muziekmozaïek. Het is met Rogers toelating dat we dit stuk mogen overnemen in 'Doos Gazette'. Dit lied werd gepresenteerd met begeleiding van een 'uitlegging' van de zaak alvorens men kon beginnen te zingen.

Relaes ende uttlegginge

Van de vrede moordt, bedreven op den 25 Mey 1777, neven het dorp van Haesebruck onder de Koninklyke Vierschaare ende Casselrye van Cassel.

Enen sekeren landtman van aldaer, in houwelycke geweest hebbende ontrent acht en twintig jaeren, welkers vrouwe een dertel ooge quaem te slaen op eenen jongman, aen welcken sy haere genegentheydt bekende en hy door haere aenloksels hem door de selve liet bekooren, soo dat sy te saemen verkeert en gehandelt hebben 4 à 5 jaeren welcken Jongman de occasie hadde van met een rycke weese te trouwen, het welck hy doet, maer nochtans in het houwelyck gekomen zynde laet hy niet naer, van met die ander vrouwe te verkeerren, de welcke alsdan te saemen raedt houden van den man te vermoorden vermits haeren man wilde

beletten dat sy niet meer te saem en soudren verkeerren, welcken raedt sy vooren houden van de moordt te begaan, ende om dit wel uyt te wercken, stelt de vrouwe den man vooren van op den 25 dito wesende Heylig Dryvuldigheydt) dag dat hy soude syn devotie houden, het welke hy doet, terwyl besluyten sy van de moordt te doen en hoe die sy soudren bedryven, soo dat den moorder den man naer middag ontrent den vyf ueren uyt syn huys gaet vraegne, om een kanne bier te saemen te gaen drincken de welke te saemen gaan in de herberge genaemt den Slotter, en blyven daer te saemen in geselschap tot 's avondts ten thien ueren, den moorder neemt eerst zyn afscheydt seggende dat hy naer huys ging en wenscht hem den goeden avondt, en gaet tot eht huys vanden man geeft de vrouw kennis, en gaet staen onder het dack nevens den messinck met een vlegel in de handt hem afwachten. Den man aenkomende heeft den moorder hem dry slaegen op het hoofd gegeven, dat hy op den messinck doot gebleven is, de huysgesinnen het gerucht hoorende, meenden te gaen sien wat er te doene was maer waeren in hunne kaermers gesloten: den moorder nu weggegaen zynde heeft de vrouw naer de gebueren gerucht gaen maecken ende moordt geroepen, al groote

droefheydt maeck'en: soo dat er met haar veel volck naer het huys geloopt is, en vonden den man vermoort en het hooft in stucks geslaegen, dat het bloedt op den muur geloopt is, en vonden den man vermoort en het hooft in stucks geslaegen, dat het bloedt op den muur gesprongen was, dit gerucht liep door geheel het dorp, en het magistraet kreeg daer van kennis, de welcke 's anderdaegs de moordt hebben gaen schouwen, den moorder quaem dit oock aenschouwen, beklagde de grouwsaeme moordt en ging de vrouw die met geveinsde droefheydt bedde leyde, vertroosten; den man wierdt begraven en niemandt wiste wie de moordt gedreven haf. De vrouwe quaem als dan verkooping te doen van landen, huysingen, meubels en effecten om met huere mansvrienden verdeeling te doen en bleef met den moorder tot ontrent derthien maenden handelen en verkeerren.

Terwyl desen tydt quamen sy hun te beraeden van te saemen uyt het landt te vertrecken. De vrouwe nu het geldt van haere verkooping by een hebbende vinden geraedtsaem dat den moorder van syn vrouwskant haere patrimonie goederen soude verkoopen het welcke met wille van syn vrouwe geschiet, vermits hy seyde van koophandel met het geldt te bedryven; vertreckt aldan alleen naer Antwerpen, pacht aldaer een kaemer, keert alsdan naer huys, terwijl quaem den tydt van betaeling van het verkoopen van syn landt, gaet met syn vrouwe naer Steenvoordeom het geldt te ontfangen. Laet syn vrouwe drye a vier daegen by haer vrienden, komt naer huys met het geldt, gaet by die ander vrouwe besluuten aenstonts te vetrcken. Eenigen tydt daer voor, hadde de vrouwe doen verstaen aen haer moeder, vrienden en gebueren als dat sy tot Dixmuyde in het klooster ging, om aldaer haer daegen te eyndigen en vertreckt op den 21 juny 1778 tot Ipre, in de herberge genaemt de dry koningen. Blyft aldaer logieren en seyde aen den baes dat sy haeren broeder afwacht met haere klederen, en dat sy tot Dixmuyde in het klooster ging. Twyl heeft den moorder eene karre en een peerdt gekocht alsdan syn klederen en lynwaet met eenige paar slaepplaeckens, eenig koperwerck met al het geldt dat er ten huysen was gepackt in een sluytmande, daer neven haere sluytmande, die t'synen huysen was, op de karre gelaeden soo den nacht tusschen den 23 en 24 ten twee ueren weg gereden en haer tot Ipre gaen vinden en soo te saemen vertrocken tot Antwerpen, aldaer koopdag wysverkocht peerdt, arnas en karre en dan aldaer in de voorseyde kaemer, als man en vrouwe seventhien d'achthien daegen gewoont, alwaer hy heeft gaen wercken voor huydvetters knecht war hy alsdan van den stockhouder bekent gemaect was als dat twee personen alsdan naer hun quaemen te soecken het welk hy gaet bekent maeken aen syn byslaepster, waer op sy hun beraeden van aenstonts te vetrcken naer Tylborg, waer sy met hunne groote somme geldt aenstonts met hunne karre van aldaer vertrocken syn, tot in de herberge ge'naemt den Roskam, die hy bekent gemaect was door den knecht, die met hem in de huydtvetterye tot Antwerpen gevrocht ahdde en van welcke hy hadde verstaen, als dat aldaer van alle secten vry woonden, maer 's anderdaegs sond hy syn byslaepster naer Antwerpen terug, om te weten of hun goetd noch op hun kaemer was, of als die personen die hun sochten vertrocken waeren.

Dewyl al dese tydt, het magistraet van soos y uyt Haeseberouck vertrocken waeren, aenstonts op hun suspitie hadde; maeckte met eens op hun het proses crimeneel, ende stelden hu nte gelde op honderd paracns ieder persoon, waer door den onderbailliu van Cassel met een casselrye gast hun vervolgt hebben van stadt tot stadt, soo dat sy tot Antwerpen vernomen hebben, dat sy daer op een kaemer woonden. Zyn gegaen om hun gevangen te nemen waer sy hoorden dat sy vertrocken waeren aen Tylborg, maer dat hun goetd noch op de kaemer was het wleck sy aenstonts arresteerden ende vertrokken oock naer Tylborg, waer zy den moorden vinden en doen arresteren op den 19 dito. Vraegen hem waer de vrouwe as, maeckt het bekent en soos y tot Antwerpen gekomen was gevondt hun goetd arresteert en hoorende dat de justitie haer aldaer afwachte en dan beyde gekoort ende gebonden tot Antwerpen, alwaer sy beyde hun sluytmanden, waer in hun goederen waeren met hun tot Cassel gevangen gebrogt, en in het vangenhuys gecolloqueert alwaer sy door verscheide preuven plichtig bevonden

waeren, maar niet en wilden bekennen hunne moordaedigheyt, hoewel sy verscheyde keeren gecompateert hebben, maar om voorder hun te aenhooren en te ondersoecken heeft men hun naer Douay voor het hoog parlement van Vlaanderen gebrogt, en nare verscheyde comparitien gedaan te hebben, bevonden sy hun plichtig genoeg soo dat sy hun op den pynebanck gezet hebben, alwaer den moorder naer ontrent drie ueren daer op gezeten te hebben syne moordt bekent, ende de vrouwe ontrent eene were altydt ontkennende maer qualyck wordende, hebben aenstondts haer de extraordinaire gegeven, ende van den pynbanck afgeset, breesende dat sys daar op soude gestorven hebben, maer in haar ontkentenisse blyvende, is gevonnist van een eeuwige vangenisse, vermits sy van den moorder beschuldigt was va, jeù raet gegeve, te hebben de moordt te bedryven, waerom sy tot Douay heeft moeten verblyven om de justitie van den crimineelen aan te sien den welcken op den 23 november 1778 aldaer gevonnist is geweest van geleyt te wordne op de plaetse van justitie om aldaer op een schavot op een dweirs kruys gebonden te wesen, ende daer naer, eerst een slag op syn hoofd gegeven te worden daer naer armen en beenen gebroken ende alsdan den slag van gratie te ontvangen. Voorts syn lichaam gevoert ter plaetse Patibulaire aldaer op een rat geleyt, ander moorders, dieven ende quaetdoenders ter exemple.

Rechtveerdige justitie

Gedaen binnen de wydtvermaerde stadt Douay op den 23 November 1778
Stemme van het droevig nonneken

O dertel min, hoe menig doet gy suchten
O vuylen lust wat baert gy ongeval
O valsche pleysier hoe kort zyn uw genuchten
O dwaese sinnen die soo menigmal
Veel quaede seden / en veel vreedheden
Hier doet geschien / gelyck men komt te sien

Dat blyckt hier klaer nu aen dese twee lieden
Hoe dat de dertel min 't verstandt berooft
Want men noyt sulcx en heeft weten geschieden
Een mensch moet syn door Satans raedt verdooft
Tot sulcke daeden / hem te beraeden
En te begaen / van iemand doodt te slaen

Hoewel 't gebodt van Godt ons komt verklaeren
En ons voor ogen stelt slaet niemandt doodt
En ons weer voorder komt te openbaeren
Wie het sy begeert niemandts bedgenoodt
Nog quaem 't geschieden / met dees twee lieden
Waer voor sy siet / gerocht zyn in 't verdriet

Sy hadden t'saem verkeert al lange jaeren
Soo dat den jongman kreeg genegentheydt
En stelde vast zyn sinnen tot het paeren
Waer toe hy heeft een jonge maegdt gevreyt
Met die jong vrouwue / quam hy in trouwe
Maer zyn gemoedt / en was maer om haer goedt.

Dat blykt vermits zy nog quam te vervolgen

Die ande vrouw soo hy nog had gedaen
Maer med' hy dickmaels heeft zyn vrouw verbolgen
Maer hoordt eylaes wat sy hebben beraen
Van sonder beven / te nemen 't elven
Haer eigen man / 't welck sy begaen alsdan.

Op een naermiddag hadd' hy daer gedroncken
Me den man tot wat in den avond laet
Dan quaem den moord sucht van den te donken
Waerom dat hy tot op het huys van gaet
Met vreed gedachten / hem daer verwachten
Met een vlegel hoord / om te begaen de moord

Als de man op syn messing is gekomen
Om naer syn huys te gaen wat vrede daet
Den moorder met syn vlegel sonder schroomen
Heeft hem het hoofd geklooft sonder geraed
Met nog veel slaegen / niet om verdraegen
Tot dat de dood / hem 't leven g'heel ontbloot.

De vrouw heeft aldaer haer huysgesinnen
Die slaepen waeren op dien selven teyd
In hunne slaepkaemer gesloten binnen
En dan heeft sy gelooopen en geschreyd
Op haer gebeuren / wat bitter treuren / moordt
Moordt ach moordt / dat veel volck heeft gehoort

't volck heeft met eenen naer huys gelooopen
En vonden o pden messing daer vermoort
Den man dan heeft elck g'heel verschrickt geropen
Wie heeft eens van sulck een vreedtheydt gehoort
Niemandt quaem meenen / mits men sag weenen
Dat de vrouw dan / was med'moorders daer van

Meer als ee najer bleef deze moordt verholen
T'wyl dien teydt de vrouw met den anderen man
Die hebben nog te saemen blyven dolen
Dat sy van bey de kanten hebben dan
Door het verkoopen / van goed by hoopen
Gebracht veel geldt / ende by een getelt

Daer med' dat sy te saemen zyn gaan vluchten
Tot Antwerpen die wyd vermaerden stadt
En daer als man en vrowe sonder duchten
Geleeft, maer t'magistraet suspitie ahd
Dat sy van desen / de moorders wesen
Waerom terstondt / men naer hun soeken sond

S'hebben gehoort dat men naer hun quaem vraegen
Sy zyn gevlucht van de Antwerpsche stadt

Nar Tylborg waer dat sy geheel verslaegen
In korten tydt daer bey zyn aengevat
Gekoort gevonden . ende gesonden
Naer Cassel berg / alwaer dat tot hun erg

Veel preuen voor hun komen compareren
Door welke dat het edel magistraet
Hun plichtig vonden tot hun groot verseeen
Send men hun bey naer Douay met'er daedt
Om daer t'ontfangen / volgens 't belagnen
Van hun groot quaedt / sententie van den raedt.

Maer siet noch d'een noch d'ander van hun beyde
Wilden bekennen daer hun grouwsaem quadt
Waerom men hun voor hun groot feyt dan leyde
En sette op den pynbanck met'er daedt
Waer hy met eenen / bekent al weenen
Dat hy hoort aen / de moordt hadde gedaen.

En dat sy hem den raedt hadde gegeven
Van sonder uytstel de moordt te begaen
Van haeren man te berooven het leven
Het welck door haer raedt aenstondt wierdt gedaen
Men quaem haer vraegen / tot haer mischaegen
Op 't selve pas / of het de waerheyt was.

Het welck zy loochend tot verscheide keeren
Terstondt men har op de torture set
Hoewel m'haer aendeed veel pyn en verseeen
Nog bleef dees daed by haer geheel onverlet
Schoon de torture / haer dede treuren
Heeft zy doorstaen / sonder kennis t'ontfaen.

Alsoo men in haer geen pligt konde vinden
Vermids sy dit daer alles heeft ontkent
Men deed haer strecks weer koorden ende binden
En men haer wederom naer Cassel sendt
Waer sy haer leven / moet gaen begeven
Dat voor altydt / in't vangenhuys tot haer spyt

De kennis doet de vrede doot hem smaeken
Waer voor men aenstondts syn sententie las
Dat men hem sal armen en beenen kraecken
Ontfaen op 't hooft een slag op t'selve pas
Men sag hem treden / met veel droefheden
Naer het schavouwt / syn hert was g'heel benouwdt

Hy riep ach Jesus wilt my toch ontvfermen
Den scherprechter trok hem de kleeren uyt
Ach Jesus wilt myn arme siel ontfermen

Hoort men hem roepen met een droef geluyt
Hy wierd geslaegen / op 't hoofd was plaegen
En soo met een / gekraecht armen en been

Daer naer den slag van gratie wierdt gegeven
De vrouw moest dit aenschouwen met veel pyn
Soo gaf hy synen geest en scheyt van t'leven
Tot spiegel voro die nog in t'leven zyn
Wilt dit aenschouwen / gy mans en vrouwuen
Hier wordt vertoont / hoe 't kwaet zyn meester loont

Gy dertel lieden, wilt hier oock bemercken
Hoe dat de dertelheyt dne mensche verleydt
En veele gauwsaem daeden moet uytwercken
Daerom laet ons met groote neerstigheyt
Van nu op heden / doen veel gebeden
Dat Godt ons spaert / en van sulck quaedt bewaert

EINDE

Al die dit liedjen singt of komt te lesen
Wilt syn ziel gedachtig wesen
Met een Vader Ons en Wees Gegroet
Dat sy beherst het eeuwig goedt.

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Wy zyn altemaal zwakke vaatjes.

Dit is uit het kluchtverhaal van een Abdiffe, die een Bagyn bestrafte, om dat die by een Monnik had gellapen, en zelf door een onvoorzichtigen haast des Biegtvaders broek in de plaats van haar wiel of huldoek op 't hoofd had gezet, waar door zy ontdekt wierd, en tot schuldbelydenis van dat zelfde misbedryfquam, door deze woorden: wy zyn altemaal zwakke vaatjes.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

**POPERINGSCH
GELUKT!**

© TALBOT HOUSE

OPTREDEN
IN DE NAMIDDAG
DOOR DE
WESTLANDLOPERS

START OM 14.00u - 15.15u - 16.30u

**ERFGOEDDAG
21 APRIL 2013**

**TALBOT
HOUSE**
1915 - ?
EVERY MAN'S
CLUB

TOEGANG TOT HET MUSEUM
IS GRATIS OP ERFGOEDDAG

De Westlandlopers vliegen er weer in met “ Poperinsch Geluk(t)” op de Erfgoeddag 2013, op zondag 21 april.

Ze zetten de klok even stil en laten meekijken over hun schouders... Wie kent nog de zussen Lauwers-Follet, wie denkt nog aan Bertha en Omer ? De vonk sloeg over in de wasserette in Eversam in 1917 en de vlam bleef branden tot lang nadien, ook al stierf Omer te vroeg aan de gevolgen van 't gas... Een ding was zeker, zijn broeken waren altijd mooi gewassen, wat niet van iedereen kon gezegd worden... Wie de echte oorsprong van de tanga en boxershort eens echt wil horen of waarom menig soldaat als eens wat scheef liep, 't is 't moment, die wordt voor 't eerst naar schoane waarheid onthulde (als officieus erkend Westlandisch oorlogserfgoed)

't Westland heeft er ondertussen een held bij, al was Peter Rom 'e geweun' soldaat". We vergeten zo rap wie voor onze vrijheid vocht, en kunnen in de verste verte geen voorstelling van maken. Toch was het knokken, afzien, en jaren later nog mogen betalen voor je medailles... er zijn weinig woorden voor die passend genoeg zijn. Een mooi lied is hier dus op zijn plaats... *En de diej' in de groend, 't woar'n allemoale zin moaten...*

en zo zijn we dicht bij D'Ingelsche Kerkhoven, de rust, de kalmte, de stilte na de storm... zo hard als de oorlog was, zo vredig zijn de graven nu... stille getuigen waar de tijd voor altijd stopte... met als nagalmende slotzin: *goan die groav'n nuze joeng's ook vrede bringen ?*

Alles verteld en bezongen door Do, Ingeborg en Pether, Joris en Patrick

Wie zijn ze....De Westlandlopers?

Ze zetten de eeuwenoude verteltraditie en andere taaluitingen (dialect, volksliederen,...) verder. De Westhoekvertellers zorgen er voor dat het immaterieel erfgoed van vorige generaties toch kan blijven doorleven. Ze zochten oorlogsverhalen van gewone mensen. Verhalen die niet in de algemene geschiedenisboeken genoteerd staan. Door deze verder te vertellen en te bezingen, willen ze volgende generaties de kans geven om hun eigen collectief verleden te verkennen.

Wil je hier eens van proeven? Dit kan gratis!

Op Erfgoeddag 2013 zal er opgetreden worden in het Talbothouse, Gasthuisstraat 43 in Poperinge.

Start om 14u – 14u45 -
15u15- 16u – 16u30- 17u15

Wees welkom! En zegge het voort!

Guido Vandermarliere in actie als verteller- zanger op de OKRA – namiddag te Assebroek.

Een vertelnamiddag vol oude vertellemen en prachtige marktlieiden!!!!

Enkele reacties op het vorige nummer:
--

Franz Denys *schreef mij;*

Beste Guido,

Proficiat voor je doos-gazette over L. Blondeel en de moord van Hazebrouck. Ik heb er van genoten !

Van **Joris Vanderveken**, *de drijvende kracht achter de hopduvelfeesten te Asse, kreeg ik de volgende reactie:*

Beste Guido,

Ik was van 't lam gods geslagen toen ik uw ontdekking las over de aanwezigheid van hopbellen op het paneel de zingende Engelen en dan nog onder mijn patroonheilige St Joris (of is het aartsengel Michael ?)

Ik heb er wat nader op in gezoemd via internet. Zeer interessant !

<http://closertovaneyck.kikirpa.be>

En ik merk gelijkenissen met wat je vroeger reeds opdiepte uit de houtsnijwerken van de biechtstoel in Somerset). In het midden zit ook een leeuw of hopduvel Smertrios (?) , uit wiens oren / mond de hop groeit.

De hopbellen en bladen komen perfect overeen met de stijl die we terugvinden op de 15^e eeuwse gesneden kofferdeur uit ' masters of gothic revival' met de kraaien (?).

Mooie vondst !

Joris

PS: Als ik je een opdracht mag geven, kan jij in de geschiedenis van de schilderkunst nog werken opdiepen waar hopbellen en/of hopduvels staan ; dan kan ik dit verwerken in onze stoet.

bv : Rubens' Adam en Eva en hopblad op strategische plaatsen

*Onze professor **Denis Keukeleire** reageerde als volgt:*

Beste Guido,

Je hebt mij versteld doen staan met het schitterend verhaal over de Poperingenaar Lancelot Blondeel en zijn 'handtekening' met betrekking tot het Lam Gods van de Van Eyck's.

Uiteraard treft mij de gestileerde hopperank met 4 hoppebellen! Nog nooit gehoord, nog nooit gezien hier in het Gentse.

Ik neem aan dat alles correct is wat je in je Doos Gazette nummer 128 hebt meegedeeld en zo kan onze geliefde hop 'verwerkt' worden in het gehele Lam Gods' verhaal.

Dank voor je 'ontdekking'!!!

Met vriendelijke groeten,

Denis

In dit nummer vind je een stuk over boeter en kaas uit 1611 – de varende vrouw

Boter en kaas in 1611

We hebben in 'Doos Gazette' al geregeld een stuk overgenomen uit Etiennes 'De veltbouw ofte Lantwinninghe...' uitgegeven 'By Michiel Colijn: Amstelredam, 1611'. We zijn van plan om dit jaar in ieder nummer een stuk over te nemen. Hier gaat het over het verwerken van de melk.

De maniere van Boter ende Kaes te maken Cap. Xiiij

De hoevenersse sal neerstigheyt doen, soo wel tot voetsel van haer huysgesin, als om te vercoopen, om haer dochters ende jonckwyfs (*dienstmeiden*) besich te houden, om het melck van haer koeyen wel te regeren, ende boter en kaes daer af te maken.

Maer aengaende het melck, so en sal sy niet bewaren, noch rekeninghe maken, op het melck dat de koeyen gheven terstont na datse ghecalf hebben, want behalven dat niet goet en is om boter oft kase daer af te maken, soo ist perikeleus om te gebruycken.

Voorts so haest alst melc is ghemolcken, soo sal men dat stellen op een plaetse daert lauw staet, omdat soude mogen te langer bewaert worden ende veel eer ronnen, want de warmte bewaert melc en maekt dicke, gelijk de coude dat suer maeckt, ende terstont doet scheyden.

Maer om 't selve te beletten, so waert goet dat ghesoden werde ende tselve dickwils gheroert ende so wegh ghestelt, immers in dien men dat drie dagen of langhere soude willen bewaren. Sy salt goet melck kennen aen zyn wittigheydt, lieflijck reucke, soeten smake, redelijcke dicke substantie, ende alst op de nagel (*vingernagel*) gedruypt zijnde, terstont niet af en loopt, maer daer op blijft ligghende ende langhe zijn rondigheyt hout.

Sy en sal het melck niet lange laten staen, immers niet over eenen dagh, principalijc inde somer, hertst en lente, want dan soude voor de warmte het melck terstont scheyden ende bederven, maer sal so haest als mogelijk is, den room daer af trecken ende daer af maken platte kase, boter, kase, wey oft yet anders daer sy mach profijt mede doen, na den eysch van den tijt.

Wel is waer datse mach in den winter als de koeyen luttel melcx geven, midts datse vol zijn, vergaren by een tgene dat in drie oft vier reysen gemolcken wort, d'welc midts de coude niet so haest en bederft, ende daer door ooc terstont geronnen wort.

Sy sal ooc in den winter niet veel boters, maer kase van haer melc maken, hoe wel dat in de winter de kase niet en zijn so goet noch so lekker, als in de somer, herfst ende lente, door 'tgebreck vande cruyden.

De room sal sy van den melc af nemen, soo haest als het melc ghemolcken zijnde een weynich coudt gheworden is, ende van desen room sal sy de roomkase maken, die men in de somer plach te vercoopen, om te gebruycken op bancketten ende maeltijden.

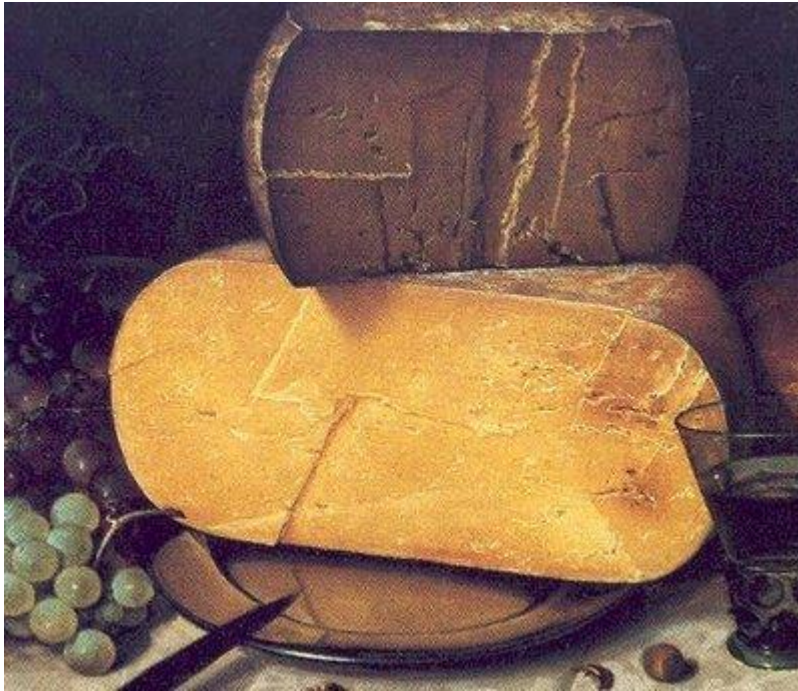
De Italianen menghen met desen room fijn suyer cleyn ghestooten ende roosewater.

Voorts sal sy van het melck dat sonder libbe gheronnen ende dic geworden is, platte kaeskens maken.

De weyt sal mogen te passe comen om de verckens ende honden te sijpsen ende ooc alst dieren tijt is om den dienstboden t'eten te gheven, alst een weynigh ghesoden heeft.

Om boter te maken, sal sy bewaren het verschte ende vetste melc dat sy sal hebben end egeenen room daer aftrecken, haer rekeninge makende datse van thien pont melcx sal twee pont en half boters trecken.

Om de boter te hebben sal sy het melck wel keernen in boterstanden, principalijc alst seer heet weder is, want de hitte belet dat de boter soo haest niet gmaect en wort. Ist dat sy de boter wil vercoopen, so sal sy die souten ende in potten oft cuppen legghen. De gheele boter is de beste ende de witte het slechtste. De meyboter is de beste van allen.

Aengaende het maken van de kasen, sy sal daer toe nemen het gorfste ende vetse melck dat suyver en versch ghemolcken is. Maer als sy de kasen lange wil bewaren, so en salder noch room noch boter afghetrocken worden, maer sulck alst van de koeie sal commen, in de vaten ghestelt worden om te ronnen ende tsamen te loopen.

De maniere van ronnen is dat men **ronsels** daer onder menghet, d'welck gmaect is van een lams mage oft van een geyten of hasenmaghe, oft bloeme van wilde caerden, of saedt van carbo benedictus, of sap dat uyt de vygheboom bloeyet, alsde groene schorsse ghequetst wort, of de bladers ende cleyne hayricheyte die aen de cleyne eynden van de artichauts groeyt, of gember, of 'tvel vande hoendermaghe, of snoecken eyers met de welcke in de vasten de kasen gmaect worden

De pot daer het melck in is, moet laeuw gehouden worden, ontrent den heert staende, sonder op vier te commen. Alst melck geronne is, dan moetet erstont in de corfkens ghedaen worden, want het is goet dat de ey al loopt ende van het gheronnen melck gheseyden wort.

Principalijck so moeten de joncwijfs die den kaes maken, suyver ende net zijn, met de mouwen geheel opgheslaghen **ende sonderlinghe vry zijn van hun maentstanden.**

Die van Avern, de welcke veel werdx van hun maken, nemen daer toe meyskens van veerthien ajren, die aerdigh ende net zijn ende geen schurft ofte crauwachtighe handen en hebben, oft onghetempert van hitte en zijn, want sy laten hun duncken dat sulcke vuyle handen het volcomen ronnen van kasen beletten ende de kasen vol ooghen maken.

Ist datse de kasen wil laten drooghen ende hart worden ende langen tijt bewaren, so sal sy de weye ende het claer melck seer wel alten aflecken ende dan neven malcanderen voegen op hurdekens die daer toe dienen ende stellen in eenen kelder, of op eenige doncker plaetse die

coel is, of op hanghen op eenighe plaetse die wel ter lucht staet, maer dat de sonne daer op niet en schijne.

Voorts sal sy die alle daghe ommekeeren totdat sy op den vierden oft vijfden dach gelijk een meelachtigheyt sullen krijghen ende dan sal men wat cleyn ghestooten zouts daer op stroyen. Sanderdaeghs sal men die op d'ander zijde keren ende alle 'tselfde doen als vooren. Daer na sal men die alle dage omme keeren ende over al schoon maken met een bot mes dat daer toe ghemaect is indien dat van noode is.

Eenighen tijdt daer nae, als sy sal sien dat de kaes wat ghedrooght is, sal men die op den solder dragen ende op leeren met barders leggen oock dickwils schrabben ende schoon maken ende de barders wel reyn houden.

Maer is dat de kaes voor te langhe dieren hart ende bitter is gheworden, soo sal men dien int sandt graven oft in gerstemeel legghen oft in ciceren of men sal dien met bladers van drahewortel decken, de welcke oock beletten datse vande maluwen niet heten en worden oft en verrotten.

Ende in gevalle datter de maeyen incomen, men sal die uyt nemen ende den kaes met lijnsaetsmout strijcken: 't sal die seer wel vewaeren oft lightse in eenen grooten hoop saets van dhirs oft lijnsaet, sy sullen daer in coel blijven alst heet weder is ende warm alst cout weder is. Maer ghemerckt dat grootelijck van noode is dese kassen te houden, so sal men die seer goet houden met goet te leggen in secrete schapraeyen, die in de mueren van de kellers gemaect zijn, op barders, na dat sy met olie van olijven gesteken zijn oft met mijnsaet ende azijn 'tsamen ghemenght.

Door goede kaes sal sy houden, als hy vet ende swaer is, sonder oogen endee geelachtigh, soet van smake, liflijc van reucke ende geensins verrot, noch vol meelwen of maeyen ende die van enckel koeye melck gemaect is, sonder eenigh schapenmelc daer onder te mengen, dwelck de kaes min smakelijck end witter maeckt, hoe wel dat men die oock mach geelachtigh maken met wat saffraens daer by te doen.

Oude verschimmelde kase gestooten ende gemenght met sop daerinne een ghesouden hespe is ghesoden, maeckt murwe alle heridgheden van de kneine, by vormen van plaester daer op gheleyt.

Drie vrouwelijke functies op het veehoudersbedrijf, vermoedelijk vaak door een en dezelfde persoon: koemelkster, dienstmeid en karnster

De Varende vrouw. (uit het Idioticon van De Bo)

Van Jozef DeBackere kreeg ik de onderstaande tekst doorgestuurd. Een tekst van Gezelle en De Bo!

— *Varende vrouwe*, draaiwind die, langs den grond voortvarende, het zand doet opstuiven, de boomen nederwringt en de akkervruchten verwoest.

Kilian. Vaerende wyf, draeyenden wind, — *turbo, vortex*. —

" *De varende vrouwe* " dat is de wind.

't Gebeurt al te mets, als 't water geweldig stroomt, dat er draeiputten in komen; dat gebeurt met den wind ook : van 't danig geweld komen er draeiwinden in, en gelyk de draeiputten het slyk uit den grond naer boven malen, zoo maelt de draeiwind stof, bladeren, takkelingen, hooi, vlas, water, steenera, huizen, beesten, menschen, meulens zelfs, opwaerds en voert ze mee met een onbeschryvelyk geweld en een vervaerlyk geruchte. Verstaet wel : als men een vyze of schroeve in 't hout draeit, de vyze trekt *omleegewaerd*; als de steert of schroeve van een schroefschip in 't water draeit, ze dryft dat schip *voorwaerd*; als een draei- of schroefwind tegen de aerde draeit, hij kan er niet in, maar hij dwingt al wat er van los kan *opwaerd*. Alzoo gebeurt het dat er water met puidshoofden, ja met volwassen puiden daerin, opgemalen wordt en elders nedervalt; toen zeggen de menschen : het regent puiden; komt de draeiwind op een sperrebosch die in bloei staet, het geluw stof uit de sperrebloeisels vaert mee in de lucht, valt, misschien uren verre van daer, omleege, en de menschen roepen toen : kykt, het regent sulfer! aldus kan 't altemets, zonder mirakel of toovery, alle soorten van dingen regenen. Zoo weet men, om enige voorbeelden by te halen, te spreken van geheele straten boomen die afgevrongen en in de lucht gevoerd geweest zyn, dat men ze niet meer en zag; van stroodaken die afgerukt en 't hoope gerold zyn, gelyk een donk werk; van honden, schapen, kalvers die opgenomen zyn en weggevoerd; van vlas dat gekapèld stond langs de Leye, en, een oogenblik daarna, honderd voeten hooge in de lucht aen 't draeijen was; van een kanon dat te Dermonde van de vesten opgepakt en weggedragen wierd; van een jongheid die, in den grooten storm te Meessen, over eenigte jaren, subitelyk eene wandeling in de lucht ging doen, met de varende vrouw, en, gevrongen gelyk ne scheuteldoek, naer beneên kwam; eindelyk van dat konvooi dat opgepakt en wederom neergezet werd op eenen tamelyken afstand; maer dat was in Amerika, waer alles in 't groote gaet. 'T is alsans genoeg en zoovele dat de wervelwind een schrikkelyk ding is, zelfs voor geleerde christen menschen van onzen tyd die geheel wel weten wat dat het eigenlyk is.

Maer het christendom en de geleerdheid zyn maer late ingekomen; over 700 jaer was er hier in Vlaenderen veel min als nu; en over wat meer als duist jaer, was er hier hoegenaemd noch 't een noch 't ander; al dat hier woonde was wild en heidensch; geen boeken, geen geleerdheid, niet, tenzy het wild gedacht en de kranke nature van ongedoopte Adamskinderen. Wat moesten die gasten peizen van den schrikkelyken draeiwind die toen zoo wel bestond als nu ? Zy verstonden er in 't geheele niets van, en daer men niets van weet, peist men al van wat men wil; 't eene dit, 't ander dat. Onze voorouders, ondertusschen, kwamen nog al overeen in hun maniere van den wervelwind uit te leggen. Ze wisten dat er boven ons en boven alles een God is : dat was de troost, de gerustheid en de toevlugt van hun inwendig wezen : God ! 't kwam altyd daer op uit, en, van als zy iets hoorden of zagen dat boven hun verstand ging : God ! dat was de antwoorde en de uitleg van alles. Zoo moet het zyn, *daer* lag hun misslag niet, maer waer christen menschen zouden zeggen : Dat komt van God, God laet dat toe, onze heidensche voorouders zeiden : dat *is* God ! dit is zulk een god, en dat is zulk een. Een van die afgoden,

van hun eigen maeksel, was " *Woen*, " de stormwind, waarvan wy nog het heidensch woord *Woens-dag* en *Woens-wagen* of *Helle-wagen* bewaerd hebben. Dat was een schrikkelyke reuze, zeiden ze, die, in een twee drie, honderd uren verre was; hy was dikwyls op jagt, meest by nachte, en, in de novembersche avonden, kon men, hooge in de lucht, hem hooren schuifelen naer zyne honden, enz., enz., 't ware te lang.

Men hoort hedendaegs nog spreken van " *den wilden jager* " of " *den eeuwigen jager*, " zoo men zegt : die " *wilde* " of " *eeuwige* " jager is eigentlyk niemand anders als de afgod " *Woen* " van de oudvlaemsche heidenen, en de afgod " *Woen* " is niet anders als een simpel schepsel Gods, te weten : de wind. Van den voortrukkenden jagenden wind maekten zy, naer hun eigen beeld en gelykenis, eenen *mannelyken* god; van den zotten, rondraeienden, dansenden wervelwind maekten zy, natuerlyk genoeg, eene *vrouwelyke* godheid, met name " *Woe, Wode, Holde of Helde*. " De die wierd meest van de vrouwen, en besonderlyk van de spinsters, vereerd; ze was schrikkelyk groot van gestalte, zeiden onze arme heidensche voorouders, ze droeg een spinrokke, en die lange witte kobbenetdraden die 's zomers uit de lucht vallen, dat was haer spingaren; ze nam de zielen van de kleene kinders mee met heur en de moeders zeiden : " *Vrouw Holde gaet u pakken !* " Als er ievers eene spinster te lange sliep, ze kwam en verbrodde heur garen; de neerstige bragt zy geschenken door de kave, by nachte; als zy 't op iemand gezien had, ze kwam en voerde hem mee, al draeijen in de lucht, en liet hem dan vallen, en, zeiden de menschen, nooit van zyn leven en had hy geen gezonde ure meer; wilde men ze verjagen, men lei een mes, of een happe, ievers met de snee omhoog, daer kwam zy nooit over, en dat doen heden sommige boomvelders nog, niet wetende dat het dwaze heidensche superstitie is. Groote kinders waren toch onze voorouders eer zy Christen waren ! Maer zy wisten niet beter.

Den heidensche name " *Woe* " of " *Holde* " hebben onze eerste priesters, by voorbeeld Sint Eloi, Sint Trudo, en anderen, op zonde verboden uit te spreken, en daerom is 't dat, uitgeweerd de afgodsnamen van de dagen van de weke, meest al die namen uit de tale verdwenen zyn; maer die den waren naem niet meer dorsten zeggen, zeiden hem gebroken en verkeerd, gelyk dat nu nog gaet met sommige vloeken; alzoo is 't dat men heden nog, zonder te weten en zonder erg, van die afgodinne " *Woe* " of " *Holde* " hoort spreken, te weten als men spreekt van " *de varende vrouwe*. " Door toedoen van de missionnarissen in ons land is geheel dat verdicht oud geloóve van de heidensche vlamingen allengskes ontaerd in kindervertelsels en zulkdanigen praet, die eindelyk geheel en gansch zal uitsterven. Sommige van die duistere en oude inbeeldingen zyn met christelyke waerheden vernesteld geraekt, en hebben alzoo te langer vast gezeten in de hoofden van ongeleerde menschen.

" *De varende vrouwe*, " vertellen sommige, was een vorstinne, en ze hadde een kind verkregen op conditie dat noch zy noch haer man, voor een zekeren tyd, malkaer in de oogen zouden gezien hebben, anders zou er wat gebeuren ! Wat doen zy my ? De man sluit zyn vrouwe en haer kind in eenen torre, en blyft er zelf buiten wonen. Ja maer, hy hadde zoo geern toch een keer zyn kind gezien, en zóó geern en zóó geern, tot dat hy eindelyk te rade wierd en peisde : 'k zou moeten door 't sleutergat gaen kyken ! 'k zal misschien myn kind zien en 't zou al wel moeten passen dat ik myn vrouwe regt in haer oogen zage ? Zoo hy gaet er naer toe; maer, na mate dat hy nader kwam klopte zyn herte zoo danig styf dat men 't kost hooren, wel tien stappen verre. Peist de prinsesse in haer eigen zelve: wat klopt er daer alzoo ? en ze kykt door 't sleutergat; hy, van den anderen kant, kykt juist ook door 't sleutergat, ze zagen malkaer in de oogen, en de vrouwe vloog, verwenscht en al draeijen, in de lucht, en ze vliegt nog : dat is " *de varende vrouwe*, " of " *de varende vrouwe*. "

Neen ! zeggen andere 't is " *de barende vrouwe* " ,en dat is een vrouwe die, met doodzonde, in barensnood, gestorven is; daarom moet ze vliegen tusschen hemel en aerde, tot in der eeuwigheid!

Andere, en nu wordt het meer of min christelyk, willen 't wederom beter weten; 't is die leelyke danseresse, zeggen ze, die danste voor Herodes den koning, en hy zei tegen haer, om dat zy alzo kost dansen : vraegt de helft van myn koningryk, gy zult het hebben, daer ! En, die deugeniete, neen, zei ze, maer geeft my 't hoofd van sint Jan-Baptiste in eenen schotel! ge moet weten, sint Jan had haer eentwaer te na gesproken; en Herodes deed hem onthoofden en gaf haer het hoofd. (Tot hier is 't goed, nu komt de heidensche valscheid er by). En als zy dat hoofd hadde, op dien schotel, ze keek er naer en bezag het in de oogen, en sint Jan, dat niet kunnende verdragen, al is 't dat hy dood was, gaf eenen blaes met zynen mond, en seffens vloog zy, al wentelen en draeijen en dansen, achterover weg, de wyde wereld rond, en ze zal vliegen tot den laetsten dag des oordeels : dat is nu eigentlyk " *de varende vrouwe !* " en haer name is *Ver-Helde* (d. i. *Vrouw Helde*, gelijk *Veranneman*, d. i. *Vrouw Anneman*; en *Veraegtenseune*, d. i. *Vrouw Agata's zoon*), in 't latyn *Pharaildis*.

Die drie vertelsels zyn 't een ouder als 't ander en alle drie even waer; 't is te zeggen, alzo fabelden onze oude voorouders, die weinig of niet wisten van de nature en den oorsprong van den wervelwind en nog veel min, eilaes ! van Christus, den weg, de waarheid en. het leven. (G. Gezelle.)

Een paar gedichten van Irma Bouwet

Irma werd geboren op 27 oktober 1891 te Westouter en woonde in de Lokerstraat, aan de rand van het dorp en tegen de flank van de Rodeberg. Haar ouders waren eenvoudige, hard werkende mensen. Ze groeide op in een gezin met 9 kinderen, 6 broers en 2 zussen. Irma liep maar school tot haar 10de levensjaar. Dat nam niet weg dat ze gedichten schreef en we geven er hier een paar.

In het jaar van de grens kunnen we 'Herinneringen uit m'n kinderjaren' niet weglaten:

Herinneringen uit m'n kinderjaren

Des zondagsmorgen 't was nog vroeg
Moeder ons vlug het bed uitjoeg
Op jongens, gaat naar Belle stee
En breng tien pakken wafels mee.

'k Moest met mijn broer over de schreef
Door bos en wei, langs wegel en dreef
Schuwen komiezen, die rare typen
die blauwgoed pakken en ons grypen!

Vader ging dan by avondstond
In d'herberg met zijn pander rond
En met het verdiende geld
Kochten twe brodo en meststof voor 't veld.

Een schelle lever en een pint bier
Dat lusten boerkes met veel plezier
En dan een suikerwafel erbij
Een pijp een truis en elkeen was blij!

Moeder zei: Zet maar uw langste been naar voren
Als ge van ver de klok zult horen,
Dan is het hogetijd gewis
Dat ge terug zijt voor de mis.

En zie maar goed uit uwe oogen
Dat komiezen u niet zien en mogen
Gij keert niet weer, u spare God!
En vliegt ge buiten dan in't kot.

We waren thuis niet veel gewend
En och, we waren zoo kontent
Als w'elk een wafel dik en schoon
Kregen van moeder voor ons loon.
29 – 2 – 1960

En nu de lente zo lang uitblijft, iets om naar uit te kijken:

Lente

Het groent in de landouwen
Het groent in haag en bos
En boom en struikje vrouwen
hun blarenmantel los.

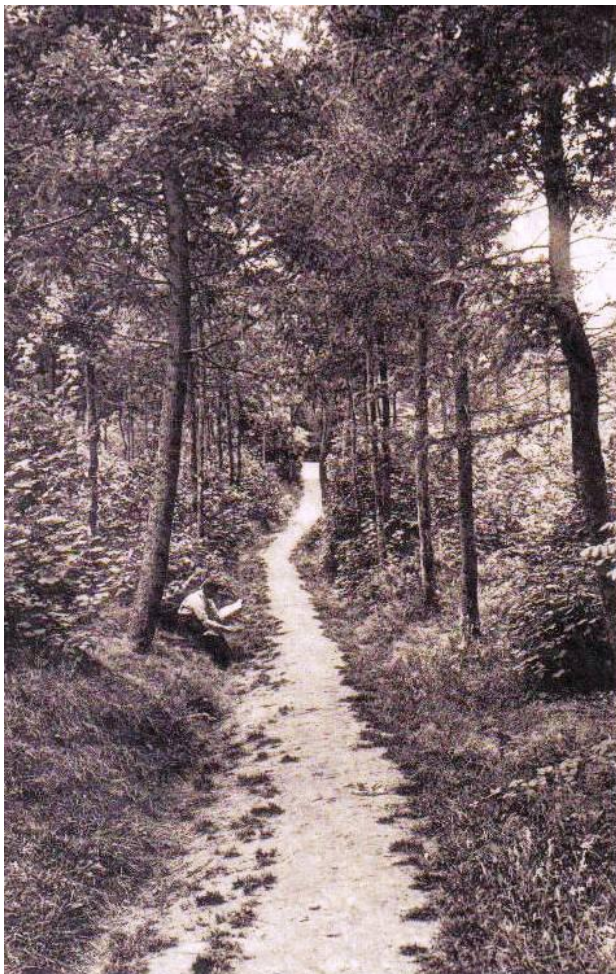
'k Hoor d'orgelzang nu klinken
Der blijde vogeltaal
Van merels en van vinken
Van mees en wielewaal.

'k Zie eksternesten waaien
En wieg'len in den wind
Nu trekt de bnte kraaie
Terug uit 't land gezwind.

Hoe teergroen staan de weiden
Puur goud het koolzaadpand
En lentegeuren spreiden
Een balsem door het land.

Uit 't zuiden komt gevlogen
Zwaluw en nachtegaal
Verrukt en opgetogen
Bij al die lentepraal.

Nu komt de warme zonne
Opent de bloemkens al
't Is Lente, tijd van wonne
En vreugden zonder tal.
10 april 1949.

Westoutre Mont-Rouge. Trou de l'Enfer — Roode-berg. Hellegat

Bij Zientjes kotje

Zientje Eursels was een vrouwke dat
zoo heel alleen in 't Hellegat
heur woonstee had verkoren:
een hutje met een lapje grond
met forsen den en beuk errond
in 't groote bos verloren!

Een deur met 2 vensters zoo
Het dak gedekt met koolzaadstroo
Muren van leem en stokken.
Al binnen was 't niet wel gesteld
Daar kon je vinden wel geteld
twee simpel houten blokken!

Het bedstee was van blad en mos
die Zientje gaarde in 't bos
en vele, vele vlooiën!!!
Heel 't kotje rook naar dennevier
want 's winters, 's zomers brandde 't hier
en Zientje hield van schooiën.

Maar Zientje, hoe zijt gij niet bang?
De wintertijd is nacht zoo lang
In 't bos is het vroeg duister!
Komt er nooit iemand in het bos?

Hoor je geen stappen lijze en los?
Geen heimnisvol gefluister?

En Zientje zei: wat zou ik hooren
Hier en komt er mij niemand storen!
'k Ontsteek mijn vuurke en late klein
't verlaat maar mijn kot als ik dood zal zijn,
En leef ik alleene toch leef ik tevreë
In mijn hutje met al mijn vlooiakens mee.
14 – 4 – 1949

Toen ik jong was, reden we op de warme dagen in de Grote Vakantie met onze fiets naar het zwembad op de Rode Berg, aan de Kosmos. De kortste weg hiervoor was door het 'Kotje Piepers busch. Irma Bouwet schreef over Kotje Pieper het volgende gedichtje.

Kotje Pieper

In de tijd toen Kotje Pieper
Nog een pronte jonkman was
Keek hij 's zondags heel geniepig
Waar het schoonste meisje was.

Kon Criel niet lezen, schrijven
Hij de eerste van zijn klas
Lagen er geen blinkend schijven
Diep gedoken in zijn kas

Met zijn keuvellen klakke

Blauwe kiel en tetseschoen
Ging hij nu een pintje pakken
Welgezind in 't jeugdig groen.

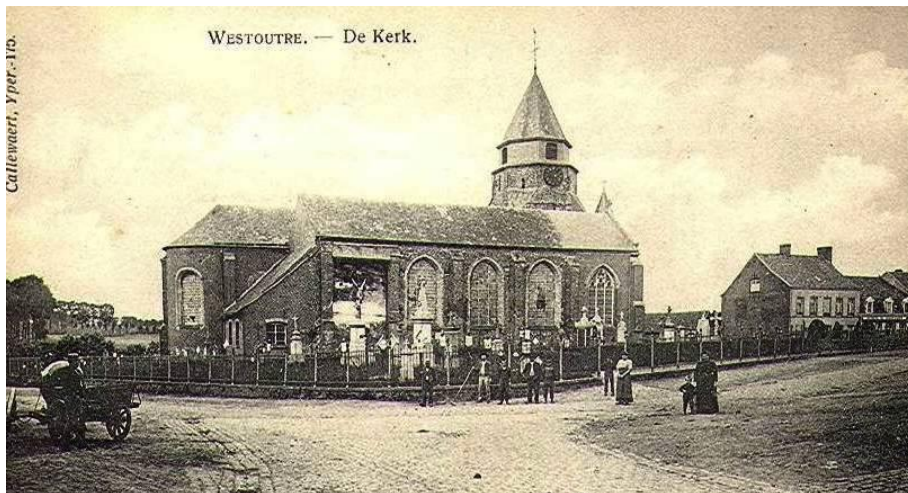
Er klonk gezang luid en blij
Van een melkend maartje in de wei
En Ko bemerkte alras
Dat Maai aan't melken was.

Ceriel wachtte bij 't hek getrouw
Tot dat z'n Emma komen zou
En zei: meisje eer we scheiden
Zal ik u veilig huiswaarts leiden

En nu verlangt uw liefste kotje
Een pieper van z'n zotje
En zo komt het, 'k ben niet mis
Dat zijn naam kotje pieper is.

En we voegen er nog een gedichtje bij:

Uit den goeden ouden tijd

Langs een brede aarden strate
Omzoomd met wulg en populier
Staat het huis van Jan Savaete
Krom en scheef, bouwvallig schier

Hij werkt en zwoegt er alle dagen
Op zijn veld en in z'n stal
En zijn vrouwke zonder klagen
Helpt zoveel ze helpen kan.

Duwt zijn houten kortewagen
Jantje steekt en Treesje trekt
Komt een kalen heer hem palgen
Korte en rap vloekt jan 'verrekt'.

Daar aan de haard
In eer bewaard
Hangt 't kruisje bron van zegen
En op de schouw
De lieve vrouw
Ze lacht u minzaam tegen.

En 's avonds als het vuurke brandt
Dan vouwen ze hun eeltig hand
Ze buigen vroom den grijzen kop
En stappen dan de voute op

Avondvree hangt over 't huis
Boven d'heuvels lacht het maantje
Oud' maar schoone stille kluis
G'lukkig Treesje, vrome Jaantje

Pieter Daten alias Petrus Dathenus , een Poperingse dichter?

Over Pieter Daten – met den rosten baard – is er al veel geschreven en gewreven.

*Eén van de betere artikels is dit van Germain Schoonaert ‘Onderzoek naar de familiale en sociale connecties van **Pieter Daten filius Pieter** in Poperinge’ dat hij publiceerde in Westhoek, jaargang 23, 2007 nr. 1 – 2.*

*Hij schrijft dat de oudst gekende verklaring in verband met de geboorteplaats van Pieter Dathenus kwam allicht van een vooraanstaand en onbevooroordeeld tijdgenoot, **Philips de Kempenare**, advocaat bij de Raad van Vlaanderen, schreef in zijn kroniek vande stad Gent het volgende: Op den 25 december 1566, wezende Kerstdag, predikte Petrus Dathenus, een geleerd en geletterd man, die de psalmen van David op Vlaemsche rijmmate bracht, zoo als Clemens Marot in het Fransch hadden gedaen. **Hy was van Poperinghe van geboorte en apostaat.***

*De stelling dat hij van Poperinge was wordt ook door **Pieter C. Hooft**, in zijn *Neederlandsche Historien* in 1656 aangehaald, waar hij schrijft:*

Petrus Dathenus, deez een verlopen munnik van Poperinge....

*In 1752 wordt in de *Gendsche geschiedenis of chronycke vande beroerten* gesteld dat ‘Pieter Dathenus eenen uytgelopen religieus van Poperinge’ was.*

In het boek dat uitgegeven werd onder de titel: ‘Tweehonderjarige gedachtenis van het eerste synode’ uit 1769 van Adrianus ’s Gravenzande wordt eveneens gesteld dat Petrus Dathenus van Poperinge was – daar hy monnik was geweest....’

In het ‘Woordenboek der kerkelijke geschiedenis’ van Bredie uit 1827 stelt men dat Dathenus in zijn jeugd monnik was te Poperinge.

*In 1857 publiceert **Isidore Diegerick**, stadsarchivaris in Ieper een document waarin Dathenus zelf stelt dat hij geboren is te Cassel. We nemen hier zijn artikel uit de *Annales de la Société d’Emulation de Bruges* tome XI, 2° serie – volledig over:*

In het kader van de geschiedenis kunnen we niet voorzichtig genoeg zijn om een datum of een geboorteplaats te bepalen. Deze gedachte kwam bij mij op toen ik het eerste ‘bulletin van het Vlaamse Comité in Frankrijk las.

De eerste schrijver die gewag gemaakt heeft van de reformatie, was, denken wij, **Denis Hardwyn of Hardouin**, in zijn *Elenchus illustrium scriptorum Flandriae*, dat Sanderus herschreven heeft als zijn ‘*Scriptores Flandriae*. Deze sprekende van deze Haerde reformateur, noemde hem ‘excucullatus, ut Harduinus ait, carmelita, maar gaf geen geboorteplaats.

Foppens stelt dat hij van Ieper was : *Yprensus Flandriae, excullatus ut sanderus ait, monachus aliis minorita e monasterio Poperingano profugus.*

Hij voegt daarbij twee zaken die spijtig genoeg allebei fout zijn.

M. Goethals, in zijn 'lectures', geeft ons een de volgende bijzonderheden. Waarschijnlijk volgende Foppens, laat hij Dathen geboren worden te Ieper, maar twijfelt dan wel of hij een kloosterling was.

Dathenus, schrijft hij, leefde te Ieper, in het midden van het eerste deel van de 16de eeuw. Alle biografen en zelfs de geschiedkundigen stellen dat hij monnik was. Indien deze veronderstelling waar is, dan moet hij wel heel vroeg het habijt aangenomen hebben, op zijn 16de jaar, waarop hij reeds achtervolgt werd voor zijn opinies. Maar de biografen zijn niet akkoord bij welke orde hij ingetreden was. De enen noemen de Karmelieten, de andere stellen dat hij bij de Franciscanen of de Benedictijnen ingetreden is, maar allen zijn unaniem dat hij monnik te Poperinge was.

M. De Mersseman, in zijn artikel over Dathenus, laat hem ook te Ieper geboren worden. Voor de rest neemt hij ook alles van Goethals over.

M. De Baecker, stelt dat Dathenus volgens hem te Poperinge geboren werd.

Spijtig genoeg zijn al deze beweringen op geen enkel document gevestigd.

In het belang van de historische waarheid, geloven wij dat het onze plicht is om te verklaren dat wij originele documenten hebben die stellen dat Petrus Dathenus, of Pieter Daten of Dathen, geboren werd **te Cassel als zoon van Pieter Daten**; en dat hij volgens de verklaring die hij afgelegd heeft toen hij voor het Iepers magistrat verscheen, monnik geweest was in het klooster van de Karmelieten van deze stad Ieper.

Ten gevolge van de overeenkomst tussen de Hertogin van Parma, de gouvernante van de Nederlanden en de edelen van de 25ste augustus 1566, en waardoor de preken van de **sectarissen** getolereerd werden werd er onder andere bepaald dat de protestanten één of maximaal twee 'ministers' of predikers mochten aanstellen.

Deze dienden geboren te zijn in het land en subject aan zijn majesteit, en ze dienden dan ook een eed te doen in de handen van het magistrat om gehoorzame subjecten van de keizer te blijven.

Dit akkoord werd gesloten op de 20ste september 1566 en in Ieper ondertekend door 91 leden van de reformanten, wonende te Ieper.

De minister die aangesteld werd naar aanleiding van deze conventie was Charles Ryckewaert, gezegd Theophilus- zoon van Charles, geboren te Nieuwkerke in de casselrie van Belle. Hij legde zijn eed af op de 5de oktober **1566**.

Als tweede minister, wilden de sectarissen enkele weken later Pieter Daten aanstellen en deze kwam naar Ieper in de laatste dagen van oktober. Hij wilde aldaar prediken op de 1ste november en daarom wilde hij op de **31ste oktober** de eed afleggen in de handen van het magistrat. Maar hij vond niemand van het magistrat thuis. De dag daarop was er reeds een menigte aan het wachten om zijn preek te aanhoren, maar Pieter Daten, wilde zich houden aan de conventie.

Daarom schreef hij een brief aan het magistrat om uit te leggen dat hij hen opgezocht had, maar niet gevonden, en dat hij daarom zijn preek niet gehouden had omdat hij niet wilde indruisen tegen de conventie.

Deze brief luidde als volgt:

Eersaeme voorsichtige ende zeer discrete heere.

Dewyle dat die ghemeynte deser stadt, die begheert na die reformatie des evangely te leven, van my begheert heift dat ick hedent haer wille vermaenen uut Godts woort, ende dat ick sulcx te doen bereydt bin, ende om alle ghehoorsaemheit te bewysen der overheit bereydt, bin gheweest den gewoonlicken eidt te doen, daerom ick ooc en huysse bin gheweest van den greffier, ende ooc tot uwen ende meer anderen, maer niemant hebbende tot huys gevonden, so ist dat ick voortvaeren sal, doch mit protestatie dat,

ghelyck ick den voorseyden eydt hebbe ghedaen tot Antwerpen in den handen van myn heere de prince van Orangien,
ende daerna in den handen van myn heere van Hoochstraeten,
item ooc tot Gendt in den handen des commissaris des princes van Gavren
so ben ick noch bereydt ende volverdich hier te doen,
begheerende ootmoedelick ende protesterende wel expresselick
dat my dit werck niet en kan noch mach als rebellie ofte onghesoorzaamheit uitghelegt ende
toegherekent werden, daarvan ick uwe eersaeme wysheit hier mit hebbe willen adverteren.
Tot Ypren den 1 novembris 1566.
Petrus Dathenus, manu propria.

Bij het ontvangen van deze brief hebben de heren Cornelis, hoog baljuw van de stad en casselrie van Ieper, de eerste schepen Bulteel en de schepenen Inghelvert en Marmal samen gaan zitten waar zij tussen negen en 10 uur in de morgen de eed van de nieuwe Ieperse minister ontvingen.

Zie hier het proces verbaal.

Den eersten in november xvc zessentzestich
tsnuchtens, tusschen den neghen ende thien hueren,
voor Meester Cornelis, Ruddere, heere van den Coornhuuse, hooch bailliu der stede ende casselrie van Ypre, Ghilein Bulteel voorschepene Frans Inghelvert ende Jan Marmal, scepenen der voornoemde stede,
compareerde **Pieter Daten, filius Pieter, ghebooren van Cassel,**
gheassisteert met Jacques Quaetjonck ende Charles Bouve,
inwoonende poorters der voornoemde stede, onderteeckent hebbende 't accord vander nieuwe religie, ende dede eedt,
als minister ende predicant van die vander nieuwe religie deser stede,
te wesen gheoorzaam
ende onderdanich d'ordonnancie vander wet, gheduerende zyne residentie alhier, in alle polliticque zaken, ende voorts in zyne predicatie niet te oorboren, eneghe seditieuse proposten.
Actum ter camere ten daghe als boven.
My present - getekend – De Corte.

De preek werd dan toch niet op de 1ste november gehouden, maar wel de dag daarop.
Ryckewaert preekte in het Frans, Daten in het Vlaams.
Dezelfde dag bracht het magistraat van Ieper graaf Egmond op de hoogte van wat er gebeurd was aldaar. Hun brief in het Frans opgesteld, geeft enkele bijzonderheden over Daten.

Ce jourd'huy est advenu que deux prescheurs de la religion nouvelle ayans faict devant nous le serment requiz, à scavoier Carle Ryckewaert, natyf de Noeufesglise et **Pieter Daten, natyf de Cassel**, quy fust jadiz moine au cloistre des Carmes lez ceste ville, ont presché, en un mesme temps, au lieu désigné pour les presches nouvelles hors de ceste ville, faisant l'un son sermon en langue flamingue et l'autre en langaige francoyse....

Vandaar dat het duidelijk is dat Pieter Daten een karmelietmonnik geweest is.
Ook in de justificatie die het magistraat van Ieper tegenover Alva dient af te leggen is er sprake van Pieter Daten. Hierin stelt men dat;
Up den alderheyligen dach werdt Pieter Dathen, apostaat van den clooster van der camers nevens Ypre, by eenighe vander nieuwe religie die vander wet ghepresenteert omme ook

hunlieer predicaant te wezen... ende dien volghende hebben de zelve Pieter Dathen ende Carle Ryckewaert, beide up eenen tydt ghepredict up den tweeden dach van november, te weten de voorseide Dathen in vlaemsche ende de voorseide Caerle in walsche tale.

Voor zover Diegerick kon nagaan predikte Pieter Daten slechts nog één andere keer te Ieper. En dat was op de 6de februari 1567. Daarna werd hij vervangen door Mahieu Loysier, geboortig van Steenwercke., maar het magistraat weigerde deze zijn eed te laten afleggen. Ook Ryckewaert was op 8 februari reeds vertrokken uit Ieper en de protestanten wilden hem laten vervangen door Nicaise Vanderschueren, geboren te Gent, maar ook hier weigerde het magistraat deze prediker zijn eed te laten afleggen.

Daarmee zou de kous af kunnen zijn, maar dat is ze niet.

Edmond De Coussemaker die met zijn werk *‘Trouble religieux.... ‘ in vier delen, uit 1876, het basisboek schreef, waarop alle latere schrijvers schatplichtig zijn, stelt hierin dat : Rien ne constate sa présence à Cassel même...’*

Germain Schoonaert schrijft ook: Ook een hedendaags historicus zoals **Karel Porteman** schrijft dat er over het verdere leven van Dathenus geen enkele aanknoping met Kassel te vinden is. (*Erfdeel jaargang 14*)

De ongeschreven wetten waardoor, op de gepaste plaats en tijd, gevels, muren, poorten en zitbanken, bij een min of meer aanzienlijke volkstoeloop van ‘eeuwigdurende’ gedenkplaten worden voorzien, getuigen - volgens de formule - van de ‘diepe erkentelijkheid der gemeenschap ten aanzien van haar groten’. Vaak echter is de belangstelling voor de geografische afkomst van een beroemdheid overwegend van nationalistische of toeristische aard. Zelfs al wilden de huidige inwoners van het Frans-Vlaamse stadje Cassel Pieter Datheen met een dergelijk gebaar als hun beroemdste zoon eren, dan zouden zij bezwaarlijk hun ijver kunnen verantwoorden: de banden die Datheen met Cassel en Frans-Vlaanderen binden zijn, op het toeval na dat wij geboorteplaats noemen, om zo te zeggen nihil. Het staat zelfs vast dat een groot deel van de familie Daets of Daeten zich bij de hervormde gemeente die Pieter te Frankentahl in de Paltz leidde, is gaan voegen, zodat Cassel zelfs niet voor de ‘thuis’ of de ‘vaderstad’ van de beroemde Calvinistische psalmberijmer kan doorgaan. Toch is er de roerende anekdote. In zijn droevige levensavond, die hem naar de koele Noordduitse gewesten had gevoerd, laat Datheen zich te midden van de Lutheranen veiligheidshalve Petrus *Montanus* noemen, denkend aan het Vlaamse stadje op de berg waar hij was geboren.

Hoe komt het dat de tijdsgenoten dachten dat Pieter Daten van Poperinge was? Een stelling die ook de Protestantse geschiedschrijvers aanhingen.

Dat Pieter ‘monnik’ zou geweest zijn te Poperinge, mogen we alleszins tot het rijk der fabelen rekenen. Er was geen klooster voor paters in die tijd te Poperinge. Hij zal dus effectief in het Karmelietenklooster te Ieper binnengegaan zijn.

We kunnen echter bijna niet anders dan aannemen dat hij alleszins in Poperinge opgegroeid is en dat dit de reden is waarom men zo dikwijls stelt dat hij van ‘Poperinge’ is.

Kan het zijn dat Pieter Daten zelf gelogen heeft?

Wilde Pieter Daten door te liegen zijn familie te Poperinge, zowel als deze te Sint-Winnoksbergen beschermen omdat hij ook wel wist dat het protestantse tij nog wel kon keren? Deze stelling is alleszins aanneembaar.

Uit de weinige bewaarde Poperingse documenten uit die tijd, kunnen we wel met zekerheid besluiten dat Pieter Daten een wel heel bijzondere relatie met Poperinge had, wat Germain Schoonaerts ten overvloede bewijst.

Heel interessant is zijn aanhaling over **Jooris Daten**. In SAP 394 – Renten haalt hij de volgende akte aan:

François en Bauduin Scherrier hebbende hemlieden verkent borghe ende principael elc voor ander ende een voor al overr Jooris Datin alsnu ghevanghen ter instantie vanden bailliu van Poperinghe ende verbeurende hemlieden goet, present ende toecomende voor alzulcke scade ofte einterest als nu ofte in toecommende tyden zoude meughen gheheesscht worden van iemande, wie het zy ofte waere, sprekende uuter occaise daeromme de voorseide bailliu den voornoemde Jooris hadde ghedaen vanghen ende daerof hij Jooris zyn letteren van remissie mids welcke borgtocht vercreghen hadde, de voornoemde bailliu gheconsenteert ende ghepermiteert heeft de slakinghe vanden voornoemde Jooris. Ende gesciedene actum present: schepen ende cuerheers IX in octobre XLIX.

Germain Schoonaert schrijft dan: Hield het delict verband met de vlucht van Pieter Daten? Alles speelde zich af in de zelfde tijdsspanne.

Philip Blommaert schrijft in zijn boek 'De Nederduitsche schrijvers van Gent' uit 1861 het volgende:

... Nauwelijks 19 jaren oud verliet hij hetzelfde (het klooster van de karmelieten) en werd welhaast gedwongen uit het land te wijken, daar hij als de nieuwe leer toegedaan bekend stond, en reeds te Kortrijk, **Poperinge** en elders gepredikt had.

Poperinge was dus omzeggens de eerste stad waar Pieter Daten kwam prediken.

Kan de Poperingse Joris Daten misschien een oom van Pieter geweest zijn?

Pieter Dathenus verklaart zelf dat hij de zoon was van Pieter. Deze Pieter Daten senior, was waarschijnlijk chirurgijn want Dathenus verklaart later dat hij zijn vak van geneesheer als kind reeds leerde.

Verder is over zijn effectieve vader en moeder is niets bekend. Waren deze mensen reeds vroeg gestorven? Was Pieter Daten misschien als wees bij Joris opgegroeid?

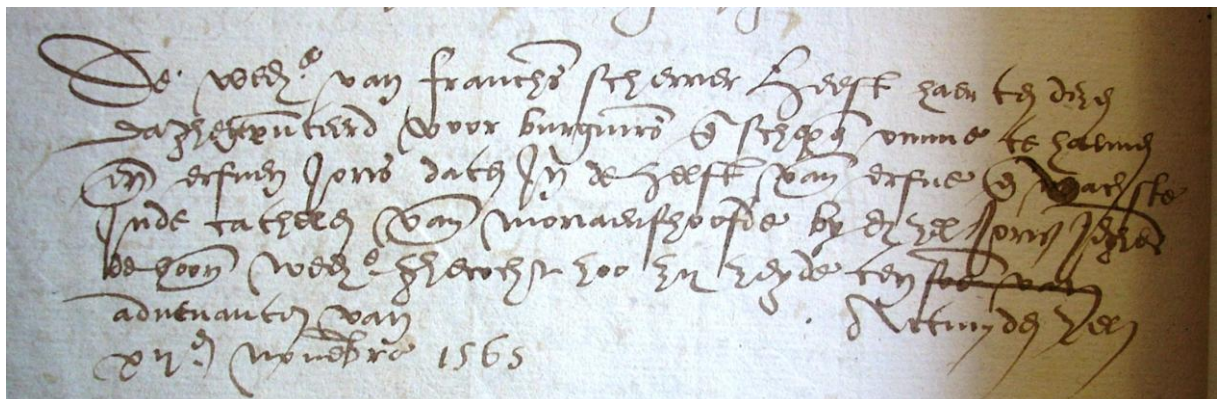
Indien Pieter bij Joris Daten opgetrokken was tot hij naar het klooster in Ieper ging, zou het ook logisch zijn dat hij, nadat hij dit klooster moest verlaten, naar Joris terug keerde.

Sommigen beweren dat hij het klooster diende te verlaten wegens 'adulterie'. Misschien klopt dit wel en was de jonge, heftige, roste jongen gewoon verliefd geworden en had hij zijn gevoelens niet willen weerstaan.

Terug in Poperinge zal hij dan wel aldaar beginnen prediken zijn en kan dit alles de reden zijn waarom men hem dan ook zo geregeld als van Poperinge afkomstig zijnde noemde.

We vinden Joris Daten later nog terug wanneer hij het een deel van het Moraerdshoofde koopt van de weduwe van Frans Scherrier.

12 november 1565 – Joris Daten koopt erf – SAP 364 - Halmen

De weduwe van Francois Scherrier heeft haer ten desen dache ghepresenteerd voor burghmeesters ende schepenen omme te halmen ende erfven **Joris Daten** in de helft van de erfve ende dachste in de cathelen van de **Moraerdshoofde** by de zelve Joris jeghens de voornoemde weduwe ghecocht, zoo zij zeyde ten advenanten van ... *niet ingevuld*.
Actum den zelve xijde novembris 1565

De verdere speciale banden van Dathenus met Poperinge zijn door Germain Schoonaerts mooi op een rijtje gezet. Vooral het feit dat hij het magistraat van Poperinge geholpen heeft om koren in het Paltsgraafschap aan de Rijn te gaan kopen om zo de arme bevolking van de stad van de hongersnood te redden mag als bijzonder gezien worden.

Pieter Dathenus was alleszins een intelligente en belezen man.

*H.Q. Janssen schrijft in een verhandeling over het einde van Datens leven dat hij naar **Husum** (Duitsland) verhuisd was, waar hij de beste gelegenheid had om voor zijn levensonderhoud te slagen door de geneeskunde, **die hij van zijne kindsheid af geleerd had** en waarin hij gelukkige uitkomsten had ondervonden. Nu had hij sedert omtrent een jaar zijn dienst verbonden aan den magistraat van Staden, die hem een eerlijk inkomen van 150 thalers toelegde en hem de bevoegdheid vergunde om de praktijk uit te oefenen en daarmee winst te doen.*

Hij kon zijn talen: Hij verbleef een tweetal jaar in Engeland; hij vertaalde de psalmen uit het Frans en hij woonde jarenlang in Duits en schreef in deze taal verschillende brieven.

Daarnaast was hij vooral een geboren prediker. De abt van de Gentse Pietersabdij, Columbanus Vrancx – zo schrijft Karel Porteman beschouwde Daten als de duivel zelve. Hij liet Lucifer zeggen in zijn boek ‘S Duivels Kermisse’:

Eenen mynen zeer ghetrauwen knecht
Wiens tonghe ic seer wel weet te roeren
Om te vanghen oock edele, niet alleen de boeren
Hij weet te clappene ghelijck eenen gaey
Ghelijck eenen inghele, noyt zoo fraey
Hy hevert eerst in een clooster gheleert
Maer ic hebben nu al anders bekeert
Ons rijcke daghelicx hy vermeet
Hy es emmers wel weert dat men hem eert
Hij weet de Vlamynghen naer den mont te praten
Hy bevalt hemlien in alles wel boven maten.

En hij kon poëzie schrijven. Als letterkundige werd hij immers bekend door zijn Psalmberijming naar het frans van Beza en Marot.

De Psalmen Davids uit den Fransoyschen Dichte in 't Nederduytsch overgheset door Petrum Dathenum te Frankenthal 1566.

Zoals we kunnen zien op de illustratie hiernaast kreeg men in de Vlaamse tekst en de muziek op één en dezelfde pagina.

Het zijn deze psalmen die men in en buiten de Westhoek, in de tijd van beeldenstorm zong en die men eeuwenlang in Nederland tot heden, is blijven zingen.

Al bij al mogen we gerust stellen dat het werk van deze ‘Poperingenaar’ het meest gelezen en gezongen werk binnen de Nederlandse literaire geschiedenis is.

We halen hieronder enkele van zijn psalmen aan.
 Uit psalm 3 halen we het volgende fragment:

PSALMEN
DAVIDS,
Van den franfopfchen in Nederlande
 fchen dichtre overghesett / door
 Petrum Dathenium.

PSALMVS . I.

Dese Psalm leert datse gheluckflick zijn die de zeden ende raedfclaghen der
 Godtloofen verachten, ende hen begheuen om Gods Wer te verfaen, ende
 te bewandelen. Ende datse ongeluckflick zijn, die sulcx niet en doen.

Die niet en gaet in den godtloofen / **W**et dien / die
 niet en wan-
 del in den godtloofen / noch
 treedt op den berch
 der sondaren / noch
 fitt daer de bespo-
 telen fitten.

sondaren niet laet / En niet en fitt hy den spot-
 ters ontfien: 2. Daer dach en nacht heeft in Gods
 ader allenre / In fpreken lufft / In fpreken dier van een
 naer / Die menfch is wel gheluckflick voortwaer.

4. In u fal ghelick zijn enen fchoonen boom /
 Die plant hy enen claren waterfroom /
 Die fijn vruchten gheeft in bequante tijden /
 Wan welcken gheen drooghe bladt bide beffert:
 So fal de menfche falkich fijn bekent /
 Der al fijn doer tot welcken hy hem went.
 5. Aer foo en if niet den godtloofen niet /
 die als kaf der fcept werden verniet /
 Die welck handen wijdt hier end' daer wert ghefprent:
 6. Soo fallen hy in Gods gherichte breuen /

Opt kinnebacken laet /
End hen breekt metter daet /
In ftecken hare tanden.
9 Van u ist / O Heer goet /
Datmen verwaeten moet /
Hulp end troost vroech end spade:
Want over u volck hier /
Stoet ghy / Heer / goedertier /
Heer rijcklick u ghenade.

Stort ghy, Heer, goedertier
 Seer rijckelick U ghenade.

Dat er daar een Zuid Nederlands woord als 'kinnebacken' in staat, bewijst toch dat Daten
 zijn herkomst niet kon of wilde wegsteken.
 We geven hier nog 'psalmus Cxvlij' of psalm 142.

4
 Want ghy zijt, Heer, mijn schilt
 Die my beschermen wilt
 End my eere wilt gheven
 Ghy doet dat ick voorstaen
 Mach vry opentlick gaen
 Met den hoofd up gheheven

5
 Ick heb in mijn ellent
 Myn stem tot Godt ghewent
 End gheclaecht in dit wesen
 Hy heeft oock na zijn woort
 Myn clacht altijt verhoort
 Van zynen berch ghepresen

6
 Dies sal ick rust ontfien
 End seker slapen gaen
 Bewaert voor alle schade
 Ick sal des morghens clae
 Ontwaken sonder vaer
 Want Godt wilt my slaen gade

7
 Hondertduysent by een
 Deden my vreesse gheen
 Wanneer sy sulcx aenvinghen
 End my wilden met haest
 Om te maken verbaest
 Verstricken end omringhen

8
 Coemt Heer, want dt ghy zijt

Met my tot aller tijt
 End dat hy mijn vyanden
 Opt kinnebacken laet
 End hen vreecke metter daet
 In stucken hare tanden

9
 Van U ist, O Heer goet
 Datmen verwachten moet
 Hulp end troost, vroech end spade
 Want over U volck hier

Ick roepe Godt met herten aen
Ick smeecke hem gantsch onderdaen
Ick storte voor hem ut mijn hert
End vertelle hem al mijn smert
Als mijn gheest end mijn hert met noot
Gantsch beswaert is end met angst groot
Noch weet ghy Heer in desen al
Hoe ick daer ut verlost zijn sal
Sy hebben my stricken bereyt
End my te vanghen toegheleyt
Als ick my alsins heb ghewent
Der vrienden gheen heeft my ghekendt
Gheen middelen my nu voorstaen
Om eenichsins hen te ontgaen
Daer is niemant in mijn gheslacht
Die my te helpen zy bedacht
Ick roepe, Heer, tot U alleyn
Ghy zijt altijdt mijn hope reyn
Ter wereld en is nu niemant
Daer van ick verwachte bystant
Aenhoort doch Heer al mijn gheclach
Want ick voertaen niet meer en mach
Hoedt my voor de vervolghers mijn
Die my nu veel te machtich zijn.
Ut desen cuyl diep my bevrijdt
Dat ick u prijse taller tijdt
By my zijnde Godts kinderen vroet
Sullen sien tgoet dat ghy my doet.

Wij zongen eind de jaren 1960 in de kapel van het college te Poperinge geregeld de psalm
Evenals een moede hinde
naar het klare water smacht,
schreeuwt mijn ziel om God te vinden
die ik ademloos verwacht.
Ja, ik zoek zijn aangezicht,
God van leven, God van licht.
Wanneer zal ik Hem weer loven,
juichend staan in zijn voorhoven?
Wisten we toen veel dat de melodie reeds uit 1551 stamde. Ook Daten maakte zijn eigen
versie hiervan in 1566. Psalm 42:

Als een hert ghejaecht, O Heere,
Dat versche water begheert
Also dorst myn ziel ooc zeere
Na U mijn Godt hooch gheert
End xsmeeckt by haer met gheclach
O Heer, wanneer wert dien dach
Dat ick doch op U sal wesen
End sien u aenschijn ghepresen

Mijn tranen ende mijn clachten
 Zijn mijn spijs, die my steeds voet
 Alsmen my vraecht met verachten
 Waer is nu U Godt so goet
 Ick smelt als ick denck daer aen
 Hoe ick voormaels plach te gaen
 Met een hoop volck hier te lande
 Om U Heer, te doen offrande

Waerom wilt ghy u so quellen
 End beroert zijn, O ziel mijn
 Wilt gantsch U hoop op Godt stellen
 Van U sal hy ghedanckt zijn
 Als hy voor zijn aenschijn claer
 Sal wech nemen U cruys swaer
 Dies God van my niet en wijcket
 Want mijn hert my gantsch beswijcket

Ick ben uwes seer ghedachtich
 Oock aen den Jordanen cant
 End uwer ghoetheyt seer crachtich
 In Hermon dat coude lant
 End aen Misar den berch bloot
 Daer d'een diepte d'ander groot
 Toeschreyt end daer die tempeesten
 Over my gaen minst end meesten

Al de groote waterstroomen
 Zijn Heer, over my ghegaen
 End my over thoofte ghecome
 maer ghy hebt my byghestaen
 sdaechs thoont ghy, my U goetheyt

end snachts U barmherticheyt
 dies sal ick U Heer gelijden
 ghy hoedt mijn ziel t'allen tijden

Ick sprack tot Godt, O Godt crachtich
 Waerom vergheet ghy my gaer
 Waerom moet ick wesen clachtich
Benout door de voos eenpaer (*eenpaar*
 = *gelijkmatigheid*)
 Ick ghevoel haer smaden quaet
 Dwelck my door de beenen gaet
 Als sy ut uwer oneere
 Spreecken: waer blijft nu de Heere

Waerom wilt ghy U so quellen
 End beroert zijn, O ziel mijn
 Wilt gantsch U hoop op God stellen
 Van U sal hy ghedanckt zijn

Omdat hy is, so men siet
Mijn heyl, die my **jonste** biet
Dies mijn ziel wilt U verblijden
Godt ist dien ick bid int lijden.

Staat in Gedenken opgedrukt, volgens Verordening van 1898, No. I. de R.

Geloofd zij Jesus=Christus! Amen.

74

GODVRUCHTIGE GEDACHTENIS
VAN DE
EERSTE HEILIGE COMMUNIE
VAN
Paul, Auguste, Augusta & Marie - Antoinette
Van Merris,
gedaan in het Bisschoppelijk Kollegie en in het Klooster
der Benedictinen te Poperinghe den 9ten Juni 1898.

Van name zijn wij één, van liefde en ook van bloede;
Gevieren gingen wij ten allerhoogsten Goede,
Vereenigd ook met u, o Ouders, die, getwee'n
Maar één en zijt en van geen menschen af te scheën.

Wat zal, op zulk een dag, ons eerste zeggen wezen,
O Ouders, Vrienden al, die, heden morgen, Dezen
Ontvingen, die ons schiep, die ons verlost? Heer,
Alzoo Gij zijt met ons, met hun blijft immermeer.

Gij hebt tot viermaal toe hun huwlijk heil gegeven,
Gevieren hebt Gij ons uw Vleesch, uw Bloed, uw Leven
Geschonken; weze o God, die enkel liefde zijt,
U hunne en onze liefde, ondeelbaar toegewijd!

Guido Gezelle.

Drukk Dapont-Crillaerts, Poperinghe

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Schenk eens rond, zei Bakker, en hy zat alleen.

Een boer buiten Vlissingen had eenige gasten onthaalt, en wel getoest. Deze waren weggegaan, en lieten hem in eenen goeden roes (gelyk hem wel meer gebeurde) zitten slaapen. Hy werd wakker, en denkende dat hy noch in zyn drinkgezelschap was, riep: **Schenk eens rond. Hier uit maakte men een spreekwoord.**

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

We bedanken graag iedereen die op de erfgoeddag naar ons, de Westlandlopers, is komen luisteren.

Met drie keer een 'full house' zaten we rond de 270 luisteraars en wat nog meer was, tevreden luisteraars!

*In dit nummer neem ik eerst enkele reacties op, die ik op het voorgaande gekregen heb.
Daarmee gaat deze 'gazette' weer over Pieter Daten, maar ook over een tegenpool van hem;
de Poperingse rederijker, dichter, Gheleyn De Conynck.
Daarnaast serveer ik hier nog een stuk over de Belgische Soldaat Jan Balemans, die op het
kerkhof van Hoogstade ligt.*

Eerst even enkele reacties op het vorige nummer:

Hallo Guido

Met interesse het stukje Varende Vrouw gelezen. In het Aalsters dialect is de 'boornevraa' inderdaad een wervelwind (behalve als die in de hoppelochting huishoudt, dan is het den hopduvel.

Groeten uit Aalst

Jan Louies

Van Leo Tilmans kreeg ik het volgende briefje:

Dag Do,

Ik schat damme mekoar nog e zien e roend 1966, bie joen tus. 'k zien e oedn moat va je broere Dirk en 'k kwaam oltemets bie junder voe e wickend. Gie wos toen nog joenger nateurlik.

Oendertusschen zienke achter 50 joar were e keert no de streke en e doeningsje e kocht i Hoaring, up e kilometer va me geboèrtuus in Roesbrugge. 'k zie do mo 't hoogstn om de vièrtn doage. Va Dirk e Vivian ekki joen gazette e kreg. 'k Wiln direkt e abonnement neem. Lat mo weetn wuk datet kost. Kunke oek de voèrige nummers kriegn (of koopn)? Je werk is om preus van te zien.

Je stiksje over Irma Bowet emme no de kele epakt, want akke no me metje gienk in Westoeter, ging me oltijd de vriedagachternoene no Irma om ves gebakn broèd en om en ovekoeke t'oln. Me metje wunde in 't huus wo dat die pattattemarsjang Dochie nu wunt en Irma wunde in de wegel liengs van me metje. We wistn dassie riemtjes makte, mo lik damme nog kliène kruts woarn wos dat toe nie interessant. J'emme 55 joar in 't verleedn ekattapulteerd. Mersie.

Wil je oek me up dohte oedn over junder aktiviteitn? 'k zie stief geïnteresseerd in de geschiedenis va de Westoek e me familie uut Westoeter (Pourcelle en Vandamme) e Oostkerke (Tilmans).

In olle geval kukke nu were me toale spreekn en me moatn va toen were zien. Achter ol dat frans e ABN doetet deugd om were schoèn westflams te klapn.

Mi genegen groetn,

Leo

*De volgende reactie komt van **Johan Elias** en betreft mijn artikel over Pieter Daten of wel Petrus Dathenus.*

Ook van de heer Roos kreeg ik de toelating om zijn artikel over Dathenus hier te mogen publiceren.

Beste Guido,

Ik las met verwondering uw artikel in de laatste "Gazette" over:

Pieter Daten alias Petrus Dathenus, een Poperings dichter?

Hierin verwijst u terecht naar het werk van Diegerick, maar plots vergeet u volgende zin te citeren:

Voila donc bien prouvé , nous parait-il , que Dathenus ne naquit ni à Ypres ni à Poperingue , mais bien à Cassel.

Het gaat hier dus wel over een verklaring van de Pieter Dathenus zelf.

Dat hij bewust zou liegen over zijn afkomst om zijn familie te beschermen kan ik moeilijk geloven. Vlaanderen was ook zo groot niet en Titelmans had overal wel spionnen. Cassel was, en is, ook maar een boogscheut ver.

U spreekt over een Joris Daten uit Poperinge.

Er is geen enkel bewijs dat zogenaamde Joris Daten uit Poperinge familie zou zijn van Pieter Dathenus.

Verder citeert u Germain Schoonaert:

De verdere speciale banden van Dathenus met Poperinge zijn door Germain Schoonaerts mooi op een rijtje gezet.

Vooraf het feit dat hij het magistraat van Poperinge geholpen heeft om koren in het Paltsgraafschap aan de Rijn te gaan kopen om zo de arme bevolking van de stad van de hongersnood te redden mag als bijzonder gezien worden.

Zou het hier niet kunnen gaan om Jan Daten:

Immers, J. Bekouw verwijst in: "De emigratie uit Belle, Poperingen en Hondschoten tijdens de Spaanse overheersing" verschenen in Centr. Bur. Genealogie:

Over de genoemde en alom bekende Dathenus zegt J. J. Altmeyer in zijn reeds geciteerd werk in een noot op pag. 39 . het volgende:

M. Goethals, dans l'excellente biographie de cet agitateur (le fameux Dathenus) pense, qu'il est né à Ypres. Les historiens flamands, hollandais et allemands que j'ai lus,

Ils disent unanimement originaire de Poperinghe. Et ce qui confirme cette opinion, c'est qu'il y a encore des Anthenus, Anthenis (corrompu de Dathenus): à Poperinghe.

En outre, dans le registre A des résolutions du conseil de Poperinghe, j'ai trouvé un Dathenus (**Jan Daten**); pensionnaire de cette ville; chargé en 1565 officiellement par le magistrat, **d'aller acheter du blé à Amsterdam.**"

Zelfde verhaal, maar andere plaats van aankoop!? Echter, weerom, wie bewijst dat Jan Daten familie is van Pieter Dathenus?

Dr Johan Decavele, eminent historicus en auteur van de "Dageraad van de Reformatie"

schrijft in: "Geloof en Heldenmoed in Zuid-West Vlaanderen het volgende:

Bepaalde gegevens doen veronderstellen dat Dathenus tijdens zijn studies te Ieper goede contacten heeft gehad met een streekgenoot, de onderwijzer Joos Laureins uit Zuytpeene (bij Cassel). Het is niet uitgesloten dat zijn vlucht uit het klooster verband hield met de arrestatie van meester Joos op 31 december 1551. Titelmans had inderdaad vernomen dat laatstgenoemde herhaaldelijk op en neer reisde tussen Zuytpeene en Ieper, en wel om gesprekken te voeren met prominenten en om boeken aan te kopen; een huiszoeking bracht aan het licht dat het hier voornamelijk verdachte geschriften betrof. Na in juni 1562 openlijk zijn leedwezen te hebben uitgesproken tegenover de inquisiteur, schijnt Laureins nochtans zijn interesse voor de nieuwe religieuze denkbeelden nauwelijks te hebben verloren. De inquisiteur meende drie jaar later in elk geval redenen te hebben om weer een onderzoek tegen hem te openen. ...

Ten slotte wil ik nog eens terugkeren naar I. Diegerick:

Nous croyons pouvoir conclure de tout ce qui précède que c'est à tort qu'on a avancé jusqu'ici que Petrus Dathenus est né à Ypres, et qu'il fut un moine relaps du convent des Carmes de Poperinge. Il résulte évidemment des pièces originales que nous venons de soumettre à nos lecteurs que cet homme remarquable a plus d'un titre, doit être rendu à la ville de Cassel, qui est son véritable berceau; et que c'est du convent des Carmes d'Ypres et non de celui de Poperinge qu'il est sorti pour se jeter dans la réforme, dont il devint un des apôtres les plus fougueux.

Nous ajouterons qu'il mourut le 7 février 1590, à Elbing, où il jouissait d'une telle considération, que les magistrats de cette ville lui firent ériger un cénotaphe surmonté d'une statue de grandeur naturelle.

Nous renvoyons, du reste, pour les autres détails de la vie si agitée de Dathenus, à l'excellent article de M. Goethals, dans ses Lectures relatives à l'histoire des sciences, des arts, des lettres etc. où l'on trouvera l'indication de ses divers ouvrages.

Nous demandons pardon à la ville d'Ypres de ce que nous venons lui enlever un de ses hommes remarquables, mais la vérité historique nous en fait un devoir devant lequel tout autre sentiment doit s'effacer. Elle est d'ailleurs trop riche en hommes distingués, pour avoir besoin des dépouilles d'autrui, et la perte de Dathenus ne peut diminuer en rien son ancienne réputation de savoir et d'illustration en plus d'un genre.

Hij had zich beter niet verontschuldigd; want:

Diegerick werd na een burgerlijke plechtigheid in Gent op 17 juni 1885 op het kerkhof van Ieper begraven, dit **tot groot ongenoegen van de Ieperse katholieken** (wikipedia)

Ten slotte hoop ik dat Poperinge geen nood heeft aan beroemdheden om "nationalistische" of "toeristische" overwegingen (cfr Karel Porteman - Neerlandicus)

Groeten,

Johan Elias

(www.geuzenproject.org)

Beste Johan

Het verbaasd me steeds hoe snel 'Doos Gazette' zijn weg vindt. Bij mijn weten zit je niet in mijn database en toch kreeg je mijn artikel de dag van verzending reeds te lezen.

Even resumeren: ik schrijf in mijn artikel dat de schrijvers uit de 16de eeuw schreven dat Petrus Dathenus van Poperinge was.

Ik schrijf ook dat Dathenus bij zijn aanstelling tot prediker te Ieper, zelf schrijft dat hij van Cassel geboortig is.

Ik heb dus de eigen verklaring van Dathenus zelf geciteerd hee!

Ik stel mij dan wel de vraag hoe het komt dat die tijdsgenoten en andere schrijvers beweerden dat hij van Poperinge was.

De eerste mogelijkheid die ik overwoog is dat Dathenus gelogen zou hebben; misschien een leugentje voor bestwil om zijn familie te beschermen?

De andere mogelijkheid is dat hij weliswaar geboren werd te Cassel, maar opgroeide te Poperinge. In dit geval zou het wel aanneembaar zijn dat zijn tijdsgenoten beweren dat hij van Poperinge is, toevallig ook de eerste plaats waar hij predikte. Dit samen met Kortrijk, hee.

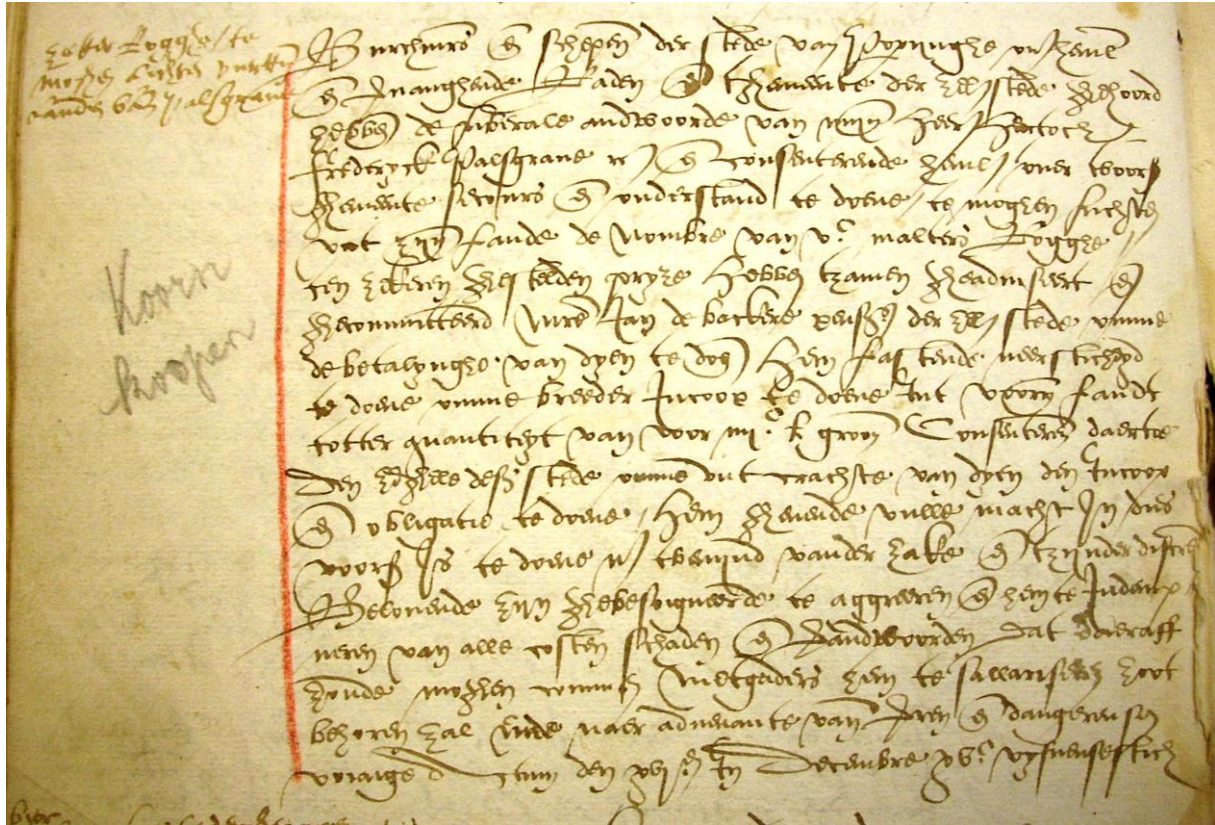
Verder constateer ik de speciale band die Pieter Dathen met de stad Poperinge had, door te bemiddelen bij de Paltsgraaf om koren naar Poperinge te zenden.

*Jij trekt heel dit verhaal in twijfel door er de Poperingenaar en schepen Jan Daten erbij te slepen die op **17 september 1565** de opdracht aanvaarde om koren te Amsterdam te gaan kopen.*

Daarbij doe je alsof ik mij van persoon vergist heb.

Ook ik heb geconstateerd dat Jan Daten deze opdracht kreeg maar dat neemt niet weg dat op de 16de december 1565 Jan De Backere, de pensionaris van de stad, de opdracht kreeg om naar Frederic, de palsgrave te reizen om aldaar koren te kopen.

16 december 1565 - Toelating rogge te lichten in de landen van de Palsgrave – SAP 467

Burghemeesters ende schepenen der stede van Poperinghe
over hemlieden ende vervanghende raeden ende tgemeente der zelve stede,
ghehoord hebbende de liberaele antwoorde van myn heere hertoch **Frederic, palsgrave**,
consenterende hemlieden over tvoorseide ghemeente secours ende onderstand te doene
te moghen lichten vut zyn lande de nombre van **500 malters rogghe**,
ten zekeren ghestelden pryze,
hebben tzaemen gheadviseert ende ghecommitteert meester **Jan de Backere**, pensionaris der
zelve stede omme de betaelynghe van dyen te doene int voornoemde landt,
totter quantyteyt van voor 400 ponden grooten.
Concerneerende daertoe den zeghele deser stede omme uyt crachte van dyen den incoop ende
obligatie te doene naer tbevindt van der zaecke ende tzynder discretie.
Belovende zyn ghebesoigneerde te agreeren ende hem te indempneren van alle costen,
schaden ende verantwoorden dat daeraff zoude moghen commen,
metsgaders hem te salariseeren zoo't behooren zal ende naer advenante van verren ende
dangereusen voyage.
Actum den 16 in december 1565

Dat hij dit deed na overleg en met tussenkomst van Pieter Daten, blijkt uit de presentiewijn die Pieter Daten op de 21ste december van het Poperings magistraat te drinken kreeg.

Actum by wetten ende raden den xxi december lxvi

De voornoemde heere, wetten ende raden,

gheinformeert synde van de sonderlinge assistencie, vriendschap ende adresse huerlieden voorzaten in wetten,

inden voorleden dieren ende benauwde jare LXV,

by Pieter Daethen, als by den selven gheadverteert gheweest hebbende van ghoeden ghewasse

ende pryze van coorne,

in den kurfurstelycken pals, daer dezelfde Dathen, der ghemeente van Franckentaele dienende was

ende voorts deur zynen adresse gheimpetreerd hebbende van den palsgraeve te moghen lichten uut zyne eygene spyckers omtrent de 500 mulderen coorne,

niet jeghenstaende der interdictie dat gheen vreemdelinghen eenigh coorne aldaer lichten zouden,

ende andere behulpsaemheden den ghecommiteerden van de stede ghedaen hebbende;

hebben gheraemt ende gheresolveert

dat men den zelfden Daten,

in bekentenisse van zyne voornoemde vriendschap ende assistencie,

ghedaen ten proffytte van den schamelen, hongerighen ghemeente,

te beschincken met zes kannen wys ende een mantellaken weerdigh 32 ponden parisis.

Last ghevende den pensionaris dezelve presentatie te doene in adjonctie van schepenen

Actum ut supra – 21 december 1566

Hij verbleef in deze periode ten andere verschillende dagen in 'Het Hert' te Poperinge, herberg op de hoek van de Vlamingstraat en de Gasthuisstraat. Hij had overleg met de consistorie van Poperinge waarvan er minsten 3 van hen later geëxecuteerd werden.

Dat Decavele beweert dat er 'bepaalde gegevens doen onderstellen dat Pieter Dathen contacten had met de onderwijzer van Zuydpeene' eind 1551 en dat dit contact reden zou geweest zijn voor Dathen om uit het klooster te Ieper te vluchten, is geheel voor zijn rekening. Het feit dat de schoolmeester Laureins hiervoor 11 jaar later zijn leedwezen betoonde en nog eens drie jaar later een onderwerp van een onderzoek van Titelmans werd, lijkt mij alleszins geen sterk argument om wat dan ook maar te willen bewijzen.

Vandaar, beste Johan, dat ik bij mijn standpunt blijf. Pieter Daten is dan weliswaar geboren te Cassel maar opgegroeid in Poperinge, reden waarom men hem 'van Poperinge' noemde.

Met mijn hartelijkste groeten

Guido

Pieter Dathenus 2 – G. Roos

Enkele maanden geleden kwam de heer Roos, medewerker aan het 'Reformatisch Dagblad' uit Apeldoorn op bezoek in het Stadsarchief te Poperinge. Hij zocht informatie over Pieter Daten, de man waar ik in het vorige nummer van 'Doos Gazette' een artikel over schreef. Nu kreeg ik zijn artikel doorgestuurd.

Geen relikwieën

Er valt in het vaak verwoeste stadje Cassel geen geboortehuis te vinden van Petrus Datheen. Er staat wel een prachtig doopvont in de kerk. Maar dat dateert op z'n vroegst van de achttiende eeuw. Dus daar valt geen relikwie van te maken.

Datheen omhelsde in het klooster te Ieper al op 18- of 19-jarige leeftijd de bijbelse geloofsleer van Calvijn. Hij trad uit en begon in de buurt te preken voor het gewone volk. Niet in het Latijn, zoals de priester, maar in 't Vlaams. Onder andere op het St. Magdalenakerkhof te Ieper. Dat lag vlakbij het Karmelietenklooster waar Datheen woonde.

Het klooster is al lang afgebroken. Er staan nu eenvoudige huizen. Juist waar Datheen z'n hagenpreken hield, vond ik nu een leuke kinderspeelplaats. Alles is anders.

Datheen preekte, toen hij net de monnikspij had afgelegd, als negentienjarige ook al in Kortrijk. Dus rond 1550. Na de beeldenstorm van 1566 vernielden de Geuzen in juli 1578 de boel nog eens grondig. Toch moet de zeer mobiele Datheen toen ook weer in de St. Baafkathedraal hebben gepreekt. De huidige preekstoel is echter van 1756. Geen relikwieën

Vlak naast de Onze Lieve Vrouwe Kerk in Kortrijk botst de bezoeker bijna tegen het borstbeeld van Guido Gezelle. Hij was hier onderpastoor van 1872 tot 1889. Maar de roomsen in de tijd van Datheen waren zo vriendelijk niet. Zij hadden het op z'n leven voorzien. Pieter vertrok in 1553 naar Engeland. Naar Londen. Want in Sandwich ontstond pas vanaf 1561 een Vlaamse vluchtelingengemeente. De bezoeker vindt slechts een oude, rode brandspuit in de lege, kolossale, oude kerk van deze gemeente.

Rusteloos

Na zijn gedwongen vertrek uit Engeland –opgejaagd door "bloody Mary"– kwam Datheen via Emden in Frankfurt terecht (1555).

Hij diende er de gemeente van Vlaamse vluchtelingen. Hier zou hij Calvin hebben ontmoet. Maar de lutheranen verdroegen de gereformeerden vluchtelingen niet. Zij moesten verdwijnen. Datheen trok toen met een deel van zijn gemeente naar Frankenthal. Ergens langs een zijtak van de Rijn in de buurt van die stad vond ik een stenen gedenkteken dat hun aankomst betreft.

De vrome keurvorst, Frederik III, stelde een voormalig klooster ter beschikking. Dat stond op een plek met de naam Frankenthal. Nog altijd zijn de brokstukken daarvan zichtbaar. In Frankenthal bloeide vanaf 1562 een gereformeerde gemeente op met Nederlandse vluchtelingen. De invloed van Datheen nam toe.

Rusteloos bleef hij werken voor de verdrukke kerk in de Nederlanden. Hij zag in 1566 kans gereformeerde gemeenten in Vlaanderen, Zeeland en Holland te gaan dienen. Datheen preekte ook in de open lucht. In de buurt van het Vlaamse Nieuwkerke ligt in de rimboe een oude hoeve: Groot Westhove, voorheen een

ommuurd kasteeltje. De huidige eigenaar, een dierenarts, weet dat hier hagenpreken plaatshadden. Maar hij wijst een protestantse bezoeker graag ook op het monument voor drie roomse geestelijken die in 1568 door de Geuzen zijn omgebracht.

Datheen hielp waar hij kon. Enkele zeer in de historie geïnteresseerde bezoekers van het stadsarchief van Poperinge vertelden mij dat veertien of vijftien protestantse families uit die stad kans zagen regelrecht naar Frankenthal te emigreren.

Men kent en vindt zijn ligplaats zelfs niet meer...

Datheen stierf niet als dominee

Afgeschreven! Ds. Petrus Datheen (1531-1588) moest vluchten. Want Willem van Oranje was buitengewoon boos op hem. Veel later schreef de Schotse prediker Samuel Rutherford (1600-1661) aan een door haat en vijandschap geteisterde vriend: "Indien gij Christus' tarwe niet was, God zou u aldus niet zo vermalen."

Ook al bij Petrus Datheen viel het voorbeeld van zo'n leven te vinden. De Hollandse reformator stierf –op 17 maart 1588– in den vreemde. Als balling. Christus' tarwe.

Datheen had veel gedaan voor de Nederlandstalige kerken. Hij vertaalde de in 1563 in het Duits verschenen Heidelbergse Catechismus in het Nederlands.

Hij had op z'n minst een rol van betekenis bij het opstellen van de liturgische formulieren: het doop-, avondmaals- en huwelijksformulier.

En in het Duitse Frankenthal werd in 1566 ook Datheens psalmberijming geboren die tot 1773 algemeen in de Nederlandse gereformeerde kerken werd gebruikt.

Dat was niet alles. De afgevaardigden kozen Datheen in 1566 tot voorzitter van de synode in Antwerpen.

In 1568 fungeerde hij vrijwel zeker ook als preses van het gereformeerde, Europese convent te Wezel.

Van 1569 tot diens overlijden in 1575 diende hij keurvorst Frederik III van de Pfalz als hofprediker.

Na de inname van Brielle in 1572 vroeg prins Willem van Oranje Datheen om van stad tot stad in Holland, Zeeland, Utrecht en West-Friesland de godsdienstige zaken op orde te brengen.

In 1573 vroeg Oranje hem zijn hofprediker te worden.

In 1575 woonde Datheen de huwelijksluiting bij van prins Willem met Charlotte van Bourbon. In 1578 verkoos de synode van de Nederlandse, Duitse en Waalse gereformeerde kerken te Dordrecht Datheen tot voorzitter.

Van 1578 tot 1584 fungeerde hij als stadspredikant van het toen calvinistische Gent.

Datheen bleek belangrijk! Iemand zou anno 2013 zeggen: "Wat een geweldige carrière."

Het conflict

Toch ging het fout. Datheen raakte in conflict met prins Willem. De prediker vond dat de overheid partij moest kiezen voor de ware godsdienst. Dus voor rooms-katholieke kerken was geen plaats in de Nederlanden.

Maar Oranje was tolerant. Streng calvinisten, vroege SGP'ers, zagen de roomse beeldendienst als onreine afgoderij. Rome heette de valse kerk. Maar prins Willem ontwierp een plan voor godsdienstvrede. Rooms en protestanten moesten voortaan in vrede met elkaar leven. Als CDA'ers. Geen ruzie maken! Democratie!

Datheen raakte beïnvloed door de onbetrouwbare figuur Hembyse. De prediker keerde zich in Gent –op het toppunt van zijn gezag en zeggenschap in de breedte van de kerk– publiek tegen het plan van Oranje. Hij liet zich op onbetamelijke wijze uit over de prins. Wat Datheen precies heeft gezegd, valt moeilijk te achterhalen. Sommige bronnen melden dat hij vanaf de preekstoel zou hebben gezegd dat Oranje zo gemakkelijk van godsdienst veranderde, als dat iemand een ander pak aantrekt. Dat was niet wijs. Prins Willem werd woedend. En dat is nooit meer goed gekomen.

De catastrofe

Het liep mis met Gent. In 1584 namen de Spanjaarden de stad in. Datheen moest weg. Hij bleef waarschuwen tegen samenwerking met het roomse Frankrijk. De overheid van Middelburg wees hem de deur.

Willem van Oranje stierf in 1584. Datheen bezocht Gouda en Utrecht. In Vreeswijk arresteerden hem soldaten. Op last van Willems opvolger en zoon prins Maurits. Dat gebeurde in november 1584. De voormalige synodepreses moest in de gevangenis te Utrecht met misdadigers aan dezelfde tafel eten. Zijn maaltijd bleek op een zeker moment zelfs vergif te bevatten. Maar dat had hij tijdig in de gaten.

Na weken lieten de autoriteiten Datheen vrij. Hij was niet berecht, niet veroordeeld, maar feitelijk ook niet van blaam gezuiverd. Hij vertrok. De voorheen zo invloedrijke ambtsdrager was vernederd, geknakt, psychisch kapot. Vertel zo iemand hoe hij zich eigenlijk zou moeten gedragen. Zeg hem dat het allemaal zo erg niet is. Herinner hem er aan dat hij vroeger veel mooi werk had verricht, hoe hij God mocht dienen en velen had gesticht. Dat helpt niet. De geest van Datheen had z'n veerkracht verloren. Hij was een gebroken man.

Omzwervingen

Datheen vestigde zich begin 1585 in het Noord-Duitse Husum als dokter.

Hij had zich vroeger als monnik immers met geneeskunde bezig gehouden. Hij raakte daar tijdens een ernstige ziekte enigszins onder invloed van een wederdoper. Vrij spoedig keerde Datheen zich weer van die sektariërs af. Enkele Nederlandse predikanten probeerden contact met hem op te nemen. Datheen antwoordde niet. Hij verhuisde halverwege 1585 naar Staden en kreeg daar de functie van stadsdokter aangeboden.

In Staden bezocht hem tenslotte in 1586 een delegatie van de synode van Den Haag. De eerwaarde broeders wilden dat Datheen terugkwam.

Dat contact was goed. Maar Datheen vreesde wellicht dat Hollandse overheden hem niet gunstig gezind waren. En hij was vroegtijdig opgebrand. Hij verklaarde zich te zwak om weer als predikant te dienen. Toch beklemtoonde hij te willen volharden in het geloof en de gereformeerde belijdenis die hij zoveel jaren had onderwezen. En hij toonde berouw over elke afdwaling uit het verleden. Hij bevestigde dat via een brief aan de synode. Hij begon die brief met: "Eerwaardige mannen broeders, waarde ambtgenoten." Dat is diep ontroerend. Datheen was geknakt, kapot. Maar hij kon ondanks alle ziekte en tegenspoed zijn ambt niet kwijtraken.

Het einde

Ik zocht gedurende de laatste tien jaar zowat alle plaatsen op waar Datheen ooit verbleef. In Husum vertelde mij een lid van het lutherse kerkbestuur, van huis uit gereformeerd, dat hij niets wist over Datheen. Datzelfde gold de apotheker die tevens voorzitter is van de vereniging voor lokale geschiedenis. In Staden herinnerde de dame die CD's verkocht van het prachtige Schnitgerorgel in de St. Cosmaekerk zich dat zich in de zestiende eeuw veel vluchtelingen vestigden in haar stad. Nu is er geen gereformeerde kerk meer.

Datheen keerde nooit terug naar Nederland. Hij verhuisde naar Elbing. Dat heet tegenwoordig **Elblag**. Het ligt nog veel verder weg dan Husum en Staden: helemaal in Polen. In Elblag gaf hij nog even les in het gymnasium. Een enkele Pool heeft daar nog weet van.

Zicht op Elblag anno 2013 vanaf de Markttoren. De nu rooms-katholieke St. Nicolaaskerk heeft

fors geleden van de Tweede Wereldoorlog, maar is zover mogelijk in oude glorie hersteld (foto RD).

Op 17 maart 2013 is het 425 jaar geleden dat Petrus Datheen in Elblag overleed.

Maar met een variant op Psalm 103: "Men kent en vindt zijn ligplaats zelfs niet meer...". H. Q. Jansen schreef lang voor de Tweede Wereldoorlog dat "wij een praalgesticht zien rijzen op zijn graf". Maar Elblag heeft gedurende die oorlog gigantisch geleden onder bombardementen. In geen van de overblijfsels van oude kerken vond ik iets dat aan de Hollandse reformator herinnert.

Christus' tarwe

Datheen, de gevierde prediker, de invloedrijke ambtsdrager, stierf niet als dominee, maar als zondaar. De kerk wordt immers niet door een mens gebouwd, maar door Christus. God geeft Zijn eer niet aan mensen. Luther zong: Wij gaan ten hemel in en erven koninkrijken. De satan en de hel gaan eraan. Niet echter, omdat Luther zo'n beste reformator was. Zo kwam Datheen ook niet als de perfecte, geslaagde ambtsdrager aan zijn eind. Maar als Christus' tarwe. Wat bleef er over? Christus en Zijn gerechtigheid. Dat is genoeg. Dat is alles.

Bewaard gebleven oude grafstenen zijn in Elblag in de overgebleven brokstukken muur rond de Mariakerk gemetseld. De grafsteen op deze foto heeft aaneen protestant behoord. Maar van Datheen valt geen grafsteen of monument meer te vinden (foto RD).

Onze 'Poperingse' Pieter Daten heeft ver gereisd in zijn leven en in zijn geest.

In Poperinge is hij gevierd geweest met de nodige wijn uit dankbaarheid voor zijn tussenkomst bij de Paltsgraaf die koren naar Poperinge zond, zodat onze stad gered kon worden van de hongersnood.

Na de beeldenstorm hier in de streek, kwam er ook een reactie van de overtuigde Roomsens. Eén van deze was Ghileyn de Conynck, een Poperingse rederijker.

Hoewel hij niet zoveel gelezen en gezongen zal geweest zijn als Pieter Daten, is hij het ook zeker waard om zijn artikel in 'Doos Gazette' te krijgen.

Ghileyn de Conynck, Poperings dichter

HIMNI,
QVORVM VSVS
EST IN ECCLESIASTI-
CO DEI CVLTV, VNA CVM
 aliquot præclaris canticis, prosis & orationibus,
 positi in Latino idiomate atque etiam Teutoni-
 co, utroq; textu sibi mutuo respondente in gratiam &
 extimulationem piarum mentium in Deum, dili-
 genti opera & studio Fratris Caroli VVynkij
 Yprensij, sacre Theologiæ Bacca-
 laurei, ordinis Prædi-
 catorum.

Subnectitur in calce threnodia ob diminutam & admodum
 deformatam Dei Ciuitatem: cum supplici postulatione,
 ut ipse Conditor primam faciem, pristinumq; deco-
 rem ei reddere dignetur.

*In himnis & confessionibus benedicebant Dominum
 qui magna fecit in Israël. 2. Mach. 10.*

Commonentes vosmetipsos, in psalmis, himnis, & canticis
 spiritualibus. Coloss. 3.

GANDAVI,
 Apud Gisleenum Manilium, Typographum
 sub albæ Columbæ interfignio.
 Anno 1573.

231. Himni Qvorvm Vsvs Est In Ecclesiastico Dei Cvltv, Vna
 Cvm aliquot præclaris canticis, prosis & orationibus, positi in
 Latino idiomate atque etiam Teutonico, utroq; textu sibi mutuo
 respondente: in gratiam & extimulationem piarum mentium in
 Deum, diligenti opera & studio Fratris Caroli VVynkij Yprensij,
 sacre Theologiæ Baccalaurei, ordinis Prædicatorum....

Gandavi, Apud Gisleenum Manilium, Typographum sub albæ
 Columbæ intersignio. Anno 1573.

Uit 'Bibliographie Gantoise' leren we dat de toelating tot publiceren, aan Gislain Manilius, op de 28ste november 1573 gegeven werd.

Het hymnen-boek wordt ingeleid met een opdracht aan het magistraat van Duinkerke, dat geschreven werd te Ieper op de 2de januari 1573.

Verder schrijft hij over de herkomst van de hymnen en de zangwijze. Hij handelt ook over het verschil tussen de psalmen, de kantieken en de hymnen.

*De inleiding is in het Vlaams en is een opdracht aan de lezer in Vlaamse verzen van de hand van **Gheleyn de Coninck**.*

Op de ene zijde van het blad staat de Latijnse tekst in romeinse karakters en op de achterzijde, de Vlaamse versie in gotisch schrift.

Bij deze hymnen zijn nog enkele Vlaamse gedichten gevoegd.

*De dominicaan **Charles Wynkius**, was geboren te Ieper en is gestorven te Parijs in 1582.*

Wynkius schrijft in zijn inleiding het volgende:

Om oock de deuchelijcke herten te meer te verweckene tot lesen vande voornoemde lofsanghen der heylicher kercke, hebbe ic te wercke ghestelt **eenen experten rethorsien van Poperinghe** ende hebbe hem die doen stellen in lievelijcke rhetorijcke; opdat deur de soeticheyte ende lievelicheyte der woorden, de goethertighe menschen te meer gheroert souden wesen met dese himnen ende gheestelicke liedekins hemlien te occuperene.

In een tweede inleiding richt 'Ghileyn de Coninc van Poperinghe', zich rechtstreeks ' tot den leser

Ghileyn de Coninc van Poperinghe, tot den Leser.

Ghy christelic lesere Gods edelvercoren graen
U gheschiede zaligheyt van God den heere
Ende al die d'oude kercke voren staen
Omdat den tijt niet zoude verloren gaen
Met kettersche fabelen ofte valssche leere
Ziet hier zijn ghestelt tot Gods heylighe eere
Alle die schoone himnen in Vlaemschen dichte
Omdat elck liefhebbere met viericheyt zeere
Tselve zouden lesen en bringhen ten lichte
Costelicke materie groot van ghewichte
Ut die oude vaders: twelck ons een lust gheeft
Op wien Gods kercke met heur ghestichte
Meer dan vijftien hondert jaer gherust heeft.

Willen wy namaels hebben emt God mede
Deze materie moetne wy voor goet aenspannen
Ghelyck dat de kercke oyt haer ghebot dede:
Als houdt den afvallighen hier zynen spot mede
Zegghende: ten is gheen schrift, dat wil ic verbannen
Schaemt u der injurie ghy voose tyrannen
Den vyant u ingheeft zulcke quade dinghen.
Verwerpt ghy die oude heylighe mannen
Die oyt tot den Heilighe Gheest te rade ghinghen
Ghy zult u ziele met groote schade dwinghen
Ist dat ghy noch langhe in s'kettters scholen gaet
Maer wilt ghy u zelve tot Gods ghenade bringhen
Houdt ende gheloof, zoo by de kercke bevolen staet.

Den kettere ons kercke gheen eerbaerheit biet
Want Satan is zijn medeghezelle:
Ja, hy slacht den nachthuyl die de clærheit vliet
Maer wy laten hem varen, hy en spaert de waerheit niet
Zijn inspiratie comt ut die doncker helle
Dus dan bhy vroom lesere met goeden opstelle
En al die de Catholycke kercke beminnen
Leest deze schoone lofsanghen los van ghequelle
Die t'heele jaer zijn ghezonghen ter kercke binnen
Is de materie zom zwaer voor crancke zinnen

Rieckt maer met devoatien, dees bloyende lelie:
En wilt ghy wel doen in al u beghinnen
Gheft u verstandt ghenaeen onder t'Evangelie.

*Na deze oproep tot de lezer volgt er nog een andere notitie: Totten berispere
We mogen dit interpreteren als een woordje van hem tegenover zijn criticaster.*

T'verstandt van zommighe mochte wel rypen
De zulcke gheven ghelt om vele boucken
Niet om te leeren, maer om te begrypen
En al die op zijn note niet en pypen
Die zal hy blameren ende vervloucken.
Nu wel an dan, ghy muyzenest, wilt u vercloucken
Eer dat ghy zoo stoutelick onder mijn iock peurt
Luystert ende zuyvert eerst u eyghen houcken
Ende wilt my ut u zelven een beter zoucken
Oft zoo stout niet da ghy mynen rock scheurt.

Hierna beginnen de eigenlijke himnen:

Hier beghinnen die schoone himnen, gheestelicke liedekins, prosen etc. met de welcke op de heylighe zondaghen ende feestelick daghen al t'jaer deure de h. kercke God almachtich aenbidt ende dact ende zyn heylighen aenroupt ende looft.

**Hier beghinnen die schoone Him-
nen/gheestelicke Liedekins/Prosen/
etc. met de welcke op de heylighe Zonda-
ghen/ende feestelicke daghen al t'jaer deure de
h. Kercke God almachtich aenbidt ende dact/
ende zyn heylighen aenroupt ende looft.**

En we geven de eerste himne nog mee:

Die himne vanden eersten zondach van den advent, ghemaect by den alder heylichsten ende gheleertsten bisschop S. Ambrosius, autheur van vele schoone himnen. Hy leefde int jaer ons Heeren 380.

O schepper der sterren heilich int maken
Voor de gheloovighen een eeuwich lucht
O Christe verlosser van alle zaken
Verhoort de bevinge ende het verzucht
Die u bidden met vrucht.

Op t'verloren gaen vande weerelt mispresen
Hebt ghy een groot medelyden ghehadt
Ja, ghy hebt de ziecke weerelt ghenezen
Den zondare deur u remedie bezadt
O costelick schadt.

Doen die weerelt ten avontwaert is ghegaen

Als bruydegom vul gheestelicke rijckdommen
Wat die bruyloft camer wyselic beraen
Ut dat lichaem van Maria zijt ghy voort ghecommen
Vul eerelijcke sommen

Wiens vrome moghentheyte ende crachten
Alle knien ghehoorzaem moeten buyghen
Hemelsche eerdsche ende alle gheslachten
Met alle onderdanicheyte om zaligheyte zwyghen
T'werck cant ghetuyghen

Wy bidden u heere in een vergaren
Juge vnde toecommende weerelt ghesticht
Wilt ons in tyden ende wylen bewaren
Van des viants bedrighelicken schicht
Ende stranck anvicht.

De himne te matten tijdt

Dat costelick hooghe woort vercoren
Vander eeuwichheyte commende vol jolijts
Vanden goeden vadere nu zijnde gheboren
De weerelt bystaet met vele profijts
Int vallen des tijts.

Verlicht onse herten en wiltse ontsteken
Met uwe liefde dat loyende rijt
Opdat alle vuylicheyte van ons zy gheweken
Naer dien wy ghehoort hebben met goet bewijst
Dynen grooten prijs.

Opdat als ghy commen zult juge eerweerdich
Om t'onderzoucken alle wercken bedreven
Alle bedecte zaken verghelden rechtveerdich
En de gode dat eeuwich rycke te gheven
Voor heurlier deuchdelijck leven.

En laet ons danne niet wezen benaut
Met straffe naer den heesch van onse zonden
Maer met die heylighen gracelick bedaut
Inden zalighen staet wesen bevonden
En van als ontbonden.

Te lauden

Siet die justighe claere stemme clynckt
Zy roupt ende srafft alle duysterheyte swaer
Zijt neerstich in waken, want Christus blynckt
Van daer boven ut den justighen hemel daer
Schone ende eerbaer.

Dat traghe herte van God zeer verre
Twelck met groote vuylicheyte is ghewondt
Ziet nu rijster een nieuwe blinckende sterre
Om weeren alle zonde, ende maken den grondt
Van de ziele ghezondt.

Dat onosel lammekin met liefde vervult
Is van boven ghezonden, om druck ut planen
En voor niet te betalen al onze schult.
Laet ons om vergevenisse hem vermanen
Met roupen en tranen.

Op dat als hy noch eens die weereldt quaet
Ommeringhe zal zonder eenich ontfermen
Ons dan niet ne straffe naer onse misdaet
Maer dan ghenadelick wil beschermen
Van t'helsche bekermen.

En zo gaan de hymnen verder met telkens een 'matten' en een 'lauden' erbij.

Op het einde van het boek geeft Gheleyn De Conynck ons een gedicht mee, gerijmd op de toenmalige actualiteit van de protestantse ketterijen. Dit kreeg als titel:

De claghe over die stadt Christi, dat is zijn H. Religie, een ootmoedich aenroepen, dat hy diese om de zonden in vele landen verlaten heeft die wederomme believe te stellen in heuren eersten staet.

**De claghe over die stadt Christi/
dat is zijn H. Religie/een ootmoedich
aenroepen/dat hy diese om de zonden in
vele landen verlatē / heeft die wederomme
believe te stellen in heuren eer-
sten staet.**

O hemelsch vadere, noyt zulcke plaghen
Wy moghen wel druck in t'herte prenten
Weenende zoo moeten wy beclaghen
T'verminderen van Christus religie deur wreede serpenten
Noch over vijftich jaer hadden wy niet om verjenten
Een god, een gheloove met vierighe wake
Een doopsele en de selffte sacramenten:

Eerderijcke was van eenderley sprake
Ghelyckt was voor t'stichten van Sabel die voose drake
En al de gheloovighe hadden tot desen
Een oprecht herte, noyt schoonder zake
Ende een ziele inden heere ghepresen.

2

Daer en was gheen gheschil, noch gheene twist crom
Zy waren vulmaect en van eenen zinne
Zy hadden een ghevoelen naer Jesum Christum
Met eenen mondt eerden zy ut reyne minne
Den vadere, ons heeren, die was voor den beginne
Daer en waren gheen Arrianen of Pelagianen
Apostolici, ghosticie int gheloove dinne
Martinisten, Calvinisten, t'is wel te betranen
Herdoopers, Libertynen, weerdich om ut planen,
tot gheen deught pryselick noch bequame

men hoorde van gheen andere religie vermanen
dan alleene den broederlicken Christen name

3

Dan mochte die heylighe religie alleene
Op die heylighe stadt zijn verhaelt
Wiens mededeelinghe is voor elck ghemeene
Oock up die stede die neder is ghedaelt
Ut den hemel die vriendelicken over ons straelt
Van God toe, bereet in een costelick verchieren
Als een bruyt in behaghe met haer man ghepaelt
Oock mochte wel gheseyt zijn in alle manieren
Dat huys den heeren wiens lievelicke rosieren
David is prysende vul mirakelen
Zegghende O Heere in een gheestich hantieren
Hoe lievelick zijn uwe tabernakelen.

4

Den waerzeggher Salaam naer zijn misverghen
Zach het zelve deur den gheest des heeren
O Jacob, hoe schoone zijn uwe berghen
En uwe tenten O strael vul eeren
Als die valeyen des wouts, histich om verkeerren
Ja, ghelyck de boomgaerden gracelick ghebloyt
Op die stroomende vloeden om vruchts vermeeren
Die wel ghewatert zijn ende daert altijts vloyt
Ghelyck de tabernakelen die den heere bespoyt
Sterck heeft ghevesticht en wilt noch breeder vroomen
Ghecuyscht, ghezuvert ende van als besnoyt
Ghelyck op den watere staen de cederboomen.

5

Zoo was zy dan civitas, dat is te bedieden
Een eendrachtigheyt der borghers bekent
Maer nu isse ghedeelt, O jammerlick gheschieden
Zoo was dan Jerzusalem vul pays beglent
Deur eendrachtighe goddelicke leeringhe jent
Maer nu isse hier gheworden met drouven ghelate
Babylon, dat is, een confusie verblent
Deur quade opinien ende eyghen bate.
Deur kettersche leerynghe in armen state
Die gheheele teghens oude wille ghebeurt
Christus onghenayt rocken van reynder mate
Och hoe jammerlicke is dat nu ghescheurt.

6

Dese stadt was vul volck, gheen haers ghelycke
Als zy verbreet was by grooten hopen
Tot die uterste henden van eerderycke
Alle menschen die hebben naer heur ghelopen
Alsmen t'evangelie vercondichde open
Naer Christus bevel, de weerelt duere
En den name der heeren heeft angheropen
In alle plaetsen en in elke huere

Maer ach aermen, nu is zy met labuere
Als een lammerhuysken in den wijngaert gheworden
Als een hutkin in die romcombrelaetse met ghetruere
Ja en als een stad gheheel vertorden.

7

Nu isse vermindert, vermeerdt met schanden
Deur t'anvallen der Turcken ende kettersche pleghen
Waer zijn nu de schoone machtighe landen
Provincen en steden in groot Asien gheleghen
Duer Thomas, Bartholomeus, als mannen die wegghen
Symon, Matheus, Philippus ende Andries
Christum ghepreecht hebben, veel zielen vercreghen
Dese zyn nu meest onder tongheloovich verlies
Waer is cleen Asien daer gheloove voortijts wies
Ephesus, Landicia, Philadelphia net
Pergamus, Sardin, Smyrna en zulck verkies
Al af ghetrocken van Christum onder Mahommet.

8

Ziende nu opgherezen al deze ghezinten
O Paule, waer is nu deur dit gheschien
Philippy, Thessalonica ende Coringhen
Al af ghescheeden van t'huys Christi deur dien
O Marce vriendt, Gods gheplichtinghen
Waer is nu int gheloove God staende ghebleven
Die machtighe stede van Alexandrien
O Chrystostome is dit niet een schamel leven
Waer is Anthiochien, Constantinople ghedreven
Onder t'afgryselick jock van Mahomets banden
Och dat heylich landt, ons heeren graf verheven
Dat is nu bezeten van zyne vyanden

9

Turcken, Sarafynen, onverdraghelick
Hebben oock ons afghenomen ende berooft
Een groot deel van Europa daghelic
Grieckenlant, Bulgariam, elc nu anders ghelooft
Belgradum, Hongherien scheeden ooc van thoof
Polen, Oostenrijcke en trijcke van Granaden
Zitten nu in groot peryckel verdooft
De Molaniten in Jiefland wercken veel schade
Daertoe zijn ze verwect deur onze misdaden
Omme te verminderen de stede Godts
Met tyrannisie commende ut den quaden
God verleene de waerheyt vele beschodts.

10

De secten in voorleden tyden versteent
Ende ooc nu in onze tyden mede
Hebben t'huys Christi jammerlick vercleent
De Hussyten in Bohemien te menigher stede
De Martinisten die stelden in grooter onvrede
T'gheheele Duytslandt, Hessen en Dassen

Ende byzonder in Denemareck groote schade deden
De Calvinisten in Inghelant daghelicx bassent
In Schotlant, in Zwitserlant, zy oock hebben ghewassen
Oock gheheel Vranckerijcke doen zy verdriet
O God willet zoo beschicken en passen
Dat uwe bermhertigheyt hier inne voorsiet.

11

Och armen, niet een ootmoedich article
Geven wy anne Nederlandsche Natie
Ziende ons oock ghestelt in groot pericle
O bermhertiche God, doet ons gratie
Want an allen zyden is tribulatie
Dat huys Christi is enormlick bevochten
Zoo dat de borghers der zelve habitatie
Met Azarias met zegghen mochten
Och, om dat wy de waerheyt niet en zochten
maer leughen en betooch hebben ghevonden
daeromme zijn wy nu gheheel ontvochten
vernedert en vermindert om onze zonden

12

Dit stadt Christi is boven al te beweenen
Dat het deughdelick leven dus licht inden grondt
Want de vreeze Gods met groot vercleenen
Is uit den lande gheworpen zeere verwondt
Noyt zoo vele was t'evangelie inden mondt
Maer zoo luttel van goede wercken weten
Christus leden en waren noyt in gheender stondt
Zoo zeere veracht, versmaedt en vergheten
Den pays licht zieck, ja gheheel verbeten
De charitate is doodt onder groot en cleene
De waerheyt licht op de strate ghesmeten
Niemant die goet doet, ja oock niet eene.

13

Dese stadt en was wylent niet ontvolct alleene
Maer oock vul eerlick volck en weerdighe mannen
Martlaers, confesseurs en maeghdekins reene
Maer nu isse verkeert in vele tyrannen
Zy is nu vul wilde beesten verbannen
Dat is vul menschen beestelick levende
Zy is vul leeuwen die hooverdicheyt anspannen
Dat zijn wreede menschen anderen besnevende
Vul verhongherde wolven t'bloet anclevende
Dat zijn ghierighe menschen die onversadich zijn
Vul onbeschaeme honden gulsich overghevende
Wee, wee, wilt God ons niet ghenadich zijn.

14

Vul breemstighe peerden en wroetelende zwynen
Dats vul onzuuwer menschen, boos int ghenaken
Vul onghewillighe ezel, flau van pynen
Traghe menschen tot Goddelicke zaken

Vul oock ghewormte, die in nydicheyt blaken
Vul beerinnen deur ghramschap onghemaniert
T'isser al verwildert, vul serpente en maken
Daer t'huys Christi hier voortyden was verchiert
Och lachen, dat is nu jammerlick gheschoffiert
O God wilt doch onzen druk deurgronden
T'schijnt nu den tijt zyne, alzo hem elck regiert
Inden welcken dat Satan is onthonden

15

Zy was de vrouwe der heydenen machtich
Deur t'gheloove boven al met God verzaemt
Alle ander natien die zijn tweedrachtich
Zeere vreemt van God, confuselick beschaemt
Maer dit is de vrouwe vanden huys ghehaemt
En den bruydegom alleene heur toe behoort
Ende van hem ontfincse (alzoot wel betaemt)
Godelicken troost, bystandt ende confoort
Maer nu zijn zommighe plaetsen verworpen heel overboort
Ende den meesten tyt weduwe int aenmercken
O God almachtich, laet elck u heylich woort
Te rechten verstaen, ende daer naer wercken

16

Weenende heeft zy gheweent by nachte
Haer traenkins zijn ghevallen op haer kaken wyder
Nu is zy versmaedt van heur gheslachte
Zy hadde wylent groote vrienden blyde
Die haer beschermden an elcke zyde
Als Constantinum, Theodosium, Valentinianum
Carolus de Groote, zeere clouck ten stryde
Die t'huys Christi clouckelick hebben by ghestaen
Maer cleen beschermenisse wort haer nu ghedaen
Soot in Vranckerycke, in Belgis wel is ghebleken
O barmhertich God, wilt ons ghebet ontfaen
Opdat gheweest zyn moghen al dees hooftgebreken

17

Hoe is nu die edel prinsesse der landschepen
Onder tribuyt en tongheloovich bedwanck
Als Turcken en ketteren die haer met de nbandt stepen
Tusschen alle benautheden ende zwaer verlanck
Hoe is dat edel gout costelick en blanck
Verduystert ende gheheel vergleden
Dat schoone couleur verandert jehens haeren banck
Hoe zijn die schoone steenen jehens alle reden
Van die alderhelichste plaetse vertreden
Vertroyt in het hooft van allen straten
O Godt als zijnder vele afghesneden
En wilt u kercke gheenen tijt verlaten.

18

Hoe is die edele stadt ghetrouwe
Eertijts vul rechts ende waerheyt rijcke

Zoo jammerlick verandert in druck en rowue
Haer zilver is verkeert in schuym van slijcke
Haer wijn is gheminghelt den water ghelijcke
Ja die eericke kinderen van Sion schoone
De welcke ghecleet zijn, als de autentijcke
Met den alder zwersten goude idoone
Dese zijn nu gheacht van menich persoone
Voor eerden vaten in de nederste figie
O God, ziet ut uwen hoochsten throone
Recht op de allendighe vervallen religie
19

Ut den bouck Esdras leeren wy exemple
Hoe die kinders van Israel hebben gheweent
Als zy zaghen dat den tweeden temple
Niet en was te ghelijcken maer vercleent
Opden eersten die Salomon hadde verleent
En lustich verchiert, costelick op haer strecke:
Alzoo moghen de gheloovighe te samen vereent
Nu wel schreyne en weenen hier bin den percke
Ziende dat de stadt Christi zijn bruyt, zijn kercke
Niet en is by dat zy was int eeste
O Goddelick ingien, drachtich van wercke
Wilt ons verstercken met uwen Gheeste
20

Zy was den lustighen wijngaert triumphant
Ut Egipten ghebracht met grooter weerde
Ende daernaer onder die heydenen gheplant
De welcke vervult heeft ide gantsche eerde
Met heur schaduwe bedect als de wel begheerde
Heur rancxkins utghestrect lustich en breed
Tot vast ande zee zy haer gheneerde
Om te groyen met een voorspeodich beleet:
Maer nu isser ghecommen een wilt vercken wreet
Dat desen schoonen wijngaert heeft verbeten
O ghenadighen God deur u leifde heet
En wilt uwe liefhebbers niet vergheten.
21

Den planter verbeyde de goede vrucht met voordeel
Maer wilde druven heeft zy voort ghegheven
Ghy borghers van Jerusalem strijct hier af oordeel
Tusschen my ende mynen wijngaert beseven
Hoe haddick jeghens hem meer connen betooghen
Ick hebt al ghedaen hem eerlick verheven
Omdat hy zoude groyen ende niet verdrooghen
O God der heyrachten niet om verhooghen
Ghy die voor der eeuwicheyt in elck termijn waert
Slaet ut den hemel dyne ghenadighe ooghen
Ende wilt besoucken desen wijngaert.
22

O Christelicken broeders, godsvruchtighe zinnen

Zijt vierich int levende gheloove totten hende:
En alle die den ougst des heeren beminnen
Bidt den heere des ougsts als de bekende
Dat hy dienaers ghetrauwe daer in zende
Om die goede terwe wel te bewaren:
Dat oncruyt te scheeden emt de verblende
Op datmen hier naermaels int hende der jaren
De vulstnadighe int leven moghen vergaren
Ende met den heere des ougsts eeuwich verblyden
Die afvallighe werpen int eeuwich bezwaren
Die den oppersten rechter zal vermalendyden.

23

Al ist dat dien keere zijn stdt triumphant
Heeft laten vervallen in menighe stede
In Egipten, Asien ende Grieckenlant
Hy heftse nuweder op met neerstichede
In Goa, China, Japona, Ormutia mede
De welcke hy gheeft dat rijcke Gods voorwaer:
T'welck in zommighe landen, vul van onvrede
Veroveret en vermdert is om de zonden zwaer
Te etene in vele provincien van Duytslant openbaer
Vranckerycke, Schotlant, Inghelant vul sneven
Denemerck, Zweden ende meer andere eenpar:
God wil sulcke landen ghestadighe kenissee gheven.

24

Maer wy hopen dat God zijn kercke vul excellentie
Wederomme hier verheffen zal in corten daeghen
Doen wy weerdighe vruchten der penitentie
Deur bidden, vasten, weenen ende daghen
Hieromme laet ons doch met Daniel ghewaghen
Beclaghende tvernielen des tempels grootdadich
God aenroupende, zegghende zonder vertraghen
Wy zijn hertelick ghezint, O God heere ghenadich
Nu te bidden in vasten, zacken en asschen ghestadich
Al ontvallen u d'Israeliten naer den vleessche alleene
Die warachtighe kidneren der beloften sucadich
En wilt doch niet verlaten in dit dal van weene.

25

Als nu heeft den heere zeer wyselick bedacht (1571 7 octo.)
Als bewaerdere van zijn stadt onwijckelick
Ghetoocht teghen den wreeden turck zijn goddelicke macht
Vele vianden verwinnende en edelen rijckelick
Een groot ghetal van galeyen vernielende ooc mede
Ons hope, ons betrouwen is authentyckelick
Zijn wy goede kinderen vul eendrachtighe vrede
Dat hy al heur vianden hoe nydich van zede
Verwinnen, vernielen zal en zonder verlaet dwinghen
En dat hy zijn kercke met neerstichede
Wederomme zal in hueren eersten staet bringhen.

Over Gheleyn de Conynck vinden we in ons Poperings archief toch enige gegevens.

27 mei 1566 – Onderhoud kinderen - Register van vonnissen

Gheconsenteerd **Gheleyn de Coninck** te hebben van de ghereede goedinghen van **Clays de zone van Gheleyn Borry** de somme van twintich ponden grooten omme danoff ghebruuck te hebben over donderhoudenesse van de voornoemde Clays totter tyd dat zy sullen sterven oft van hem Gheleyn scheden zal – dat hy Gheleyn alsdanne de zelve xx pond grooten zuver de voornoemde Clays oplegghen ende restitueren zal

Actum den xvij in wedemaent lxxvj

In de register van de resoluties (SAP 467 Folio 159 verso) vinden we de aanstelling van de schepenen en de raden voor het jaar 1569 en daartussen zit er een Gheleyn de Conynck.

Nicolas van Langhemeersch – Burchmeester vande commune
Kaerle de Schottere – Burchmeester van de wet

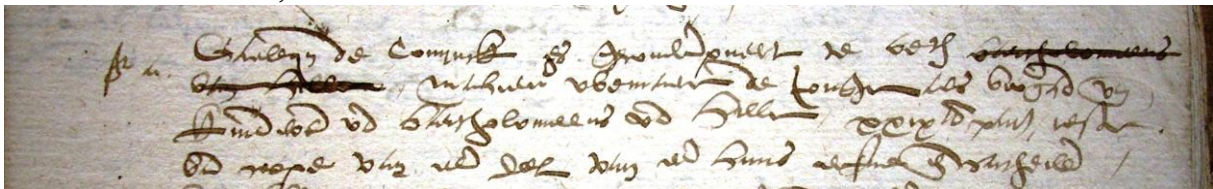
Schepenen: Jacob Schevele – Pieter Eveaerdt – Jan Wyts – Jan Daten – Gilis de bergh filius Jacob – Jacob de Fieulx – Daniel Devos- Jacob Zanneken – **Ghelein de Conynck**
Raeden

Jooris van Ackere, tresorier – Lowys Makeblyde, controleur – Gillis Clays – Pieter Rouveroy - Willem Derycke – Frans van Maerle – Louwys van Ghoosteene, refectiemeester – Cornil de Schottere – Robert Borry – Gillis Dobbele – Clays Beste – Frans Devos

We komen hem weer tegen in de register van de vonnissen (SAP 244).

Den xxix februari 1576

Gheleyn de Conynck es ghecondempneert te bethaelen Mahieu Wemaere de Jonghe, als borghe vande kinderen van Bartholomeus Van Hille xxix pond parisis reste van coope van een deel van een huis, erfve ende catheilen –

Hieruit blijkt dat Gheleyn zich een deel van een huis aangeschaft heeft.

We komen zijn naam nogmaals tegen in de oudste stadsrekening van Poperinge, deze van het jaar 1577 – 1578. Daarin vinden eerst een vermelding bij de 'issuwen' of de belastingen bij sterfgevallen en/of huwelijken. Daarin lezen we het volgende:

Heift ontfanghen van **Jan de Nuwelaere** over dissuwe van de ghoede by hem ghedeelt ten sterfhuuze van de huusvrouw van **Jan Deconynck** ghetauxeert by deellieden ende greffier onder de cautie van **Gheleyn de Conynck** den ijde october lxxvij – xxxix pond x schele parisis.

Gheleyn stelt zich hier borg voor het betalen van de issuwe die Jan de Nuwelaere dient te betalen voor zijn erfenis die hij krijgt, komende van de huisvrouw van Jan Deconynck. Dit laat ons toe te veronderstellen dat deze Jan Deconynck, Gheleyns vader was. Een volgende vermelding binnen deze zelfde jaarrekening is de volgende:

Item **Victor van Neufville ende Gheleyn Deconynck** over haerlieden gaige van tonderwijsen vande kynderen ter **zondachschoole** voor een jaer vallende tSt. Jansmesse laedtsleden elck xlij pond compt iiij xx iiij pond parisis.

Hieruit leren we dat Gheleyn les gaf in de zondagsschool. Dit is eigenlijk in deze periode een 'gevaarlijke' taak. Niet zoveel later zijn de protestanten en nog even later de Malcontenten immers aan de macht en de Katholieke kerken worden daarbij gesloten. Er worden geen missen meer opgedragen.

Gheleyn die dus een aktieve en geëngageerde katholiek was, moet bange tijden meegemaakt hebben.

Na de totale vernietiging van Poperinge in 1583, krijgen we een trage heropbouw van de stad vanaf halfweg het jaar 1584. In de jaarrekening van het jaar 1584 – 1585 vinden we Gheleyn terug. Hij krijgt dan 15 pond parisis uitbetaald om een 'keerlelaken' of een toga, te laten maken als 'klerk van de berechte'. Hij was dus werkzaam in de rechtbank van de stad.

Item Gheleyn de Conynck als clerck vanden berechte, over ghelycke laekene – xv pond parisis

Dit jaar treedt hij geregeld op, in naam van het stadmagistraat. Hij mag geregeld trakteren. Eerst betaelt Gheleyn de Conynck over twee stoopen wyns ghepresenteert ten ommeganghe de zusteren van de gasthuuse ende Sint Jans par billet vande ijde augusti lxxxiiij – iij pond parisis

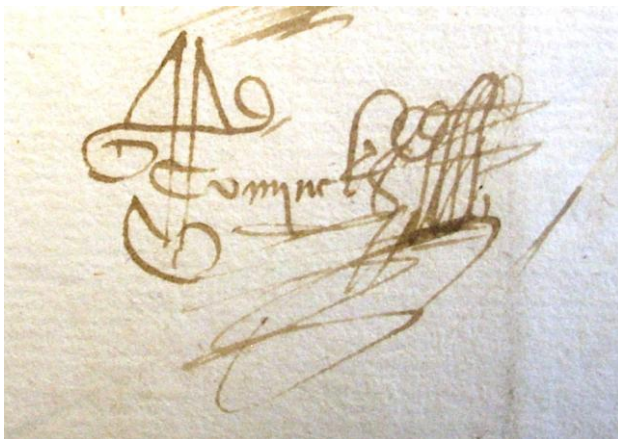
Item Gheleyn de Conynck over vier kannen wyns die gepresenteert hebben geweist de ghedeputeede van Hondskoote an de wet ter oirzake vande generale middelen par billet vande ix de aprilis lxxxv – iiij pond xvi schele parisis

Item Gheleyn de Conynck over twee kannen wyns gepresenteert den greffier van de casselrie van Belle par billet vande xxvde septembris lxxxv – vlviii schele parisis

Item Gheleyn de Conynck over de theeringhe tzyen huuse ghedaen by Michiel Devriendt ende huerlieden schoonzone, dat hem gemynck wert op zynen schuld an de stede den ijde augusti 84 – viij pond parisis

Item Gheleyn de Conynck over brood ende caes om soldaten, zegelwas an de greffie, olie om dhoroolgie makers van Onsen Vrouwen par billet van de ijde augusti lxxxiiij – xxvi schele parisis

Item Gheleyn de Conynck over een festyn ghedaen meester Jacob Canin, advocaet, ten regarde van zekeren dienst der stede gedaen par billet van de vide augusti lxxxiiij – ix pond parisis

En we mogen de volgende aanhaling zeker niet vergeten:

Item Gheleyn de Conynck over zes kannen wyns hem gepresenteert tzynder bruiloffeeste in bekendzaemheyd vande dienst by hem der stede gedaen par billet vande vide juny lxxxiiij – vij pond iiij schele parisis

Het handteken van Gheleyn de Conynck

Het is dus in 1583 dat Gheleyn getrouwd is, of misschien wel hertrouwd. Hij moet dus zijn gedichten heel jong geschreven hebben.

We komen Gheleyn in de jaarrekeningen verder tegen tot en met het jaar 1599.

En in het jaar 1588 – 1589 leren we nog iets heel belangrijks over Gheleyn, de ‘excellente rethoriker’. Hij krijgt dan 10 pond parisis als vertegenwoordiger van de Gilde van de Victorynen Langhoirs als vergoeding omdat zij dat jaar de ‘ommegang versiert hebben’. Hij was dus lid van de Langoirs Victorienen, de gilde die in Poperinge nog altijd bestaat.

Het graf van de soldaat Balemans te Hoogstade

Vorig jaar, rond 11 november, ging ik naar de herdenking van de ‘Grooten Oorlog’ te Alveringem. Daar waren enkele vertellers in het ‘rusthuis’ van Hoogstade die één en ander gingen vertellen en er was een uitgestippeld parcours dat we konden volgen. Dat liep van het kerkhof van Alveringem waar Curiel Verschaeve ligt, over het Belgisch soldatenkerkhof te Hoogstade, naar het oude rusthuis van het oorlogshospitaal ‘De Clep’.

Daar was er een tentoonstelling opgezet door Hugo De Cnodder. Hij schreef het volgende als inleiding hierop:

Mijn fotoproject ‘Dubbelportret Hoogstade 1914 – 18 – 2012’ vond zijn oorsprong in een minusvuul, verbleekt en gehavende pasfotootje van een soldaat dat ik uit een souvenirdoos van mijn grootmoeder ‘Bonneke’ in de zomer 2009 opdierpte. Achteraan stond in moeizaam handschrift ‘J. Balemans’. Een zoektocht leerde mij dat het haar eerste echtgenoot was die in de Eerste Wereldoorlog – na amper 25 maanden huwelijk – gemobiliseerd en vervolgens overleden was.

Ik wist dat mijn moeder in Amsterdam geboren was op het einde van diezelfde Grote Oorlog. Dit alles werd het begin van een ijverige speurtocht op de Belgische militaire begraafplaatsen van de Westhoek, in het Amsterdamse Stadsarchief en in de gemeentearchieven van Antwerpen, Merksem en Deurne. De ‘brief’ die ik in naam van mijn ‘Bonneke’ aan haar overleden eerste man Jan schreef, wat het ganse verhaal samen.

Ik besloot als een eerbetoon aan haar, haar overleden echtgenoot maar ook aan de talloze gesneuvelden en hun dierbaren een fotografisch portret te maken van het huidige rusthuis Clep. Tijdens de Eerste Wereldoorlog deed het dienst als Belgisch Militair Hospitaal waar zwaar gekwetste Belgische frontsoldaten werden opgenomen.

In het dodenhuisje van het rusthuis 'Clep' was er toen een diavoorstelling van een reeks Belgische soldaten die daar overleden waren; een lange, lange reeks.

Het tweede luik van dit dubbelportret zijn de Belgische Militaire Begraafplaatsen te Hoogstade en te Oeren waar vele van de overleden soldaten een laatste rustplaats vonden.
Hugo De Cnodder.

Hoogstade, 9 augustus 2004

Lieve jan,

Na al die eindeloze jaren ben ik zo blij dat ik je heb weergevonden. We waren nog jong toen we op 15 juni 1912 huwden. Ik was 20, jij 24 en we gingen wonen aan de Kattenberg 9 te Borgerhout. Een mensenleven lag voor ons....

Je wederoproeping op 1 augustus 1914 – 25 maanden waren we samen – was een klap voor ons beiden. Ik bleef eenzaam achter te Borgerhout. Jij vertrok met het 2de regiment Karabiniers en leverde al vanaf de eerste dagen slag tegen de oprukkende Duitsers. In de IJzervlakte maakte je de meest vreselijke dingen mee en op 8 november 1915 werd je levensgevaarlijk gewond door een kogel in je hoofd. Je werd overgebracht naar het Militair Veldhospitaal – ingericht in het Rusthuis CLEP – te Hoogstade waar je op 17 november 1915 om 17 uur overleed.

Je lag onbereikbaar ver voor mij: de frontlijn lag onverbiddelijk tussen ons. Het enige wat ik van je had was een kleine foto. Mijn ganse leven heb ik ze gekoesterd in mijn portefeuille waar ik ze steeds achter mijn foto stak. Zo bleef je altijd stilletjes bij mij...

Ik heb je heel erg gemist en ik heb veel verdriet gehad. Mijn leven was lang niet gemakkelijk en ik heb dat en nacht keihard gewerkt om uit al deze ellende toch iets waardevol op te bouwen. Samen met één miljoen landgenoten ben ik in september 1914 het land uitgeblucht en uiteindelijk ben ik totaal ontredderd via Haarlem met familieleden van mij in Amsterdam terecht gekomen. Daar verbleef ik van januari 1916 tot januari 1919 op kamers of zolders in soms erbarmelijke omstandigheden. Mijn eerste kindje Geerdina – dat ik nog jouw familienaam gaf – werd te vroeg geboren in januari 1917 en overleed amper 2 dagen later in het Koningin Wilhelmina Gasthuis te Amsterdam...

Ik ben op 1 juli 1922 hertrouwd met een andere frontsoldaat John De Ley die – alhoewel ziek – die grote zinloze oorlog wel overleefd had. Hij is zeer goed voor mij geweest en hij erkende meteen mijn dochtertje Céline – geboren te Amsterdam op 26 januari 1918 – ook al was hij er de vader niet van. Ik heb alles gedaan wat ik kon om voor hem, mijn dochter en mijn huis aan de Drakenhoflaan 205 te Deurne, goed te zorgen. Ik heb ook veel genoten van mijn kleinzoon Hugo, mijn oogappel die jouw spoor twee weken geleden heeft teruggevonden en die mij vandaag weer bij je brengt. Vandaar... 9 augustus 2009 ... niet toevallig de verjaardag van mijn sterfdatum in 1972.

Lieve Jan, laat ons hier nu verder samen blijven. Het is meer dan genoeg geweest. Hugo heeft beloofd zolang hij kan voor ons te zorgen zodat we 97 jaar na ons huwelijk in 1912 – hier samen kunnen rusten en binnen 3 jaar ons 100-jarig huwelijksjubileum vieren. Ik ben altijd van je blijven houden... in stilte en zonder

iemand te storen of tekort te doen...

Je echtgenote Josephine

*Op het kerkhof van Hoogstade heeft **Hugo De Cnodder** een steen met een twee foto's op, gelegd. De tekst luidt:*

Aan Jan, mijn man
We waren slechts 25 maanden gehuwd toen je op 1 augustus 1914 werd opgeroepen voor de 'Groote Oorlog'.

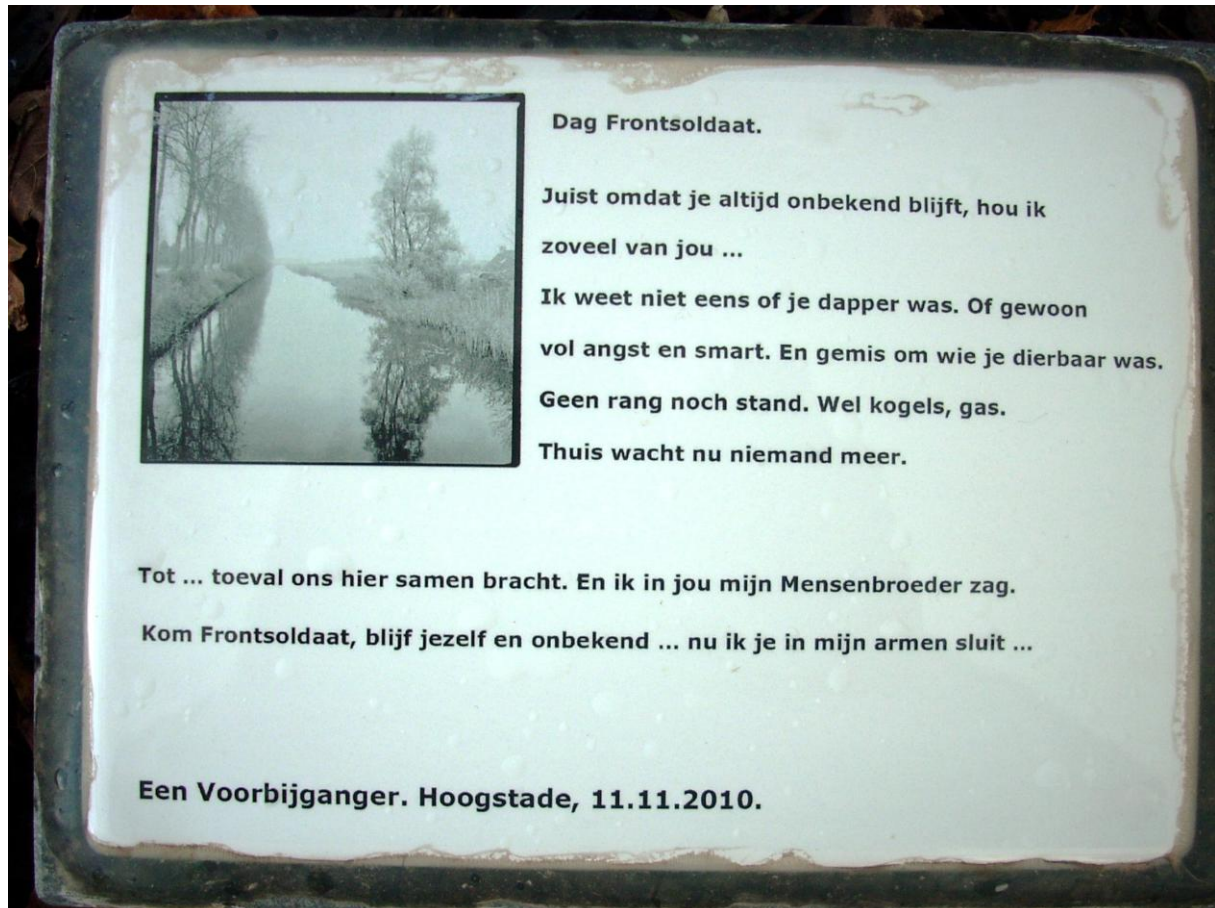
Nooit heb ik je nog terug gezien ... Nooit ben ik je vergeten in al de jaren die nog volgden voor mij....

Je echtgenote Josephine

Jan Balemans 1888 – 1915

Josephine De Ruysser 1892 – 1972

Herenigd op 09 08 2009

*Schuin tegenover het graf van Jan Balemans is er een graf van een onbekende Belgische soldaat. Daar heeft **Hugo De Cnodder** nog een steen gelegd, deze hierboven.*

*Ik moet bekennen dat ik het initiatief van **Hugo De Cnodder** sterk kon appreciëren.*

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Scherp geneuft, en dun gelipt. Hangen, hangen.

Dit is een kluchtvertelling van een Engelsman, die verwezen was tot de galg. Een vrouwmensch met een scherpe neus, en dunne lippen, quam om hem van die straffe vry te bidden, en met hem te trouwen. Hy voorspelde niets goeds uit der trony, floeg haar af, en riep, hangen, hangen. Beter de korte pyn, dan de lange.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste Abonnee

Toch eerst een reactie van Franz Denys:

Beste Guido

Ik heb deze doos gazette met veel belangstelling gelezen! Over Pieter Dathenus en de geuzentijd. Toch opmerkelijk dat hij tot in Polen "gesukkeld" is als protestants predikant! Hij moet een overtuigde calvinist geweest zijn ! Ook over de oorlog 14-18 en het hospitaal van Hoogstade ben ik ontroerd geworden. Mijn vader was oud-strijder 14-18 en heeft ons vaak verteld over Hoogstade. Dank u en ga zo verder!

Het grote gasthuisgoed

Het Grote Gasthuisgoed wordt hersteld. Om de buren en de geïnteresseerden op de hoogte te brengen is er een informatieavond voorzien op 6 juni 2013 on de Boshoeve, waar ikzelf ook een korte historische inleiding zal houden over het ontstaan en de ontwikkeling van de hoeve. De zitting start om 19. 30 u.

En een klucht:

Een Antwerpenaar rijdt tijdens zijn verlof aan zee als "wielertoerist" rond in West-Vlaanderen.

Het zal u niet verwonderen dat hij, uit een 'wereldstad' komend, de West-Vlamingen voor ietwat achterlijke boeren neemt. Hij wil dat ook even laten zien.

Hij stopt met zijn fiets aan een van de zeldzame tankstations die nog 'met bediening' aangeven.

Dan vraagt hij de pompbediende: "Wilde gaai ne keer baaitanken".

De bediende laat zich niet uit zijn lood slaan. Hij doet glimlachend alsof hij de fiets vol tankt.

"En wilde gaai ne keer maan oole controleren".

Weerom knikt de pompbediende glimlachend en speelt het spel mee.

De Antwerpenaar, gebaart te betalen. Hij zegt nonchalant "hou het kleingeld maar".

Dan springt hij lachend op z'n fiets om te vertrekken.
Op dat moment geeft de pompbediende hem een flinke klap tegen zijn oren.
"Wa doede gaa naa?" panikeert de Antwerpenaar.
De West-Vlaming antwoordt glimlachend: "Joen deure was nie goed toe".

POPERINGE

110 jaar oude boom wordt gerooid

Het stadsbestuur heeft een aanvraag ingediend voor het rooien van de monumentale denachtige op het Burgemeester Bertenplein, tegenover het Vredege-recht. De boom is een Slangenden of Apenverdriet en volgens onderzoek van het stadsarchief moet hij rond 1890 geplant zijn. Door de strenge winter is de kroon van de boom sterk afgenomen. Vorig jaar braken ook veel takken van de boom met redelijk wat schade aan geparkeerde wagens tot gevolg. (BLI)

Het is de bedoeling om enkele maanden na elkaar, in 'Doos Gazette', een speciale boom te portretteren.

De eerste die we hiervoor nemen is de apenboom staande op het Bertenplein en dit om de eenvoudige reden dat hij binnen kort verwijderd zal worden zoals blijkt uit het bijstaande krantenbericht.

Een apenboom wordt ook slangenden genoemd en wetenschappelijk is het een Araucaria araucana.

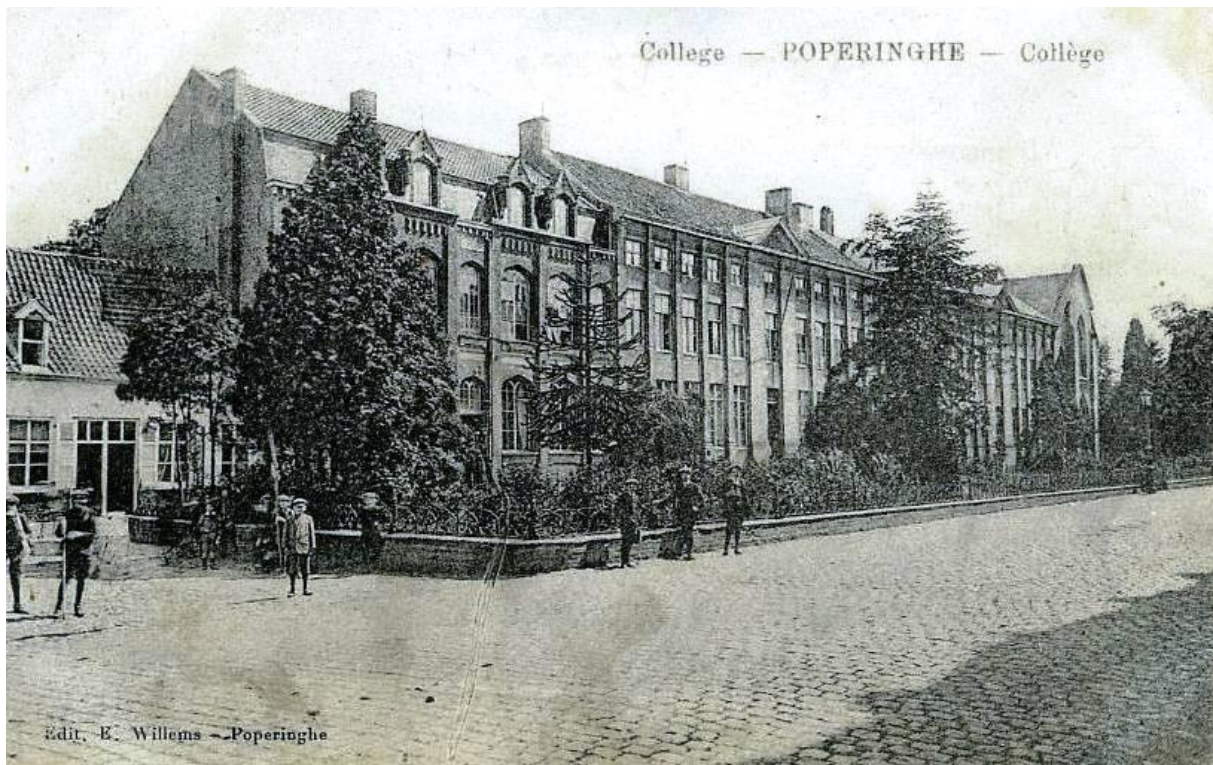
De naam 'apenboom' is een vertaling uit het Engels. In het Engels heet de boom 'Monkey puzzle tree', omdat één van de eerste Westerlingen die de vreemde boom met scherpe naalden zag, zei: 'Climbing this tree would puzzle a monkey...'

De wetenschappelijke naam van deze boom en het geslacht waar hij zich in bevindt is genoemd naar de Arauco-indianen van centraal Chili en zuid-west Argentinië in wiens gebied de boom voorkomt. Tegenwoordig wordt de boom in Argentinië en Chili Pehuén genoemd

De eerste westerling die deze merkwaardige boom met eigen ogen zag, was de Spanjaard Don Francisco Dendariarena. Dat was in 1780 en de goede man heeft blijkbaar niet veel gedaan met zijn vondst, want pas vijftien jaar later horen we er opnieuw iets over. In 1795 kreeg de Schotse scheepsarts en plantenverzamelaar Archibald Menzies tijdens een etentje in Chili een bord met onbekende zaden voorgezet. Hij nam er een paar mee aan boord en zaaide ze. Omdat een zeereis in die tijd jarenlang kon duren, waren het al flinke boompjes tegen de tijd dat zijn schip in Groot-Brittannië aanmeerde. Menzies gaf er vijf cadeau aan de Royal Botanical Gardens in Kew, waar de bomen jarenlang angstvallig onder glas werden gehouden. Pas in 1808 durfde iemand het aan om er een paar buiten te planten. Tot ieders verrassing bleken de bomen de Europese winters prima aan te kunnen. Vanaf dat moment wilde iedereen in Groot-Brittannië zo'n aparte boom in zijn tuin hebben.

Waarbij we met 'iedereen' uiteraard de mensen bedoelen die het zich konden veroorloven. In die tijd was het namelijk gebruikelijk om met exotisch groen je mate van welstand te etaleren. Een béétje rijkard had meerdere plantenjagers in dienst die de wereld afstruinden op zoek naar onbekende bomen en planten die andere rijkards nog niet hadden.

De apenboom op het Bertenplein heeft al een respectabele leeftijd. Hij komt al voor op de oudste foto's van het 'college' gemaakt door de fotograaf Willems die op de Oude Markt woonde en de eerste prentkaarten van Poperinge maakte.

We zien op deze bovenstaande foto niet alleen het college maar ook nog de oude collegekapel op de hoek van het Bertenplein en de huidige Deken De Bolaan. Gezien het bericht in de krant gingen we ook eens gaan kijken naar de oude apenboom.

Effectief zagen we dat de onderste takken weeral slap gingen en op de afgevallen takken zat er duidelijk schimmel. De stam zelf zag er echter nog goed uit. Alleen de uiterste top heeft nog een groene kleur, de rest is bruin geworden. Het lijkt mij alleszins dat de boom ferm onder de schimmel zit en dat een doorgedreven fungicidebehandeling het minste is wanneer men de boom nog in leven wenst te houden.

Verder zal men alle dorre takken moeten afnemen en alleen de top overhouden. Met wat geluk, als de boom zou herpakken, komen er dan terug op de gekwetste plaatsen groene takjes tevoorschijn.

Het lijkt mij wel dat de 'streng winter' niet de reden is waarom de boom er zo bedremmeld bij staat. Het zal eerder de

droogte zijn en de parking die rond de boom is aangelegd die de wortels het nodige vocht ontnemen, die de oorzaak zal zijn van dit pijnlijk gevolg.

Het vergroten van het regenvlak en het verminderen van de parkingruimte, lijkt mij de enige optie op termijn om de boom te kunnen behouden.
Ik denk dat ik al weet welke optie men zal realiseren.

Er heeft nog een bekende apenboom in Poperinge gestaan. Zoals we hier zien op deze foto van rond 1900 staat er nog eentje in de kerkhof tuin van de Sint-Janskerk. Op het einde van de negentiende eeuw was het blijkbaar een zeer geliefde sierboom in de burgerijtuinen.

Deze apenboom is toch al weer een tijdje geleden verdwenen. Op deze oude foto van de Sint-Janskerk zien we naast de apenboom nog enkele taxussen staan en vooraan zien we de neerhangende takken van de lindenboom. .
De afrastering is op deze foto blijkbaar in gewone draad.

Op de volgende foto die naar mijn mening rond het jaar 1950 is genomen, gezien de auto die in de straat staat, zien we een stenen werfing die rond de tuin is gezet. Vooraan – het rode vlak – is het huis waarvan de voorgevel op de Bruggestraat uitkwam. Ook hier zien we vooraan

nog net de lindeboom staan. Het lijkt ons dat de apenboom reeds verdwenen is. Als we goed kijken zien we hier drie taxussen op rij staan.

De taxusboom of venijnboom is gezien zijn altijdgroene takken, een typische kerkhofboom. Het is een inheemse boom die heel oud kan worden. Als voorbeeld kan men ook wel de Caesarboom van Lo noemen.

Omwille van zijn altijdgroen voorkomen roept de boom sinds mensenheugenis een gevoel van onsterfelijkheid op. Als symbool van eeuwig leven werd en wordt de Taxus nogal eens aangeplant op kerkhoven. Ook werden vroeger Taxus-takjes rondom de dode gelegd en tijdens de begrafenis meegedragen. Dodoens schrijft *'hy es zoo scadelijck ende fenijnnich dat die ghene die onder die lombre van hem slapen daer af cranck worden somtijts oock sterven'*. In de oudheid was de Taxus gewijd aan Hecate, godin van de onderwereld. De angst voor de boom ging zo ver dat in het oude volksgeloof het slapen onder een Taxus als schadelijk werd ervaren. Maar de venijnboom speelt ook een meer directe rol in de dualiteit tussen leven en dood. Hij kan namelijk rechtstreeks en fataal ingrijpen

omwille van zijn hoge giftigheid. Het woord «toxine» en al zijn afgeleiden vinden hun oorsprong in de naam Taxus.

Aan de andere kant maakt men uit de taxus al verschillende tientallen jaren 'taxol', een stof die men dan weer gebruikt in medicatie. Zo is deze boom zowel giftig als genezend.

Zoals blijkt uit de voorgaande foto's zijn de taxussen aan de Sint-Janskerk al heel oud. . Ze hebben veel doopstoeten, bruiloften, processies en begrafenis gezien. Op de foto hiernaast zien we één van deze taxussen staan. De oude boom wordt door onze groendienst 'picco bello' verzorgd. Zij wisten ook dat men deze boom nieuw leven kon geven op de oude stam en nu zien ze er verwonderlijk fris en levend uit.

Over de lindeboom daarnaast met de grove klimop erin, zullen we een andere keer praten.

We lopen er misschien gemakkelijk voorbij maar deze taxussen zijn prachtige en natuurlijke parels in onze stad Poperinge.

De huidevetterij in de Veurnestaat

POPERINGE

Archeologen vinden leerlooierskuipen uit 18de eeuw

Bart Bot, Christof Vanhoutte, Annelies Maenhout en Bart Bartholomieux bij de opmerkelijke vondsten. Foto Michael Depestele

Archeologen hebben tijdens opgravingen in de Veurnestraat in Poperinge, waar binnenkort het nieuwe dienstencentrum De Bres gebouwd wordt, een opmerkelijke ontdekking gedaan. Ze vonden acht leerlooierskuipen, die vermoedelijk uit de achttiende eeuw dateren. De site ligt aan de sameloop van de Vleterbeek en de Bommelaarsbeek. Hierdoor is het een uitgelezen plek voor ambachtelijke activiteiten, zoals leerloo-

en. De huiden werden eerst in putten met ongebluste kalk gedompeld om te ontvlezen. Daarna werden ze in houten kuipen gelegd, samen met gemalen eikenschors. Zo werden de huiden soepel gemaakt. Op het terrein zijn nu al acht van deze kuipen teruggevonden. Een exactere datering van het hout van de kuipen kan meer duidelijkheid verschaffen over de datering van de leerlooiersactiviteiten in de stad. (BLI)

De archeologen van 'Monument' zijn momenteel bezig om het terrein van het O.C.M.W. in de Veurnestraat te onderzoeken.

In de krant stond het hiernaast staande stukje hierover.

De huidevetterskuipen zien er op de foto er nog degelijk bewaard uit.

We gingen in het archief van Poperinge op zoek naar enige resten van de huidevetterij in onze stad en naar de eigenaar van de gevonden kuipen.

We moeten eerst stellen dat de huidevetterij en de leerbewerking in de 16de eeuw te Poperinge een heel belangrijke economische sector was.

Poperinge kende niet alleen een vleeshuis, een korenhuis, een doekhalle maar ook een schoehalle.

Deze was gelegen in de Vlamingstraat, waar nu

ongeveer de wijnhandel van Derynck zich bevindt.

De huidevetters uit de 16de eeuw hadden al hun eigen schorsmolen, die gelegen was langs 't Reeptje. Deze molen werd ook na de totale vernietiging van Poperinge in 1582 door de troepen van Ryhove die te Ieper lagen, herop gebouwd. Zoals te zien op dit gedeelte van de Ferrariskaart (circa 1777) stond de schorsmolen tussen de Vleterbeek en de Poperingse vaart, niet ver rechts van de Couttermolen.

De roodgekleurde huizen rechts van de schorsmolen is wat we momenteel in 2009 de 'Schipvaarthoeve' noemen. In het begin van de 17de eeuw kwam er zelfs nog een schorsmolen bij in de Mezenstraat, de huidige Professor Dewulfstraat.

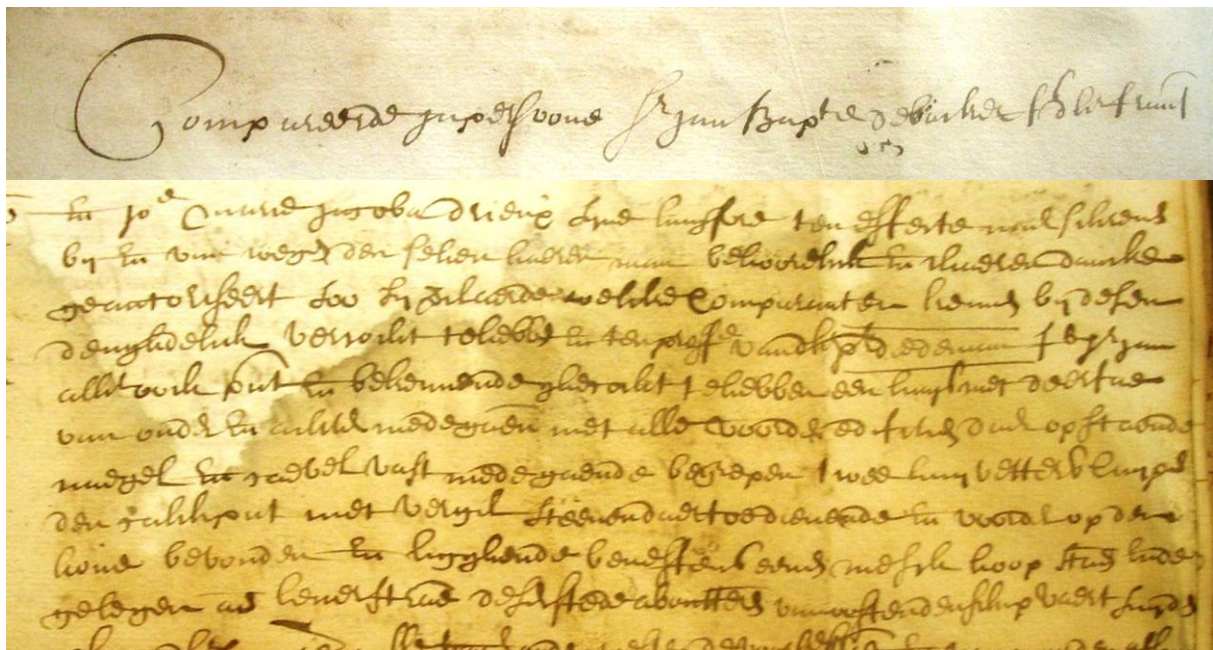
Deze was eigendom van de familie van Reninghe.

Een ondertussen goed gedocumenteerde huidevetterij was gelegen op de Oude Markt, ongeveer waar zich nu het Evangelisch huis bevindt.

Hiervan is er al sprake in de 16de eeuw. Bij de heropbouw van Poperinge werden de activiteiten van deze huidevetterij ook hervat en deze huidevetterij bleef nog eeuwenlang bestaan.

Een andere huidevetterij die eeuwenlang bleef bestaan op dezelfde plaats, is deze in de Veurnestraat die gelegen was in de hoek van de Bommelaarsbeek en de Vleterbeek maar aan de andere kant waar men nu aan het graven is.

We moesten dus even zoeken maar we vonden een verkoop – een halm - van dit huis en erf van de 12de december 1725 die ons meer duidelijkheid geeft.

We geven eerst de volledige tekst:

12 december 1725 – Huidevetterij verkocht in de Leverstraat - Halmen

Compareerden in persooene **sieur Jan Baptist Debacker filius sieur Frans** ende **jo. Marie Jacoba Dierix**, sijne **huysvrouw**, ten effecte naerschreven bij ende van wegens den selven haeren man behoorelick ende thaeren dancke geautoriseert, soo sij verclaerden, welcke comparanten kennen bij desen deughdelick vercocht te hebben ende ten proffytte van de heer **Pieter Diedeman, filius Loys Jan** Alle oock present ende bekenkend gecocht te hebben

een huys met de erfve van onder ende achter medegaende met alle voorder edifitien ende opstaende, naeghel ende caevelvast, medegaende, begrepen **twee huyvetterscuypen, den calckput met verylsteenen** daer toe dienende ende voorder op den hove bevonden ende ligghende beneffens eenen mesch hoop staende ende geleghen **aen de Leverstraete** deser stede, **aboutterende** ten oosten den schipvaert, suyden de kynderen van dheer ende meester Guille van Sande, westen de voorseide straet ende van noorden als nu de kynderen Frans Coene jeghenwordigh door de vercooper bewoont ende gebruyckt, hantslagh bij den cooper te half maerte eerstcommende, voor **godtpennynck** 12 pond, **hoofcleet** een pistoole van 2 pond parisis ende van **principaele coopsomme** twee honderd drie ponden groten vlaems courant den hoop ende partie soo de goederen gestaen ende gelegen syn op welcke somme den cooper payment doet met het capitael van een losrente van eenhondert acht en tseventich ponden groten vlaemsch daerop beset ten proffyte van dheer ende meester **Guill. Frans Bertrans de Langhe, causa** uxoris erfve, ten intreeste tot 8 pond 18 schellinghen grooten vlaemsch by jaere, vallende telckens de 15de maerte – dies de cooper de vercoopers moet betaelen tot half maerte eerstcomende 1726 incluyt als wanneer den cooper tsurplus vande pennynghen coopschats sal moeten betaelen, blyfvende de costen van erfven ende onterfven, minuten ende registreren deser vercoopers laste sonder payment hebbende de respective comparanten onder solemnelen eedt verclaert dat deser vercoopinghe is deughdelick ende legal, sonder fraude ende in **prejuditie** van niemant en niet en geschiet om deselve goederen te brenghen in doode hant, directelick nochte indirectelick, syn de coopers verobligiert de vercoopers te ontlasten van d'actie personeel van de voornoemde rente, de voorseide goederen voorder te worden vercocht voor suyver ende vulle last soo als de selve by hem syn gecocht gheweest jeghens wylent dheer **Nicolaes van Reninghe**, heere van Voxvrie, dies de vercoopers bleven behoorelicke titelen ende bescheeden van proprieteyt op te leveren Actum ten ordinaire halmdaghe van de 24 xbre 1725

Enkele woorden uitleg:

'filius' is gewoon 'zoon' mar dan in het Latijn.

'Zijne huisvrouw' wilt zoveel zeggen als de meesteres van zijn huis. Wanneer iemand in de 16de eeuw te Poperinge zijn echtgenote bedoelde, sprak hij van zijn 'wyf'. Nu kennen we nog het woord 'wuf' in het dialect en 'Wife' in het Engels. Wanneer een minderjarige in de 16de eeuw veroordeeld werd, werden zijn vader of moeder, zijn meester of vrouw verantwoordelijk gesteld. Hieruit blijkt ook dat 'Meesteres' en 'Vrouwe' synoniemen zijn.

'aboutteren' gewoon zeggen, tegen aanliggend.

De **'godspenninck'** die men diende te betalen bij een verkoop kan gezien worden als een gift aan de dis of de 'armen' van de stad.

Het **'hoofcleet'** of 'hoofdkleed' – hier ter waarde van een pistool van 2 pond parisis, is een geschenk dat de koper gaf, doorgaans aan de vrouw van de verkoper.

De oorspronkelijke betekenis is natuurlijk wel **een hoofddoek**. Net zoals de hoed voor een man een teken van zelfstandigheid en macht was, was een hoofddoek voor de vrouw een teken van macht. Een hoofdkleed aan iemand ten geschenke geven, was dus een teken van respect.

Een **‘pistool’** is de oude benaming voor verschillende gouden munten, inzonderheid voor de Spaanse kroon en de Franse Louis. Het is de verkorting van **‘pistolet’**.

De **‘pistolet’** of het ronde broodje dat je bij de bakker koopt, is dan weer de gebakken vorm van de gouden munt.

*‘In **prejudicie** van niemand’ wilt zoveel zeggen dat deze koop wettelijk niemand ten nadeel is. De **‘minuten’** zijn gewoon de geschreven akten.*

De Leverstraat

Als we nu even op de zaak ingaan, bemerken we dat het erf gelegen was in **de Leverstraat**, een deel van de huidige Veurnestraat.

Waarom men een straat ‘Leverstraat’ gaat noemen, is mij ook nog steeds een raadsel.

Het is alleszins één van de oudste straatnamen van Poperinge. Eén uitleg die ik vond en die aanneembaar is, heeft te maken met – lee en ver.

‘Lee’ komt dan van leeden of leiden. En ‘ver’ betekent dan hetzelfde als ‘weg’. Dus krijgen we een ‘leed’ die wegleid.

Anderen beweren dat Lee – ver effectief komt van ‘leeden’ of ‘lei’ maar dat de ‘ver’ een verbastering is van ‘voorde’. Een voorde is een overgang in een beek waarbij men grote stenen in het water legde. Daarover lopend kon men de beek dan kruisen.

Eén keer wanneer men de weg met kasseien belegd had, had men een straat en kregen we de gehele samenstelling van ‘Leverstraat’. Het blijft dat een straat die wegleid over een voorde.

De Leverstraat liep minstens van de markt tot aan de Bommelaarsbeek waar er een brug over lag. In andere gevallen bleek dat de leverstraat zo genoemd werd tot aan de hoek waar nu de Doornstraat begint.

Eén keer de beek over of aan de huidige Doornstraat veranderde de naam in **‘Gervelgatstraat’**. De Doornstraat kreeg de naam: **‘Korte gervelgatstraat’**.

De huidevetterskuipen op een rijtje. Achteraan zie je er één die ontbloot is.

De ligging

Het erf waar het huis opstond werd als volgt begrensd:

Ten oosten lag de schipvaart of de Vleterbeek, die ligt er nog steeds.

In het zuiden was er het erf van de kinderen van meester Willem

VandeSande. Daaruit blijkt dat de huidevetterij toen nog opgedeeld was in twee erven anders hadden we in het zuiden de Bommelaarsbeek moeten vinden.

Ten westen was er de Leverstraat of de huidige Veurnestraat en in het noorden het erf van de kinderen van Frans Coene, wat nu het restaurant **‘De Passage’** is geworden.

De huidevetterij

De huidevetterij wordt gedefinieerd als bestaande uit **twee huyvetterscuypen, den calckput met verylsteen.**

De beschrijving beperkt zich dus tot het technische aspect. Wat 'verylstenen' zijn is mij nog steeds niet duidelijk. Soms denk ik dat het stenen waren ter afsluiting van de kuipen, soms denk ik dat het stenen waren waarop men de huiden legde om deze te vlezen of te schrobben. Iemand die meer technisch verstand van deze zaken heeft mag mij gerust de juiste betekenis doorgeven.

*Eigenaardig is het dat er in deze verkoopakte geen letter staat over een aandeel in de schorsemolen. Deze molen was immers eigendom van de huidevettersgilde en we vonden al eerder dat er bij de verkoop van andere huidevetterijen en ook aandelen in deze molen mede verkocht werden. Hier vinden we deze overeenkomst **niet** terug.*

De verkopers en de koper

*Uit deze acte leren we dat het **Pieter Diedeman, de zoon van Louis Jan** is die het erf en het huis koopt van **Jan Baptist Debacker**, de zoon van **Frans** en van **Marie Jacoba Dierix**. Zij hebben dan weer het huis gekocht van **Nicolaes van Reninghe**, heer van Voxvrie.*

*We komen Pieter Diedeman ten andere nog eens **op 22 december 1736** wanneer hij als specialist in een proces wordt opgeroepen om te getuigen. Daaruit leren we dat hij toen 48 jaar oud was. Hij was dus geboren in 1688 en was 37 jaar oud toen hij de huidevetterij kocht. Het proces kwam hier op neer dat Jacobus Deman geprobeerd had om schors te verkopen aan een zekere **Toorelboom, van Elsendamme**, wat hem echter niet lukte.*

Toorelboom vond de schors immers te rot om nog gebruikt te kunnen worden als 'run' voor de huidevetterij.

Om deze schors te 'keuren' riep men dan verschillende Poperingse huidevetters.

Wettelicke oircontschap ghehouden bij ons dheeren **Van Reninghe en Huyghe**, schepenen met **Frans Leliegeois, greffier**

Uit crachte van briefven van requisitie vercreghen bij selve van **Toortelboom**, coopman woonende tot **Elsendamme prochie van Hooghstade** van mijn edel heere burghemeesters schepenen stede ende casselrie van Veurne

voor preuve in saeke requeste van de 22ste 7bre 1735 teender zijde

Jeghens **Jacobus Deman**, lantsman tot **Polynkhove** verweerder ter andere zijde

Getuigen

*De eerste getuige is de heer **Jan Frans Cheys filius Jacques**, out 56 jaer ofte daer ontrent, out-schepen deser stede ende aldaer woonende;*

Hij legt de eed af en hij vertelt het volgende:

*Dat hij benevens **Permeke** op de 23ste oust 1735 is geweest ter verzoeke van de heescher smerghen vroegh ende hem vertransporteert van Poperinghe platse zijnder residentie naer de gonne ghenaeamt Renynghe – onder de prochie van Polynkhove - dat hy ter platse gearriveert sijnde ontrent de negen uren voormiddagh,*

*aldaer wat west vanden selven overvaert, heeft hy bevonden den verweerder benevens **Balthasar Roose**, dat hij deposant ter versoecke vande heescher als dan heeft aensocht geweest omme te visiteeren de schorssen benevens dito Roose daer toe vande verweerder gedenameert*

de welcke waeren liggende aldaer nevens den vaert geexponeert aen smoor, regen, nacht dompen ende ander ongemacken vande locht

ende naer dat wij aen den deposant hebben communicatie verleent ende lecture van het mandaet nevens interdit met het relaes van insinuatie daer onderstaende van daeten 19de oust 1735 ondertekent A. Jeurdighe notaris,

het welcke wij commissarissen hebben gearapheert,

soo heeft den deposant gedeclareert dat den heescher aen hem als danne communicatie heeft verleent van het voorschreven mandaet ende relaes van ins.
voorts dat hij de selve schorsen met den selven Permeke rijpelijk gevisiteert ende geexamineert hebbende;
Heeft bevonden dat de selve als dan teenemaal waeren bedorven, onbequaem om gebruyckt te worden dan wel ende alleenelyck om te branden ofte gebruyckt te worden voor branthout
voorts seght dat hij als sijnde huytvetter, heeft geoordeeld gelijk hij nogh is oordeelende dat dierghelycke gebonden schorsen door het liggen vande tijdt van vier en twyntigh daghen onder den blauwen hemel geexponeert aen regen, smoor ende nachtdopen moet comen te bederven ende vervolgens onbequaem om gebruyckt te worden tensy voor branthout
dat den voorschreven Roose aen den deposant als dan oock heeft toegestemt dat de geseyde schorse niet en deughde,
seggende voorts den deposant te hebben gheremarquert ende verstaen selve uyt den mont van den verweerder dat de questieuse schorse was oude schorse de welcke comt eerder te bederven als nieuwe gevende voor reden van wetenschap alsoo hebben gesien, gehoord ende te wesen van sijne goede kennisse ende wetenschap
ende ten voorderen de gonne resulterende uyt sijne depositie niet voorders wetende ter materie
Dienende sluyt de selve bij de welcken hij naer lecture heeft gepersisteert voegende niet min daer bij
dat hij van over langhe ende veele jaeren is meester huytvetter binnen deser stede
dat hij over langhe ende veele jaeren schorse heeft gecoght ende gebesight
ende wel te weten dat regen smooren ofte nachtdampen de gebonden schorse moet bederven ene onbequaem maecken van gebesight te worden
ende dat hy danof genoeghsaem experientie is hebbende
naer lecture heeft gepersisteert als vooren ende geteeckent ende was ondertekent J.J. Cheys

Met dank aan Michaël Depestele voor het gebruik van deze foto

Ondertussen was ook Pieter Martinus Vanacker – als procureur of advocaat van de eiser Jacobus Deman aangekomen om het getuigenverhoor te volgen.

*De volgende getuige is **Ferdinandus Jacobus Permeke** filius Jacques, out seven en dertigh jaeren ofte daerontrent, huytvetter woonende binnen deser stede. Met dat hij samen met Cheys naar Renynghe overvaert was meegeweest, loopt zijn getuigenis volledig parallel met de vorige getuige.*

*Dan is het de beurt aan **Pieter Hieronimus Diedeman** filius Jan, 48 jaeren, oudt schepen der stede van Dixmude ende huytvetter deser stede *Poperinge* ende alhier woonende. Hij getuighe - deposeert voor waerachtigh vastelyck te oordeelen dat oude gebonden schorse de welcke comt te leggen onder den blauwen hemel geexponeert aen regen, smoor, nachtdompen ende ander injurien vande locht, den tijdt van vier en twyntigh daeghen nootsackelyck moet commen te bederven als wanneer de selve door den regen in bondels sijnde van onder tot boven door weekt wort, sonder in sulcken gevalle elders toe net ende bequaem te wesen voor eenen huytvetter, jae, dat meer is dat acht a thien daeghen in soo een cas ofte voorval ghenoeghsaem sijn om diergelycke schorsen te bederven*

Gevende voor reden van wetenschap ende kennisse als van over langhe ende veele jaeren t'hebben geweest meester huytvetter binnen deser stede van Poperynghe

*En dan is het de beurt aan **Jacobus De Soutter** filius Gilles, oudt 32 jaeren en tevens meester huytvetter woonende binnen deser stede om hetzelfde te komen getuigen.*

En daarmee kennen we ook de belangrijkste 'huidevetters' of leerlooiers van Poperinge in deze periode.

We hebben in deze tekst steeds 'huidevetterij' gebruikt en niet het woord 'leerlooiën' zoals men in het artikeltje in de krant aangeeft. Dit lijkt mij nog makkelijker te verwarren met 'leertouwen' en dit was dan wel een totaal andere stiel of ambacht. Zo dacht men er te Poperinge toch over. Hier was het verboden om de twee ambachten, het 'huidevetten' en het 'leertouwen' onder een zelfde dak uit te overen.

Dit blijkt overduidelijk uit een proces te Poperinge dat op de 16de november 1771 liep. We geven hier enkele stukken hieruit integraal. Het is de moeite om je er doorheen te spartelen.

16 november 1771 – Huidevetters en leertouwers
--

– Processen 1771

Gedient den 16de 9bre 1771

Aen mijn heeren

Mijn heeren burghmeesters ende schepenen der stede ende jurisdictie van Poperynghe
Suppliërende sieur **Bartholomeus Druant, Petrus Andries Ryckewaert ende Petrus Ludovicus Vandermeesch**, meesters huydevetters binnen dese stadt,

suppliërende verthoont met alle veneratie ende respect

hoe dat sieur **Guillaume Veuf** oock meester huydedevetter

alhier t'sijnen huys ende huydevetterie doet ofte laet bedryven ofte exerceren,

't zij voor sijn eyghen ofte andere **den styl ofte ambacht van leertauwen**,

niet jegenstaende sulckx door ulieden voorgaendelick gheinterdiceert heeft gheweest,

ten voorderen dat **Joannes Baptist Struye** oock huydevetter alhier

ende woonende met synnen vader, die is occuperende twee huysen annex elckanderen sonder separatie ofte afsluytynghe van elcken respective erfve

sigh bemoeijt met de voorseyde styl ofte ambagt van leertouwen te exerceren,

op pretext da hij het huydevetten doet op de één erfve voor sigh selven
ende ter synne proffytte ende dat het leertauwen gheschiet op den naem ende ten proffytte van
sijnne schoonvader **Jan Rodrigo**,

Eyndelinghe dat er in de twee huysen competerende aen **Pieter Coussaert** ende door hem
ghebruyckt langhst de Watoustraete binnen dese stadt,

de welcke oock maer voor een huys en moeten ghereputeert worden, ter causen dat de
erfven van elckanderen niet afghesloten en zijn ende dat er acces van het eene huys naer het
ander is, 't zij langhst d' erfve achter dese huysen ofte andersits,

sonder de eene ofte de andere der voordeuren te moeten ghebruycken,

gheexerceert worden de twee styllen,

te weten het huyde vetten ende garreel maecken

op pretext dat het ambacht van huydevetten gheschiet op den naem ende ten proffytte van
Joannes Gillie, woonende met hem Coussaert, ende het garreel maecken op den naem ende
ten proffytte van dito Pieter Coussaert,

dogh alsoo men vastelick oordeelt dat dit al pretexten ende maximen zijn de welcke sij
gebruycken om de ceure,

ten regaerde vande warrantyse van het leder ghemaect,

te alluderen ende de boete daer toe ghestatueert te ontgaen,

als oock om alsoo alle frauden te committeren soo in prejuditie van de warrantyse als van het
gemeente,

bij middel dat sij de huyden ende vellen alsnogh niet bequaemelick, of half gereedt ende gevet
commen uyt de cuypen heffen ende douwen sonder dat de warrandeerders ofte iemant anders
daer af kennisse hebben

ende alsoo schandaleuselick ghetauwt zijnde,

vercoopen ofte verwercken voor bequaem, goet ende gewaerdeert

elders in prejuditie ende tot bedriegherie van het gemeente,

mitsgaeders in prejuditie van de huydevetters ende leertouwers die sigh maer met een vande
selve ambachten en geneiren ende die geen ander dan goet ende gewaerdeert leder en connen
nochte en moghen vercoopen.

Dogh alsoo den sin van de voorseyde ceure niet anders en is dan om dusdanighe frauden te
beletten, ende dat men bij het derde artikel van diere niet anders en can verstaen,

dan dat er geen acces en magh zijn van eene huydevetterie naer eene leertouwerie, garreel
maeckerie ofte schoenmaeckerie dan langhst de voordeure,

mitsgaders dat geene van dese ambagten en moghen gheëxerceert worden dan separatelick,
sonder dat er van het eene naer het ander acces can genomen worden dan langhst de

vordeure, soo voorseyt is,

de supplianten hebben in raede gevonden sigh te adresseren tot de autoriteyt van ulieden
mijne voornoemde heeren

De selve ootmoedelick biddende, geconsidereerd de premisen deser,

in cas ulieden interpretatien ofte wille is ghelyck de supplianten den sin van de beroepen
ceure commen te verstaen ende ghelyck alhier vooren ghehouden is,

hunne beliefte aen de bovenschreven contravenienten te interdiceren van officie weghe
twee ofte meer der voorseyde ambachten te doen in een ofte meer huysen ofte plaetsen

die ander acces hebben tot elckanderen dan langhst de voordeure

ende behoorelick afgesloten zijnde

met meuren ofte andersints soo als ulieden sult oordeelen te convenieren

op alsucke boete ofte verbeurte als ulieden sult believen te disigner,

ofte wel aen de supplianten te accorderen van twee ofte meer der voorseyde ambachten te mogen doen sonder andere formaliteyten te moeten observeren dan de gonne die gheobserveert worden door de personen wanof alhier claghte valt, op alles Implorerende etc.

B. Druant - Ryckewaert – Vander Mersch – Liebaert

Zij getoont aen de ghenaeemde **Veuf, Coussaert ende Strue** van hier jegens te segghen op saeterdagh wesende den 16de deser maent t'smorghens ten toure van de rolle in de wetcaemer deser stede behoudens insinuatie

Actum in camer desen 6de 9bre 1771

Toorconde als greffier P.L. Vandebrouke

De beschuldigde heren komen hier natuurlijk tegen op en we laten Jan baptist Strue aan het woord. De familienaam 'Strue' heeft een eigenaardige ontwikkeling gekend. Vroeger werd de familie 'van Sint Truyen' genoemd, dit veranderde in Van Struy' waarna men alleen nog 'Strue' zei. Later werd deze naam weer wat langer en spreken we van de familie 'Struye'.

Antwoorde omme sieur **Jan Baptiste Strue**, meester huydevetter binnen dese stede verweirder ter eender sijde

Jeghens

Sieur **Bartholomeus Druant**, soo over sigh selven als over de gonne hij vermeet te agreren heesscher by requeste van den 6 9bre 1771 ende erdaeghinghe van den 12 xbre van den selven jaere ten anderen

Voor mijne heeren burghmeesters ende schepenen der stede ende jurisdictie van Poperinghe
1

Den verweirder seght altooren te protesteren van gheene proceduren te sullen admitteren noghte rencontreren dan de gonne inghestelt ende geteekent sullen sijn doorde advocaat vanden Raede in Vlaenderen
2

Protesterende insgelyx den verweirder van in dese sijne oppositie gheene consoorten te hebben, dan alleenelyk te defenderen over sijn eyghen den heesscher onverlet van de voordere benaemde in sijne requeste te poursuiveren als naer raede
3

In dit ordre contesterende het expositif van sheesschers requeste ende conclusien daer by tsynen regarde genomen, seght aen d'heesscher te ontkennen alle reght, cause ende actie om tgonne daer by gedreghen
4

Want al moghte bij de geroepen statuten verboden sijn dat gheenen huydevetter en vermagh sigh te gheneiren met het leirtouwen, sulcx en soude desen verweirder in gheene deele naergaen
5

Omdat hij wel expresselijck ontkent van het geseyde leirtouwen te excerceren.
6

Dat **Jan Rodrigo** s' verweirders stiefvaeder, den styl van leertauwen doet, is eene saecke waer in den heesscher synen neus niet te steken en heeft ende waer uyt hij gheene actie en kan opvatten s' verweirders laste
7

Den heesscher dit wel bevroedende komt speciaelijk te segghen dat hij den derden artickel van de beroepen statuten niet anders en kan verstaen, als datter gheen acces en soude moghen sijn, van de leertauwerie naer de huydevetterie dan langhst de voordeure

8

Ende uyt den hoofde dies soude hij willen den verweirder bedwinghen van sijne erve te bestoppen met meuren ofte andersints

9

Maer den heesscher heeft sulksdaenighe verstant van den geseyden derden artikkel tratis geïmagineert, terwijlent bij den selven niet het minste danof te bevynden en is.

10

Ghevolghentlijk gheene verbredende weth sijnde (die ook van stricte interpretatie is) soo en kan er gheen verbodt sijn van nevens elkanderen te woonen

11

Den verweirder ontkent ook de gehoudentheyt van eenighe erve te moeten bestoppen met meuren ofte andersints

12

De naturelijke libertyet van sijnen goede exempteert hem notoirelijk van diergelijk last, als hem vrij staende van sijne erve te gebruyken, zo hem te raede werdt

13

Soo veel te meer als hij aen het huys van Jan Rodrigo toegang naer het waeter wilt verleen en wanof sijn huys onvoorsien is

14

Ende inderdaet waer toe soude een bestoppinghe dienen? Vermits indien den verweirder iet wilde ondernemen in contraventieaen de statuten, hij tselve soo wel soude konnen plegen langhst de voordeure als langhst de achterdeure.

15

Den verweirder sonder sigh te flatteren, handelt ten minsten soo bequaemelijk met sine huyden als dheesscher ende het en is sekerlijk maer par jalousie de metier dat hij bestaet dese questie te maeken in de welcke hij gheen gehoor en kan verdienen

Op t'fondament van alle welcken den verweirder conlcudeert teynde dheesscher in sijne fynen ende conclusien werde verclaert niet ontfangelijk, noghte gefondeert ende gecondemneert in de costen van den frivolle betrekke

Reyphins – Cardinael

Na dit verweer voorgelegd te hebben, komt er een 'vue de lieu' in het Poperings een 'veue de lieuw' geschreven op de 21ste maart 1772. We halen hieruit alleen het plaatsbezoek bij Strue gedaan.

Tot nemen de voorseyde veuve de lieuw, om reden de wet moverende gheprolangeert is geworden tot op hedent,

hebben wij d'heeren ende **meesters Philippe Ludovicux VandeGoesteene**, burgemeester van de commune, ende **Pieter Cadock**, commissarissen van de wet ter adjonctie van de heer ende meester **Pieter Louis Vandebrouke**, raedtspensionnaris ende greffier deser voorseyde stadt ende jurisidectie van Poperinghe

ten versoecke ende beleede van de voorseyde s'heesschers

ons getransporteert ter plaetsen consenttieuse ...

Na eerst bij Coussaert in de Watoustraat te zijn gaan kijken, gaat men ook langs bij Struye:

Daer naer hebben wij ons getransporteert ten huysse gebruyckt door **Jan Rodrigo** geleghen ter oostseyde van de **Leverstraete** binnen dese stadt, naest ende paelende van noorden aen het gonne gebruyckt door **Jan Baptist Struye** sijnnen schoonsoone alhier verwerder alwaer gecommen zynde heeft den selven procureur Liebaert versoght dat wij zouden reflecteren

Eerst dat hij Struye gedeclareert heeft te wesen huydevetter van synnen stylle, dat hij was ghebruyckende het voorseyde huys paelende van zuyden aen het gonne van synnen schoonvader Jan Rodrigo voornoemt, dat hij oock was gebruyckende de erfve ghelegghen van oosten achter dese voorseyde twee huysen tot aen den Schipvaert, dat er in de selve erfve gheplant waeren **vier huydevetters cuypen** sonder de boen ende calckcuype, dat hij op de selve erfve ende in de gheseyde cuypen t'synnen proffytte was exercerende het ambacht van huydevetten maer niet het ambacht van leder touwen dat hij aen synnen voorseyden schoonvader synne tafelkosten was betaelende, by dies als tafelier aen synnen voorseyde schoonvaders tafel was etende ende drynckende. Dat den voorseyden Rodrigo de declaratie hiervooren door synnen voorschreven schoonsoone Struye gedaen geconfermeert heeft, seggende dat al het selve alsoo in waerheyt bestont.

Dat hij Rodrigo ten voorderen declareerde sijn met geen en anderen styl te geneiren ofte te bemoeien dan met den gonnen van **leder tauwen**, dat hij den selven styl is doende t'synnen voorseyde huysse in den wynckel ter straete ter zuydsyde van den inganck van sijn voorseyde huysse ende dit t'synnen propren proffytte.

Voorts heeft doen reflecteren dat er in ieder van de voorseyde twee huysen bevonden wert een voordeure ter straete voornoemt ende oock in ider een achterdeure, dat er soo wel door de een achterdeure als door de andere, sonder eenigh beletsel acces can genomen worden tot de hiervooren beroepen erfve gebruyckt door dito Struye ter usantie van huydevetterie

bij gevolghe dies dat de gevette ofte ghereede huysen sonder eenigh beletsel van meuren ofte haeghen,

soo wel bij daeghe als bij nachte connen getransporteert worden vande voorseyde huydevetterie door de achterdeure in het huys ofte den hiervooren beropen **tauwynckel** gebruyckt door den voornoemde Rodrigo, sonder door de eene ofte de andere der voorschreven twee voordeuren ter straete te moeten passeren,

ofte dat iemant op straete zijnde, sulcx zoude connen bemercken.

Item dat er in den keucken van de voornoemde Rodrigo **neffens de vierstede bevonden wert een deure door de welcke acces can genomen worden tot in ende binnen den**

voornoemde huysse van dito Struye ende wederom door de achterdeure aldaer tot op de voorschreven huydevetterie et vice versa,

bij dies dat er langhst twee canten acces is om vande voorschreven huydevetterie tot den voornoemde tauwynckel ofte tauwerie te geraecken.

Daarmee weten we niet alleen wie er in de huidevetterij woonde en wie er naast maar zelfs dat er een 'geheime' deur in de keuken de twee huizen verbond.

Struye was de opvolger van Pieter Diedeman.

Om dit onderwerp af te sluiten geven we hier nog de situatie van de leerlooierij zoals deze was in 1811.

Leerlooierijen

Op de **24ste december 1811** – diende de toenmalige burgemeester een aantal vragen te beantwoorden over de leerlooierij te Poperinge. Er zijn volgens hem toen 6 leerlooierijen in de gemeente. Zij bewerken koe, paarden en kalfsvellen.

De situatie in 1735 zal niet zoveel verschillend geweest zijn als in 1811.

Een vel van een koe weegt doorgaans 10 kilo en ze kosten 3,20 frank per kilogram. De paardenvellen wegen doorgaans 8,1 kilogram en kosten 2;20 frank per kilogram. De kalfsvellen wegen doorgaans 1,5 kilogram en de prijs is 2,80 frank.

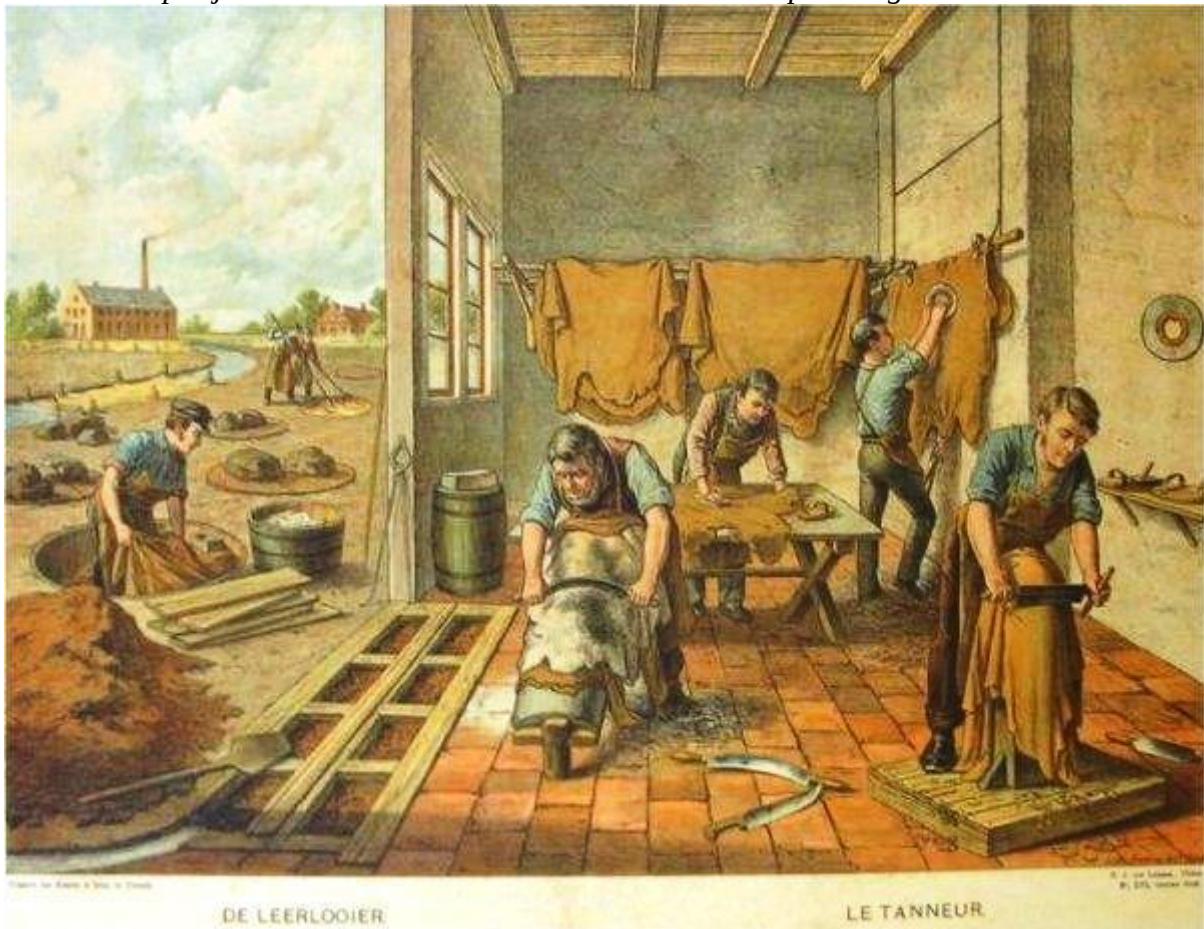
De derde vraag is of zij de huiden prepareren met kalk, met – ‘orge’ - gerst of met de ‘fusée’. Dit laatste zal waarschijnlijk slaan op een soort ‘bok’ waarop men de huiden legde om ze af te stropen.

Het procedée dat men gebruikt is het volgende: Men legt de huiden een maand in de weide om het haar ervan af te halen. Daarna legt men ze drie weken in vilderssap en daarna legt men ze voor negen maanden in schors, waarbij men deze schors om de drie maanden vervangt.

Men heeft geen nieuwe procedées uitgetoetst.

Op de vraag hoeveel putten elke leerlooierij heeft, is het antwoord van 10 tot 4. De gemalen schors of run die men gebruikt komt volledig uit het eigen land en bedraagt zo’n 16.000 kilogram per jaar.

Er bestaat dan ook 1 **schorsemolen** in Poperinge en deze kan tot 200.000 kilogram eikenschors per jaar malen. Eikenschors kost 16 ½ centimen per kilogram.

Men gebruikt alleen maar eikenschors en geen andere, zoals schors van rode sparren (pinus picca) of van de quercus ilex. (de hulst-eik?) of zelfs myrthebladeren. De looiputten zijn

doorgaans 2 meter diep en twee meter diameter. Men plaatst 100 huiden per put en daarin gaat dan ook nog 10.000 kilogram eikenschors die men om de drie maanden moet gaan vervangen. De leerlooierij bestaat te Poperinge sedert onheuglijke tijden. In 1759 toen men verplicht werd om een merk op het leer te gaan plaatsen, waren er nog 9 leerlooierijen te Poperinge. In 1786 toen er een akkoord met Engeland werd gesloten, waren er nog 6. en met de revolutie in 1789 waren het er 7 en nu terug 6.

Er werken hier 6 'charneurs' – wat wel zoveel zal betekenen als huidenbewerker, - en 10 'racineurs' en beiden krijgen 1,30 frank per dag loon uitbetaald.

Er worden in totaal zo'n 1000 tot 1200 koeihuiden bewerkt, 400 van paarden en 1200 van kalveren. Een koeivel kost dan 34 frank, 22 frank kost dit van een paard en 4,5 frank dit van een kalf. Deze huiden worden in het 'binnenland' verkocht.

De leerlooierijen worden dan ook genoemd:

Deze van Comyn in de Ieperstraat heeft 10 putten. Deze van Dupondt in de Veurnestraat heeft er 6. Leerlooier Breyne ook in de Veurnestraat heeft er 4. Eugene Van Tours heeft 5 looiputten in de 'rue imperiale' of de Keizersstraat – nu de Gasthuisstraat. Weduwe Van Tours, in dezelfde straat heeft 8 putten en De Bruyne in de Napoleonstraat – nu Boeschepestraat – heeft 6 putten.

In het totaal maakt dit 39 putten voor Poperinge.

Ik ging op maandag 6 mei ook eens kijken naar de opgraving. Je merkt hier de ronde huidevetterskuip,

maar wat zeker zo interessant is, hier werden ook enkele zware eiken en gepinde balken uit de grond gehaald, die eertijds de oever van de Vleterbeek uitmaakten.

Dit toont dus ook aan dat de vroegere 'schipvaart' van Poperinge, minsten op die plaats heel wat breder was dan de huidige Vleterbeek.

Pastorale en terre de Flandre - Simone Aubert-Estivals

In het kader van 300 jaar grens, hoewel ik niet weet wat er daarrond te vieren valt, wil ik toch in dit nummer en in het volgende, aandacht besteden aan enkele dichters uit Frans-Vlaanderen.

Op donderdag 9 mei, ben ik naar de rommelmarkt in Duinkerke geweest. Er was één kraampje dat mijn bijzondere aandacht kreeg omdat er daar toch wat heemkundige boeken lagen maar het merendeel in het Frans.

Er waren meer Vlaamstalige werkjes geweest, maar de verkoper vertelde mij dat er een heel vriendelijke en aardige Vlaamse man geweest was, die deze opgekocht had.

Ja, dacht ik, Franky Bostyn is vanmorgen al langs geweest.

Toch vond ik nog twee Vlaamstalige werkjes.

Het ene had als titel 'Jan Onraedt' een boekje van de hand van eerw. Heere K.B. Callebert, de onderpastoor te Thourout, een boekje uit 1876, dat mij de ongelooflijke som van anderhalve euro kostte.

Ik zal het eerst lezen alvorens ik er een commentaar op geef.

*Het andere boek is een bundeling kopieën van een verzameling teksten, zowel in het Vlemsch als in het Frans van de hand van **Simone Aubert-Estivals**.*

*Het geheel kreeg de titel: **Pastorale en Terre de Flandre**. Het kostte mij de som van een hele euro.*

Daaruit deel ik graag twee molengedichten in deze prachtige exotische taal.

Het eerste gedicht kreeg als titel mee:

Hondschoote meule

**Op Hondschoote land, staet een
windmeule**

**En zyn eerne jaloers vanzyn oude
gelooven**

**'T is waer 't zyn vele oude dingen in
zyn herte**

**'n beschemheilig vande meuelnaers
is 'n helig wachter van 'n graen.**

**'n Artiste geve n' hem mee zyn
tekening en goddelyk klimaet
Oender de metamorphose d'hout
leeft van geeste**

**'n meuelnaer die 'n reuk van en
brood nog kun'n rieken**

**O Noord meulen verliefd van
Vlaanderen platte land
Op je vlerken die rusten, myn herte**

laet 'n hem pakken

Ik hen gern je hooghartig hemelkichaem – die uutbarsten van gelukkig.

Ik hen gern je oude eiken balken,

Je antieken steens meulen

Je zyde zeefven die 'n tyd en d'euren filtreren

Je reuzen silhouette die op 't gebied verachten 'n terve.

Even prachtig is het gedicht:

Die meule het myn eklapt

(die meul'n é met my éklapt)

Die meul'n het myn éklapt

Vabn de wind macht

Als y komt y doet zyn majestueus vlerken werken

De wilde wind van Houtland, met zyn geheimzinnige stem

Die azo wel die vlakte en die luijfel kunt betoveren

Die meul'n het myn éklapt

Van zyn groot en bevende lichaam

Als zyn steens meulen herte en werkzaam

Beven in eenstemmig O edelmoedig steens

Gemaakt om 't koren

De verandering volgens in 'n tyd

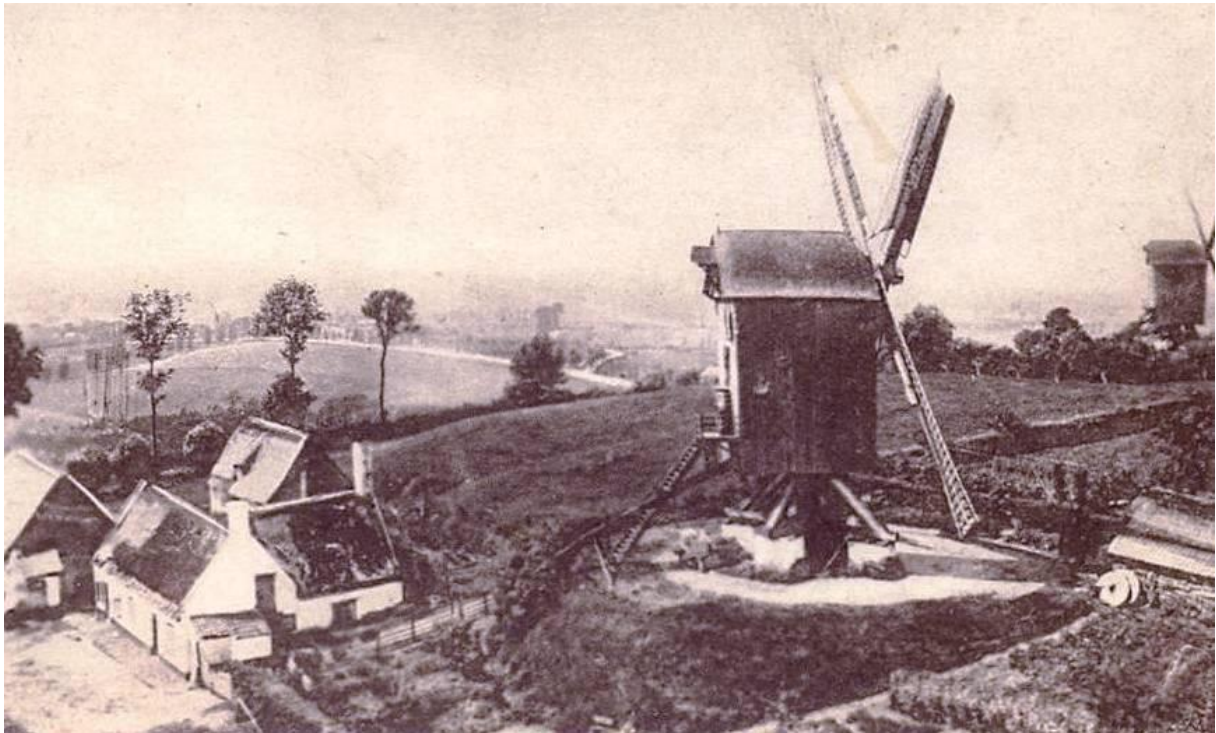
En 't ritme van de tic tac

'n korrel komt meel

Lang is 't veranderen van trog tot 'n teems

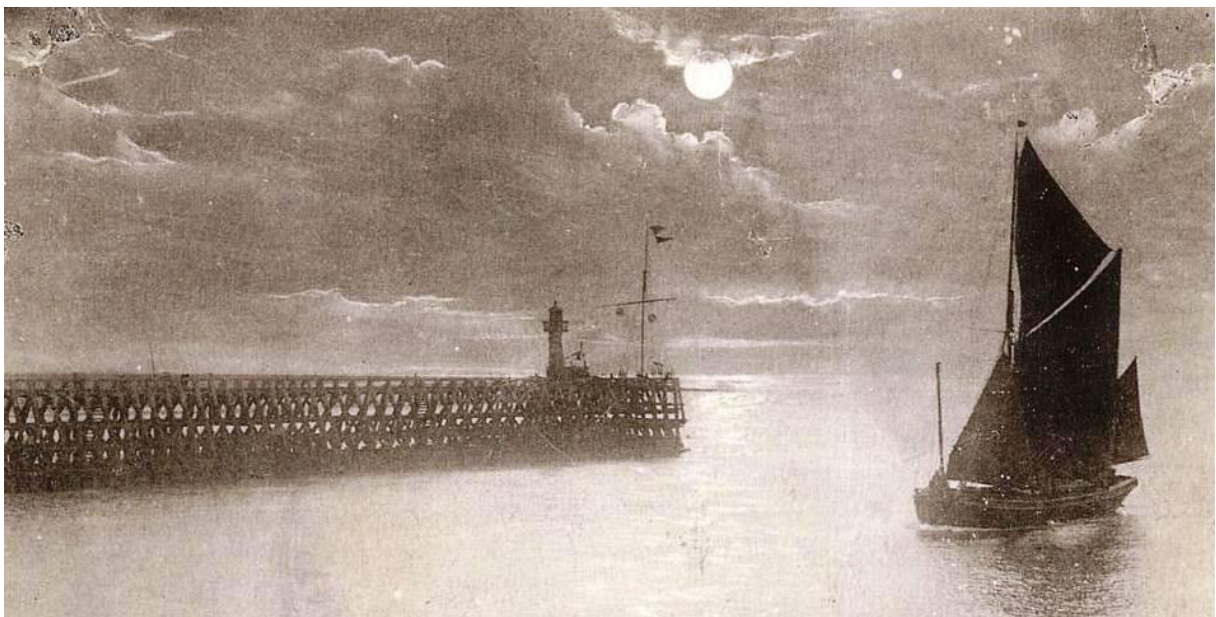
Tot 'n zyde teems,
als 't werk is verfynt

'N brood neemt d'riet kleur
Daer is 't werk gedaan en 't groen gaat
'd goud stof verwyderen
't Isde balsemen meule.

Ik sluit dit graag af met het volgende:

Hymne in myn Vlaenderen

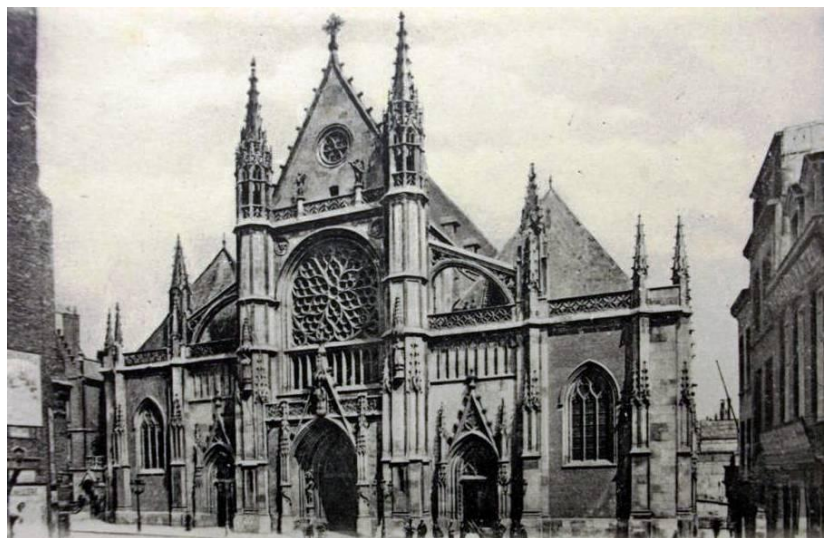
**Zoete Vlaenderen met je verre van smoor en van lucht
Van wien je groote platte landen ziengen in de zee wind
Vlaenderen mee je terve haar, op een preusen kop
O Vlaenderen van de meulens, de reuzen n de keeren.**

**O warme Vlaenderen mee je witte huusetjes
Waer de kopers en de tins blinken in de klare nuchten
O Vlaenderen van warme en engelyke tederheden
O Vlaenderen van Rubens, van bloed en vlees édaan.**

**O Vlaenderen van vriendelyke en warme liefden
Mee je wilde duinen vul gelukkige vogels
Vlaenderen van lang, schoone en rusten stranden**

**O myn vroom Vlaenderen
Mee je kerke kantwerk
O Vlaenderen van liefde
Mee al je luster
Myn Vlaenderen van de
klokketoren,
Die myn ziele dronke
maken.**

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Zy kan noch boter in den mond smelten.

Dus wil men uitdrukken, dat een vrouwmensch noch jeugdig is. 't Zal te zeggen zyn, zy heeft nog hare natuurlyke hitte, in tegenstelling van die oud en koud zyn, *oude sleetjes*. Zekere Waardin in Westphalen dede dit blyken naar de letter, wanneer zy, om de kosten en moeite van vuur te spaaren, de boter in haaren mond smolt, en die uitspuitte door haare botertanden, over een schotel met salade; waarby zy dan azyn goot. Eene die dit zag, liet de andere gaffen zich daar mede vrolyk maken. Immers zo heeft zy my verhaalt.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

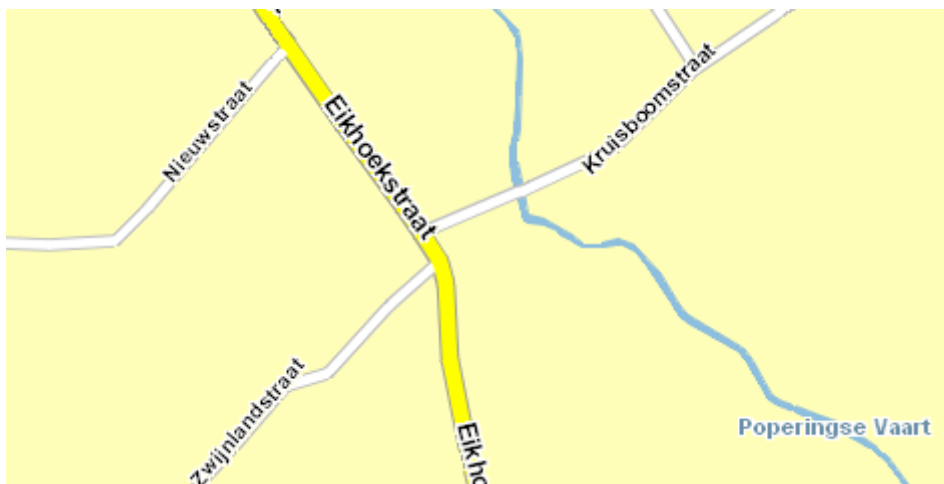
Eerst even een aankondiging!

Op **donderdag 25 juli 2013 vanaf 18.30** zal ik een **avondwandeling** met historische commentaar begeleiden in **Oostvleteren**. We zorgen ervoor dat we ten laatste om 21 u. 30 terug ter plaatse zijn.

De prijs is 3 euro.

We vertrekken aan de **Vestjensoverdracht**.

Deze ligt, als men van de Eikhoekstraat komt, vooraan in de **Kruisboomstraat**.

We gaan uitgaan van de geschiedenis van de Vleterbeek met zijn evolutie en zijn invloed op de omliggende landen en boerderijen.

Iedereen is welkom.

We hadden het vorige keer over ‘curieuze’ bomen. Het curieuze exemplaar, hieronder afgebeeld, zullen we te zien krijgen.

Op het artikel rond de leerlooierij in de huidige Veurnestraat kreeg ik de volgende interessante reactie van Michiel Devooght.

Guido.

Ik vond een heel interessant artikel over leerlooien. Alsook foto's van de machines zoals de schorsmolen, klein materiaal, foto's van de werkwijzen enz.

Dit kan je vinden op : google : "huidenvetters benodigheden"- kies dan "Leerlooien- Foto archiefdienst". - Dit is in Nederland.

Ik denk dat berylsteen een soort poeder was die gebruikt werd bij het looien. Als ik iets concreet vind zal ik het laten weten.

Groeten.

Michiel Devooght.

Van Paul Lebbe, kreeg ik de volgende reactie op het artikel over de curieuze bomen.

Beste Guido,

Wat het rooien van de slangenden voor het college betreft: Niet alleen de leeftijd, de " strenge winter " en de droogte zijn de oorzaak ervan, maar volgens mij is de hoofdreden het feit dat het een **EXOOT** is en die moeten voor bepaalde organisaties verdwijnen. Die horen hier in de natuur volgens hen niet thuis.

Ook in een Ieperse school werd onlangs een jong, levendig en zeer mooi exemplaar gerooid. Spijtig vind ik dat!

Paul Lebbe

En ik kreeg een vraag binnen van **Brecht Vandenberghe** waarop een van de lezers misschien kan antwoorden:

Beste Guido,

Ik ben thuis bezig mijn interieur aan het afwerken en heb daarbij een hele oude deur ontdaan van verf.

Er zaten heel wat verschillende lagen op (lichtblauw, lichtgroen, geel, donkergroen,...).

Na een tijd kwam een tekening zichtbaar die in eerste instantie op de deur moet geplaatst geweest zijn.

Zo'n tekening zie je heel soms nog op luiken, meestal gecombineerd met een kleur (vaak rood). In bijlage enkele foto's van de gedecapeerde deur, alsook een schets met de tekening.

Kan je dat ergens plaatsen of weet je waar die tekening nog werd gebruikt?

Ik veronderstel dat die deur eerst moet gebruikt zijn als voordeur. Het zou me verwonderen dat dit voorkwam in een interieur? Het is nu de deur naar mijn trap.

Het huis dateert van 1634, het heeft een vakwerkverleden en was de eerste pastorie van Haringe.

Ik ben echt benieuwd van waar dit komt.

Mvg,

Brecht

Er zit dus ook een cirkel in het midden waarin dan weer de driehoeken in verder lopen.

Iemand een idee of dit een specifieke betekenis kan hebben, of is het gewoon een fantasietje van de schilder geweest?

Marc Noble – Een nobele scout, rustend in de Elverdingse grond

Heel veel informatie die ik in dit artikel gebruik, komt uit het boek van **Geert Spillebeen** dat hij gemaakt heeft in samenwerking met **Christiaan Denut** van Poperinge.

Dit boek werd voorgesteld op vrijdag **30 november 2007** in de Gilde te Poperinge en werd op een beperkte oplage uitgegeven door de Poperingse Scouts op initiatief van Chris Denut.

Geert Spillebeen zelf vertelde eerst over zijn zoektocht, waarna Provinciegouverneur Paul Breyne het eerste exemplaar overhandigd kreeg. Het was op initiatief van Christian Denut, voorzitter van Scouting Poperinge vzw, dat de Izegemse auteur Geert Spillebeen een boek schreef over de eerste scouts die sneuvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Het eerste scoutskamp op Brownsea Island en Baden Powell

Chris Denut: 'Sir Robert Baden Powell nam in augustus 1907 voor het eerst twintig Engelse verkenner mee op kamp naar Brownsea Island, voor de kust van Zuid-Engeland. Dat was meteen de geboorte van de scoutsbeweging die zich later wereldwijd zou vertakken.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren die

oorspronkelijke verkenner soldaten aan het Westelijke Front. Voor vier van hen is onze kapotgeschoten Westhoek het laatste wat ze zien. Ik ben altijd al gefascineerd geweest over het hoe en waar.

De scoutsbeweging zette zich al snel ook verder in België. Zoals blijkt uit bijgaande foto en commentaar uit de Nederlandse Panorama zetten de

Oostendse boy scouts zich in voor de opvang van de Belgische Vluchtelingen in de maanden september en oktober 1914.

*Eén van die scouts jongens die in het jaar 1907 op Brownsea Island het eerste scoutskamp meemaakte was Marc Noble. **Marc Andrew Patrick Noble** was de 'jongste' boy scout. Hij was amper 10 jaar oud tijdens het kamp. Baden Powell was een vriend van zijn oom George Noble. Samen hadden ze in Zuid-Africa gediend. Vandaar dat de jonge Marc mee mocht naar het eerste scouts kamp.*

Marc kwam uit een bijzondere Engelse familie. Zijn grootvader Andrew Noble kwam uit de regio van Glasgow in Schotland. Hij was een artillerieofficier met een reputatie en hij was vennoot in de 'Vickers' fabriek, die kanonnen produceerde. Hij leverde niet alleen aan het Engels leger maar ook aan het Duitse.

Andrew had twee zonen: George en Saxton. Het was Saxton die de vader van Marc was. Hij was het ten andere die de schulden die achterbleven na het eerste scoutskamp, betaalde. Zijn vrouw en de moeder van Marc was Cecilia, de kleindochter van spoorwegpionier Isambard Kingdom Brunel. Zij kregen vier kinderen. Marc (° 1897) had een oudere broer Humphrey (°1892) en twee zusters Marjory Florence en Cynthia.

Hun woning **Wretham Hall** in Norfolk brandde op de tweede kerstdag 1906 af. In 1911 – 1912 bouwde de architect **Blomfield** het oude huis in een andere stijl weer op. Niemand kon toen voorspellen dat Marc Noble nu op een begraafplaats ligt die eveneens door dezelfde Bloomfield ontworpen werd.

Marc die geboren werd op 19 mei 1897 in Newcastle on Tyne volgde lager onderwijs in Farnborough tot in 1910 in Mr. Noster's Private School. Na de zomer van 1910 ging hij naar de Public School (Eton). Hij woonde er als kostschooljongen in Mr. S.Q. Lubbock's House tot hij in februari 1915 op de Koninklijke Militaire Academie van Woolwich werd toegelaten. Marc was toen pas 17 jaar oud. Hij refereerde naar zijn oom om toegelaten te worden en noteerde dat hij licht verziend was.

Zijn militaire opleiding was wel erg kort. Op de 27de oktober, een kleine 8 maanden na zijn intrede, kreeg Marc zijn aanstelling tot 2de luitenant bij de Royal Field Artillery.

Op 23 december 1915 gaat Marc in Southampton aan boord van het schip dat de volgende dag in Le Havre aanmeert.

Hij blijft aan het front tot 24 september 1916 wanneer hij voor een goede 14 dagen naar huis mag. Dan heeft hij zijn doop aan het front wel gehad. Hij heeft immers deel genomen aan de Slag van de Somme in de zomer van 1916.

Een formatie 'gunners' aan hun kanon.

De 121ste brigade R.F.A. was ondergebracht bij de 38ste Welsh Divisie. De gruwelijke salg van de Somme werd ingeleid met kanonvuur. Er stonden 1000 kanonnen zoals Marcs achter het front, eentje om de 18 meter.

De meeste van deze wapens kwamen uit Elswick de fabriek van zijn grootvader. De bestorming die hierop volgde werd een bloedbad. Die eerste dag al bleven er 60.000 doden.

Noble was ook betrokken bij de mislukte aanval op **Mametz Wood** die plaats vond op de 14 July—3 September 1916 waar er 600 Welshmen dood achter bleven.

De draak van Wales kijkt nu uit over het landschap van de Somme.

Na deze slag werd de 38ste divisie naar Ieper gestuurd. Daar wilde generaal Haigs nogmaals de zelfde stunt uithalen als bij de Somme.

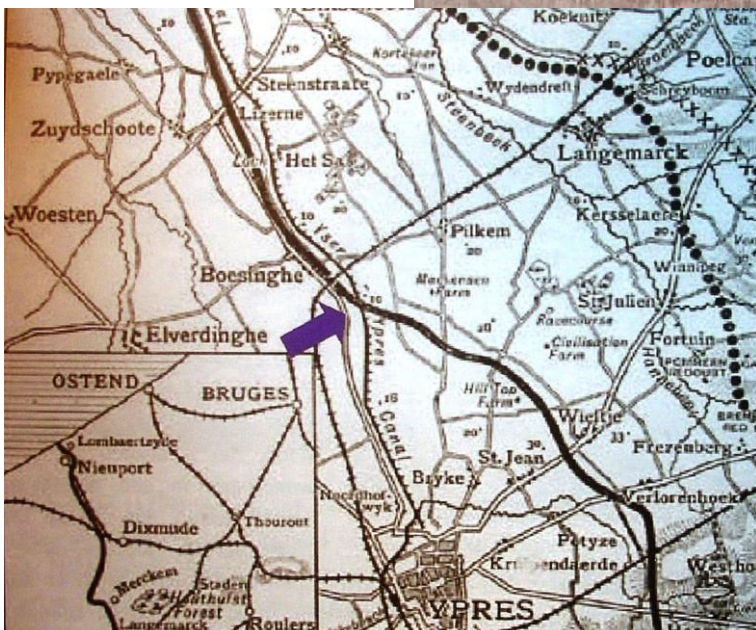
Hij begon hier in de Westhoek 3000

kanonnen samen te trekken om ze op 13 meter van elkaar op te stellen en om zodanig de Duitse Ieperboog te kunnen doorbreken.

De Engelse begraafplaats van Passendale werd voorbereid.

Eind maart 1917 wordt onderluitenant Noble naar het Hoofdkwartier van de Artillerie Brigade overgeheveld. Hij was dan een van een 15-tal officieren die zowat 800 manschappen aanvoerden. Hij maakte dus een blitzcarrière.

In juli 1917 werden de kanonnen in stelling gebracht en begon men reeds met de

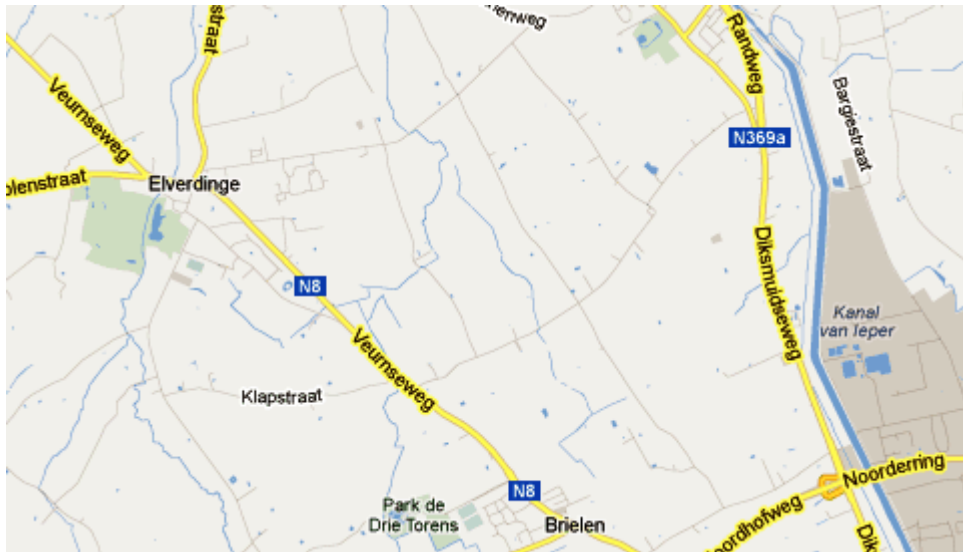

beschietingen. Het zou duren tot de 31ste juli vooraleer de Britten de bestorming gingen inzetten. Zoals op de tekening te zien is konden de Britten zich voor een tegenaanval van de Duitsers, die de zelfde kanonnen van de fabriek van Marcs oom gebruiken, zich omzeggens niet verbergen en zaten ze als 'sitting ducks' in het open veld op de granaten te wachten.

De 'guns' van Marc Noble stonden in juli 1917 aan het

kanaal op korte afstand van Boezinge., ongeveer op 1,5 tot 2 kilometer ten zuid - westen van Boezinge – Zie de pijl.

Marc Noble die geregeld moest pendelen tussen de stukken geschut en de bunker van het hoofdkwartier, deed dit ook op de ochtend van zondag 1 juli 1917.

Om het verhaal goed te begrijpen moeten we even op het kaartje hierboven kijken. Het geschut stond tegen het kanaal waar N369a vermeld staat.

Op het stuk aanleunend tegen de Veurnseweg waar N8 staat, stond toen het achtentachtigste Field Ambulance om de gewonden op te vangen.

Cecilia Brunel Noble, de moeder van Marc, beschrijft hoe haar jongste zoon gestorven is, zoals haar verteld werd door **G.F. Daldry**, een vroegere klerk van het Wretham Estate Office. De man was bij het 17th Field Ambulance gevoegd.

Die ochtend van de 1ste juli 1917 werd één van de dug-outs door een voltreffer geraakt. ‘It was entirely blown up...’ zo getuigde korporaal Daldry. Marc ging op zoek naar medische hulp in

het veldhospitaal vlak achter het front. Het was toen ongeveer 8 uur 20.

Hij keerde terug met een ziekenwagen, samen met de Zuid-Afrikaanse **dokter Benjamin Cohen**.

Toen sloeg het noodlot toe. Ze werden geraakt door een schrapnel uit een Duits projectiel.

Rond 9 uur was de ziekenwagen terug, maar met de twee mannen die allebei zwaargewond waren. Ze waren

zover mogelijk gereden met de auto en hadden hem dan aan de kant van de weg achtergelaten om te voet verder te lopen; een hoogtegrenaat was in hun buurt ontploft en had hen

weggeslingerd. Kort daarna werden ze opgeraapt door twee mannen van het Hampshire Regiment, die hen weer naar de ziekenwagen brachten.

Ze werden naar een hospitaaltent in de buurt van Elverdinge gebracht.

Toen ze arriveerden werden ze meteen onderzocht door de kapitein Paerse, medical attendant, en hun wonden werden verzorgd.

Dr. Cohen was door het hoofd en het lichaam geschoten, maar hij kon spreken en beschreef wat er gebeurd was.

Captain Paerse vond dat hij nog een kans maakte en liet hem doorsturen naar het Casualty Clearing Station in **Proven**, waar hij helaas toch enkele dagen later stierf.

Toen men **Marc** onderzocht, bleek het nutteloos om hem nog door te sturen. Hij was zo goed als bewusteloos, in shock en had een zwakke polsslag. Zijn rechtersvoet was weggerukt en alles eromheen verbrand. De helft van zijn tenen aan de linkervoet waren weg en hij had een grote vleeswonde aan zijn linkerarm. Omdat hij geen eerste hulp had gekregen, had hij enorm veel bloed verloren.

Nadat hij verzorgd was en wat opgewarmd met warmwaterkruiken en een beetje cognac, keerde hij terug tot bewustzijn. Hij kon vrij duidelijk zijn naam zeggen, zijn eenheid en zo...

Toen men het hem vroeg. Toen men naar zijn religie vroeg, zei hij: 'Waarom wil je dat weten? Ga ik sterven misschien?'

Doordat hij weer bij bewustzijn was, kwam ook de pijn aanzetten. Rond 10 uur kreeg hij een morfinespuitje. Hij sprak af en toe, tot rond 11 uur, maar altijd over de batterij, de kanonnen, signalen, enz... en hij vroeg naar Darwin Noel.

Hij was heel dankbaar voor alles wat voor hem werd gedaan en heel beleefd tegen het personeel, in tegenstelling tot andere gewonden.

Vanaf 11 uur werd hij vrij kalm, raakte bewusteloos en hij stierf rustig om 5 voor 12; hij lag nog altijd op zijn berrie, op schragen, in de verzorgingsruimte van de Ambulance hut – er

stond een scherm rond hem en er brandde een acetyleenlamp boven zijn hoofd.

De maandagmorgen werd zijn lichaam naar het mortuarium gebracht en in een reglementaire legerdeken genaaid, de dinsdag werd hij begraven samen met majoor Bligh en luitenant King op de begraafplaats bij de Hoeve Olivier.

Marc stierf en werd begraven in zijn uniform, zijn arm in een steunverband.

Ik ging dan ook zijn graf zoeken op de Britse begraafplaats 'Ferme Olivier' te Elverdinge. Plot 3, Row G, grave 22) Hij ligt er naast majoor Frederick Bligh, onderluitenant Henry King en luitenant kolonel George Trevor Gregor, de drie officieren waarvoor hij een ambulance was gaan zoeken.

Onderaan lieten zijn ouders de volgende tekst graveren: 'Beloved son of Saxton and Celia Noble of Wretham Hall, Norfolk'. Tegen het graf aan stond er een klein houten kruisje.

Het kruisje werd er geplaatst op 13 april 2013 door een Britse bezoeker. Hij is dus blijkbaar nog niet vergeten.

Noble, de jongeman die gedood werd door een kanon uit zijn ooms fabriek.

Noble die in een huis van Bloomfield woonde als jongen en nu voor eeuwig op een Britse begraafplaats van diezelfde Bloomfield ligt.

We gingen ook kijken waar zijn compagnon in de dood begraven ligt.

De Britse begraafplaats '**Mendinghem**' ligt langs de weg Proven – Rousbrugge.

De naam '**Mendinghem**' komt, leer ik, uit het Engelse 'to mend' (genezen) en het Vlaams achtervoegsel 'gem'.

Sommigen noemden de plaats en het CCS 'endinghem'. Met 2448 doden op deze begraafplaats zal dit ook eerder de realiteit geweest zijn.

De Britten waren toch wel wat creatief met hun naamgeving van hun begraafplaatsen hier in de streek. Op de Krombeekseweg liggen de begraafplaatsen '**Dozinghem**' en '**Bandaghem**'.

'To doze' wilt zoveel zeggen als sluimeren, gedachteloos zijn, doezelen of dutten.

'**Bandaghem**' zou dan van 'bandage' komen en dus zoveel betekenen als zwachtel, de plaats waar men iemand inzwachtelde of in het verband legde.

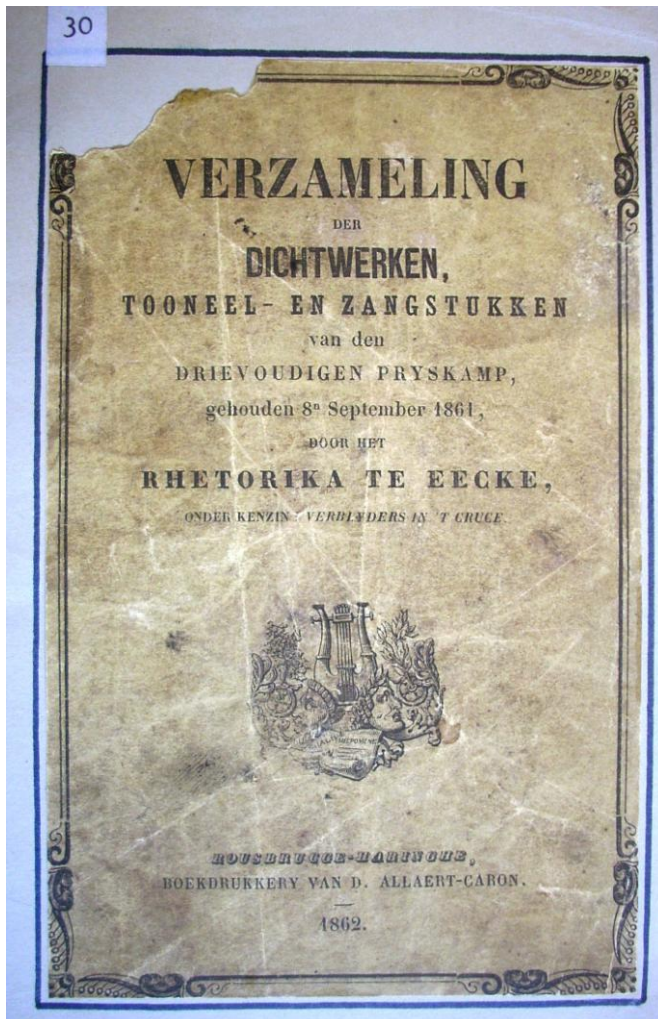
Mendinghem bestond eigenlijk uit drie CC stations. Het 12de, het 46ste en het 64ste. Het 46th specialiseerde zich in zware hoofdwonden. Het 64th had een afdeling die soldaten onder bewaking verzorgde. Het ging om soldaten die zichzelf hadden verwond om weg te raken van het front. Op de begraafplaats liggen acht Chinese arbeiders en vier Amerikanen uit het Brits leger. Er liggen ook 52 Duitsers.

Drie Britse graven zijn van soldaten die werden geëxecuteerd wegens desertie, nl: **John Hyde**, **Charles Britton** en **David Gibson**.

Ergens tussen hen in ligt de dokter **Benjamin Cohen**.

COHEN, Lieutenant, BENJAMIN, Royal Army Medical Corps. attd. 122nd Bde., Royal Field Artillery, Killed in action 3 July 1917. Age 26. Son of Mrs. A. Levitan, of 31, Mill St. Gardens, Cape Town, South Africa. Grave Ref. II. E. 57.

Den drievoudigen pryskamp gehouden 8° september 1861 te Eecke

boekdrukkery van D. Allaert-Caron.

Net zoals in het juni-nummer van Doos Gazette wens ik in dit nummer – in het kader van 300 jaar grens – aandacht besteden aan onze Frans-Vlaamse medemens.

Het stadsarchief van Poperinge bewaart parels van oude stukken.

Het is nu ook eenmaal de beste plaats om een archief te laten bewaren. Zo heeft men een hele verzameling toneelteksten van de Barbaristen maar ook over de Victorieners vind men er wel wat.

José Lemahieu heeft nog niet zo lang geleden een deelarchief van de Victorieners in het archief geplaatst en tussen oude foto's en aankondigingen zit ook dit boekje.

'Verzameling der dichtwerken, tooneel- en zangstukken vanden drievoudigen pryskamp gehouden 8° september 1861 door het Rhetorika te Eecke, uitgegeven in het jaar 1862.

Deze vereniging had als naam:

'Verbliders in 't cruce'.

Het boekje is ten andere gedrukt te Rousbrugge-Haringhe bij de

Het was zeker niet de eerste keer dat men in Eecke een dergelijke prijskamp inrichtte.

In 'Bydragen der Gazette van Gent voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen...' van het jaar 1836 schrijft men over de 'taalstrijd' in Frans-Vlaanderen, het volgende:

Had het fransch gouvernement eene min strenge regeringsvorm aengenomen en had het aan deze landschappen hunne eigene spraek en eigen bestaan gelaten, deze overheersching ware den onderhoorigen volken mogelyk min zwaer en min gevoelig. Maer deze vrye regeringswys werd nooit door Vrankryk gevolgd en de landen welke sinds het einde der XVII de eeuw van Vlaanderen zyn gescheurd, worden door Franschen bestuurd. De regtszaken worden er in het fransch behandeld, en het onderwys in de lagere en hoogere scholen wordt er in het fransch, gegeven.

ANDRIES STEVEN, van Cassel, voorzeide reeds in het begin der XVIII de eeuw de noodlottige gevolgen dezer handelwys, in zyn niet onbelangryk werk : *'Nieuwen Nederlandschen voorschriftboek*, waer in hy, handelende over de verbastering welke het fransch aan de landtael toebragt, onder anderen zeide (bl.26): *In de nabuerigheyd der aengrenende Franschen, welkers koning na lange jaeren een groot deel der Nederlanden in bezitting heeft gehad, 't welke niet weynig in 't verongelyken van diens taele komt toetebrengen want de*

Vlamingen die onder het fransch gebied staen, daerdoor genoodzaekt zynde, om met die Uytlanders te moeten handelen; jae in de rechtbanken, gedingen, bescheeden ende openbaere Schriften, hunne spraek te moeten gebruyken: zoo komt hier uyt, datse dezelve behooren te leeren; veroorzaekende alzoo by de lafghertige, nieuwgierige ende minst-omziende, een vermengd mengelmoes van tael, gelyk de ervarentheyd ons maer al te vele bewyst. ’

Hier door ziet men dat het invoeren eener vreemde tael het veronachtzamen en het verbasteren der landtael te wegebrenge; de verbastering der volkstael trekt de verbastering en vernedering van het volk zelf na zich.

Daer de landtael aldaer slechts de gesprokene tael blyft en geene schryvers opryzen, die deze beschaven en gebruiken tot het opstellen van nuttige werken, zoo is voor deze bevolking de toegang tot de noodigste kennissen gesloten, en de fakkel der verlichting uitgedoofd.

Men denke echter niet dat deze handelwys eenig voordeel aen de regering toebrengt. In tegendeel, zy trekt den haet van het miskende volk tot haer, daer die bestuer zich door niets doet gevoelen, dat hen eigen en nationaal is.

Dat men ook de gedachte niet voede, van hier door de volkstael te verdringen, te vernietigen of uit te roeyen. Dit is immers eene onmogelyke zaak en om dit te bewerken zou men niet alleenelyk de bevolking der onderworpen landschappen moeten verplaatsen, maer onder de volken van gansch Europa verspreiden. De landtael kan slechts door het verdelgen der gansche natie uitgeroeid worden.

Ten bewyze hiervan zou het vlaemsch kunnen verstrekken, sinds er oorkonden in deze tael bestaan, van het einde der XIIe eeuw, heeft zy steeds de zelfde grenzen behouden, te weten boven Comen den linken oever der Leii tot by Arien, van daer tot aen de Nederlandsche zee, den rechten oever der Nieuwe vaert en der Aa.

Ja, zelfs de bovengemelde landschappen van Vlaenderen, welke sinds eene eeuw onder het fransch gouvernement staen, blyven voortdurend aen hunne landtael verknocht.

Letterkundige genootschappen, onder den naem van kamers van Rhetorica bekend, zyn er nog in stand, e ntelt die van Duinkerke geen De Zwaen, noch die van Cassel geen Steven meer onder hare leden, er worden nogthans verdienstelyke taelkundigen gevonden, die hunne moedertaal met liefde en yver beoefenen.

In de Archives historiques et littéraires ddu nord de la France et du midi de la Belgique vinden wy het volgende verslag van een dichtkundigen prystryd in de Vlaemsche tael gehouden e Eecke, dorp van het departement des Noorden, in het kanton Steenvoorde, alwaer eene kamer van Rhetorica sonds 1542 bestaat: ‘Een iegelyk heeft van het letterkundig congres, te Douai in 1835 gehouden, hooren sprkeen, in tegendeel was het concours van Vlaemsche dichtkunde het welk korts nadien – in september 1835 – plaets had te Eecke, weinig bkeend.

Er waren pryzen uitgeschreven voor de Dichtkunde, de uitgalmin en den Zang.

Tien diechtstukken werden er op het gevraagde onderwerp: den lof van het H. Kruis, ingezonden; zestien liefhebbers dongen naer den uitgeschreven prys voor de ernstige declamatie; dertien voor de boertige en tien zongen leidersen welke ten misnten 48 versen moesten vervatten. Den 29 septebmerhad de uitreidking der medaillen plaets.

De heer Van Rechem, van Hazebrouck, bekwaam den prys der Dichtkunde, de heer Cappelaere van Steenvoorde den eersten prys der ernstige Uitgalmin, **de heer Van Loot, van Poperinge**, dien der boertige uitgelamin en den heer Walbrou, van Steenvoorde, werd den prys des zangs toegewezen.

Eindelyk heeft men een eerpenning toegeriekt aen den heer Delassus, van Wormhout, een man van 82 jaer oud.

De grysaerd die zyne moedertael in gelukkiger dagen had beoefend, toen byna elk dorp in Vlaenderen eene kamer van Rhetorica bezat, las in deze een zyner dichtstukken voor, dat met algemeene toejuiching werd aengehoord.

Eecke, een kleine 15 kilometer van Poperinge verwijderd was in de 19de eeuw toch wel een cultureel centrum, ook voor de Poperingenaars.

Maar nu terug naar het jaar 1861.

De inleiding op het boekje is prachtig:

Tot bewys van het nog bestaan der Vlaemsche Tael in Fransch-Vlaenderen, besloot de Maetschappy Rhetorika van Eecke, onder kenspreuk: VERBLIDERS IN 'T CRUCE, aldaer zonder ophouden bestaende sedert den jare 1542, aen alle liefhebbers en taelgenooten, zoo binnen als buiten 't land, eenen drievoudigen Pryskamp van Dicht- Tooneel- en Zangkunde voor te stellen.

Ter uitwerking van dit edele doel en ter vereerlyking onzer schoone Vlaemsche Moedertael, die, wat veranderingen of overheerschap de tyden ons op den nek drukken, nimmer alhier zal verdoogd worden, zondt men, ter opwekking, de volgende Pryskaert in het licht:

Eecke – Route de Caestre – let op de brouwer met de bierboom in zijn hand op de linkse hoek.

De aloude Maetschappy van Redekunstoefeningen,
Die zonder afbreuk thans meer dan drie eeuwen telt,
Misschien nu de eenige by Frankryks **Vlaenderlingen**,
Beroept Apollos kroost naer Eecke's letterveld.

Gy, dichters, gy vooral, kom ding naer lauwerbladeren;
Dat 't onderstaende ontwerp door u zy afgemaelt;
Schryf echter moedertael, volg 't voetspoor uwer vaderen,
Streef naer het glorieperk, strydt, wint en zegepraelt.

En gy die op 't tooneel door wanhoop, woede of klagten,
En hart en ziel ontroert en 't nog een traen ontruikt,
Kom, na den stryd zal u het eerelover wachten,
Hetwelk een moedig held door vrome daden plukt.

Ook die voor 't boertig zyn, gy Thalys voesterlingen,
Wier kluchten men alom met blyden geest aenziet;
Ook wakkert men u op om naer den palm te dingen,
Die men in 't worstelperk aen de verdienste biedt.

Enterpe zy begroet, dat zuivre en zoete toonen
Op juiste maet, in zang, zich heuglyk hooren doen;

Alsdan zal Thémis hand des winnaers schedel kroonen
Met een geschikte krans van onverwelkbaer groen.

Kom dan, O kunstminnaers! Wilt ons dees eer vergunnen;
Komt en bekroond de hoop die ons bewogen heeft;
Dan zal den aterling, spyts hem, niet lochenen kunnen,
Dat nog de vlaemsche tael in Vrankryks-Vlaenderen leeft.

En zoo werdt dit stuk, gevolgd van de voorwaerden des pryskamps, uitgezonden en verspreid.
De prysvreg, te beantwoorden in niet min dan 80 heldenverzen, was:

‘Wat moet den mensch het meest betrachten en wat moet hy het meest vluchten voor zyn
tydelyk en eeuwig geluk?’

Hiertoe werden als pryzen twee zilveren borstsieraden uitgelooft.

Twee idem voor de uitgalmingen in het deftig vak.

Twee idem voor deze in het boertig vak.

En twee idem voor de zangkunde.

Daer en boven eenen zilveren eerpenning voor de maetschappy, die minstens met zes leden,
het luisterykste de gemeente zou binnen treden.

En dan nog, ten dage des pryskamps, gezien het groot getal mededingers, is by elk
uitgalminsvake enen derden prys gevoegd geworden.

Boven alle verwachting wierd en oproep van Eecke’s Rhetorika beantwoord. Vier
dichtstukken werden op het voorgestelde ontwerp ingezonden. 65 mededingers in dde
verschillige vakken van uitgalming en zan hadden zich laten inschryven, hetwelk deed
vermoeden dat den dag van 8° september 1861, een dag van feest voor Eeckes taelvrienden
ging wezen, die men met groote letters in het geschiedenisboek zou mogen aenteekenen en als
een onweerlegbaer bewys, dat men een volk kan dwingen eene vreemde tael aen te leeren,
maer zyne ingeboorne tael uitrooyen – eeuwig onmogelyk zal zyn.

Eindeling verscheen de gewenschte dag, de majesteitsvolle zon kondigd haer met pracht in
den oosten aen en wy zongen met mev. Van Ackere:

‘De stralen die door ’t wolkgaes schieten,

’T is ’s Hemels groete; d’Almagt ziet

Met wellus op uwdoel, o vrinden....’

Waerlyk het was een gewenschte weder, vanden vroegen morgen was men druk aen ’t werk
om den weg van de dorpplaets naer het Gildenhof te versieren, wiens beide zijden, met veel
smaek ineengevlogten lindeboomen beplant is; aen dezès uiteinde was eene schoone
zegehoog verheven, met het opschrift:

WY VerBLyDers In ’t heULIg krUYs WensChen ULlen nU WelgekoMen

Om twee ure namiddag stedle zich de beschryvende maetschappy, met ontrolde vaendel en
muziek aen het hoofd op weg, om de tot den prys van luisterrykste intrede mededingende
Maetschappyen in te halen.

Boven de talryke mededingers waren twee maetschappyen ter aengeduide plaets; te weten:

De Rhetorika De Roeissche Barbaristen van Poperinghe –

Het Letter – en tooneelminnend genootschap **De Troostverwachters van Rousbrugge-
Haringhe.**

Eene halve uer later kwam de maetschappy **De Vlaemsche Ster, van Yper**, ten getalle van
13 leden, met slagende tromel in het dorp.

De dorpsplaats te Eecke – let vooral op het ezelkaartje links.

Na dat dezen stoet de dorpsplaats was doorgetrokken, onder het spelen van het muziek, en het aanbieden op verscheide plaetsen van een glas bier, op oud vlaemsch gebruik, en na den welkomwensch, der heeren maire en adjointen, in welgepaste woorden in het goede vlaemsch uitgedrukt, nam de pryskamp om 3 ure aenvang; de toegestroomde massa nieuwsgierigen was zoo groot dat de zaal en deszelfs toegangen overrompeld waren, ja, mededingers, kunstregters en byzonder uitgenoodigden konden slechts met de grootste moeite tot hunne plaetsen geraken.

De zitting werd geopend met een lange inleiding in dichtvorm.

We halen uit het verslag van deze prijskamp enkele highlines.

Voor 'dichtkunde' waren er twee eerste prijzen.

De eerste prijs naar de heer J. Lafaut, van Ieper. De heer L. Leconte van Belle kreeg hier de tweede prijs.

De tweede prijs ging naar Bogaerd van Eekloo, maar aangezien deze niet aanwezig was, werd het eremetaal nit uitgereikt.

Voor toneelkunde – in het deftige vak – ging de 1ste prijs naar Felix Vandevoorde van Brussel met Misdad en Zinneloosheid.

De 2de prijs ging naar **L. Vandenameele van Poperinge** met 'Den gelukkige Werkman in 1850.

De 3de prijs was voor **Karel Gruson van Poperinge**, met Pyramus of de slagtoffer zijner dwaling.

In het boertig vak ging de eerste prijs naar C. François van Ieper met 'Bitterman de schouwvager'.

De 2de prijs ging naar B. Van Loot van Poperinge, met Mijnheer Bonaventure of de onaengenaemheden van den yzerenweg.

En de 3de prijs was voor P.F. DeSwarte van Nieuwpoort met De Gouden Bruiloft.

Er was ook een erevermelding voor Vandevoorde en Désiré Allaert van Rousbrugghe-Haringhe.

Voor de zangkunde ging de eerste prijs naar Lodewyk Pieters van Ieper met Afscheidslied en de tweede prijs naar Wexsteen van Belle met 'Het Finlandsch boerenmeisje.

We gingen even op zoek naar de Poperingenaars. L. Vandenameele van Poperinge vonden we echter niet.

Karel Gruson van Poperinge bleek in 1856 op de Overdam – of de huidige Boeschepestraat - nummer 20 – te wonen. Hij was geboren in 1818 en stond officieel ingeschreven als Charles Gryson. Hij was hovenier en gehuwd met Gontier Reine die één jaar jongers was.

Ze hadden vier kinderen: Auguste, een tweeling Gustave en Leonie en Cornelia Clothilde geboren op de 20ste april 1860.

B. Van Loot van Poperinghe, die zijn voordracht in het 'boertige' hield met **Mijnheer Bonaventure of de onaengenaemheden van den yzerenweg** vonden we ook terug. Ook hij woonde in de Boeschepestraat maar nu nummer 105. Officieel heette hij Benoit en hij was geboren in het jaar 1808. Hij was gehuwd met Amelie Bortier uit Vlamertinge die zes jaar ouder was. Ze staan genoteerd in de bevolkingsregisters met 4 kinderen. Henriette was 27 jaar in 1856 en was 'dentellière' of spellewerkege net als haar zuster Pauline die 23 jaar oud was. Jules Van Loot was 21 jaar en kleermaker. Lucien was 18 jaar en van beroep ketelaar en Henri was 11 jaar oud.

Dan wordt er in het huishouden nog een Maerten Emerence van 4 jaar genoemd.

Curieus is nog dat de bekroning gebeurde met enkele dichtregels:

Voor de eerste prijs dichtkunde waren dit de volgende:

*O gy, wier dichtkunst hoogst voldoet aen ons verlangen
Die 't voorgestelde ontwerp zong op verheven toon\$
Wilt dit gering geschenk voor uw verdienste ontvangen
En duld dat men uw kruin met eerlouwrienen kroont.*

Voor de eerste prijs voor de 'deftige uitgalming' luidde het als volgt:

*Door u werd op 't tooneel klaer en volmaekt beweezen,
Hoe zedekracht op 't hart des sterflngs indruk doet
Gy zyt, om uwe kunst, te regt, van elk geprezen
En met die eermetael gulhartiglyk begroet.*

Voor de boertige uitgalming, was er een aangepaste rijm:

*Door uw treekjies
En gespreekjies,
Door uw kluchten, 'k weet niet hoe
Onze lachjies
Gingen zachtjies
Uit ons hart na boven toe.
Door uw zwiertjes
En maniertjes
En den tyktak uwer tael,
Komt gy zinnen
Tot u winnen
En dit blinkende eermetael.*

En voor de zangkunde:

*O gy, die uit de borst, zoo bloeiend ons liet hooren
O zanger! Uwe stem zoo lieflyk en zoo zoet
U zy dan dezen prys, tot uwer eer beschooren,
En aen uw kunst gejoint met dees erkentenis – groet*

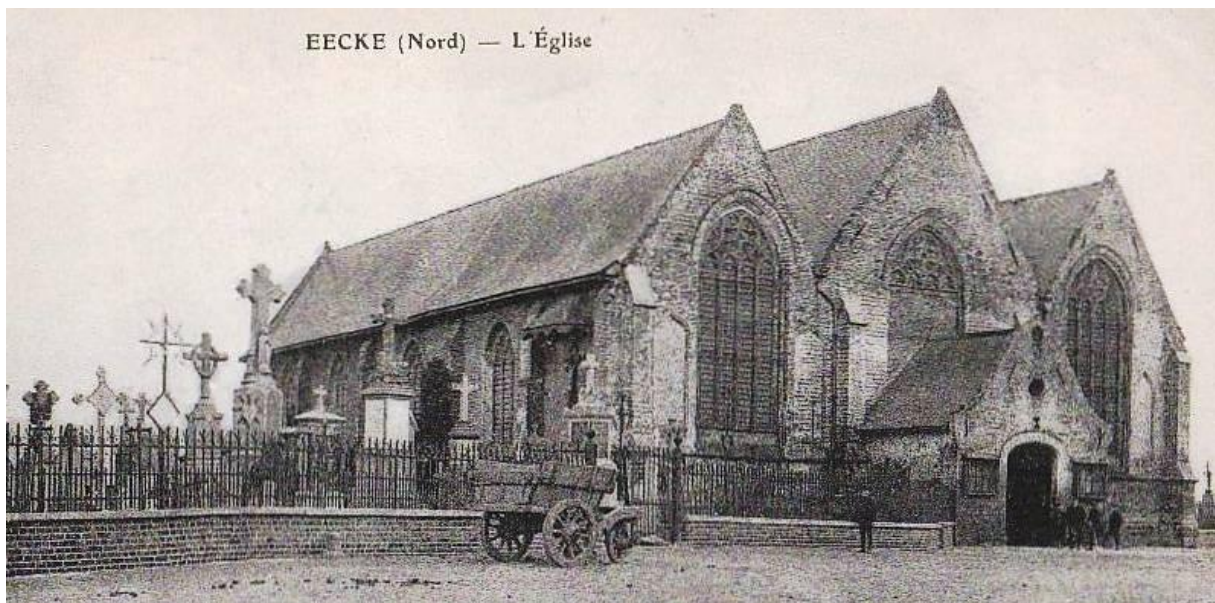
En voor de intrede luidde het als volgt:

*Aen u, die ons voldeed, ter goede, in ons verwachting
Die, sierlijk uitgedost, met wapperende vaen,
Trad praelwys in ons dorp, aen u bien wy met achting,
Voor d'eer die ge ons bewees, den prys van intrede aen.*

En aldus nam den 9° september 1861, om 2 ure des morgens, dit vlaemsche feest in Eecke een einde, die er zoo gulhertig door allen inwooner te gemoed gezien was. Lang zal het in ons geheugen blyven en de geschiedenis tot klaer bewysversrekken, dat dusdanige feesten niet alleen als enkel tydverdryf mogen gepleegd en aenzien worden, maer dat zy den oorsprong van een volk, door middel van zyne tael, op vaste gronden moeten houden, zy moeten de kenteekens van nog beider bestaen zyn. – De ware Vlaming begrype dit en houde het voor eene helige pligt er zyne medehulp aen te leenen.

Fransche Vlaenderlingen! Zingen wy dus opgetogen met den dichter Kornelius Loots:

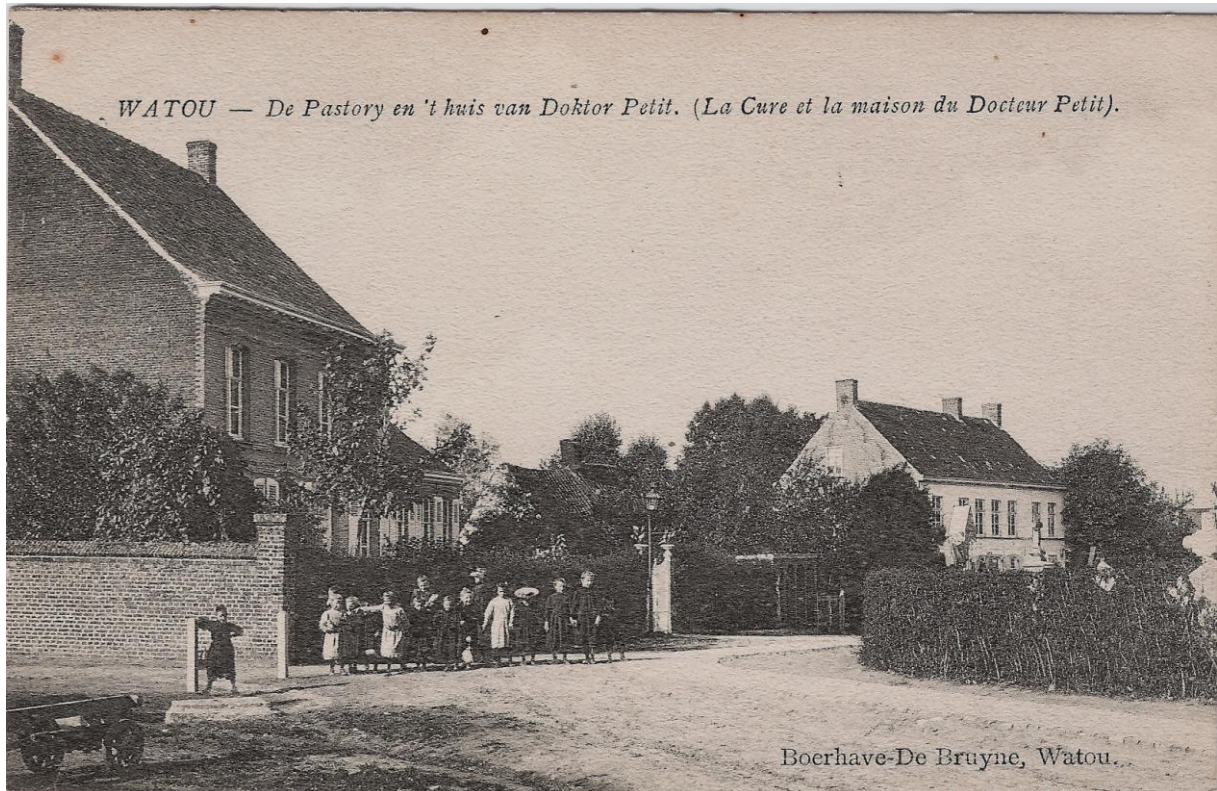
Ja, Taal! Hier eerst als kind ontvangen
Hier opgevoed, verzorgd, gekweekt,
Hier met dien achtbren dosch omhangen
Waarmee ge uw hoofd nog opwaarts steekt:
Ja, gij zijt vaardig dat we u zingen,
Dat wij uw outers nog omringen.
Al kwijnt uw tempeldienst in glans
Dat wij, als priesters, daer nog waken,
Schoon, 't wufte volk u mogt verzaken,
En 't mos op drempel wast en trans.

We geven hier een lang leerzaam gedicht vooral om reden dat het van de hand is van Lodewijk of Louis Petit, dokter en burgemeester van Watou, die ook in de jury van deze

prijskamp te Eecke zat. Hij was onder andere bij de stichters van het muziek van Watou in 1846. Hij werd tweemaal burgemeester van het dorp; een eerste maal op 31 december 1842. Hij gaf zijn ontslag uit de gemeenteraad op 17 april 1865.

Van Jan Daschot kreeg ik de onderstaande foto van het huis van de dokter:

Roemteelend letterveld, wiers zon ons brein doet gloeijen,
En voor de lauwerkroon de gode kunst doet bloeijen!
Ge word vrugtbaerder heen, door Apollo's maetschappy,
Dat het drie eeuwen zien in roemryke heerschappy,
Die spreekt, voortplant, beschaefd, de tael der **Vlaenderlingen**,
En eene rykste stoffe aanbied om rys te zingen.
Geluk en vreugde bron, na ziel en na lichaem,
Steeds parelt EEXKES tooneel doo't nuttig aengenaem.
Uw Nestors weerdigheid doet uw zangfeest begroeten,
Wat zwerm van kunstminnaers! Wat schoone zangersstoeten;
Uwe overgroote zael is meer als d'helft te klein,

Wat kunstiever, toeloop en opstel ongenmeeni
Elk vlamt en dromt om best te hooren zingen, falmen,
Om ze bekroont te zien met Luza's eereplamen!
En ik kunstvriend, gebuer, vereert met 's keurders vak,
Schenk u dit lofgezag, ofschoon het zy wat zwak;
Myn oogwit is te zien den goeden tyd herleven,
Het nieuwe en 't oude onkruid van 't vaderland te sneven,
Toen God voor allen schenkt welvaer in overvloed
Dat elk zy erfgenaem van 't algemeene goed.

Maer myne eerste opdragt zy aen u oorsprong der zaken,
Ons dankbaer liefde vuer moet voor u altyd blaken,
Wen naer uw beeld gevormt, onsterfelyk bezielt,
Wy bloeijen hier een tyd, dan zyn in 't stof vernield,
Waerom er t' uwer eer, allen gelyk geboren,
Wainnen die 't hoogste goed, toen ander gaen verloren?
Heer hebt ge dan beschikt, ja, zonder onderscheid,
Voer die een heilig lot, voor die rampzaligheid?
Maer zulke voorschikking ware zy wel regtveerdig?
Neen d' onschuld kan zich niet van straffen maken weerdig.
D' onheilen zyn de vrucht van 't noodlottig geval,
Der krankheid van het vleesch, en van het kwaed vooral.
Maer kan de mensch altyd d' ondeugden wel vermyden?
Ja, zyn gezondverstand kan allen drift bestryden,
D' almacht heeft hem alleen begaefd met vryen wil,
Kenni en goed en kwaed, geweten, regt bedil,
Met rede en spraek, bekwaem om 's heeren lof te zingen,
Als mensch en opperdier, pronkbeeld van alle dingen,
Naest God kan hy heroen, verriken de natuer,
Verkeeren slecht in goed, verkeeren zoet in zuer
Zyn geest en fyn vernuft zyn wonderlyk in krachten.

Muza zegt wat men moet 't meest vlugten, 't meest betrachten
Om hier en eeuwiglyk te leven in geluk?
In 't ryke levens dal ik zoek dien ryken pluk.
Ik zing **de middels om het leven te verzoeten**
Al 't dooren scherp 't ongaen om roozen bloei 't ontmoeten.
Is alles niet gemaekt tot ons geluk en vreugd?
Waerom vergald, ontaerd het kwaed de lieve deugd?
Ons Heer in het lusthof zeyd' hy niet myne kinderen,
Geniet van alle goed maer die vrucht niet te hinderen!
Aurora ryst zoo klaer naer eenen donk'ren nacht:
De deugd bezyds het kwaed, blinkt schoonder meer geacht,
Het slecht valt by het goed veracht en lager neder;
Naer sneeuw of donder schynt veel zoeter het schoon weder

Kom deugd, hemelsche maegd, kom zegen onze dagen,
Doe lieve boedermin vermyden druk en plagen,
Dat wy op 't aerdsch tooneel, goed spelen ons bedryf
Dat werk en handel zyn een vreugdig tydverdrijf!

O deugd al wat ge doemt, zal dragen slechte vruchten
De slechte daden zyn bekroond met smert en zuchten;
D'ondeugd onteert, verslaeft, belet ons zoet geluk;
De deugd van d'arme lien is 't brood, d'anker, de kruik
Geluk! Zyt ge't rykdom d'hoogste eer, 't leven naer wenschen?
Oh neen nooit zyn voldaan den zin en 't hert der menschen.
De weelde is ongezond, om dragen een hard last,
De hoogmoed nooit voldaan vind niet volmaekt gepast.
Met lof en goud belaan, vernoegd van de wellusten,
't hert vlamt altyd naer nieuws, de driften nimmer rusten,
Men wilt gaen boven al, ja meer wilt altyd meer,
Tot dat de ziekte of dood eindigt magt en beheer.
Gelukkiger is 't bytje in 's zomers groenen akker,
Dat vliegt van bloem tot bloem, al spelen met zyn makker;
Het diertje wel voldaan in nooddruft en wellust,
Van nyd en baetzucht rein, zachtmoedig blyde rust.
Op d'oorzaak van 't verval der oude en goede tyden,
een grysde godsvriend sprak: 'Waarom is 't volk aen 't lyden?
Omdat de heile bron van liefde en deugd verdwynt,
Om dat heur grond 't geloof vervalt meer en meer kwynt.
Men leeft niet meer voor God, om hem hoogst te behagen,
Om voor 't gemeenen nut te deelen last en vreugd!
Elk leeft voor zich, elk werkt voor eigen lof en deugd.
De hooveerdy, d'afjonst, de liefde der wellusten,
Zyn d'oorzaak van 't gespan om vrede en heil 't ontrusten,
Men geeft den vollen toom aen de begeerlykheid,
Leeft en sneeft als den hond, men lacht met d'eerlykheid.
In myne teere jeugd, hoe was het geestig leven,
'T geluk loeg allen toe in handel, spinnen, weven,
Geene alleen handels slang en verlamde 't handwerk,
De vrye vrede vlag wapperde op troon en kerk,
Geen nood noch arme lien, noch overlast van kind'ren,
Kwam staet noch huisgezin in vreugd en welvaart hind'ren
Gods herder hield de kud in 's vreugdens zededrift,
De handel ging op 't woord zonder borg of geschrift,
In 't dorp in 't veld in 't woud, men vond geen dertel wolven,
Ge-eert was maegd en vrouw, het 's vriends geheim gedolven
Eeuw van eenvoudigheid, van brede en goede trouw,
God zegende zyn volk en vruchtbaren landbouw,
De weelde miek geen tyd, verheug door veel feestdagen,
De kunsten en 't gespel verheften nog 't behagen,
De veel zingt in de tent, in 's hemels bauwe lucht,
In 't groen bebloemde gras, men danwt met zoet genucht,
Ginds pronkt een lief schouwburg in schuer of onder boomen
Waer elk fraei huisgezin en groote en klein toestroomen,
Met Thalia men lacht, met Melpomeen men ysd,
Het stuk, met 's herders gusnt, verrukten en onderwyst.
Maer het misbruik wint grond, bewolkft de gulde dagen,
En teelt tweedragt, uit naem van 't zoet vryehids behagen,
Ziel der omwenteling, dat hervromings lust spoort,

In arbeid van dit kroost de maetschappy woelt voert.
Wat zedeleer berkoont die door Christus voorscrheven?
Wat sterker vredeband behoud het samenleven?
Dat elk maer wilde doen 't gonne hy wilt zyn gedaen,
Een hemel ware d'aerde, in 't goed zou 't kwaed vergaen.
O christen leer grondsteen van heilste en reinste zeden
Waerop d'heilige kerk nog pronkt, vruchtloos bestreden,
Blyft al eene lieve lent in bloeiend vruchtbaer greon,
Volgt gy steeds 's heerens wet gy zult niemand misdoen.
Wat leifde en vredewet kan men toch beter wenschen,
Zy die verlicht, verzoet den wilden aerd der menschen.
Der wilden die hui nbroers rauw elvende eten op,
Des dwingelands die 't volk acht als een beesten trop,
Door hoogmoed en baetzucht verblind, wreed opgetogen,
Het volk verslaeft, uitput door misbruik van vermogne.
Zy doemt den woekeraer die weeuw en wees verdrukt,
Den wupschen vrygeest die de maegde roozen plukt.
Een hert dat hy bemind komt kwetsen of onteeren
Of veralet, aner voor God, het liefde en trouw te zweeren;
Den dief, den moordenaer die in den donker nacht,
Een huisgezin verschrikt en in zyn bloed versmacht,
Het kwaed willend laf hert om zyne wraek ge smaken
Die zonder eer of baet een huis, een stad doet blaken
Zy doemt Judas, valschaerd, die recht en ruste stroot,
Die d'onschuld hangen doet, in plaets van dien die moord,
Den opreormaker, die door heerschzucht overdreven,
Wat toekomt aen Caesar aftrekt of niet wilt geven,
Of die in 's Heerens naem het volk te dweepig maekt,
Omwentelingen vormt, dat 't al in twist geraekt;
Met onbedachten zin, wil breken reft en wetten,
Die order, nyverheid, het vaderland verpletten,
Die tweedragt door bedrog het volk verleid, aenstookt,
Doet stroomen menschenbloed, dat op de puinen rookt!

Wat ons geloof verkrenkt zyn't de te strenge wetten
Of 's leeraers hoogmoed die te veel vryheid beletten?
Heeft het voorbeeld wat veel verandering ontstaen,
Het kinds krankheid kan niet aen 's vaders magt weerstaen.

Bezielt altyd een wensch al om de maetschappy
Te leven in geluk, in vrede, in weelde en vry,
Dat zy, eerst voor den vorst, bmeinne den Alvoeder,
En eere zyne kerk, als vader en als moeder.
Wilt gy een ryken oogst, gebruikt goed zaed o ptyd,
Een grond vruchtbaer bereid, gespysd, van 't kwaed bevryd,
Vry van gewormte, onkruid, te veel wind, natte of droogte,
Het gras vergroend een dal, het kooren guld de hoogte,
Elk heeft zy naerd en zin die moet wel zyn geleid,
Wilt gy een deugryk rkoost, de kweekery der volken,
Wiens leeraers zyn de baek, natuerkundige tolken,

De jeugd zy opgevoed in 't zedig, 't schoone en 't goed,
Voor het gemeene best doe minnen 't echt behoed,
Doe bloeijen 't onderwys, dat kunst en letterhelden.
Ambacht en akkerlien doen bloeijen steen en velden,
Door handel, nyverheid, wys en vry staetsbewind,
Die 't volk verlicht, beschaefd, maekt magtig en bemind.
Bid voor een goede vorst en goede wettengevers,
Maer weg alle ambtenaers, 's gemeentes tegenstrevers,
Die doen de wet verstaen, uitvoeren tot hun baet
Onrecht of dwing'langy scheurt maetschappy en staet.

Gaf God ons geest en magt en stael om te bevechten,
Een andes welvaert, goed, beheer, vryheid en regten?
De tyger zonder nood aenrand den tyger niet;
De mensch aenrand den mensch tot zyn druk en verdriet.
Wat dierbre welvaert schat, als de gezondheids roos,
Uw leven is een alst, O zieken krachteloos,
Wat onrust, smert, verdriet, in plaetse van genachten?
Wat de gezondheid rkenkt als d'ondeugd moet men vlugten,
O ziekte, O grootste onheil, gy neemt den werkmans brood,
Armemeesters helpt hem ras eer 't huisgezin lydt nood,
Ja ryke vrek gehaet van God en van de wererld,
En ghy door de frotuin 't geluk en roem bepereld.
Verblyd, helpt d'arme lien met van uw overvloed,
Verkwisters gelyk wreks zyn rampzalig gebroed.

De nadeelen van 't kwaed jong kennen, doen verachten
En vluchten zyn oorzaak doen reeds de deugd betrachten
Maer kan de strenge deugd genoeg het hert voldoen?
De drift te sterk getoomd, kan het verstand doen woên
De deugd is meer bemind, versiert, verblyd door bloemen
Ze missen die schoonheid en alle vreugden doemen
Waerom heeft God het al zoo geestig schoon volmaekt
Het nuttig schoon en goed behaegt, doe deugd en smaekt
Maer kan men zonder vreugd hier niet gelukkig leven,
De palen van 't vermaek zyn nooit wel overdreven,
Houdt steeds de middenmaet in alles dat ge doet,
Gebrek als overdaed teelt pyn of tegenspoed.
Van het misbruik alleen een wys man is versmader,
'T goed dat aen 't kind behaegt, behaegt ook aen den vader;
Die eert den kunstenaer, acht dien ook in zyn werk,
Die de natuer wel volgt, wordt wys, vermaerd en sterk.
'K houd op, want die stoffe is te lang om af te malen.

En ik dankte dien vriend, verrukt van zyn verhalen.
Ah! Mogte dit goed zaed alom gezocht, verspreid,
Voorbrengen goede vrucht, geluk en zaligheid.
Watou, 1861 - L.P.

*Het grafmonument voor
Lodewijk Petit, burgemeester
en dokter*

Foto: Jan Daschot

*We kunnen het natuurlijk ook
niet laten om de twee
afgedrukte liederen, nog mee te
geven.*

Afscheidslied

O! vaerwel vergeet my niet,
Daer het lot ons weer gaet scheiden
En misschien niet meer zal leyden
Dat ge my nog weder ziet,
O! vaerwel, het lot gebied,
O! vaerwel, vergeet my niet.

O! vaerwel, vergeet my niet,
Als m'een vreemde grond zal dragen
Zal my vaak een zuchtje klagen:
Ach! Uw liev'ling is hier niet.
O! vaerwel, het lot gebied,
O! vaerwel, vergeet my niet.

O! vaerwel, vergeet my niet,
Komt u soms, langs eenzaam wegen
Op den wind een kusje tegen,
'T zal een zyn dat ik u bied.
O! vaerwel, het lot gebied,
O! vaerwel, vergeet my niet.

O! vaerwel, vergeet my niet
Want mogt ik nog eeuwen leven,
Zoudt ge voor myn oogen zweven
Tot dat ik dees aerd verleit.
O! vaerwel, het lot gebied,
O! vaerwel, vergeet my niet.

O! vaerwel, vergeet my niet
Maer het lot zal 't niet gedooigen,

Wil dan uwe tranen droogen:
Hoop, dat g'eens wy wederziet
O! vaerwel, het lot gebied,
O! vaerwel, vergeet my niet.

JAKO DE GEBULTE JONGMAN.

Jako de gebulte jongman

Jongens, jongens, wat ne lot,
Is my toch beschoren?
'K word nog, zeker stapelzot
'K zal my vast versmooren!
Elk roept my: 'Gy **bitebouw!**...
Nooit krygt gy toch eene vrouw!
Want wie zou u willen,
Met die groote bult,
Jako?
Want, wie zou u willen,
Met die groote bult?

Met uw leelke dogge mond
En uw platte voeten
Met uw smoel, zoo dik als rond
En uw vel met sproeten!
Met uw ros en stinkend hair
Jako, neen, myn sul voorwaer,
Neimand kan u willen,
Met die groote bult,
Jako!
Niemand kan u willen
Met die groote bult!

'K zie nogthans graeg eene maegd
Met blozende kaken
Diegeen krinoliene draegt
En haer rond wil maken!
'K min! – Oh! Neen, ik durve niet.
Of gauw hoorde ik 't oude lied,
Van: wie zou u willen
Met die groote bult,
Jako?
Van: wie zou u willen
Met die groote bult?

'K zie ook graeg, Katrintje String
Ja, die is zoo mallig!
'K zag haer laetst op wandeling,
Wat was zy bevallig!

'K zei haer vriendelyk, goeden dag
Maer de mulder die het zag
begon luid te zingen:
Met die groote bult,
Jako?
Begon luid te zingen
Met die groote bult?

'K stoorde er my maer geenzins aen,
'K noemde haer stout Katrintje!
'K bleef op zyden van haer gaen,
'T zoete lentewindje
Blies my woorden in den mond
En ik vroeg haer, rap en bond
'Tien, zoudt gy niet willen
Myne vrouwe zyn,
Voor God?
rTien, zoudt gy niet willen
Myne vrouwe zyn?

'K heb al wat behagen kan
'K drink slechts soms een pintje
'K ben een vroom en kloek jongman,
Spreek! Ach! Liefste Trientje?
Jaek, - sprak zy – voor gy behaegt
Zeg my eerst wat gy daer draegt
En ze wees – och, arme!
Op die leelke bult,
Die my kult!
En ze wees, och! Aerme!
Op myn leelke bult!

Waerom toch, - oh! Lieven heer!
Dacht gy geen twee malen,
Voor gy my, op 't aerdryk, neer
Met myn bult deed dalen?
'K leef alleen voor druk en rouw,
'T ergste nog, ik kryg geen vrouw!
Niemand wil my minnen,
Met die groote bult
Dy my kult!
Nieamnd wil myh minnen
Oh! Verwenschte bult!...

'Gy **bitebouw!**... schrijft onze liedjeszanger. We gingen eens bij De Bo kijken wat we daaronder juist moesten verstaan:
BIJDEBAUW (wvl. Bidebow) bijtebauw, ook bijbauw, biebauw en pikkebauw, hollands bullebak, boeman, geheeten, by de Walen bête-bou. In het Engels – Cheshire - buggy-bo en in Liverpool baw-key.
Soort van nachtspook waar men de kinders mee verschrikt.

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Een spelt heeft ook een kop.

'Dit wil zeggen, men vind wel hoofdigheid en gramschap zelf by kleine. Zo heeft ook de bie eenen angel. Niemand moet zynen vyand te klein achten. Het spreekwoord speelt met de dubbelzinnigheit van kop.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

Hierbij het augustusnummer van 'Doos Gazette'.

Deze maal gaan we even kijken of het wel decent is om nu **300 jaar grens** te 'vieren'; of zouden we toch beter een rouwstoet gehouden hebben?

Daarnaast maken we wat reclame voor '**De Westlandlopers**'.

Gezien het succes van ons oorlogsprogramma op de erfgoeddag laatstleden, leek het ons belangrijk om met elkaar goede afspraken te maken.

Vandaar dat we hieronder deze meegeven. Wens je de Westlandlopers in de één of andere vorm te boeken, wacht dan niet, maar neem zo snel als mogelijk contact op. Of het nu voor onze avondvoorstellingen is, of voor ons 'reisprogramma'.

En daarna krijg je een kort verslag van onze bedevaart naar **Kaester**, naar de kapel van de drie maagden.

Daarachter weiden we nog uit over de Poperingse toponiemen de 'belie' en de 'patynemakere' of waarom je geen **Kloefe mag zeggen tegen Pattyn**.

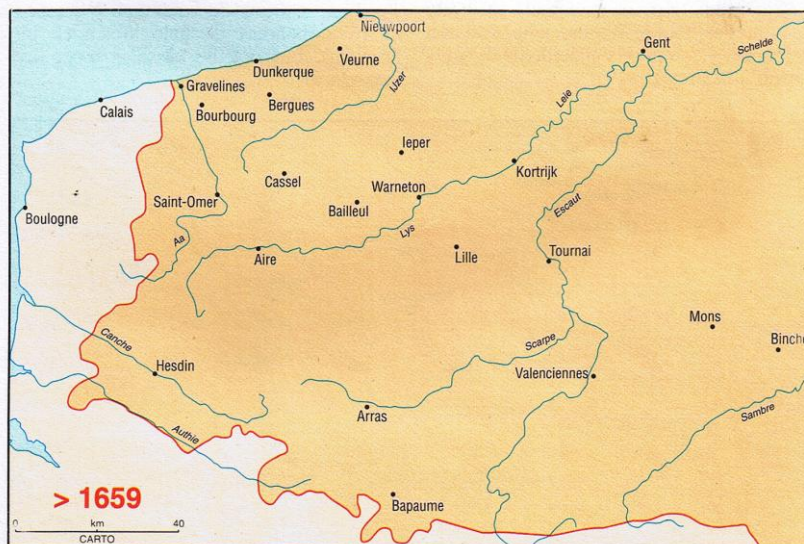
Veel leesplezier

1713 – 1714 - De vrede van Utrecht en de gevolgen

300 jaar geleden zaten de 'geallieerden' samen te Utrecht om er de 'vrede' te maken en sommigen vinden dit een reden ter herdenking en viering. Toch even ter recapitulatie:

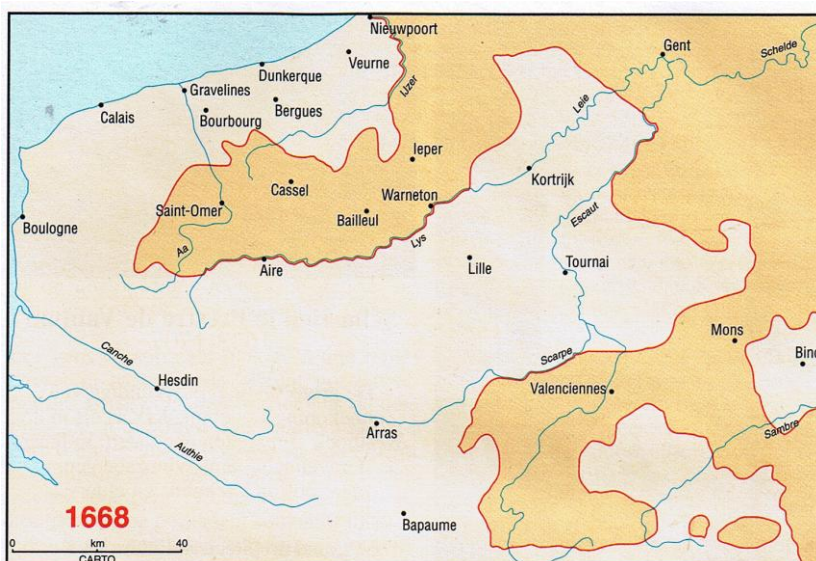
Na de oorlog tussen enerzijds de Engelsen en de Hollanders tegen de Fransen met de periode van 'Malbroek' of de Hertog van Mallborough begonnen er al vredesbesprekingen in 1712. In dit jaar hervat echter de oorlog weer en de Fransen veroveren terug verschillende steden in het Kamerijkse. In februari 1713 hernemen de vredesbesprekingen in Utrecht.

Vlaanderen is al enkele decennia onderhevig aan grensverschuivingen. Uit 'Bazatse1997' halen we enkele kaartjes die één en ander aangeven. We geven eerst de grens van de 'Spaanse Nederlanden' uit het jaar 1659.

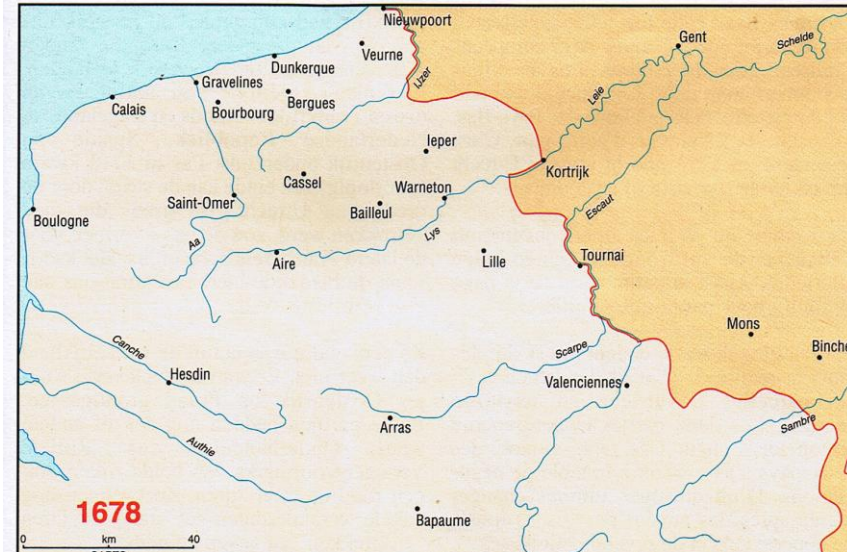

Tot aan het verdrag van de Pyreneeën lagen de zeven kasselrijen van de Westhoek in de - toen Spaanse - Nederlanden. De koning van Spanje was ook graaf van Vlaanderen.

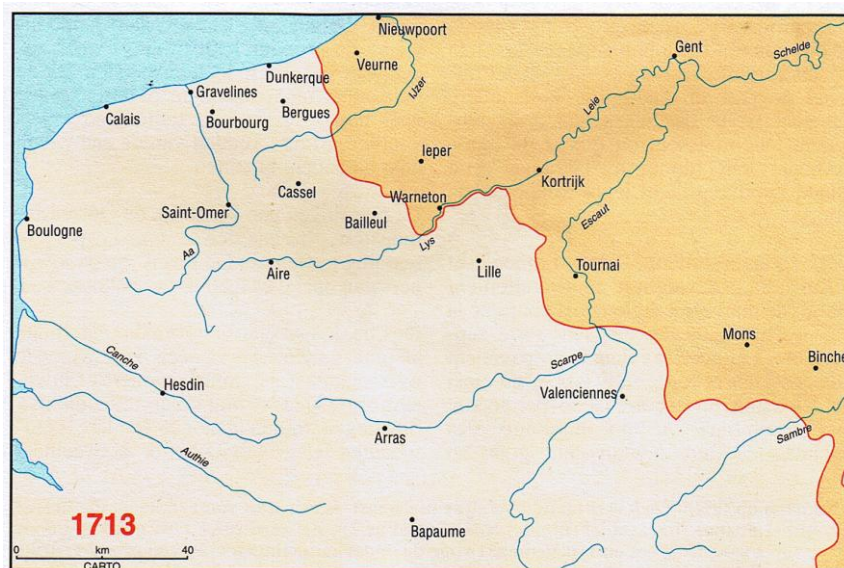
In 1668 zag die grens er zo uit. Grote gedeelten van het huidige Vlaanderen vielen toen onder Frankrijk.

Nog eens 10 jaar later zag het er zo uit.

Ook Poperinge viel onder de 'Franse dominantie', tot het jaar 1713, met de vrede van Utrecht.

Op de 11de april 1713 is er de vrede van Utrecht waardoor Frankrijk en Spanje enerzijds en Engeland, Pruisen, Portugal en Savoye anderzijds de oude Spaanse Nederlanden overdragen aan Oostenrijk. Spanje blijft in handen van de Bourbons. Lodewijk XIV krijgt Rijssel, Orchies, Aire en Saint Venant terug.

De Staten Generaal van de Verenigde Provinciën wordt belast met de overdracht van de Zuidelijke Nederlanden aan de keizer, van zodra 'de manier waarop de Nederlanden dienst zullen doen als barrière en bufferzone' tot hun tevredenheid geregeld is.

Frankrijk geeft aan de Nederlanden Doornik terug, plus het deel van West-Vlaanderen dat grenst aan Menen, Veurne, Diksmuide, Ieper, Poperinge en de stukken Waasten, Komen en Wervik op de linkeroever van de Leie.

*Uit 'Het bisdom Ieper 1762 – 1789' van **Roos Herpelinck** leren we dat Poperinge in West-Vlaanderen komt te liggen. West-Vlaanderen bestaat dan uit de stad en kasselrij Ieper,*

alsmede het territorium van Roeselare, de stad en kasselrij Veurne, de stad en jurisdictie van Poperinge, de stad Lo, de stad en het ressort van Wervik gelegen binnen de kasselrij van Ieper, de stad en kasselrij Waasten, de stad Diksmuide en de stad en de roede van Menen. West-Vlaanderen maakte geen deel uit van de staten van Vlaanderen en werd bestuurd als een land van 'impositie', wat zoveel betekende als 'bezet' gebied.

In de laatste oorlogsjaren had Poperinge, zo kort bij Ieper, ook lang in het 'geweevuur' en oorlogsgeweld gelegen en had daarom een vermindering op de oorlogsbelastingen gekregen. Vandaar dat het Poperings magistraat nu aan de Verenigde Nederlanden eveneens vraagt of zij, gezien de oorlogsmiserie die zij meemaakten, geen 'moderatie' op de nieuwe oorlogsbelasting kunnen krijgen.

Op de 22ste februari 1714 (SAP- bestuur) krijgen we een antwoord te lezen uit de Staten Generaal:

Extract uyt t'register der resolutien van de hooghe mogende heeren staten genrael der vereenigde Nederlanden

Javis den 22 feb: 1714

Is ter vergaderinge gelesen de requeste vande magistraet van de gemeene ingesetenen van het dorp en jurisdictie van Poperinge, versoeckende om redenen in de voorschreven requeste geallegeert, dat het hooghe moghende aende supplianten gelieven te accorderen, omme te mogen jouysseren **van 't effect der moderatie** door den coning van Vranckryck aen haer in de maend **augustus 1711** vergunt op den voet en manieren by het selve geëxprimeert breeder by de voorschreven requeste gemelt en dat sy oversulcx de betaeling van haer verschuldigde aides, (*aides of hulp, een ander woord voor belastingen*) dien conform mosten toen te meer dewijl t'selve arrest, gefundeert was op een onwederleglyck alsnu nog subsisterende reden, en dat in sulcken gevalle alles maer soude gereguleert werden in conformité van het jongst vredenstractaat tot Utrecht gesloten dat oock van de anderen kant de voorschreven moderatie ofte reductie enckelyck geaccordeert was uyt oorsaecke van der supplianten excessiven transport mitsgaders dat in't regard van de extraordinaire leveringe ende andere lasten 't voorschreven dorp daer en boven hadden genooten sijne portie in de generale moderatien die den coning by t'meergemelde arrest aen alle de plaetsen van t' departement van Vlaanderen hadde toegestaen, als daer uyt volgende dat de voorschreven reductie soude gedient hebben als een reglement en provisioneel transport voor de voornoemde jurisdictie tot dat de voorschreven matriele verandert soude sijn, waerop gedelibereert sijnde is goet gegeven ende verstaen dat copie vande voorschreven requeste gesonden sal worden aen den raad van state om der selver advis daer op aen haer hooghe moghende te laten toekommen was gheparapht. Graaf van Kniphuysen ende ondertekent Accordeert met t'voorschreven register geteeckent T.Tagel *Daarmee wisten ze nog niets en de zaak werd in de handen van de heer Hop, raadspensionaris, gegeven.*

De raad heeft na deliberatie goet gevonden en verstaen de nevenstaende resolutie te stellen in handen van de heer **Th. Hop** om te examineren en rapport te doen – actum den 27 februari 1714 – was gearapheert Willem van Sonsbeeck, onder stont ter ordonnantie van de raad van state – geteekcent S. Van Slingelandt

Op de 9de maart 1714 wordt de zaak nog eens doorgestuurd.

De raad gehooft rapport in voldoeninge van het bovenstaende rapport, heeft na deliberatie goet gevonden en verstaen dat de requeste sal gesonden worden aende ontfangher Petters om daer op te dienen van berigt.

Actum den 9de maert 1714 was gearapheert Willem van Sonsbeeck

Op de 30ste maert krijgen we een 'besluit'.

De raad gesien het berigt ingevolge van t'bovenstaende app. heeft na deliberatie goet gevonden en vestaen het versouck af te slaen in regard van de ordinaris aide, soo van de seven laetste maenden en negentien dagen van het voorleden jaer, als van het loopende, onverkort de nadere deliberatie van haer edele mogendheden voor het toekomende,

ten welcken eynde de requeste met berigt gestelt word in handen van de heeren van Vredenburg en andere haar ed. mo. gecommitterd to de saken van Yperen en andere gecedeerde plaetsen om te om te examineren en rapport te doen.

Actum den 30 maert 1714 – was gearapheert J. H. Wassenauer

Voor een goede verstaander komt het hier op neer, dat Poperinge behandelt zal worden, als de rest van het 'bezet' gebied of de rest van West-Vlaanderen.

Op de 6de maart 1714 krijgen we de vrede van Rastatt waarbij Louis XIV en de keizer onder andere binnenlandse vrijheid garanderen aan de Oostenrijkse Nederlanden.

De eerste september 1714 sterft Louis XIV.

Officieel komen we in de Oostenrijkse tijd, maar praktisch gezien, vielen we onder het 'beheer' van de Hollanders.

Er was een Hollandse kazerne te Ieper.

Nieuw barrièreverdrag

*Op de 15de november 1715 wordt er te Antwerpen een nieuw barrièreverdrag getekend. Dit geeft aan de Hollanders het recht om garnizoenen te legeren in Namen, Doornik, Menen, **Veurne, Waasten en Ieper en het fort van Knokke**. Voor deze Hollandse garnizoenen wordt een onderhoudsgeld voorzien van 500 000 ecu's, die op de inkomens van de zuidelijke Nederlanden worden geheven.*

Hoewel de Oostenrijkse Nederlanden de officiële naam van het gebied werd, nam men ook graag de naam 'België' in de mond. Daarbij verwees men naar de 'bello gallico' van Julius Cesar waar hij naar de 'Belgen' verwees.

De naam zou afkomstig zijn van een koning Belgus die de stad Belgis (nu Trier volgens sommigen) zou gesticht hebben. Zie hiervoor ook het artikel 'Het ontstaan van Ieper, volgens een anonieme kroniek' uit het maartnummer 2008 – nummer 68 – van Doos Gazette.

Het 'bezet' blijven door deze Hollandse garnizoenen leverde voor de Westhoek een heel apart 'statuut' op in het geheel van de Oostenrijkse Nederlanden. Dit 'bezette' gebied omvatte de kasselrij Ieper, Roeselare, de kasselrij Veurne, Poperinge, Lo, Wervik, de kasselrij Waasten, Diksmuide en Menen en het werd eenvoudig West-Vlaanderen genoemd.

De hierbij behorende 'Provinciale raad' mocht geen beden goedkeuren en boog zich dan ook voornamelijk over commerciële kwesties.

En dat kamp te Ieper had ook zijn gevolgen voor de goede zeden. Zo lezen we in de kroniek van Ieper het volgende:

Anno 1715 – wasser binnen IJpre eenen geuschen Hollandtschen soldaet, onder het regiment van Hijtsemgael, den welken door een beestachtige boosaerdigheid, sig verzaemde met sijnen waterhondt, zijnde eene teve, waer af drij of vier honde jongen quamen.

Hij 'verzaemde' zich of hij copuleerde dus met zijn teef, en deze kreeg daardoor 'vier jongen'.
Dit fait uytgekomen sijnde bekend, en overtuigt, wiert door den Hollandtschen krijgsraedt veroordeelt om met den hondt ende de jongen verbrandt te sijn.

De plaetse van de justicie was op den barm langs de vaert, nevens de galge.

Sij waeren drij geheele uren onder den weg, om met den crimineelen van uijt de vangenisse tot op den barm te gaen, omdat hij soo traeg voort gink. Aldaer gekomen sijnde, wiert hij aen een staecke met ketens gebonden, ende door den beul eerst gewoelt sijnde, verbrandt.

De beulen smecten de jonge honden in het vier, maer den waterhondt was alleen met ijser ketens aen een ander staecke gebonden ende mede verbrandt.

*Op de vierde februari 1716 neemt keizer Karel VI de Zuidelijke Nederlanden officieel in bezit. Op de 26ste februari benoemt hij prins Eugeen van Savoye tot gouverneur van de zuidelijke Nederlanden. En op de 30ste juni wordt Hercule Joseph Louis Turinetti, **markies de Prié** benoemd tot gevolmachtigd minister bij de gouverneur. Deze minister behartigt het beleid van de gouverneur in de zuidelijke Nederlanden en ontlast hem voor een groot deel van zijn taken.*

*In de register van resoluties lezen we dat op de 7de februari 1716 de raden samen komen omdat de ontvanger klaagt dat hij nog maar 3 'ommestellingen' gehad heeft. Een ommestelling was eigenlijk een belastingsronde, waarbij ieder burger zijn vooraf vastgestelde bijdrage moest betalen. Een ommestelling wordt op andere plaatsen 'de schat' genoemd. Daarbij stelt **Dominic Reyphins**, de stadsontvanger dat de schuld opgelopen is tot de somme van 100.000 ponden parisis ende meer. Hij vraagt een bijkomende ommestelling en het magistraat beslist ook om deze toe te staan.*

13 januari 1720 - 3 november 1720 – De grens wordt geproclameerd - Bestuur 1720

De president ende raetslieden s'keysers van de Romeyenen, altijd vermeerder des rijcx, coninck van germanien, van castilien, van leon, van arragon etc. grave van Vlaeneren etc geordonneert in Vlaenderen

Lieve ende beminde

Sijne executie vuytwerckinghe van het eerste artikcel vande nieuwe conventie van de barriere, gesloten tusschen sijne keyserlycke ende catholieke majesteit sijne majeseit den coninck van engeland ende de heeren staeten generael vande gheunieerde provincien, in den Haeghe op den 22ste xbre 1718 hiermede gaende bij acte van de 28ste 8bre 1719, overghestelt heeft en de voorseyde staeten generael de possessie van het terre gecedeert by het selve artickel om hun in het toecomme te dienen voor nieuwe limieten in dese provincie van Vlaenderen ende ons geordonneert inden naeme van sijne majesteit van ons voortan niet meer te bemoeien met eenighe administratie acten van justitie, soo ce sele als crenu ene alle andere dispositien daer van wij tot noch toe ghebruyckt

hebben gestelt het terrein doore ghelegghen ten noorden van de linie afgeteeckent in de caerte figurative daer van gemaect ende geteeckent van d'eene zyde ende d'andere

soo ist dat op dat alles promptelyck soude volbracht worden, wij ulieden ordonneren vuyt naeme van syne majesteyt de voorseyde acte van de 28ste 8bre 1719 ende conventie vanden 28ste xbre 1718 te voeren, instantelyck te publiceren ter plaetsen ghecostyumeert ende naementlyck op de grensen ghelegen ontrent het voorseyde gecedeerde terrein met bevel aen alle bailluis, magistraeten ende officieren van justitie, policie ende finantien, onder wie eenighe vande selve ghecedeerde landen ende partijen hier te voeren hebben gheressorteert daerop ende op hunne inwoonders geene jurisdictie overheyt olfte autoriteyt meer te oeffenen, ordonneren voorts aen alle andere die het soude moghen raecken sich stiptelyck te reguleren ende confirmeren naerden inhoud van het voornoemde artikel, adverterende ten

seveln tyde de inwoonders vande alsoo ghedeceerde landen ende terrein dat sijne majesteyt
hun is ontslaende van den eedt van ghetrouwigheyt ende ghehoorsaemheyt aen haer
ghepresteert, ende van sulcx te doen en sult niet blijven in ghebreke hiermede van de
majesteyt
Lieve ende beminde

Lieve en Beminde
Godt bevolen gheschreven inde camer van de voornoemde raede tot Ghendt den 13. Jan. 1720
R. Michel

Godt bevolen gheschreven inde camer van de voornoemde raede tot Ghendt **den 13de januari 1720**
R. Michel

Voor diegenen die dat willen, kunnen we 300 jaar grens vieren in het jaar 2020.
Poperinge en geheel West-Vlaanderen zal nog decennia lang 'bezet' gebied blijven.
Wat valt er dan te vieren voor Poperinge in 2013?
Het ergste is dat het aloude Westland door die grens uit 1720 opgedeeld werd in twee
onnatuurlijke delen.
Denk je maar eens in dat Poperinge nu nog als handelspartner de haven van Duinkerke had
en we onze belastingen in Rijssel dienden te gaan betalen.
Misschien was de evolutie van Poperinge anders geweest.
Nu wordt onze geschiedenis gelijk gesteld met deze van Brabant en Brussel, een grove fout.
Maar allee, wie toch iets wil vieren, santé!

De Westlandlopers

De Westlandlopers bestaan uit Ingeborg, Joris, Patrick, Pether en Do.

Een combinatie van vertellers, zangers & muzikanten die nu een programma brengen rond de 'Grooten Oorlog'. Het kreeg de titel mee van **'De schoonste miserie'**.

Een ouderwets programma met een lach en een traan; met echte verhalen van echte mensen. Zo is er de romance van de 'wasserette' met haar piot, van peter Rom, den dien was heel zijn leven soldaat, het geheim van de droge koe, enzovoort....

Tussen de Vlaamse liederen zit onder andere een Vlaamse Typerary, een nieuwjaarslied voor de keizer, een liedje uit de revue die de piotten speelden in het jaar 1915 te Elsendamme en ook een 'Nooit geen oorlog meer', naast de 'Ingelsche kerkhoven'.

De groep kan je bestellen voor een avondvullend programma, in de weekends, voor de prijs van 400 euro. Kleinere en kortere optredens kunnen op afspraak gebeuren.

Ingeborg Sohier verzorgt ons secretariaat en houdt onze kalender bij.

Zij is te bereiken op : Ingeborg.sohier@telenet.be - GSM - 0471825255

De Westlandlopers brengen ook een 'reisprogramma' waarbij zij, meereizen met de groep langs het Vlaamse front. Er zijn verschillende 'oorlogslocaties' geselecteerd, waar er ofwel een vertelling, ofwel een lied, ofwel een bombardement, ofwel een executie gebracht worden. Zowel het programma als de prijs wordt in overleg afgesproken.

Te bestellen bij: Guido.Vandermarliere@telenet.be - GSM – 0472565411

Ook wij zijn dus de herdenking van 'den grooten oorlog' aan het voorbereiden. Als bijzondere herdenking zou ik graag vanaf volgende jaar in ieder nummer van Doos Gazette één doodsprentje van een Belgische soldaat opnemen. Een persoonlijk verhaal is nog altijd aangrijpender dan de gehele geschiedenis van den Grooten Oorlog.

Wie dergelijke doodsprentjes heeft en ze hier wilt laten publiceren, stuur ze nu maar al door, zo dat ik er een voorraadjje van kan aanleggen.

Als voorbeeld geef ik het volgende, van een familienaamgenoot:

† Bidt God voor de Ziel
VAN MIJNHEER

ODILE VANDERMARLIERE

DEN OUDSTEN ZOON VAN

Mijnheer JULES en Vrouw MARIE THUYLIE,
geboren te Dickebusch, den 30 April 1898, schijnbaar
ongedeerd uit den oorlog gekomen, waar hij in het
23^e Linierement zijn Vaderland diende, en na eene
kwijnende ziekte, zonder ooit te klagen uitgezien, ten
volle bewust van zijnen toestand, en wel bereid en be-
recht, in den Heer ontslapen te Reninghelst-Clytte,
den 4 Januari 1922.

't Valt toch zoo hard, o groote en goede God, Uwe in-
zichten te aanveerden en met een gebroken herte Uwen
heiligen wil te aanbidden! Wij doen het toch, o Heere,
opdat Gij U zoudt ontfermen over hem dien wij beminnen
en zóó diep beweenen...

Begaafd met een helder verstand lijkt er weinigen zijn,
edel van herte, bemind van al die hem kenden, scheen
hij op eene schoone toekomst te mogen rekenen, na zoo-
vele gevaren in dien bitter-langen oorlog doorzien. Hij
ook was jong en geloofde dat het leven zoet was en
droomde blijmoedig van geluk, want hij was werkzaam
in hooge mate en met alles bekommerd tot op zijnen
sterfdag toe. Toen het hem klaar bleek dat hij jong ster-
ven zou, was hij uitnemend moedig om de zijnen niet te
bedroeven: 't kwam uit de diepe godsvrucht die hij
nooit ten toon spreidde, maar trouw in zijn hert bewaar-
de. Weinig sprak hij van zijne ziekte, nooit heeft hij ge-
klaagd en met volle verstand heeft hij zijn offer gebracht.
God geve nu dat die hertverscheurende dood, eene bron
van zegen en geluk moge zijn voor allen die zóó treuren
om hem.

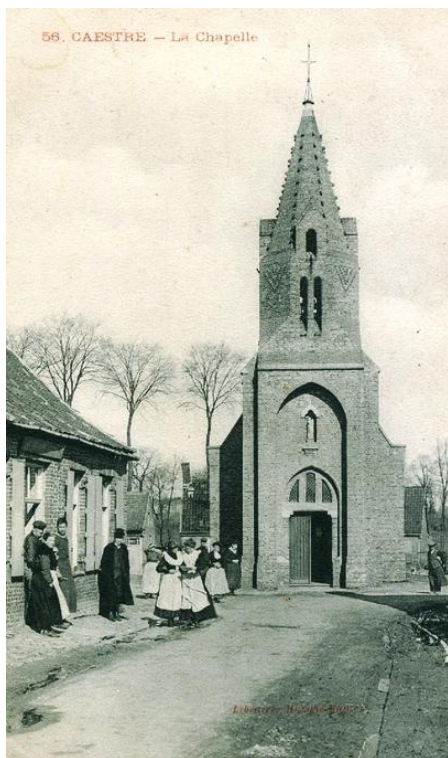
Vader en Moeder, troost u met die gedachte. Gij
weet hoe geerne ik geleefd had om u te helpen: maar
mijne broeders en zusters zullen 't doen. Ik laat hun mijn
voorbeeld na, voorbeeld van liefde, voorbeeld van werk,
voorbeeld van moed. Bidt voor mij. Tot wederziens in
den hemel!

Dierbare familieleden, Tante die in 't klooster zijt,
Kozijn en Nichten den Heere toegewijd, vergeet mij
niet in uwe gebeden.

Mijn Jesus, barmhertigheid! (300 d. afl.)

Druk. Sansen-Vanneste, Poperinghe.

De drie maagden van Caester

En al is het dat er nu een grens ligt, toch is Caester niet zo ver. Op een mooie zondagmorgen, gingen we op beevaart naar de kapel van Caester.

Ik zocht en vond in een oude Biekerf van het jaar 1892 het volgende verhalende gedicht, dat ons ook uitleg waarom er hier ooit een kapel gesticht werd. De ontstaansgeschiedenis gaat heel ver terug.

Edith, Elfrid en Sabina
Maagden, drie uit koningsbloed
Onder allen uitgelezen,
Leefden eeuwen reeds voor dezen
Rein en zuiver, zacht en zoet.

In het eiland van de Britten
Streefde er menig naar hun hand
Reine en blanke leliebloemen
Mochten zij op schoonheid roemen
Maar hun hert was God verpand.

Een alleen bezat hun liefde,
Een alleen nam hert en zin
't was de koning van hierboven,
't was de heer van sions hoven,
Hij de God der reine min.

'k loeg een heldre zomermorgen,
Lieflijk blonk de zonne op zee;
Lieflijk ruischten vloed en baren
En de waattren opgevaren
Schuimden vroolijk langs de ree.

Nu ter beevaert!, dacht Sabina,
Edith zei: 'Al over zee!'
Elfrid riep: 'Naar Roomen henen,
Daar Gods licht eerst heeft geschenen
Dat ons land verrijzen dee!'

En de maagden, blijde en vreugdig
Onder d'hoede van den Heer,
Reisden saam door zee en baren,
Vreesden vlooden noch gevaren,
Trotsten wind en storremweer.

Tweemaal zonk de zon ten golven,
Tweemaal rees ze in de oosterpracht
Doch de derde van de dagen

Zag in 't zuiden 't strand opdagen
Waar hun boot zo welhaast bracht.

't Was het uitgestrekt Morinia,
Zwarte bosschen, moere ne zand;
Wijde en woeste wildernissen
Eenig woud vol duisternissen
En een wreed en heidensch land.

Maar de maagden zien ten hemel,
Nemen stont den pelgrimsstaf,
Ongeschoeid door wind en regen,
Langs de woeste en wilde wegen
Zakken zij van Mardycke af.

II

Waar nu groene en malsche weiden
Strekken midden vruchtbaar veld,
Waar de klok van Caesters toren
Heinde en ver haar stem laat hooren
En het volk ter misse belt;

Daar rees toen in duistre woestheid
't Zwarte woud dat Caesar zag;
Vos en wolf begaan de paden
Waar Romeins de moer doorwaadden,
In den grauwen neveldag.

Doch, wat ritst er en wat roert er
Nu zoo vreemdleijk in dit woud?
Wat of blijkt daar door de twijgen
Wat of breekt daar't eenzaam zwijgen,
Waar de donkre verte grauwet?

Stil, omzichtig, treen de maagden,
Met een hert dat God betrowut
Zoetjes suizen hunne psalmen
Lijk de wind langs buigend' halmen,
Door het eenig stille woud.

Met geheven bloote klingen
Rukken snel de wreedaards toe;
Blijft hier stil en breekt uw eeden,
Keert met ons en volgt ons heden,
Of gij zijt uw leven moet!

Snellijk zwaaiden dan drie degens,
Blonken, ruischten, metterstond,
En daer vielen, blanke leliën
Eedele bloemen der marteliën

Reine duifjes, zonder gallen,
Wreede sperwers volgen u...
Hooft gij niet de blikken blaken
Die u grim beloeren nu?

Uit de diepten roep ik Heere!
Zie! Daar schudden twijg en blaas
Woest en wild met 't zweerd getogen,
Wrok en woede in grimmige oogne
Vallen hen drie mannen aan.

Vreeselijk klonk de stem der roovren,
Spokig blonk hun scherpe staal.
'God alleen we ons liefde geven
D'Heer des Hemels lijf en leven!
Klonk der maagden wedertaal.

Heil'ge maagden dood ten grond.

III

Langs de groote Roomsche Heirbaan,
Boven eik- en dennentop,
Sterk omringd door vest en muren
Die en storm en tijd verduren
Rijst het slot van Strazeele op.

Dit bewoont een hoofsche ridder,
Heer van grooter aadlijkheen,
Machtig, vroom en zonder loogen,
Maar hem mist het licht der oogen
En een schildknaap moet hem leen.

'Ridder!' sprak zij, en heur stemme
Zacht heur hert en ziel doorboort,
Langs het woud zijn donkre paden
In hun zuiver bloed te baden
Liggen maagdendrie vermoord.'

'Stijgt te peerde zonder dralen
Vogelzang geleide uw baan,
Wil uw duistere oogen strijken
Met het bloed der maagdelijken
En uw blindheid zal vergaan.'

't Wonder droomzicht was verdwenen
En de ridder steeg te peerd
Boven hem en zijn geleiden
Droeve vogelbenden schreiden
Alsof smert hen ahd gedeerd.

Dan, O wonder... z'hielden stille,
En ze schreiden vol misbaar,
En de wapenknechten zagen
Hoe drie schoone maagden lagen
In hun bloed te baden daar.

'Heere!' riepen dan de knechten
Heere! Laat uw peerd hiert staan,
Wonderschoone maagdenlijken
Zonder weerga noch gelijken
Liggen bloedend langs de baan.'

De eedle ridder steeg beneden,
En zij leidden hem ter stee
Dan, vol hoop en liefdebranden
Doopte hy in 't bloed zijn handen
En hij deed de Maagd dees bee:

Eenzaam zit hij in zijn halle,
Bij het uitgestorven vuur
Treurig schreidt de wind zijn zangen
Door de stilte en wijde gangen
In dit droevig slepend uur.

Al met eens ... in wondre glansen
Rijst een zoet verschijnsel voor:
D'Heilige maagd vol van luister
Schijnt hem voor door 't nachtelijk duister
In de zaligst hemelgloor.

Zoete maged, lieve vrouwe,
Macht'ge moeder van den Heer,
Door het bloed der reine maagden,
Die uw lieven zoon behaagden,
Gun mij 't licht der oogen weer!

'Schenk het licht een armen blinde,
Ruk den sluier van mijn oog,
En hier op gewijder eerden
Stijgt een heiligdom vol weerden
Tot een billijk dankbetoog!'

In een zee van gouden glanzen,
Stralend als een vlammengloed,
Schitterende englen om haar henen,
kwam de maagd hem weer verschenen
met de maan zo aan heur voet.

Allen mochten 't wonder schouwen,
Allen knielden biddend neer
En de ridder, opgetogen
Zag het aan met dankende oogen
En hij sprak de maged weer:

Dan bestreek hij bei zijne oogen
Met het heilig kostbaar bloed
Nauwlijks komt 't zijne oogen raken
Of hij ziet het licht weer blaken
En den heldren zonnegloed.

Weder ziet hij veld en bosschen
Lucht en licht en groene woud,
En, terwijl zijn dankende oogen
Wondrend staren naar den hoogen,
Hij dan weer een wonder schouwt.

'Heil'ge maged, lieve moeder
Zoete hemelkoningin,
Immer zal uw werk hier prijken,
Immer zal uw wonder blijken,
't heilig teeken uwer min!'

'Om de zuivre maagden te eeren
Deedt ge een wonder hier ontstaan
Om uw macht en roem te preeken
Zal een heiligdom dees streken,
Voor u wondren op doen staan.'

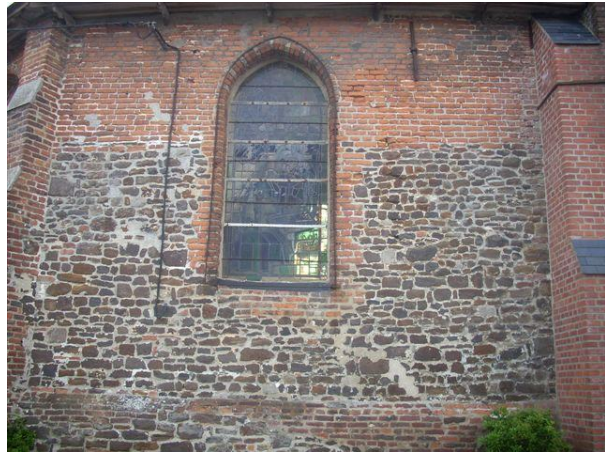
Dan Maria was verdwenen,
En de ridder hield zijn woord
En hij deed in plechtigheden
Ieder maagd ter aard besteden
Waar eenieder werd vermoord.

Zoo eens dichtte die al wandlen
Op een leven lettedag
In 't kapelje kwam getreden
Dat te Caester rijst nog heden
En 't verhaal geschilderd zag.

En daarna rees sedert eeuwen,
Steeds hervallen, steeds herbouwd
't Heiligdom der reine zielen
Die voor Jesus trouwig vielen
In Morinia's somber woud.

V.L.

*In de kapel hangen nog steeds zes grote
schilderijen waarin het wonder van Caester
afgebeeld wordt.
Telkens onderaan, staan vier verzen die in het
geheel het volgend gedicht maken:*

Drie maagden deugdenryk in Brittenland geboren
Uyt vorstelyken stam hadden te zaem beschoren
Acht honderdnegentien naar Romen toe te gaen
Te Mardyk aangeland kwamen tot Cassel aan.

Dwalend in een vreemd land en grootelyks verlegen
Een werkmán in den bosch aanwees aan hun de wegen
Zy voorderden hun weg voorzigtig en benouwd
Dry moorders volgden hun te midden in het woud.

De maegden zaten neer in deze woeste kusten
Tot spyzen hunne maeg en ook om wat te rusten
Hun maelyd was gedaen, maer eer zy trokken voort
De vreedards sprongen uyt en hebben hun vermoord.

Een ridder hier omtrent magtig maer blind geboren
Kwam van op het kasteel 't geschrey van vogels 't hooren,
Dus zendt hy eenen knecht om dit te gaan bespien:
Drie maegden vreed vermoord heeft hy aldaer gezien.

Als dit den ridder hoord, doet straks zyn peerd bereyden
En hem van zynen knecht tot deze plaets beleyden
Hy tast hun wonden al met vingers g'heel bebloed
Van rouw zyn' oogen vaegd en opend die voor goed.

Den ridder dan klaerziend heeft dees kapel doen stigten
Tot een gedachtenis en uyt dankbare pligten
Uyt eerbewys en roem van deeze wonderheyd
Om God en Maria te loven t'allen teyd.

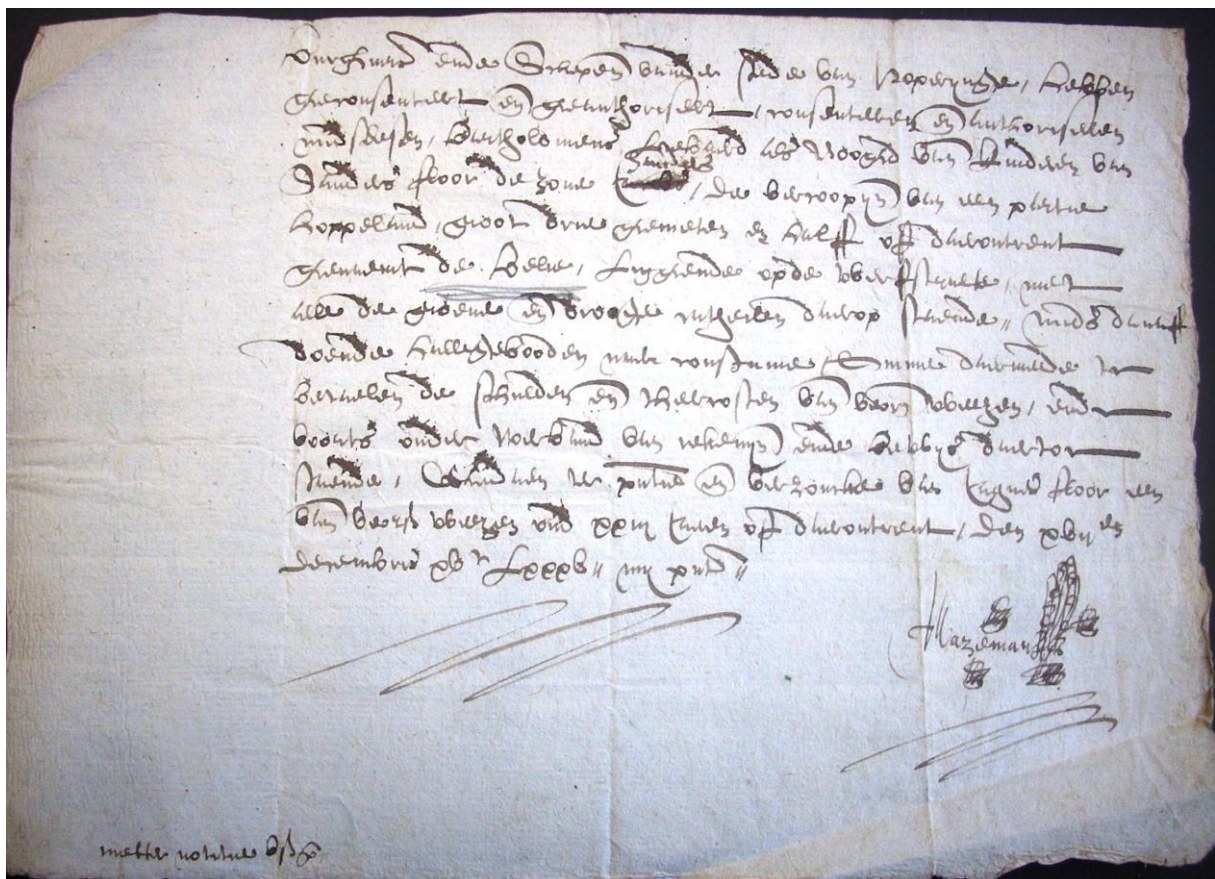
De Belie en de Patynemaekere

Momenteel ben ik aan het snuisteren in de verkoopakten van de 16de eeuw te Poperinge, akten die men in die tijd nog 'halmen' noemde. Dit gat terug op het toen reeds verouderde gebruik om bij de verkoop van een stuk grond, de 'halm' of een zode grond met gras op, symbolisch over te dragen aan de nieuwe eigenaar. Dit gebruik zien we nog steeds uitgebeeld in één van de groepen van de jaarlijkse processie, wanneer de graaf van Arcke het domein Poperinge schenkt aan de abdij van Sint-Bertens.

Bij dit gesnuffel heb ik een bijzondere aandacht voor de toponiemen en twee hiervan wil ik hier even bespreken.

17 december 1585 – **Hoppeland de Belie** – Los blad in de Halmen – SAP 365

In het register van **de halmen** of de landverkopingen zit er een los blad waarop **Jacques Mazeman** in 1585 het volgende schreef:

Burchmeesters ende schepenen der stede van Poperinge hebben gheconsenteert ende gheauthoriseerd, consenteren ende autoriseren mids desen

Bartholomeus Liebaerd als vooghd van de kinderen van **Sander Floor**, de zone Sanders, de vercoopynghe van een partie **hoppeland**, groot drie gemeten en half of daeromtrent, ghehaemd **de Belie** liggheende op **de Werfstraete** met alle de groene ende drooghe **catheylen** daerup staende mids daeraff doende de halleghebooden naer coustume

omme daarmede te betaalen de schulden ende **theercosten** vande voornoemde weezen
ende voorts onder tverband van rekenynghe ende bewys daertoe staende
Ghedaeen ter presentie ende verzoucke van **Jaques Floor**, één van de voorseide weezen, oud
xxij jaeren of daeromtrent
Den viij de decembris xvc lxxxv
My present **J. Mazeman**

*Bartholomeus Liebaerd, de voogd van de kinderen van Sander Floor, krijgt van het
magistraat van Poperinge, de toelating om een hoppeland te verkopen. Dat mag hij doen om
met de opbrengst ervan de onderhoudskosten of de 'theercosten' van de wezen Floor te
betalen. Liebaerd wordt wel verplicht om een rekening van zijn onkosten bij te houden.
Deze akte viel mij op omdat men ter uitzondering het woord 'hoppeland' gebruikt in plaats
van het Poperingse en meest voorkomende 'hommelhof' dat men doorgaans in de halmen van
deze periode vindt.
Het stuk grond ligt in de Werfstraat en wordt de 'Belie' genoemd.*

*Als we in 'De schatkamer van de Nederlandse taal' gaan zoeken, vinden we dat de oudste
attestatie uit 1291 dateert en gevonden is te Brugge. Hier wordt dit woord gebruikt als de
korte vorm van Mabelie of Sibellie.
We houden het dus op een verkorte vorm van de vrouwennaam Sibellie.*

*Een tweede stelling is dat 'belie' afkomstig is van 'Belewitte.'
Dit betekent dan weer zoveel als 'zachtaardig, goedertieren' en werd gebruikt als epitheton
van God.
In de Germaanse mythologie werden de **Belewitten** echter verpersoonlijkt tot een soort
geesten, behorende tot de elven. Zij waren mannelijke tot de mens genegen geesten. Men had
ook vrouwelijke geesten die men de 'bulwechsin' noemde.
Hierin vinden we nog 'bul' of 'boel' een woord dat we nog kennen in ons 'boeleke'. Die
'bulwechsin' werden uiteindelijk de witte wiven.
En deze goede witte wiven verloren hun goedaardige natuur en werden toverheksen. Het
werden: vrouwen die des nachts pleghen te wandelen, die beelwite waren.*

Belie is dus een woord zowel afgeleid van de vrouwennaam Sibellie of Sybille en van

*'beelwite' wat zoveel betekent
als vrouwelijke heks.
Als we nu 'Sybille' apart gaan
opzoeken in onze schatkamer
van de Nederlandse taal, vinden
we dat 'Sybille' zoveel betekent
als 'profeterende vrouw. In de
klassieke oudheid naam van
vrouwen die zich van orakels
onderscheiden doordat zij
ongevraagd de toekomst
voerspelden.
En dus zijn we dan weer bij
onze tweede betekenis van
'beelwite'; een vrouw die
ongevraagd de toekomst
voerspelt.*

Maar zijn alle vrouwen voor een man niet zo?

Belie is tevens afkomstig van 'beelde'.

En Beelde is, ook al volgens de Schatkamer van de Nederlandse taal: eene plant, thans bilze genaamd. In deze moderne tijden ook wel gekend als hyoscyamus niger of bilzekruid.

Deze éénjarige plant stat op de rode lijst in België, wat betekent dat ze bijna uitgestorven zijn. Ze worden 30 tot 60 centimeter groot en bloeien van juni tot oktober. De bladeren en ook de zaden werden voor hun roesopwekkend effect vroeger gerookt. Tot in de 17de eeuw werd ook

Hyoscyamus niger.

Swerten Bilsen.

bier met het zaad van bilzekruid versterkt.

Het wordt als geneeskrachtig gezien bij krampen en astma. De gehele plant is dus zeer giftig.

Dodoens maakte al onderscheid tussen witte, gele, groene en zwarte bilzenkruid.

Over het zwarte bilzenkruid waarschuwde Dodoens al:

In summa die bladeren, stelen, bloemen, saet, wortels end sap van bilsen vercoleen alle verhittinghen, doen slapen ende versueten alle pijnen ende weedommen, maer die selve versuetenisse en es altijd niet goet oft bewauem, want duer alsdusdanighe versuetenisse die van seer cudencruyden als van opium, bilsen, scheerlinck ende dyergheelijcke coemt en wordt die sieckete oft pijn niet wechghenomen, maer dat lichaem ende ledt daer die weedom in es wordt voorsch ende half doot ghemaect, alzoo dattet die sieckte ende pijn niet ghevoelen en kan.

Ende als dat lichaem ende ledt wedrom tot hem selven coemt zou es die pijn meerder dan zy te voren was ende die sieckte es quaeder om ghenesen mits dat sterck vercouwen van den zelve cruyden, dat die seickten sonderlinghe die coude seer wederspannich maeckt.

Ende daer om en salmen dusdanighe cruyden tot versuetenisse an eenighen pijnen niet ghebruycken dan in groote noot, als die pijnen groot ende onverdraghelick schijnen.

Hindernisse

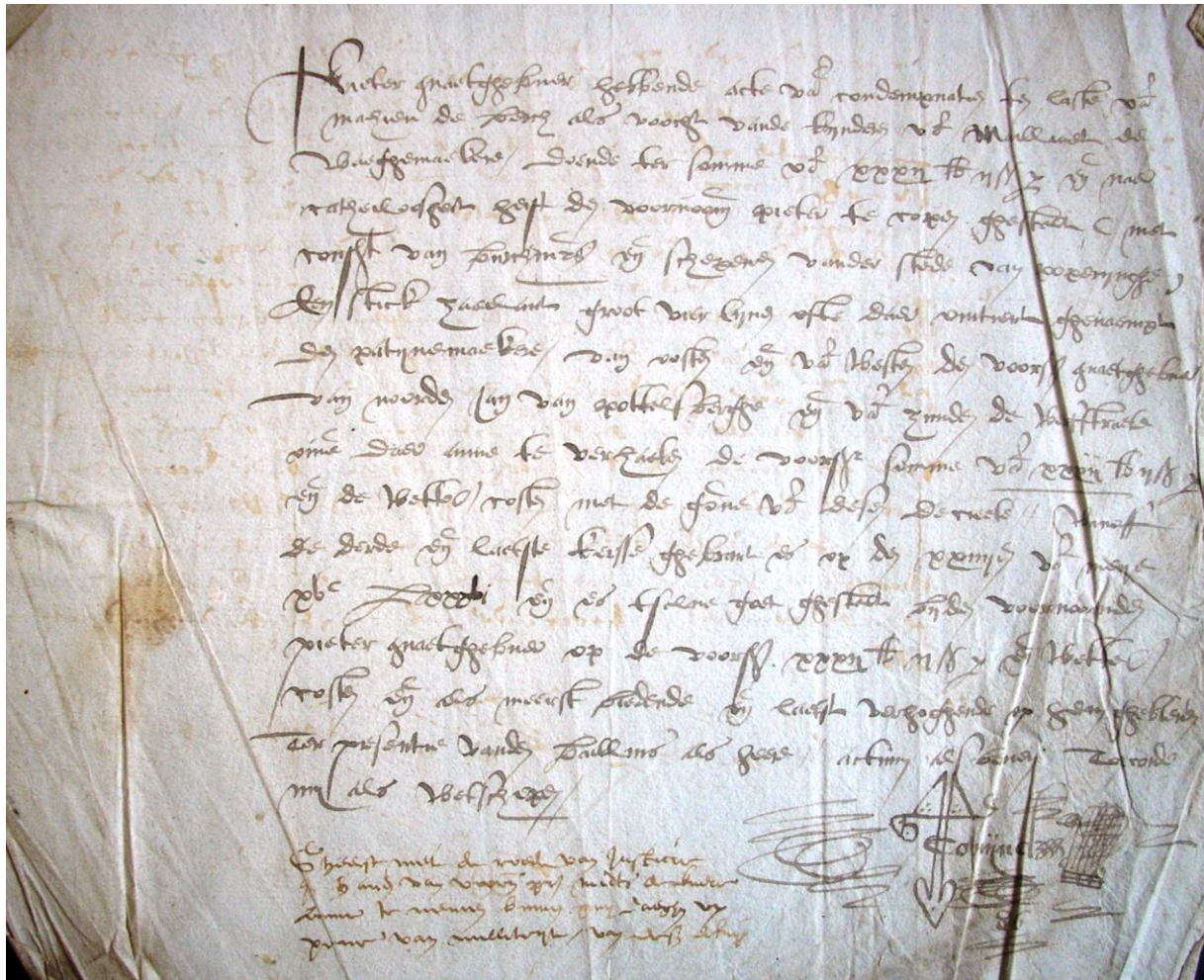
Die bladeren, saet ende sap, sonderlinghe van den swerten bilsen, die hier te lande seer ghemeyn es, inghenomen alleen oft met wijn, maeckt rasernier, ydeleheyt ende swaere droemen, den dronckenschappe seer ghelijck, die niet lichtelijcken en sceyden, ende den mensche ooc ter doot bringhen.

Het hoppeland 'De Belie' gelegen in de Werfstraat te Poperinge, krijgt daarmee wel een bijzondere betekenis. Misschien werd het land zo genoemd omdat de plaats ooit gekend werd omwille van het Bilzenkruid dat er stond.

Of omdat het toch wel een plaats was waar de Poperingse Sybilles samen kwamen?

24 mei 1586 – Verkoop van de Patynemaekere – Halmen SAP 365 – Los blad

Het tweede toponiem 'de Patynemaekere' vond ik eveneens op een los blad binnen de register van de halmen.

Pieter Quatghebeur

hebbende acte van condempnatie ten laste van **Mahieu de Berch**

als voochd van de kynderen van **Maillard de Waeghemaekere**

doende ter somme van xxxij pond ij schele parisiss

ende nae **catheilooshet**

heift den voornoemde Pieter te coopen ghestelt

met consente van burchmeesters ende schepenen vander stede van Poperynghe

een stick zaeilant

groot vier lynen ofte daer omtrent

ghenaempt **den patynemaekere**

van oosten ende van westen de voorschreven Quatghebeur

van noorden **Jan van Pottelberghe**

ende van zuuden de **Werfstraete**

omme daer anne te verhaelen de voorschreven somme van xxxij pond ij schele parisis ende de wettelicke costen met de gonne van desen decreete wanoff de derde ende laetste kersse ghebrant es op den xxiiijde van meye xvc lxxxvj ende es tselve goet ghestelt byden voornoemde **Pieter Quatghebeur** op de voorschreven xxxij pond ij schele parisis ende wettelicke costen ende als meerst biedende ende laetst verhoghere op hem ghebleven ter presentie vanden baillius als heere actum als boven torconde my als wetschepen – **Gheleyn de Coninck**

Gheërft met de roede van justicie in handen van den voornoemde Pieter midts de kuere daerinne te mennem binnen xiiij daeghen op pene van nulliteyt van dese erfvinghe

Hier eerst een woordje uitleg. Het betreft hier ook een gerechtsbesluit ondertekend door Ghelein de Coninck, hier wetschepen genoemd. Deze Gheleyn de Coninck is de Poperingse dichter waar we het in het meinummer 2013 over hadden.

De kinderen van Maillard de Waeghemaekere konden de schulden bij Pieter Quatghebeur niet betalen en aangezien deze ‘catheilooshet’ waren – of dus geen catheilen of huisraad hadden – werd een stuk zaailand openbaar te koop gesteld. Na het branden van de drie kaarsen – een gebruik dat hierbij verplicht was, was de meestbiedende dezelfde schuldeiser Pieter Quatghebeur. Deze kocht dan ook het zaailand.

Dit stuk zaailand werd de ‘patynemaekere’ genoemd.

Het enige wat we qua ligging kunnen zeggen, is dat het ten zuiden van de Werfstraat lag. Dus als je van de Duinkerkestraat de Werfstraat inrijdt, lag het aan de linkerkant.

Aangezien dat er geen ‘hoek’ vermeld wordt, mogen we aannemen dat het stuk grond ‘binnen de stad’ of ‘binnen ballien’ lag.

Wat is een ‘patyne’?

In de ‘Schatkamer van de Nederlandse taal’ definieert men dit als: de benaming voor een soort van schoeisel, dat in verschillende tijden een verschillende vorm had; inzonderheid een

houten schoeisel, bestaande uit een zool die met een riem onder den voet bevestigd werd, en waarin men de kous of den schoen stak als men deze bij het gaan voor vuil of vochtigheid wilde beschermen.

Op het schilderij van het echtpaar Arnolfini uit 1434 van Jan van Eyck zijn er ‘patynen’ beneden in de linkerhoek te zien.

*Een betrouwbare bron om iets meer te weten te komen over de ‘patijn’ is het Idioticum van **Deken De Bo**. Deze schrijft het volgende daarover:*

Patijn (wvl. Patine) kloef, holblok, houten schoeisel, fr. sabot: doch vooral een holblok die licht en fatsoenlijk gemaakt is, en meest met eene lederen riem vast boven den wrijf vanden voet.

Zeg dus niet zomaar Kloefe tegen een Pattijne.

Bij de peerdesmids is het een soort van hoefijzer.

Bij bouwlieden is het een houten blok die van afstand tot afstand in de muurplaat gemetsteld wordt en vanboven eene groef heeft waarin de scheerstijl rust als in een schoeisel.

De patijne staan of de patijne afwachten, op iemand wachte.

Patijnen, patijnde, heb gepatijnd – aan de voeten aanladen, klamperen. De sneeuw patijnt - klampt aan de voeten.

Een afgeleid is het woord: patijneriem. Dit is dan de lederen riem die vbastgenageld wordt aan beide zijden van een patijne of kloef en rustende op de wrijf van den voet om den stap meer vastheid te geven.

Nog een afgeleide is : patijnevuur.

Een vuur dat men maakt met eenen hoop lemen die op een bijzodner wijze in de heerdstee geschikt zijn. Men stelt een patijn of kloef in de uitgedoofden heerd, met den hiel naar den veuster, en eene andere recht op met den top in den hiel van de eerste. Die patijnen worden dan omwonden met lange lemen en daarna met korte, overgoten en met water besproeid, opdat zij in een laai door de kave niet zouden vliegen. Dan trekt men behendig de patijnen uit, zoodat die lemen in den heerd als een oventje gemetst liggen. Eindelijk ontsteekt men dat oventje al van binnen en men legt een dikke brandstok in de voorste opening om het vuur in gang te houden, terwijl de vlam al boven uitschiet om met haar hete tng de pot te lekken waar het avondmaal in kookt.

Zulk een patijnevuur blijft lange uren branden.

Het verbaasd ons wel dat een stuk land ‘de patynemaekere’ genoemd wordt.

Poperinge had immers al heel vroeg een ‘schoehalle’ en had door de eeuwen heen steeds

verschillende ‘huidvetters’. We vinden dan ook geen ‘klompen’ vermeld in de oude inventarissen van het huisraad of bij openbare verkopeningen.

Misschien nog de volgende bedenking: Deze houten klompen werden gemaakt uit wilgenhout. Een soort wilgen worden ‘werven’ of ‘werfhout’ genoemd. Misschien heeft het land ‘de patynemaekere’ daar wel mee te maken.

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Kleine keteltjes hebben ooren.

Dit wil niet onaardig uitdrukken, dat men zich moet wachten van ook in 't aanhooren van kinderen iets te zeggen, dat niet verbreid moet worden. Dus zegt men ook : 't Veld, of 't woud heeft ooren, om dat ook daar wel luistervinken kunnen zyn. Maar wacht u van de luistervinken. Het woord ooren doet hier in de dubbelzinnigheid speelen, gelyk boven in kop. Zo hebben de ezels een groot oor-deel, maar geen oordeel.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste Abonnee

We kregen verschillende reactie op ons vorig nummer.

Carlo Jengember merkte rond het artikel over de 'belie' het volgende op:

Guido,

Mocht Belie, Belewitte zijn, dan wordt het interessant, want toponiemen die verwijzen naar de geesten en d. zoals de alfen, alvermannetjes, kabouters, gaan meestal terug naar prehistorische sites zoals grafheuvels. Een grafheuvel in de Werfstraat? De eerste in de Werf en de volgende bij de Kattemanhofstee? Zou kunnen.

Carlo

Annick Clabau reageerde dan weer op het artikel over de 'grens'. Zij schreef:

Dag Guido

Guido, 'k heb zonet je gazette doorgenomen. Heel interessant en je hebt gelijk: wat valt er nu triomfantelijk te doen (in Vlaanderen) omtrent de begrenzing ervan? Wat een florissant deel zijn we afgepakt geweest: Duinkerke, Rijsel, zelfs Cassel en Hazebroek. Maar ook St. Winoksbergen en Ekelsbeke. Ons land had er helemaal anders uit kunnen zien.

Al die gevechten, al die verspilling van mensenlevens: een oorlog is nergens goed voor. De groten blijven veilig aan de kant staan kijken, ze sturen de kleintjes wel vooruit en in de miserie. Zij die er niets mee te maken (willen) hebben zijn vaak de grootste slachtoffers: onschuldige burgers, families die uit elkaar worden gerukt. Oogsten vernield, hongersnood, ziektes... 'k moet jou je geschiedenis niet leren.

't Ergste van al is dat de mensheid geen lessen trekt, want op onze zo dierbare aardkloot wordt er op verschillende continenten nog altijd hard gevochten en niet eens zover. Egypte, Syrië: het zijn zelfs populaire vakantiebestemmingen (geweest).

Ze zeggen dat met het aanbreken van het Aquariustijdperk de mentaliteit zal veranderen. Dat de mensen zich zullen bewust worden dat alleen vreedzaam samenleven de oplossing is. Maar hoe hoog is de prijs die we er voor moeten betalen?

Groetjes, Guido. En laat het niet aan je (tweedehandse) hart komen.

Annick

Van **An Kestier** kreeg ik de vraag om even wat reclame te maken voor hun opendeurdag. Zij schreef mij het volgende.

Gratis toegang tot Talbot House site
Ontmoet en groet de historische bewoners van het Huis
Picknick in de tuin
onder muzikale begeleiding van Yves Bondue
à 17€/per volw. & 9€/per kind
Cava- en streekbierenbar
taarten- en ijsjesbuffet
Optreden Flanders Memorial Pipe Band
Volledig programma op www.facebook.com/TocHBelgium
De opbrengsten zijn ten voordele van TocH Belgium vzw.
Voor de picknick graag op voorhand reserveren
op TocHpicknick@live.be of 057/333 228.

Beste Guido,

U weet ongetwijfeld dat uw zoon Johannes nog lid is geweest van onze Toc H beweging en nog altijd zou zijn mocht de afstand niet zo lang zijn. Ik hoor Johannes nog af en toe via Facebook en we zijn vorig jaar nog op weekend geweest samen, met Sally in de UK.

Intussen zitten wij bij Toc H niet stil en zijn wij stilaan ons deel van de herdenkingen van 100 jaar Talbot House aan het voorbereiden. Voor ons houdt dat onder andere in dat wij zullen proberen om Toc H mensen vanuit heel de wereld naar hier te halen.

Om dat allemaal te financieren, houden wij op **8 september** voor de 2e keer een opendeurdag in Talbot House, dit keer met de mogelijkheid om **historische figuren** te ontmoeten. Er zullen een 10-tal mensen in historische kledij rondlopen, die de vroegere

eigenaars van het huis, bewoners tijdens de oorlog etc. zullen voorstellen.

Zou het misschien mogelijk zijn om dit bericht ook te verspreiden onder uw abonnees van de Doos Gazette (waar ik er trouwens ook één van ben?) Ik denk dat de historische inslag hen mogelijks ook wel kan interesseren.

Mocht u trouwens nog iemand weten die ons zou willen sponsoren, dan hoor ik dat ook graag. Hartelijk dank voor uw hulp en uiteraard bent u zelf ook van harte uitgenodigd.

An Kestier

Best An, Ik ben ook nog lid geweest van Toc H en zelfs nog een Toc H kamp gedaan in Southampton toen ik 16 jaar oud was, dus in het jaar 1968, het jaar van hippies.

Toc H Belgium vzw
p/a Doornstraat 19 E
8970 Poperinge
tochbelgium@live.be
www.facebook.com/TocHBelgium

Uitnodiging

Davidsfonds Uitgeverij en Frank Becuwe nodigen u uit op de officiële voorstelling van

Omloop van de slagvelden 1919- De meest heroïsche wielervedstrijd ooit

Frank Becuwe

Op zaterdag 7 september, om 15u

In het Mout- & Brouwhuis de Snoek

Fortem 40, 8690 Alveringem

In 1919 startten meer dan 80 renners in een eenmalige wielervedstrijd. De omloop voerde hen langs de slagvelden van het Westelijk front en gold als eerbetoon voor de vele soldaten die hun leven gaven voor de vrede. De renners reden bijna 2.000 km, gespreid over zeven etappes, doorheen Frankrijk, Luxemburg en België. De weersomstandigheden waren bar, de wegen nauwelijks berijdbaar en het landschap getekend door de oorlog. De ongewoon grote prijzenpot moest de renners motiveren, maar toch kwamen er slechts 21 renners over de eindmeet.

Deze legendarische rittenwedstrijd is mettertijd uit ons collectief geheugen verdwenen. Maar daar brengt historicus Frank Becuwe verandering in.

Tijdens de boekvoorstelling licht auteur **Frank Becuwe** zijn boek toe. Daarnaast geeft oud-wielrenner **Peter Farazijn** zijn kijk op de legendarische rittenwedstrijd. De wielervedstrijd wordt geëvoceerd via een ludieke sketch.

Gelieve uw aanwezigheid voor 1 september te bevestigen via frank.becuwe@mino.be

DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ

Een moordwapen in het Stadsarchief te Popering

Momenteel ben ik bezig om een dossier samen te stellen rond het Grote Gasthuisgoed naast de Helleketel, en daarvoor neem ik systematisch de processen door van het Zwynland. Groot was mijn verbazing dat ik tussen het dossier van een 'criminele' zaak, nog het moordwapen zag zitten: een 'luikermes'.

Verder en dieper in de doos, dook een papier op met de onkosten van het proces, maar ook met de uitgesproken sententie. En deze wil ik jullie zeker niet onthouden:

Staet ende volum van costen ende mysen van justitie mitsgaders verschotten gedaen door d'heer Pieter Frans De Baenst, bailliu der heerelicheit ende jurisdictie van Oost ende West Swynlant in de saecke by hem extraordinairelick vervolght als heescher causa officij jeghens ende ten laste van **Matthijs Jacobus Dumelier**, geaccuseerden verwerder, geboortigh vande prochie van Proven, voor schepenen der voorseide heerelichede ende jurisdictie, behoorelick overtuyght ende overwonnen van hem vyndende opde 3de 7bre – 3 september 1780 - laetsleden inde naermiddagh ten huyze ende herberghe **Den Gaepaert** gelegen onder dese heerlichede ende jurisdictie, bewoont door **Pieter Oustlant**, sigh soo vererre vergeten te hebben van grauwsaem te vloeken, sweiren ende lasteren ter verergernisse vande volck aldaer present, soodanigh dat den geseyden herberghier Pieter Oustlant, t'selve niet meer connende lyden, genootsaecht is geweest hem uyt den huyse te steken, gedeurende welcke exclusie, den verweerder soo onbedacht is geweest van commende in den portael van de selve huyse ende herberghe, met sijn luyckermes, scherp van punte, verraederlick toe te brenghen eene steke ende wonde in de buyck vande voornoemde Oustlant, het selve mes indringende tot aen de icht, soo verre dat den geheelen lemmer danof afgebroken ende blyven steken is in de voorseide wonde, causerende grooten uytloop van bloede, met gevaer vante dooden, daernaer hij aenstonts is gevlucht.

Tot correctie ende reparatie van alle welcke, den voormelden Matthijs Jacob Dumelier, gecondemneert is gewees van geleyt te worden op een schavot end aldaer door den scherprechter, gebonden aen eene stacke gegeesselt te worden op synnen blooten rugghe met twyntigh scherpe roeden, ontfanghende van elcke drye slaeghen ende is inmediaetelick naer dies gebrantmerckt te worden met een gloyend yser op sijn rechter schouder, ende daernaer voor eeuwich gebannen geweest uyt het gebiedt van haere rooms katholieke apostolische majesteit, dee heerelichede te verlaten binnen 24 uren, ende het voorschreven gebiedt binnen de 3de daeghe naer de prejuditie van de sententie, met bevel van synne ban wel te onderhoduen op peine van voorder straffe, wiens goeden geconfisqueert sijn geweest ten proffyte van die het behoort, met condemnatie in de kosten van de processe ende mysen van justitie, ter taxatie desen 16de 9bre 1780. – 16 november 1780 – ten executoire vergaederynghe ende presentie ande volle wet ende mits den geaccuseerden insolvent is, soo worden de selve kosten ende mysen van justitie versocht te voldoen door den heere deser heerelichhede ende jurisdictie.

Hop in Schijndel

Vanuit Schijndel – Nederland – kreeg ik de volgende bericht.

Schijndel - De hopteelt is in de Schijndelse geschiedenis een belangrijke economische activiteit geweest die grote invloed had op het Schijndelse landschap. Hop was een belangrijk ingrediënt voor het produceren van bier. Zoals dat met veel andere productietakken is gegaan,

is de hopteelt op een gegeven ogenblik uit het Schijndels landschap verdwenen. Intussen is de hopteelt nieuw leven 'ingeblazen'.

Een aantal jaren geleden is gestart met een hopveld op 'ut Vùrste Pùthorstje' aan de Dinthersedijk in Wijbosch (gemeente Schijndel) en de bierbrouwerij Sint Servattemus. In 2010 is gestart met het maken van plannen voor het bouwen van een hopest, ook wel droogschuur voor hopbellen. Vroeger werd op die manier de hop gedroogd in Schijndel. Aanstaande zaterdag 18 mei is van 10.30 tot 16.00 uur er een open dag bij de Hopest aan de Martemanshurk 12 in Schijndel. U kunt dan ook meedoen aan een workshop.

Met financiële steun van de Europese Commissie, de Provincie Noord-Brabant, de Koninklijke nederlandse heidemaatschappij, Stichting Streekrekening Het Groene Woud, de gemeente Schijndel, de Rabobank en materiële ondersteuning van Brabants Landschap, Houthandel J. van Boeckel, Houtindustrie Schijndel en nog andere Schijndelse bedrijven en particulieren is begin 2012 gestart met de bouw op de voor velen bekende locatie van de Schaapskooi aan de Martemanshurk in Schijndel natuurlijk. Bij het bouwen van de hopest worden natuurlijke materialen gebruikt zoals Isovlas, wilgentenen, hout, leem. Deze producten worden zo mogelijk lokaal betrokken.

Eric Jonkers van Wandstyling heeft de afgelopen weken het binnenleemwerk gemaakt. Erik Jonkers is professioneel stucadoor en leembouwer uit de regio. Hij bouwt de wanden de Hopest met de traditionele leemtechnieken. In de buitengevel worden wilgentenen gevlochten. Vervolgens wordt er een laag leem aangebracht vermengd met stro. De afwerking van de basisleem heeft een breed scala van mogelijkheden: gekleurde leemstuc, -leemfijnstuc, -leemglansstuc, - leemverf. Aan de buitenkant word teen extra dikke laag bruinleem aangebracht.

Erik geeft ook workshops voor mensen die graag willen leren hoe je een wand met leem kan opbouwen met de basisleem en kan afwerken met een finishlaag in een mooie crème kleur. Er zullen in de komende maand nog meer workshops worden. Opgeven bij info@wandstyling.com . Deze 'ademende wanden' zullen straks de basis vormen voor een optimaal binnenklimaat in de hopest. Omdat de Schijndelse hop gedroogd gaat worden in de schuur en bekend is dat leem een grote capaciteit heeft om vocht op te nemen, zijn het de ideale wanden voor deze hopschuur.

Persoonlijk kreeg ik de volgende uitnodiging:

Geachte heer Van der Marliere,
Bij deze willen we al vast aankondigen dat we op 6 september 2013 van 14.00 tot 17.00 uur de hopest aan de Martemanshurk 12 Schijndel (Nederland) officieel willen openen.
Graag willen we u daarvoor al vast uitnodigen. De officiële uitnodiging met het programma volgt nog.
In het kader van de voorbereidingen van het maken van een plan hebben we veel steun van uw kant gekregen. Ter informatie hebben we een paar foto's bijgevoegd

Met vriendelijke groeten.
Stichting HOP-EST Schijndel
Jan Aalders, secretaris
Secretariaat: Kortenaerstraat 60
5481 HN Schijndel
Telefoon: 073-547 45 66
Rabobankrekening: 1552.52.321

E: jwaalders@kpnmail.nl

KvK nummer 50840444

Projectcode POP 413.45.490

DE REGULERING VAN DE HOPHANDEL TIJDENS DE MIDDELEEUWEN EN VROEGMODERNE TIJD

Een vergelijkende analyse van
de reglementering van Aalst en Poperinge

Kristof Papin

Inleiding

De opkomst van het hopbierbrouwen vanaf de vroege 14de eeuw zorgt in Vlaanderen voor een stijgende vraag naar hop, een vraag waaraan het eerst wordt voldaan door de import van hop in combinatie met het ontstaan van een inlandse hopteelt, een teelt die op zijn beurt snel exportgericht wordt, vooral naar Engeland toe. Vooral dat laatste lijkt merkwaardig, aangezien Vlaanderen in de 15de en 16de eeuw voor zijn behoeften op landbouwvlak steeds aangewezen was op de import, o.a. van graan, een andere basisgrondstof voor de Bierbrouwerij. De opkomst van de inlandse bierbrouwerij heeft zeker de vraag naar graan nog doen stijgen, een element dat er toe heeft bijgedragen om de prijshausse van 1390 tot 1438 te verklaren, de periode waarin het hopbierbrouwen veralgemeend werd.

In de 15de eeuw zouden volgens sommige auteurs de hertogen van Bourgondië dan ook diverse malen (1437/8, 1442, 1481/2) een verbod opgelegd hebben om bier te brouwen om de schaarste aan, en de prijshausse van het graan, in te dammen.

Deze maatregel, mocht ze al doorgang hebben gevonden, kan evenwel niet specifiek tégen het hopbierbrouwen gericht zijn geweest, want men had minder graan nodig voor het brouwen

van hobbier dan het brouwen van bier zonder hop. Op zich is dit feit al een verklaring voor het succes van het hobbier.

Nog altijd wordt er in recente studies onzin verspreid als zou de teelt van hop ontstaan zijn als een reactie van de lokale boerenbevolking op de laatmiddeleeuwse crisis. Zo wordt de hopteelt een element in het transitiedebat. Dat is o.i. een compleet mislopen kip-of-het-ei discussie. Alsof men hop is beginnen kweken zonder te weten wat men er mee ging doen! De teelt van hoppe is er gekomen op vraag van de brouwers.

Op een andere plaats hebben we de introductie van het hobbier in Vlaanderen reeds uitgebreid toegelicht. Maar internationaal is er weinig of geen onderzoek naar de geschiedenis van de hopteelt, het gebruik van de hop en de hophandel.

Vele auteurs maken er zich van af dat de chronologie zo onduidelijk is dat ze er zich liever niet aan wagen.

Nu weten we dat in de 16de eeuw de plaatsen Poperinge en Aalst toonaangevend waren in de Zuidelijke Nederlanden wat betreft de teelt en exportgerichte handel van hop.

De vraag die we ons hier stellen is in hoeverre de in deze plaatsen uitgegeven reglementeringen hebben meegespeeld in de suprematie van beide plaatsen in de hopteelt en -handel. Heeft de regulering aldus bijgedragen tot de succesvolle commercialisering van de hoppe als industrieel exportgewas?

In de grensgebieden Artesië en Henegouwen was er ook een belangrijke productie, maar deze zou kwalitatief noch kwantitatief de regio's Poperinge en Aalst evenaren. In de 17de eeuw zouden Artesië en Henegouwen hun marktpositie zien verschrompelen.

Poperinge en Aalst blijken bij nader onderzoek wat de uitwerking van hun reglement aangaat, een heel ander parcours gevolgd te hebben.

Fraude in de handel

Vanaf de 15de eeuw duiken met de regelmaat van een klok klachten op i.v.m. fraude in de hophandel. Het vermengen van bladeren met de hobbellen wordt vastgesteld in klachten bij de Duitse Hanze in 1410.

In 1452 bekloegen Pruisische hanzekooplieden er zich over dat kooplieden uit Polen hop vermengd hadden met zand en stenen. Een in de haven van Londen binnenkomende lading hop werd geweigerd in 1508 omdat men binnenin de zak slechtere kwaliteit van hop had gestoken (allicht oude hop) dan aan de rand van de zak (wat steeds een courant gebruik is geweest om de controleurs om de tuin te leiden).

De 16de-eeuwse reglementen van Poperinge en Aalst halen dan ook uitdrukkelijk fraude aan als reden voor de opmaak van hun reglementering.

Tijdens deze eerste periode geven deze klachten niet direct aanleiding tot een reglementering want tijdens de 15de eeuw vinden we amper reglementen terug die betrekking hebben op de hop. Dat heeft alles te maken met de manier waarop 'wetgeving' tot stand kwam.

Naast het costumier recht dat pas in de 16de eeuw op papier werd gezet, waren steden vooral actief in de reglementering van de stedelijke economieën via stedelijke ordonnanties. Dat dit grotendeels betrekking had op de stedelijke economische activiteiten, is logisch.

Van alle teelten is de hopteelt de enige teelt die aanvankelijk binnen stedelijke context ontstond en exportgericht werd en dat terwijl de andere exportgerichte landbouwteelten zich doorgaans buiten de stedelijke context ontwikkelden.

We verklaren ons nader.

De eerste hopteelt ontstond in de middeleeuwse steden, voornamelijk bij brouwerijen, die er een hoptuin op nahielden. Dat er geen ordonnanties te vinden zijn over deze stedelijke landbouwactiviteit heeft blijkbaar te maken met het feit dat men deze teelt niet als een industriële activiteit aanzag.

Hoe het komt dat ook de ordonnanties die de brouwerijactiviteit reguleren hier het stilzwijgen toe doen, is een raadsel. Pas vanaf het laatste kwart van de 16de eeuw zien we, onder invloed van de groeiende export een schaalvergroting binnen de teelt en een evolutie naar buitenstedelijke hopvelden. Hierbij wordt het oude systeem van de hommelpit verlaten en vervangen door het (nog steeds bestaande) stakenveld.

De hoptuin en de hommelpit worden een hoppeveld en zo wordt in de toponymie precies aangegeven hoe en waar de schaalvergroting ingang vond. Een en ander neemt niet weg dat bv. in Aalst en Poperinge ook rond 1600 nog tal van *hoplochten* (lochting=tuin) binnen de stadswallen of keure aanwezig waren.

De overheid heeft zeer vroeg ordonnanties uitgevaardigd betreffende de bevoorrading van levensmiddelen. Ook de handhaving van de openbare orde was een 'hot item'. In de 15de eeuw zou de wetgeving van overheidswege (op niveau van het graafschap) belangrijker worden, een tendens die nog versterkt werd in de 16de eeuw.

Landbouwactiviteiten die grotendeels extra-muros plaatsvinden trokken niet de aandacht van de stedelijke overheden, zo mogen we toch concluderen uit het feit dat we voor de 15de eeuw geen overheidsreglementering voor hop terugvinden.

Wat de geschiedenis van de stedelijke regelgeving betreft is deze bestudeerd door verschillende auteurs.

Deze regelgeving was omvangrijk in de 14de en 15de eeuw om nadien aan belang in te boeten door het steeds groter wordende overheidsingrijpen op dit vlak.

Voor de plattelandsomschrijvingen werd er nog geen onderzoek verricht en de weinige gegevens die we uit deze periode vinden zijn dan ook uitsluitend van 'openbare orde'.

Zo de passus, in de *costumen* van de kasselrij Ieper i.v.m. de hop in 1504, we kunnen hier geenszins gewagen van een reglement, een verbod aan eigenaars van dieren deze te laten grazen op andermans gronden, o.a. een hoppeveld.

Ook het verhaal van de vermeende stichting van de Hoporde door Jan zonder Vrees in het begin van de 15de eeuw konden we intussen situeren en besluiten dat deze orde niets met hop te maken heeft, de iconografie buiten beschouwing gelaten.

De 'hoporde' van Jan Zonder Vrees

Een hardnekkige lokale traditie in Poperinge wil dat het de Bourgondische hertog Jan zonder Vrees was die een 'hoporde' stichtte.

Dat zou, al naargelang de zegswijze, in 1404, 1405, 1409 of 1411 zijn gebeurd. Een oorkonde van deze stichting bestaat natuurlijk niet en de traditie gaat terug op J.J. Chifletius

'*Lilium Francicum*' gedrukt op de persen van de Plantijn-Moretussen in Antwerpen in 1658.

Wat de precieze inhoud was van de 'orde' was in de lokale literatuur (natuurlijk) niet duidelijk, maar de auteurs waren het er wel over eens dat het een regulerend doel had, m.n. de kwaliteit van de (Poperingse) hop op te krikken.

Dat zou door hertog Jan zonder Vrees uitgegeven zijn geweest, wat op zich al nwaarschijnlijk is. Dit soort reglementering heeft in deze periode een puur stedelijke ontstaanscontext en als de hertog zich al zou hebben ingelaten met dit soort reglementering dan zou hij zich zeker de toorn van de steden op de hals hebben gehaald die dit als een inmenging in hun stedelijke bevoegdheden zouden hebben beschouwd.

Waarom de hertog het in zijn hoofd zou halen om enkel de Poperingse hop te bevoordelen, is al helemaal onwaarschijnlijk. Bovendien waren er in deze jaren nogal wat spanningen tussen de stad en de hertog.

De hertog heeft bovendien, maar na lang aandringen van de Leden, de toelating gegeven om tot het hoptierbrouwen over te gaan, en dit na lange onderhandelingen binnen de schoot van de Ledenvergaderingen die aansleepten van juli 1407 tot september 1409.

In hoeverre de macht toen reikte van de Gruuthuuse's is onduidelijk. Hun monopolie op het gruuatrecht in Brugge en het Brugse Vrije was hun 'groene goud' en de basis van hun macht. Als we terugkeren naar de basis van de ganse 'hoporde'-traditie, nl. Chifletius' werk uit 1658, dan blijkt dat iedereen zich bij de neus heeft laten nemen. Hij vermeldde als bron zowel de kroniek van Monstrelet als het werk van Ursinus waardoor hij geloofwaardig overkwam. Alleen zwijgt de kroniek van Monstrelet in alle talen over deze 'orde'. Chifletius heeft Jan zonder Vrees de oprichting van twee ridderordes toegemeten die nooit hebben bestaan. Hij heeft daarbij deze hertog, in de traditie van zijn vader, ook ridderordes laten oprichten, die, om Jean Richard te parafraseren, 'bijna karikaturaal was om vast te stellen dat dergelijke ordes, opgericht quasi zonder grondslag noch politiek doel, bijna gedoemd waren om ogenblikkelijk te mislukken'.

De hoporde heeft dus nooit bestaan, laat staan iets met de regulering van de hop te hebben gehad. Of de stad zelf in deze periode reglementen heeft uitgevaardigd is bij gebrek aan bewaard gebleven documenten niet bekend.

De 16de eeuw zou een wijziging met zich meebrengen en dat is duidelijk te wijten aan het exploderend belang van de industriële en exportgerichte bierbrouwerij. Maar bovenal valt het op te merken dat de hophandel in handen komt van kapitaalkrachtige handelaars, waarvan sommige deel uitmaken van het stadsbestuur van de steden. Deze regulering was verre van uniek.

In onze steden werd er vanaf de middeleeuwen reglementen uitgevaardigd die verschillende sectoren, waaronder de belangrijke lakenindustrie, regelden. Sommige – liberaal georiënteerde – auteurs met Pirenne op kop, hebben gewaagd dat juist deze reglementering de ondergang van deze sectoren heeft teweeg gebracht. Intussen is deze visie achterhaald en wordt juist het tegendeel beklemtoond. Het is danook interessant om deze stelling te toetsen aan de reglementeringen die betrekking hadden op de hop.

Poperinge: voortrekker in de regulering in de 16de eeuw?

Er is in verband met de opkomst van de hopteelt geregeld al verwezen naar de rol die de grote abdijen hierin zouden hebben gespeeld omdat daar de oudste vermeldingen van hoppe teruggevonden worden en dat deze abdijen steeds een eigen brouwerij binnen de abdijmuren hadden.

Om de vroege opkomst van de hopteelt in Poperinge te verklaren was het dan ook aannemelijk hierin de rol van de Sint-Bertijnsabdij uit Sint-Omaars te zien. De stad was zeker sinds de 9de eeuw een domein van deze abdij. Een actieve rol blijkt de abdij in de verspreiding van de hoppe evenwel niet gespeeld te hebben. In 1429 bevestigde de Raad van Vlaanderen dat de abdij er inderdaad tienden mocht heffen op de hop geteeld in de stad. De overige tienden in de stad waren ook in handen van de abdij, maar het is belangrijk dat er reeds in 1429 voor de Raad van Vlaanderen een conflict beslecht wordt i.v.m. deze tienden, die blijkbaar op dat ogenblik albelangrijk genoeg waren. Ze werden door de abdij verpacht en in de uitspraak voor de rechtbank wordt reeds verwezen naar de wijze van inning, waarbij een vast bedrag van 40 gr. per gemet werd gerekend.

Op 31 januari 1510 doet Simon Godin *houblonnier* zijn eed in handen van Martin de Wissocq, *bailli general de leglise*, zowat de financiële spilfiguur van de abdij, *pour faire coeullier le houblon* tegen de gewone voorwaarden te Poperinge.

Welke voorwaarden dat zijn weten we niet en diens aanstelling als *houblonnier* is dus niet duidelijk te situeren. Dat hij gewoon een ontvanger van de hoptienden zou geweest zijn leek op het eerste zicht te verwerpen, omdat de datum van zijn aanstelling, in januari, volledig buiten de oogstperiode van de hop valt (september) wanneer de tienden kunnen geïnd worden (elke 11de hommelpit werd als tiende afgestaan). Maar reeds in het begin van de 15de eeuw

werd er niet meer in natura geïnd en in het begin van de 15de eeuw was de inning van de hoptienden al aan een pachter uitgegeven. Gegevens voor de 16de eeuw hebben we niet. Valt er in de aanstelling van deze *houblonnier* een actieve politiek van de abdij te zien? Was hij naast de stedelijke hopmeesters actief?

Toch moet er opgemerkt worden dat de abdij niet rechtstreeks kon ingrijpen in stedelijke reglementeringen, die er inderdaad vanaf het begin van de 16de eeuw zijn in verband met hoppe.

Een eerste verordening op **24 september 1536** uitgevaardigd door de 'heere, wet ende raeden' regelt de handelstransacties van de nog niet volgroeide of geoogste hoppe waarbij de koper na de ondertekening van de transactie nog uur bedenktijd kreeg om de overeenkomst te annuleren, een courant gegeven in veel costume in Vlaanderen.

Het was dus blijkbaar al de gewoonte om de hoppe onder contract te kopen, zonder dat men de uiteindelijke koopwaar kon keuren.

Het stelt ons voor nogal wat praktische problemen die noch door de costume noch door afzonderlijke ordonnantieën geregeld werden. Aan welke prijs werd er verkocht (waarschijnlijk de prijs van het ogenblik van verkoop) maar wat met de zo belangrijke keuring van de hoppe? Wat indien door weersfactoren de oogst verloren ging?

Op 22 december 1537 wordt door de wet van de stad Poperinge een college van 7 warandeerders en een klerk aangesteld om de hop te keuren. Dit is de eerste vermelding van de warandeerders in Poperinge, maar deze waren zeker voordien al in functie.

In 1542 wordt hun loon herbepaald. Naast de warandeerders zelf hadden die nog een klerk die de acten opmaakte. De warandeerders konden tevens opgeroepen worden om te oordelen of de hoppe al dan niet leverbaar was. Daarvan werd er een sententie opgemaakt, wat wijst op het officiële karakter van hun ambt. Het feit dat ze van de *slag van de hommele* een register moesten bijhouden duidt op de juridische grond van hun activiteiten.

Na het midden van de 16de eeuw worden zeer geregeld via het uitvaardigen van stadsresolutiën maatregelen genomen die zowel op de teelt als de handel betrekking hebben. Opvallend is dat in 1552 de officieren *van den hommele*, waarmee de warandeerders bedoeld worden, betaald om een nieuwe keure op te maken.

Van die keure is er geen spoor in het resolutieregister. De prijshausse van de hop en het steeds meer opduiken van hopvelden buiten de stad resulteerden in aangepaste reglementering waarin het uitdrukkelijk verboden werd hoppe te gaan plukken in andermans hopveld (juni 1566).³⁰ Opvallend is dat het reglement werd uitgevaardigd in juni, dus een flink stuk voor de oogstperiode beginseptember.

In 1573 (op 19 en 23 augustus) was ook de slag van de hop (her-)gereguleerd geworden, belangrijk voor de prijszetting van de hop.

De warandeerders van de hop en de schepenen hielden een stevige vinger in de pap bij de prijsbepaling en alhoewel de resolutie er met geen woord over rept, lijkt deze maatregel ingegeven om al te hevige speculatie tegen te gaan. Uit briefwisseling van hophandelaars weten we evenwel dat dit niets uithaalde. De prijszetting was een zaak van de handelaars geworden die vraag en aanbod lieten spelen, maar vooral naar hartenlust speculeerden. De fraude in de hophandel is een emanatie van de opkomende handelaarsklasse in de 16de eeuw, die, gedetermineerd door het maken van winst, duidelijk ook minder geoorloofde middelen aanwendden. Er is duidelijk een verstoring van de normale marktwerking in de hophandel. De markt werd niet meer rechtstreeks bevoorrad door de producenten, maar door tussenpersonen, handelaars die enkel gedreven waren door winstbejag en om dat doel te bereiken hun toevlucht zochten tot frauduleuze praktijken.³² Het zijn ook deze handelaars die actief worden in het stadsbestuur en zo de juridische marktomstandigheden regelen waar ze zelf actief in waren.

Het 'nieuwe' Poperingse reglement van 1573

Een heel nieuw reglement op het *waranderen van de hommel* werd op 18 november 1573 goedgekeurd. Dit reglement vormde overigens de basis voor de reglementen van de 17de en 18de eeuw. In 18 artikels wordt voornamelijk de strijd met frauduleuze praktijken aangegaan. Praktijken die overigens in de 20e eeuw nog altijd bestonden! De eerste 4 artikels hebben het over het kwalitatieve aspect: hop moest voldoende gedroogd zijn; Poperingse hop mocht niet vermengd worden met vreemde hop of die van het land van Aalst; hop mocht niet vermengd worden met oude hop en hop die al eens in het brouwsel was gebruikt mocht niet terug herdroogt en verkocht worden. De art. 6-9 hebben het over het wegen van de hop, die enkel door de beëdigde schaalmeesters mocht gebeuren. In de 'ter schaele' aangeboden zakken hop mochten niet meer dan 4 *woelstocken* bevatten, die dan nog eens niet groen mochten zijn en meer dan 4 duimen dik. De art. 10-16 bevatten de artikels over de '*slag van den hommele*'. De schepenen merkten op dat het 'coopmanschap' van de hop zeer volatiel was en dat heel het jaar door hop werd verkocht. Men zou vanaf nu een register bijhouden om de prijzen bij te houden.

De 'slag' of prijszetting werd aangevraagd aan de knaap van de warandeerders en dit voor zowel de Poperingse als de vreemde hop. Het loon van de warandeerders werd bepaald en invoer van vreemde hop werd enkel toegestaan mits akkoord van de warandeerders. Zij waren de sleutelfiguren die de hophandel regelden en controleerden.

De laatste artikels (art.17-18) bepaalden dat niemand anders nog de hop mocht *zacken of packen* dan bij de 6 'gezworene zackers', die de hop controleerden bij het inzakken.

Het reglement is een samenvoeging van de reglementen voor de 'hopwarandeerders' (1537) en de eerder dat jaar gemaakte reglementering voor de '*slag van den hommele*'.

De warandeerders, door de stad aangesteld, verkregen de volledige controle over het gebeuren. Kwaliteit primeerde en fraude moest in alle geval vermeden worden. Waar het reglement zich niet over uitlaat zijn de productie van de hop noch over het fiscale aspect. Dat laatste was een bekommernis van de Sint-Bertijnsabdij, die de hoptienden in handen had. De productie zelf werd niet gereglementeerd. Het reglement geeft een zeer mooi beeld van de gevolgen die de hausse van de hopteelt hadden voor het hopgebeuren.

Fraude was een courant gegeven: het zwaarder maken van de hopzakken door er afval (meestal gedroogde bladeren van de hoprank) in te stoppen of de *woelstocken* opzettelijk zwaarder te maken dan nodig, oude of zelfs gebruikte hop samenvoegen met nieuwe hop. Dat het zakken van de hop door beëdigde zackers verplicht diende te gebeuren moest zowel de kwaliteit van de goederen als het frauduleus verhogen van het gewicht van de zakken verhinderen.

Of de slag van de hommel, ook Catharinaslag genoemd, überhaupt iets uithaalde tegen de speculatie valt sterk te betwijfelen. Aan deze reglementering wordt geen wijzigingen meer aangebracht in het laatste kwart van de 16de eeuw.

Hoppe in Aalst tijdens de 16de eeuw

In Aalst verwijst men in de lokale literatuur graag naar de op 24 mei 1516 gestichte *confrérie* of broederschap van Sint-Rochus die als hophandelaarsvereniging wordt aangeduid.

De stichtingsakte uit 1516 vermeldt evenwel enkel dat de *confrérie*, in de parochiekerk van Aalst gesticht, een vereniging is van kooplieden van de stad die graan *ende andere ghelycke coopmanschap* houden. Hop wordt niet eens vermeld. Bovendien is deze *confrérie* niet anders dan een vereniging die, gevestigd in de kerk van Aalst, tussenkwam in eerder private

aangelegenheden van haar leden, zoals een overlijden of eventueel behoefte van een lid. Ze onderhielden een altaar in de kerk en bestelden later een schilderij bij Rubens waardoor ze konden meegenieten van de schittering van deze kunstenaar. Van enige regulering was bij de stichting van de confrérie geen sprake. Dat was overigens het prerogatief van de kooplieden niet, maar van het stadsbestuur of van de overheid. Enig verband tussen deze confrérie en het ontstaan van reglementen in de 16de eeuw is niet aantoonbaar.

Het vroegst bewaard gebleven archief van deze confrérie dateert overigens uit de 17de eeuw. Daaruit blijkt duidelijk dat voor de 17de en 18de eeuw, men steeds spreekt over de '*Gulde van St. Rochus, patroon van de coopliden binnen der stede van Aelst*'.

Aan de oorsprong van deze traditie ligt het werk van De Potter en Broeckaert die wel zeer vlot op basis van een nieuwe hopreglementering uit 1719 de St.-Rochusgilde als hopgenootschap bombarderen vanaf de 16de eeuw.³⁶ Volledig onterecht.

Tot het eind van het ancien régime is het een confrérie van kooplieden, waaronder hophandelaars. Een onderzoek van de resolutieboeken van de stad Aalst uit de 16de eeuw leverde welgeteld één eigenlijk reglement op. Deze registers zijn weliswaar enkel bewaard voor de jaren 1540-1561 en nadien vanaf 1593.

Maar ook in andere reeksen, waaronder de oorkonden, is er geen spoor van enige reglementering. Het heeft er alle schijn naar dat pas in 1593 een eerste reglement op de hop tot stand kwam binnen het stedelijk bestuur van Aalst. Dat is laat, want we hebben frequent gegevens van een bloeiende hopteelt en handel in de regio. Er wordt niet gealludeerd op noch verwezen naar een ouder reglement en de inhoud zelf doet er weinig twijfel over bestaan dat dit reglement het eerste in zijn soort was dat te Aalst werd opgemaakt.

De Hopteelt in de Denderstreek vanaf de 13de eeuw tot de 16de eeuw

We zijn niet akkoord met de auteurs die deze exportgerichte hopteelt reeds in de 15de eeuw plaatsen. Natuurlijk wordt in de tol van Aalst uit 1454 de tol op *elcken zacke hoppen* bepaald op 12 penningen. Dus halfweg de 15de eeuw is er sprake van actieve hophandel in Aalst. Invoer welteverstaan!

De bewering dat reeds in de late middeleeuwen de Aalsterse boeren aan commerciële hopproductie deden – en dat het er zelfs wijdverspreid was – wordt niet gestaafd door bronnen.

Erik Thoen kan geen enkele vermelding van hopteelt aantreffen in het Oudenaardse in de Gentse jaarregisters van de Keure tussen 1400 en 1561. Niet bepaald een argument om de hop als belangrijk industrieel gewas te omschrijven in de Denderstreek.

Diezelfde auteur wijst er wel op dat de hopteelt in de loop van de 15de eeuw al belangrijk was geworden op grote en middelgrote landbouwbedrijven tussen Ninove en Aalst. Pachters van middelgrote en grote bedrijven betaalden regelmatig een deel van hun pacht in natura met hop aan de abdij van Ninove.

Er zijn dus zeer aanzienlijke regionale verschillen aan te stippen.

Een nazicht van de pachtcontracten van de abdij van Zwijveke bij Dendermonde gaf geen informatie op i.v.m. de teelten op het eind van de 16de eeuw.

Dat kan vreemd lijken. In de Tol van Dendermonde die op 6 mei 1271 door Margareta van Constantinopel aan de stad werd toegekend staat al een vermelding '*den coler de houblons: maille*'. Dus was er dan reeds sprake van hop die getransporteerd werd op de Dender/Schelde?

De rekening van het grafelijke tolleren maalrecht van 1383-1384 vermeldt evenwel geen hop. Dat is niet verwonderlijk want hopteelt werd geïmporteerd. De stedelijke ordonnances geven talrijke meldingen van accijnzen op de invoer van hopteelt in 1406, 1417, 1423 en 1425. Omschrijvingen in de bronnen van *hoppenbier ofte ander vromde bieren* en

hoppen ende alrande biere van buten hier in commende zijn duidelijk. Hoppbier was import en werd niet in de stad zelf gebrouwen! De andere vermelde bieren waren Duits bier. Mogen we veronderstellen dat ook dit hoppbier uit Duitsland kwam?

Alleszins werd het even hoog belast als het Duits bier, wat dit vermoeden bevestigt. En dus kwam de hop niet uit Aalst.

Maar vanaf wanneer is er dan met zekerheid sprake van hopteelt in de regio van Aalst? De bronnen daaromtrent zijn niet zo bijster duidelijk. Wat wel vast staat is dat zeker vanaf 1430 in Engeland hop werd geïmporteerd via de havens van Southampton en Londen, hoppe die aangevoerd vanuit de haven van Antwerpen.

In de loop van de 15de eeuw zou deze trafiek enkel nog aan belang winnen.

Asaert poneert dat in de handel enkel inwoners uit de Lage Landen actief waren en bij uitzondering een Keulse Hanzeaat. De hop ‘*zou*’ komen uit de regio van Aalst, Henegouwen en ’s Hertogenbosch. Op het eind van de 15de eeuw gingen ook ladingen hop richting Noord-Franse havens. Dit is te verklaren omdat de lokale hopproductie in Poperinge en in Artesië toen nog niet groot genoeg was om aan de noden te voldoen, een vraag waar pas in de 16de eeuw aan zou beantwoord worden.

Via de tol van Iersekeroord brengt een schipper van Aalst in zijn lading o.a. *een sack hoppen* mee, die hij invoert in 1506. Dat is hier de vroegste vermelding waarvan we met zekerheid kunnen zeggen dat er allicht Aalsterse hop werd geproduceerd voor de export.

We kunnen via deze tol een beeld krijgen van de export van Aalsterse hop. Toch dienen we dit soort bron met de nodige kritische ingesteldheid te interpreteren. Zoals gezegd is een eerste melding uit 1506, maar het is pas in 1570 dat men duidelijk kan vaststellen dat Vlaanderen een hopexporterend gebied is geworden. In 1570 zijn 86 zakken Aalsterse hop die in de tol van Iersekeroord vermeld worden, op een totaal van 475 zakken. Die 86 zakken vertegenwoordigen ongeveer een grote 60.000 pond hop. Maar dit is werkelijk het minimum minimorum. Er waren nochtans veel Aalsterse schippers die in de rekeningen van de tol van Iersekeroord vermeld werden en niet steeds wordt de herkomst van de hop opgegeven.

Ook in Klein-Brabant wordt de hopteelt maar genoemd vanaf 1571, meer bepaald in Sint-Amands. Vanaf dan worden de vermeldingen frequenter en zal de plaatselijke brouwactiviteit een sterk groeiende activiteit worden. Het opduiken van de hop in deze periode is niet vreemd. De import van zowel hoppbier als hop zelf was compleet stilgevallen door de scheiding tussen zuid en noord. Als gevolg daarvan wordt er op talrijke plaatsen geëxperimenteerd met het aanplanten van hop.

De brouwers hadden nu eenmaal de hop nodig.

In het midden van de 16de eeuw komen er twee vermeldingen van hop voor in de resolutieboeken van Aalst, maar die kunnen bezwaarlijk als reglementen omschreven worden. De eerste melding op 2 maart 1554 heeft te maken met de beslissing om een belasting te heffen op het ‘hopzak-laken’ en dat van 6 ponden parisis.

Het is een puur fiscale bepaling die ons wel aangeeft dat de hop gezakt werd in Aalst.

De tweede melding komt op 2 oktober 1555 die verbiedt om nog verder hop te drogen binnen de stad en dat ik het kader van de brandveiligheid. De reglementen op brandveiligheid zijn legio in de 16de eeuw in steden waar nog veel huizen in hout waren gebouwd. Deze bepaling is een punt van openbare orde en dus geenszins een reglement.

Reglement in Aalst (1593)

In de periode 1540-1561 is er in de resoluties dus amper twee maal sprake van hop en dat is verwonderlijk. In de periode 1593-1600 is er één reglement op de hop dat op 9 oktober 1593 werd goedgekeurd door de stadsbestuur *omme te beletten alle frauden & bedroch datter dachelicx geschiet int vercoopen van hop*.

De reglementering was duidelijk ingegeven als reactie op een aantal mistoestanden en bijgevolg is het vreemd dat het reglement amper 4 artikels telt.

De hop werd op dat ogenblik nochtans al geleverd in de waag, maar er nog niet gecontroleerd. Door de slechte kwaliteit werden kooplieden van Aalst *geblameert*. Tussen de regels door kan men in het reglement lezen dat dit het eerste reglement is wat in Aalst wordt uitgevaardigd. Vast staat dat pas dan voor het eerst twee warandeerders werden aangesteld: Jacop de Beck en Pieter Mertens.

Een eerste artikel bepaalde dat het gewicht van de 'clippelen' (houten stokken die onderaan in de hopzak werden geplaatst) beperkt diende te worden.

De hop mocht niet meer ingezakt worden als de eerste clippel meer dan 3 pond en de twee clippels samen meer dan 6 pond wogen. De boete die tegen die overtreding stond was zwaar: 30 £ parisis.

Het tweede artikel bepaalde dat men de gedroogde bladeren van de hop niet meer mocht vermengen met de hopbellen en alle andere *vuylichede oft substantien* moest weren.

Deze beide artikels doelden op het frauduleus zwaarder maken van de zakken hopbellen door het toevoegen van andere zaken dan gedroogde hopbellen. Het is een fraude die eeuwen later nog altijd bestond. In deze context sprak men van *tuitelaars* (fraudeurs).

De twee andere artikels wilden de verkoop van vreemde hop als Aalsterse hop aan banden leggen. Men had het over hop komende van *boven nederwaerts*, die sloeg op hop uit Henegouwen en Artesië en hop komende van *onder opwaerts*.

Daar werd geen plaats van herkomst opgegeven. Om te beletten dat hop uit Henegouwen en Artesië als Aalsterse hop zou verkocht worden zou vanaf nu alle hop *gevisiteert* worden *bij gheswoorenen die by de heeren ende wet daertoe ghestelt sullen worden*. Hieruit moeten we besluiten dat de warandeerders pas in 1593 hun opwachting maken in Aalst, wat bijzonder laat is.

Theoretisch is het natuurlijk mogelijk dat voor de aanstelling van deze door het college aangestelde inspecteurs privaatrechtelijke inspecteurs bedrijvig waren, aangesteld niet van stadswege, maar bv door de handelaars zelf. Opvallend is dat voor de hop uit Henegouwen en Artesië een absoluut invoerverbod gold terwijl voor deze uit *onder opwaerts* de schepenen wel nog toelating konden geven tot invoer. De strafmaat was navenant: verbeurdverklaring van de hop en publieke verbranding van de koopwaar.

Of de maatregel in eerste instantie iets opleverde weten we niet. De boetes die werden geïnd werden verdeeld onder de *bringer* en de Gilde van St.-Joris⁵⁶ elk voor een kwart en de rest aan de parochiekerk van de stad. En hiermee is dit reglement nog een (laat) restant van wat in de middeleeuwen zo courant was: de kerkelijke gilden en de kerk zelf krijgen het merendeel van de opbrengst van de geldboeten.

Opmerkelijk is dat de heren van de Sint-Rochusgilde zelfs niet ter sprake komen wat er op wijst dat ze (nog) geen rol vervulden in het hopgebeuren van de stad Aalst.

Maar eigenlijk was dit reglement een slag in het water, want *too little and too late*.

Bovendien waren er van overheidswege reeds verschillende reglementen uitgevaardigd die strenger waren dat wat men in Aalst oplegde. Of had men juist gepoogd door een lakser beleid de concurrentie de wind uit de zeilen te zetten?

Het is opvallend dat eigenlijk enkel de eerste twee artikelen rechtsreeks betrekking hebben op de kwaliteit van de hoppe, artikelen die ook in Poperinge te vinden zijn. De andere twee artikelen zijn puur protectionistische maatregelen die gemotiveerd werden vanuit kwaliteitsstandpunt. Poperinge stond op dat ogenblik met zijn reglement, dat veel uitgebreider was, reeds veel verder in de kwaliteitscontrole op de hoppe. Ook Poperinge stond er op de *origine* van zijn product te beschermen en weerde alle andere hoppe.

In reglementen die door de Aartshertogen Albrecht en Isabella op verzoek van de Aalsterse schepenen werden uitgevaardigd in 1609, 1613 en 1619 werden identieke punten aangehaald.⁵⁷

Het reglement van Aalst uit 1593 had duidelijk zijn doel gemist. Tot een reorganisatie van de *warandeerders* kwam het pas onder Filips IV die op vraag van enkele *warandeerders* het aantal van 6 naar 4 terugbracht en dat om fraude (!) te verhinderen.

Waren de boswachters zelf stropers geworden?

We stellen nu de beide stedelijke reglementeringen tegenover de door de centrale overheid uitgevaardigde regulering, waarvan de vroegste bepalingen zoals hierboven reeds aangewezen, uit de 16de eeuw dateren.

De regulering door de hogere overheden

Het blijkt dat de regulering die van de centrale overheid uitgaat quasi uitsluitend betrekking heeft op het fiscale aspect van de hoppe tijdens de 16de eeuw en in veel mindere mate de kwaliteit aangaat.⁵⁹ Pas in de 17de eeuw zal hierin sterk verandering komen en laat de overheid zich tevens in met het kwalitatieve aspect.

Een mislukte oogst: fraude en exportverbod

Op 20 september 1567 vaardigde de overheid bij monde van Margareta van Parma een zeer belangrijk *placcaet* uit dat twee belangrijke beginselen had. Hop mocht niet vermengd worden met bladeren, poeder e.a. en hop mocht ook niet door iets anders vervangen worden zonder de toestemming van de wetheren of geneesmeesters.

Dat eerste aspect kwam kort nadien ook voor in de stedelijke reglementering, doch in de stedelijke reglementen zwijgt men wijselijk over het verbod op het gebruik van een vervangingsproduct voor de hop. Tegelijkertijd werd er een uitvoerverbod van kracht.

De eerste maatregel was allicht ingegeven door de mislukte oogst waardoor een sterke prijshausse ontstond die het frauderen nog eens extra in de hand werkte.

De centrale overheid zal deze controle niet zelf doen, ze had daar de mogelijkheden noch de competentie voor in huis. Dit aspect wordt overgelaten aan het lagere bestuursecelon, de steden.

Het exportverbod op hop en de invoering van de licentie die een mogelijkheid bood om vooralsnog te mogen exporteren, betekenden voor de handelaars een ernstige belemmering.

Dat bracht op zich terug een resem fraude met zich mee, m.n. bij het aangeven van het vervoerde gewicht.

Het *placcaet* van 1567 is het enige reglement dat door de overheid in de 16de eeuw voor Vlaanderen wordt uitgevaardigd m.b.t. de teelt en handel van hop.

Op fiscaal vlak is er wel een veel grotere interesse van de overheid voor de hophandel, maar dit valt buiten het kader van deze bijdrage. Uitzondering is in Henegouwen waar de vorst in 1489 ingrijpt in de hopverkoop en bepaalt dat de nieuw geoogste hoppe maar vanaf de maand mei daaropvolgend mag verkocht worden ‘a celle fin que les vendeurs puissent voir ce qu’ilz en pourront livrer’. Dat staat recht tegenover de praktijk in Vlaanderen waar de hoppe zeer geregeld verkocht werd vooraleer deze geoogst was (Cauchies, *La législation princière*, p. 392-393).

Regulering buiten Poperinge en Aalst

Er is internationaal amper of geen onderzoek naar hop en dat vergemakkelijkt het ons niet om comperatief onderzoek te verrichten rond de reglementering van Poperinge en Aalst. In Gent werd er alleszins een hopwarandeerder aangesteld, natuurlijk te linken aan de belangrijke havenactiviteit van de stad, waar er via de haven al in het begin van de 15de eeuw hop uit Nederlands-Limburg werd geïmporteerd.

Zeker ten laatste sinds het laatste kwart van de 14de eeuw werd er hopbier gebrouwen in de stad Gent en werd alle import van hopbier verboden.

Een voorgebod uit 1372 staat nog de import van hopbier toe, al mocht het niet na zonsopgang en voor zonsopgang gelost worden van de schepen. Voorgeboden in 1373, 1377 en 1378 verbieden gewoonweg de import van hopbier. Het voorgebod van 11 januari 1373 (n.s.) gaf diegenen die nog geïmporteerd hopbier hadden acht dagen de tijd om er zich van af te maken '*dat siere haerre beste mede doen binnen acht daghen*'. Dat deze maatregel was ingegeven om de lokale brouwerijactiviteit te beschermen is duidelijk uit de verdeling van de hoge boete van 50 pond die op de overtreding stond van het verbod: de graaf, de stad en de 'goeden lieden' van de brouwers kregen elk één derde van de boete toegekend. Vanaf wanneer de hopkeurder aangesteld is in Gent weten we niet. In traditionele hopgebieden als Asse (Brabant) en Henegouwen konden we geen reglementering aantreffen.

Het Engels parlement moet in 1571-1572 gewerkt hebben aan een wetgeving i.v.m. het planten van hoppe, maar die wetgeving is blijven steken in het Parlement en nooit verder geraakt dan verschillende *1st readings* (14 mei 1571, 24 mei 1572).

De inhoud van deze *Bill for planting & setting of hops* is onbekend.

De titel laat wel uitschijnen dat het om bepalingen ging die de teelt moesten reglementeren en niet zozeer de handel. De reden waarom de wet niet verder raakte dan een *first reading* en dat op twee jaar, is niet bekend. Het verbod van Hendrik VIII op het gebruik van hoppe in 1540 en de revocatie van deze wet in 1552 door zijn zoon en opvolger Edward VI, zijn geen reglementen.

In Engeland vinden we de eerste sporen van reglementering in 1580, bij de stemming van een wet m.b.t. de verpakking van hop. In '*the House of Commons*' werd daar op 1 maart 1580 de *2nd reading* en de dag nadien de *3th reading* gehouden van de wet '*against the false packing of Hop*'.⁶⁷ Engeland was een grote hopimporteur geworden, niet enkel via de havens in Kent maar ook via de haven van Londen, waarvan we de hoge importcijfers van hop kennen voor 1567-1568.

Deze wet, die in het ganse koninkrijk geldig was, had enkel betrekking op de eigenlijke handel en duidt er op dat in 1580 Engeland al een grote exporterende hopproducent was geworden. Kort nadien zal de import van hop vanuit Vlaanderen inderdaad stilgelegd worden en zal in Sussex en Kent een bloeiende hopteelt ontstaan.

Engeland had een ganse evolutie op dit punt doorgemaakt, van het verbod op gebruik van hoppe door Henri VIII in 1540, een verbod dat opgeheven werd door Edward VI in 1552.

In Duitsland, dat vroeg met een exportgerichte hopbierbrouwerij van start ging, zijn vanaf het midden van de 14de eeuw de eerste gegevens beschikbaar, bv. in Neurenberg waar de stedelijke overheid de eed afneemt van de hopweger.

In Marburg is er in 1420 een hopmeester actief die de hop woog.

Reglementen hebben we nog niet gevonden. Toch is het schijnbaar het eerst in Duitsland dat er reglementering komt om de fraude in te dammen. In 1410 zijn het de Hanzesteden die tijdens hun hanzedag in Wismar een belangrijke beslissing nemen om de talrijke 'unrechtvaardigheden' in de hophandel een halt toe te roepen. De gezanten van de steden Lübeck, Hamburg, Rostock, Stralsund en Wismar nemen daar op 22 juli 1410, nadat er verschillende klachten waren gekomen over het vermengen van de hopbellen met hopbladeren, de beslissing dat iedere stad twee 'lovenwaardige' burgers zal aanstellen die de hop zouden keuren en wegen. Het merken van de hop, die daar ook beslist werd, zou tevens de herkomst duidelijk maken en het verhandelen van hop zonder merkteken werd verboden. De dertigjarige oorlog (1618-1648) maakte een einde aan de hopteelt en -handel in Noord-Duitsland.

De regio in Zuid-Duitsland, m.n. het gebied rond de stad Neurenberg, kent een gelijkaardige evolutie als de hopteelt in de Zuidelijke Nederlanden. Ook de reglementering is er opvallend gelijklopend. Spalt verbiedt de uitvoer van hopscheuten als protectionistische maatregel in 1511, maar in de hele regio wordt hop geteelt die wordt verkocht in de bekende hopmarkt van Neurenberg, alwaar Spalt zijn eigen controleurs ook vanaf 1511 aanstelt, om er voor te zorgen dan enkel hoppe die effectief in Spalt werd geteelt als Spalt-hop werd verkocht.

In 1538 erkent de prinsbisschop van Eichstätt Phillip von Pappenheim aan de stad Spalt een eigen hopzegel uit te reiken, terug om de herkomst en de kwaliteit van de hop te garanderen. Men gaat er van uit dat dit het eerste hopzegel was, een initiatief dat later door verschillende plaatsen zal gekopieerd worden.

De hopinspecteurs die door de stad Neurenberg voor de hopmarkt werden aangesteld, misschien al in de 14de eeuw, beperkten zich tot het wegen van de hop en men kan aldus hun activiteit niet ogenblikkelijk linken met kwaliteitsoverwegingen.

In Bohemen is het vooral Zatec dat zeer vroeg een belangrijke hopteelt kent, eerder dan in de meeste Duitse streken. Plattau kende zijn hoppe vanaf 1559 ook een hopzegel toe, een certificaat van herkomst dat 15 jaar eerder ook al in Spalt was uitgegeven.

In Holland werd zeer snel overgeschakeld op het hopteelt, zeker al in het begin van de 14de eeuw. Vanaf het eerste kwart van de 14de eeuw is er een lokale hopteelt in Kampen, Gouda en Breda die rechtstreeks levert aan de lokale brouwers. Vanaf de 15de eeuw is het vooral het Land van Heusden in de buurt van Gouda dat als hopcentrum bekendheid zal verwerven. Het is aldaar in de schoot van de brouwers dat er een controle op de hop zal georganiseerd worden.

Vanaf het begin van de 15de eeuw zal de brouwersgilde van Haarlem de controle van de hop op zich nemen. Een eigenlijk reglement is er niet. Het toezicht beperkte zich tot een controle op het verbod op mengen van oude en nieuwe hop, een probleem dat al in 1340 in Delft geattesteert is. Sommige handelaars zagen de reglementering met lede ogen aan. De Noordnederlandse hophandelaar Willem van Middelhuene uit 's Hertogenbosch betwistte halfweg de 15de eeuw het exclusieve recht van de Brugse oppermeester om de hop te 'meten'.

Toch zouden de Brugse rijkepijnders dit recht behouden. In de 14de eeuw werd er in 's-Hertogenbosch een hopteelt geheven, eerst door personen buiten het stadsbestuur en later door twee schepenen die zich 'hopmeester' noemden.⁷⁹ Delft, waar er al problemen met de hop waren in de 14de eeuw, had zeker vanaf het begin van de 16de eeuw een ambtenaar die de kwaliteit van de hop controleerde.

We weten niet of in deze plaats een specifieke hopreglementering bestond maar het is alleszins opvallend dat in Holland de kwaliteitscontrole door de brouwers werd georganiseerd, dit in tegenstelling tot de meeste andere streken, waar de controle door de stedelijke overheid werd georganiseerd. Heeft dit onderscheid te maken met de al dan niet exportgerichtheid van de teelt?

Besluit

We moeten constateren dat voor het graafschap Vlaanderen het in eerste instantie Poperinge en pas later Aalst was dat specifieke reglementering uitvaardigde.

Veel andere plaatsen die hop produceerden zijn plattelandsgebieden en daar is het gebruik om 'wetten en verordeningen' te maken veel minder of gewoonweg niet ingeburgerd omdat zij zeer lang aan 'costumier' recht onderworpen zijn geweest. En dat zou wel eens de verklaring kunnen zijn waarom we voor hele streken waar er nochtans veel hop werd geteeld, geen reglementen vinden.

Het is zeer opvallend dat de verschillende plaatsen zich niet inlaten met bepalingen omtrent het transport van de hoppe, dat traditioneel over water gebeurde wat in nogal wat gevallen

schade veroorzaakte aan de lading. Gezien de omvang van de hopzakken werd dit vervoer bij voorkeur via het water georganiseerd en het contact van de gedroogde hoppe met water was eigenlijk het ergste wat men kon overkomen. Natuurlijk behoorde dit niet meer tot het domein van de stedelijke schepenen en was de ‘verzekering’ van koopwaar een problematisch gegeven in deze periode.

Ook wordt er in geen enkel reglement een verbod op mannelijke hoppe opgelegd.

De voor de bierbrouwerij nuttige lupuline komt enkel voor in de onbevuchte vrouwelijke hopbellen. Bevruchte hopbellen zijn waardeloos voor de bierbrouwerij. De mannelijke hopplanten kwamen voor in de natuur en vormden een bedreiging voor de opbrengst van de (vooral buitenstedelijke) hopvelden.

Na een moeizame aanzet in de 15de eeuw zien we dat er vanaf het begin van de 16de eeuw in Poperinge een nieuwe reglementering tot stand komt. Het ontstaan van deze reglementen wijst er op dat er een druk bestond van de afnemers om alle fraude, die blijkbaar legio was, uit te bannen. Opvallend is dat ook in bv. Duitsland gelijkaardige initiatieven genomen werden in eenzelfde chronologisch kader wat alles te maken heeft met de internationalisering van de hophandel.

Die fraude situeerde zich op verscheidene niveaus maar kwam finaal op hetzelfde punt terecht: de kwaliteit. Naast de vermenging van de hop met hetgeen we afval mogen noemen, was de kwaliteitsbewaking primordiaal. We mogen niet uit het oog verliezen dat de hophandel een zeer volatiele prijsvorming kende die handelaars aanzette tot speculeren, en dus tot het afwachten tot hun moment was gekomen om te verkopen met grote winsten. Nu verloor de lupuline in de hopbel, het werkbare element, die kort na de oogst werd gedroogd, zijn kracht en na zo’n drie jaar was het werkbare element in de lupuline eigenlijk waardeloos voor de brouwers.

Het vermengen van oude en nieuwe hop was dan ook een courant gebruik waar de hopwarandeerders tegen op moesten treden. Zelfs in de 20e eeuw waren deze praktijken nog steeds een courant gebruik.

Opvallend is dat de hoptelende gebieden zeer sterk op de herkomst van het product speelden door het verlenen van een hopzegel, iets wat we bij landbouwproducten enkel in die sterke mate ook bij wijn zien. Is het een toeval dat de eenige uitzondering is het Brusselse Lambikbier dat steeds met oude hoppe wordt gebrouwen.

Het reglement van Aalst is maar een afkooksel van het Poperingse reglement.

De reglementen die in de 17de eeuw afgekondigd worden bouwen voort op het Poperingse reglement van 1573 en zullen nog amper aangepast worden. Ligt dit reglement mede aan de basis voor het succes van de hopteelt en -handel die zich voor wat betreft België in de 17de tot de 20e eeuw concentreerde in de regio’s van Poperinge en Aalst?

Stellen dat de reglementering en strenge controle op de hophandel, de teelt en handel in de weg stond is hiermee definitief weerlegd.

Kristof Papin bewijst in dit uitgebreid artikel dat Poperinge het eerst was met een uitgebreid reglement rond de hophandel dat er kwam in 1573.

We mogen bij het tot stand komen van dit reglement, ook niet vergeten, dat Poperinge zelf in 1573 in ‘crisis’ was. Op 1 april 1572 verloor Alva zijn bril – of Briel. Hij verloor meer en meer terrein. Maar Poperinge ontvolkte ook reeds sterk. Meer en meer doopsgezinde protestanten verlieten de stad om zich in de noordelijke provinciën te gaan vestigen

We vinden in deze periode heel wat processen rond hopverkoop waardoor we veronderstellen dat de hophandel naast de weverij steeds belangrijker werd. Het feit dat de lange periode van regen er voor zal gezorgd hebben dat de hopoogst slecht was, zal ook een reden geweest zijn om de bestaande reglementering te verfijnen. Het grote reglement werd vooraf gegaan door het volgende:

Gheordonneert ende ghestatueert bij den heere, burghmeesters, schepenen ende raeden deser stede
dat zoo wie voordaene sal willen hebben slach van den hommele
daertoe vermaenen zal den cnaepe van de waerendeerders van de voorscreven hommele,
die voorstaens ghehouden wert (mits behoorlicke salaris)
te verghaederen synen meesters officieren voornoemd
die gheenen slach gheven en sullen voor anderstont zy by huerlieder voornoemde cnaepe
daertoe zullen ghezonten hebben twee schepenen van de berechte
ende greffier van der wet
in wiens presentie ende kennesse de voorscreven officieren
eenen slach gheven ende maecken zullen
waeroff den greffier houden zal notitie
ende eerlick uytgheven acte t'allen tyde des verzocht zynde.
Actum ende ghepubliceert als boven.

Augustyn van Hermelghem *maakt ons attent dat alles duurder werd.*

Ontrent uytgank van september, begonste het coorn zeere te dieren, want het lange gereynt hadde, zoo dat er vele niet tot perfectie en kwamen,
waer omme dat'er vele lieden dochten dat hier omme was, maer het was goet te ziene dat het **eene plage van Godt** gezonden was, want het eenen schoonen droogen oust was:
maer andere wilden zeggen dat men vele coorn naer Vranckrijk voerde, waer door dat de dierte kwam, want in Vranckrijk hadde het coorn het voorgaende jaer gegolden wel 85 ofte 6 ponden groote de raziere, want men geen en vond,
aldus waardoor deze dierte hier kwam - laet ik Godt dat scheen,- maer op den 26ste van september zoo was het coorn meer dan een pond groote de raziere betaelt,
en het was derrelijk om zien, want **de maerct geheel ydel** was,
en ook mede en was noyt zulk een dierte gezien van alle eetwaren,
want **de bueter** galt 7 groote, 't welk noyt op dat sayson van den jare zoo diere gezien en was,
en men hadde ook mede **sober neeringe** overal **om den grooten troubel van den lande**,
en op dezen tyd en was ook geen apprentie van eenige, want den wynter op handen was, waer door men geen veranderinge en verwachtte.

26 oktober 1573 - De aanstelling van de officieren - SAP467 - Resoluties
--

Den 26 octobris 1573

Mijn heere de proost deser stede, gheassisteert met mijnheere **Pieter Adriaen**, bailli generael van Ste. Bertens, ende de bailliu deser stede, present burghemeesters ende schepenen ter camere

Op 't vertoogh hen ghedaen van weghe ende by de voorseyde burghemeesters ende schepenen,

heeft voor dit jaer gheconsenteert hen te presenteren in camere, met de voorseyde van de wet, omme aldaer van weghe mijn heere de prelaet van Ste. Bertens te creëren alle officieren,

zonder prejudicie van de rechten ende autoriteit van mijn voornoemden heere den prelaet, midts by het te ordonneren ende stellen van zijne autoriteyt ende vut crachte van zijne commissie zulcke officieren als 't hem goedduncken zal, oock zonder 't advis ofte deliberatie van de wet, newaere de voorseyde van de wet wisten daer jehghens redenen van wederlech als van **heresie ofte publike disfamie**, welck zij ghehouden werden hem te adverteren

De aanstelling van de Poperingse officieren, al de 'warendeerders' van alle ambachten en gilden, voor het jaar 1574 werd dus onder sterke controle van de abt, door zijn baljuw verricht. Daarbij wilde hij dat men hem op de hoogte stelde of de kandidaat officier 'heeresie of publiek disfamie' verricht had; of of de kandidaat dus een Calvinist was.

5 november 1573 – Hop - SAP 255 – Namptisementen

Jooris Visaige namptieert jehghens Jacob Melis filius Diericx, vier zacken hommelle deerste weghende de nombre van ijc lxx pont

De tweede – ij c xliij pont

De derde – ij c lxxxxvi pont

De vierde – ij c xlvij pont

Commende tsamen ten nombre van thien hondert lviiiij ponden
Verzouckende daarmede te doen leverynghe van zeven hondert hoppe de helft te **xvij ponden paris** **ten hondert**

Ende dander helft te xvij ponden x schele paris elck hondert, lever mij, lever dij,
ende by faulte van betaeltynge protesteert om schaede ende interesse ten laste van de
voornoemde Melis.

Actum den vden novembris xvc lxxiij

Present Daniel Devos ende Mahieu vn Renynghe, schepenen

Ghelicht tvoorschreven

By Jooris Visaige borghe ende principael Jan Pillaert filius jan

Toorconde de handteecken van Gregorius Gloribus ende

Schepenen desen vden xvc

Gezien de hoge prijzen van de hop in dit jaar, geven we hier toch deze voorgaande akte van 'namptissement' mee. In het jaar 1571 – zie de 23 februari 1571- was de prijs van de hop 3 pond paris 't honderd. De prijs in het jaar 1573 is opgelopen tot 17 pond paris 't honderd Poperingse ponden.

5 november 1573 – Maillard van Eenooide borg voor koop van hommel – Sap 395 - Renten
--

Sieur **Maillard van Eenooide** verbind inde handen van **Jheroon Sluysman**, de block, perssen ende plock van de hommele vande toecommende jaeren ende ghewasse xvc lxxiiij (1574) op derfve van **Willeke de weeze van Cois Van Sinpol**, groot xxxc pitten (300 putten) ligghende op de **Renynghelststraete**, met de noordhende ant **Reckhoff**, d'oostyde de voorseyde straete, de westzyde **Joos Denys**.

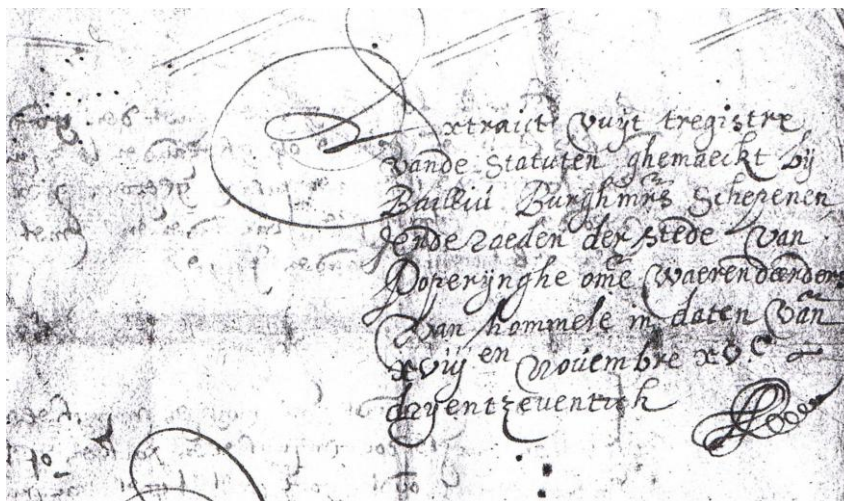
Item een coestal op derfve vande kercke van Ste. Jans ter plaetse daer hy hedent nu woonende es metgaeders ij (twee) gryze coeyen ende toebehooren ende voorts generallyck alle zyn goederen, present ende toecommende. Ende dat in bewaerenesse ende contreborghtocht van xis pond iij schelle grooten voor weclce somme de voornoemde Jheroon hem borghe en principael schuldenaere gheconstitueert heeft

over den voorseyde Maillard Vande Eenooide jeghens **Mahieu de Bucker** van coope ende leverynghe van hommele.

Ende by gevalle van beschaedigheyt der voorseyde somme van penninghen ofte een paertie van die op de voorseyde perssoonele ghelde te verhaelen.

Actum ter presentie van Daniel

Devos ende Mahieu van Renynghe, schepene, den vde novembris xvc lxxiij.

De borgstellingen in deze hophandel liepen dan ook hoog op.

We geven hier nog het toen opgestelde reglement:

Het is niet te verbazen dat in een jaar waarin de hop wel erg duur wordt, men het statuut rond de hophandel

Cueren, statuyten ende ordonnantiën ghemaect, vernieuwt ende gheamplifit by de bailly, burghemeesters, schepenen ende raeden der stede van Poperinghe omme de warrandeerders van hommel den XVIII november XV° LXXIII.

I

Alvooren men last ende beveelt expresselick allen ende een yghelicke, insetene deser stede ende herlichede, buyten ende binnen de port, soo wie dat hommele doet winnen en de plocken, dat hy die suffisantelick drooghe ofte doet drooghen, ten contentemente ende ghoeddyncke van de officieren, voor uitleverynghe, daerinne bewaerende de cooper, vercooper ende naeme van stede.

II

Item men verbiet ende interdiceert by dese dat nyemant hem en vervoordere, wie hy sy, eenigh uutlandsch ghoet, buuten Vlaenderen ghewassen, ofte oock i de lande van Aelst, te mynghelen met de ghoede deser stede en de cuere, ghehouden te syne van valschede ende overzulcx ghecorrigit te wordene, in exemple van andere, met boete, ter arbitraige ende discretie van juge.

III

Item dat nyemant zal moghen menghelen, packen, zaken ofte doen menghelen, packen, zacken, eenigh oudt ghoet met 't gonne van de nieuwe ghewasse, up de boete van 60 ponden Vlaamsch elcke hoop, baele ofte zack ende voorts op andere correctie.

IV

Item dat nyemant en zal vermoghen te drooghene eenighe hommele naer dat die eens verbruwen is, up de boete van 60 ponden ende voorts ghecorrigit te zyne voor valschede ter discretie van wet.

V

Dat nyemandt hem en vervoordere eenighe hommele te lamloyen 't zynen huyse op heynsels ofte op zyn [] maer zal die ghehouden zyn tot de lemloye te voeren deser stede up de boete van 60 ponden parisis.

VI

Item alwaer de schaelmeester de zelve hommele ghetrauwelick wegghen zal, ofte doen wegghen, zonder fraude ofte bedrog, ghevende een yghelick 't zyne, ende ontfanghende voor zyn salaris voor wegghen, van elck hondert pont, naer costume.

VII

Item ten bewaerenesse ende gherustigheyt van een yghelick, zal de schaelmeester voordaen zoo over hem zelve als andere uut zyne naem wegghende, behoorelicke eedt doen, ghetrauwelick te wegghene en de elcke 't zyne te bewysene, zonder fraude ofte voorsienigheyt.

VIII

Item gheene zacken zullen moghen beweicht worden ter schaele daer meer dan vier woelstocken in werden, op de boete van 10 ponden parisis voor ieder zack.

IX

Item men zal gheene groene stocken moghen steken in eenighe zacken noch oock gheen ander stocken in steken die exederen de dichte van vier duimen ende dat op de boete van 10 ponden parisis van elcken zack.

X

Item om dieswille van de coopmanschap van hommele zeer variabel es, lichtelick ryzende ende daelende, zoo dat die niet langhe op eenen ghelycken prys en staet ende dat men ghewone es 't allen tyde van de jaere hommele te coopene ende te vercoopene, soo es van nyeuws gheordonneert dat men voordaen register zal houden, daerinne gheteckendt zullen worden alle de slaeghen ende pryzen vande jaere welck register zal rusten onder de greffie van de wet deser stede, ter bewaernesse van alle coopers ende vercoopers, die daeruut zullen moghen acte lichten, 't allen tyde alst hemlieden believen zal, betaelende van acterecht ghecoustumeert 4 schelle parisis.

XI

Item, zoo wie voordaen zal willen hebben slach van hommele, zal daertoe moghen vermaenen de cnaepe van de waerdeerders die voetstande ghehouden wert te verghaeden zyne meesters, die gheen slach gheven noch stellen en zullen voor ander stont zy by haerlieden voorzeyden cnaepe daertoe zullen gheroepen hebben twee schepenen van berechte (ofte andere by ghbreeke) ende de greffier van wet, in wiens presentie ende kennesse de voorzeyde officieren den slach van hommele gheven ende maecken zullen.

XII

Item, van ghelycken wert de cnaepe van Waerdeerders ghehouden zyne meesters te vermaenen ende verghaederen 'tallen tyde dies versocht zynde om warandtie te doene, soo wel voor vreemde als voor insetene, daervooren ende voor alle andere vergaedinghen van de officieren, zyne meesters, omme slach ofte anderszins, ontfanghende van de verzouckers van die, over salaris, 't elcker reyse, 2 schelle parisis.

XIII

Item de voorseyde officieren werden ghehouden op verband van hemlieden eede, ter vermaeninghe van cnaepe, te commen om te warandeeren ofte slach te ghevene op de boete van 2 schelle parisis elck officier, ten waere redelicke excuse, employeerende de zelve boete ten profycte van de ghone hun present doende, by smaldeel ofte anderssins zoo zy ten accoorde werden.

XIV

Item de voorseyde officieren zullen ontfanghen van warrandeeren volghende d'oude costume, te wetene, beneden de duust elck 2 schelle parisis, ende boven de duiste elck 1 chelle parisis van elcke hondert (ten coste van onghelycken).

XV

Item de voorseyde wardeerders vermaent als boven (om slach te gheven) zullen ontfanghen over salaris van slach van hommele te gheven 14 schelle parisis ende de cnaepe over vermaend van zyne meesters 2 schelle parisis, mitsgaeders over vergaederen van schepenen ende greffier, ghelycke 2 schelle parisis.

XVI

Item dat voordaen gheene hommel van buuten de stede ende cuere ghebracht ter schepe, waeghene, halse ofte anderssins en sal moghen ghehuust, ghelost ofte ghezoldert werden, binnen de stede ende cuere, nyet meer buuten dan binnen de port, ten zy alvorens de voorseyde officieren danoff de permissie hebben ende 't zelve ghoedt warandeeren en de passeeren, op de boete van 6 ponden parisis van elck baele ofte zack ende in ghevalle zy 't ghoedt vonden faultich, schadigh ofte anderssins quaet, zullen dat corrigeren by de brande, uutsegh ofte anderssins, 'thaerlieden discretie, ende zoo zy in concientie bevinden zullen van noode zynde, tot welvaert van 't gemeente hemlieden daertoe consenteerende, die van de wet, indien 't hemliden goeddynckt.

XVII

Item dat voordaen nyemandt zyn zelfs hommel zal moghen zacken ofte packen, doen zacken ofte packen in eenigher maniere, op zulcke boete ende correctie als de juge stellen zal, maer zal alle hommele binnen der cuere zynde, gheene ghezondert, voordaen ghepackt end eghezackt worden, ten minsten by wille van ghezworen zackers, daertoe in ghetalle van zesse by de wet gheordonneert, dewelcke op 't verband van eede ghehouden werden den cooper ende vercooper te bewaeren, ontfanghende voor huerlieden salaris en aerbeyt 2 schelle parisis van elck hondert, te wetene voor 't ingheven ende zacken ende zullen de voornoemde zackers alle zacken by hemlieden ghemaect teecken en mercken met hemlieden merck daer ende zoo dat dat bequamelick doemelick wert, op correctieende destitutie.

XVIII

Item de ghevalle de voorseyde zackers bevonden ghemyngelt ghoedt, fte oudt met nyeuwe, mul ofte ander ghebreckelick, valsch ofte quaed ghoet, contrarie de voorschrevene ordonnantiën, werden ghehouden op hemlieden eedt, danoff advertentie ende kennisse te doene de voorseyde waardeerers van hommele, op correctie van wet. Omme by de zelve

officiëren, 't zelve ghoet voetstaende ghewarrandeert ende ghevisiteert te zyne, naer d'uitwyze van de voorschrevene ordonnantie ende statuten, zonder eenighe dissimulatie, oogluikinghe ofte verdraeg.

Ghepubliceert ter halle den XXIII november XVcLXXIII.

Het jaar daarop in 1574, werd Leiden 'bevrijd' door de geuzentroepen. Bij het daarop volgende 'herbevolkingsbeleid' van deze stad, kregen onder andere de Poperingenaars bijzondere faciliteiten om aldaar hun lakenweverij op te zetten.

Zwemmen in een bad gevuld met bier is écht mogelijk

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Als ik salade eet, krijg ik mijn tong vol blaeren.
Verstaat geen bleinen, maar die bladeren van die salade.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

In deze 'Doos Gazette' hebben we een belangrijke annonce,
 Een klein verslag over de inwijding van de Hopest te Schijndel;
 een klein stukje over een klein stukje, maar zwaar oorlogserfgoed,
 een reactie op het artikel over de leerlooierij
 en een uitgebreid artikel over het vroegmiddeleeuwse Pamele en Poperinge.

Zaterdag 19 oktober 2013 om 20.15 uur
CC Ieper Het Perron
 Fochlaan 1, 8900 Ieper

*exclusief optreden
 16 groepen
 16 genres
 met CD-voorstelling*

**Volksliedjes
 van onder 't stof**

Tickets
 www.acci.be
 ☎ 057/ 23 94 80
 niet-leden: 14 euro
 leden: 55: 10 euro
 studerende
 JOC-leden: 8 euro

dubbele CD
 met beperkte oplage
 reservatie kan via:
 info.folkmusic@gmail.com
 prijs: 15 euro

**10 jaar
 Trio VierN**

feather
 Kevin Gérard FMBP
 Jan Wieper Folkorkert

ACADEMIE POPERINGE
 Mini Maxi band
 2 Geuzen

De westlandlopers
 One Less
 Lieve Non Mc & Hush

Eddy Deprince
 Il sogno particolare
BELGAR
 De Joolders
 E-Liese
 De Reutelnoot

V.U.: Erfgoedcel Sint-Jacobsstraat 1, 8900 Ieper

En hierin wordt de vraag
 beantwoord, waarom je geen
 'Valkenberg' mag zeggen,
 tegen de Volkenberg, waarom
 Poperinge eerst Pamele heette
 en waar de burcht van
 Poperinge stond.

Carlo Jengember voegt er een
 heel andere visie aan toe
 omtrent de situering van het
 'opperhof' van de abdij te
 Poperinge.

Let op! Tussen al dit jong
 geweld, zitten dus ook de
 Westlandlopers, een groep met
 de rijpheid van een belezen
 trappist!
 't Zal dus zeker een prachtige
 avond zijn, reserveer nu al je
 plaatsen.

De hop-est sluit de keten

De hop-est bij de Schaapskooi Schijndel is klaar voor gebruik. De eerste hop ligt al te drogen.

door Miranda van Houtum

SCHIJNDEL – Door het uitstrooien van de eerste hop over de droogzolder opende wethouder Bart Claassen gisteren de spiksplinter-nieuwe hop-est bij de Schaapskooi Schijndel. Een hop-est is een droogschuur voor hopbellen. „Ger Wouters zette jaren geleden de hopteelt in Schijndel weer op de rit”, sprak Claassen. „Er kwamen een hopboer, een brouwer en een hopfeest. Deze hop-est sluit de keten. Het is een uniek, mooi stukje werk.” Een bijzonder en ontroerend moment was de onthulling van een plaquette ter nagedachtenis aan de in 2010 overleden oud-wethouder Ger Wouters door zijn kleinkinderen. Zijn vrouw Tonnie hield een korte toespraak. „Dit was het laatste project waar Ger bij betrokken was. We zijn een heel weekend door België gereden om hop-esten te bestuderen. De hopteelt hoort thuis in Schijndel. Ik ben trots op de inzet en het doorzettingsvermogen van

■ Bij de Schaapskooi aan de Martemanshuk in Schijndel werd gisteren een unieke hop-est, droogschuur voor hopbellen, geopend. foto Clemens Le Blanc

de vele vrijwilligers die dit mede tot stand hebben gebracht.” Ook Frans Abrahams, voorzitter van de Stichting Hop-est Schijndel roemde alle betrokkenen. Hij liet ze kort in een presentatie passeren. De geldschietters, architect,

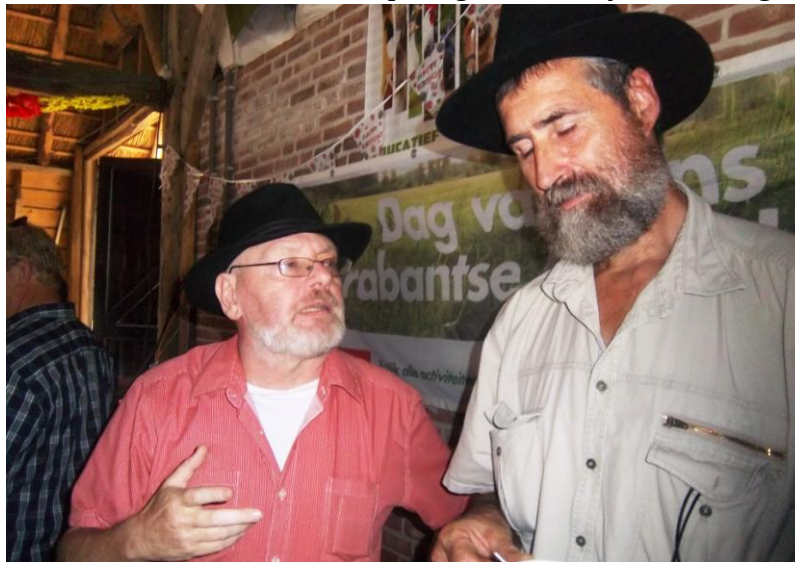
“Dit was het laatste project waar Ger bij betrokken was

Tonnie Wouters

bouwers, diverse bedrijven uit de regio, school en vrijwilligers die hun medewerking verleenden aan het bijzondere gebouw dat een toeristische en educatieve functie krijgt. De bedoeling is in de droogschuur kennis over

brengen over de teelt van hop en het gebruik daarvan voor het bereiden van bier. Zondag vinden de traditionele hoptoogfeesten plaats aan de Kerkstraat/Dinthersewijk. Er is dan volop vermaak en muziek.

Op vrijdag **6 september 2013** vond er te Schijndel de plechtige inhuldiging plaats van de hop-est. We waren er met twee Poperingenaars erbij; Carlo Jengember en ikzelf. Daar zagen we

onder andere zowel **Peter Smits**, als **Jan Aalders** terug. Twee mannen met een hoed op. Dat kon niet anders dan leiden tot een geanimeerd gesprek.

Schijndel, gelegen in de Lange Straat, zowat vinden van 's Hertogenbosch, in de meierij van Bosch, was eeuwenlang een hoptreek. We kregen in de voordracht van **Frans Abrahams** onder andere een kaart te zien die de abdij van Leuven rond 1750

had laten opmaken om te Schijndel de hoptienden te berekenen. Toen was hier werkelijk sprake van duizenden hopkuilen. Dit kunnen we in het Poperings vertalen als ‘hommelpitten’.

Men is in Schijndel sedert enkele jaren bezig om zijn verleden in eer te houden en zodoende ook hun historische hopteelt terug in beeld te brengen.

Het was onder de drijvende kracht van wijlen **Ger Wouters** dat men er terug hop ging kweken. Men heeft er nu weer een hopveldje, een hopboer, een hopfeest en nu ook een

hopen. Zij zijn in het verleden verschillende keren in Poperinge naar de hop en naar de asten komen kijken. Tevens ook naar de heropgebouwde hopast in het openluchtmuseum Bokrijk.

Toen ik er rond half twee, veel te vroeg, in Schijndel arriveerde, zag ik eerst de witte vlaggen met een gestileerde hopbel hangen.

In dezelfde straat waar het hopfeest doorging, stond deze prachtige oude hoeve. Op het domein van het feest zelf, stond er ééntje dat wachtte op herstel.

Vandaar reed ik door naar het **Vurste Puthorstje** waar het hopveldje stond. Schijndel is een puur heidedorp. De hop wordt daar gekweekt op een stelling van een drie meter, maar gezien de pure zandgrond zijn de meeste ranken niet volgroeid. Ik heb enkele bellen bekeken en ze zaten vol zaad, wat niet zo moeilijk was, want de mannelijke ranken hingen gewoon tussen de vrouwelijke in. Zo kreeg men wel een grote, openstaande hopbel, maar wel niet geschikt om mee te brouwen.

Aan de poort hing er een poëtische ontboezeming van **Victor Vroomkoning**:

Een wat wazige foto van het hopveldje.

Ode aan de Humulus Lupulus

Er is weer hoop op hop in het
Wijboschbroek waar hopman
Martien mest en dieft

En plukt, 't Vurste Puthorstje heet zyn werkveld. Staken tillen bellen naar de lucht.
Hop, hop, schiet op! Was Schijndels bedde in een ver verleden toen Sint Rochus nog
De pest te lijf ging, met zijn zegen ook de streken van de hopduvel te weren zocht.

Nu sturt een lieve heer zijn beestjes eropaf, want kwetsbaar blijven ranken van een plant,
Die almaar met de zon mee naar de hemel wilt,
maar naast de rooie spin veel last van luis heeft.
Als in de herfst de oogst gevi"erd wordt, - hopfalderiere, hopfaldera- kun je zelf als rank tot
boven in een hemelhoge staak,
Wie trekt er aan de bel, wie duvelt naar omlaag?
O, Schijndelnaar, behoud de vrucht **waar naar je bent vernoemd**,
want ze verlicht het ongemak van lijf en geest,
En mocht je naar het leven dorsten,
Grijp dan naar de hop, Servattumus!

De Schijndelnaar kreeg immers als spotnaam: de hopbel!

Toen ik bij de Schaapskooi aankwam, het domein waarop men de 'hopest' geplaatst heeft, stond daar een groot bord waarop te lezen stond: ... Fietsen, Boerengolf, klootschieten... Vooral bij dat 'klootschieten' voelde ik mij wat ongemakkelijk.

Maar allee, na mij moed ingedronken te hebben met een Budels Lentebockje, *dat is dus een biertje*, ging het dan toch wel.

De locatie waar de hopest staat, is wondermooi. Men heeft er onder andere een schaapskooi gezet en er **loopt** ook een echte schaapskudde rond van een typisch inlands schapenras.

Allee, toen ik er was, was het zo warm, dat de kudde niet rondliep, maar zich in de schaduw van de hagen had neergevlijd. In alle heidegebieden is de schapenteelt in het verleden van cruciaal belang geweest voor het levensonderhoud van de bewoners.

Toen kon ik **de hopenst** gaan

‘visiteren’. Het moet gezegd, het is een prachtig gebouw.

Ik keek toch even verbaasd op toen ik binnen kwam. De onderkant herkende ik als een ouderwetse broodoven, maar niet als een ‘astoven’. De bovenkant is dan wel weer de ‘hel’ met daar bovenop de vlaak, zoals die eertijds uitgevoerd werd.

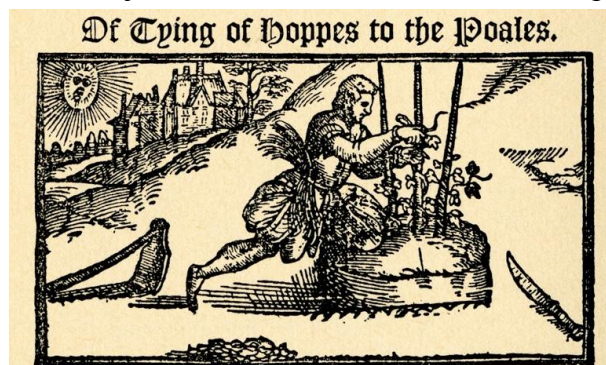
We hebben in het verleden nooit een combinatie broodoven en hopenst gevonden. Wel, constructies waar de broodoven naast de hopenst opgebouwd was. Bij deze hopenst heeft men dan ook geen rekening gehouden met de luchtstroom die voor een hopenst zo belangrijk was. Er zijn geen luchtgaten langs onder om koude lucht te trekken, zodat het vuur dat indertijd toch gemakkelijk 12 uur diende te smeulen om de hopenst droog te krijgen, al lang zal uitgesmeuld zijn.

Hier kan de luchtstroom, zoals te zien is op de foto van de vlaak, ook niet gestadig uit de ast verdwijnen.

De verdamping van het vocht uit de hopbellen, zal hier tegen het goed geïsoleerde dak terechtkomen en dan gewoon condenseren en dan terug op de vlaak en de hop neervallen. Terwijl bij de ouderwetste hopasten men boven de 'wasoeningen' of de kantmuurtjes van de vlaak, er een opening was om zo het condens toe te laten langs het stro van het dak, naar buiten te kunnen glijden, heeft men hier de zijmuren wel heel goed dichtgestopt. Vandaar dat ik vooral wil adviseren, probeer het niet om hier hop op te drogen, het zal niet lukken.

Het is ook niet verbazingwekkend dat het hopveldje op de zandgrond niet goed gedijt. Hop heeft nu eenmaal veel vocht en mest nodig. De hop op de heide vond en vindt men nog steeds op vochtige plaatsen, zoals hier in een hoekje van de Ekselse heide.

In de jaren 1860 legde men in de heide van Kamphout na verschillende bemestingen en diepploegen ook een hopveld in open veld aan, maar daar bleek na verschillende jaren ook de bemesting en de droogte het grote probleem te zijn. Vandaar dat ik de Schijndelnaars, de hopbellen, zou willen adviseren om even slim te zijn als huur voorzaten, en dan ook hop terug te gaan kweken in de traditionele

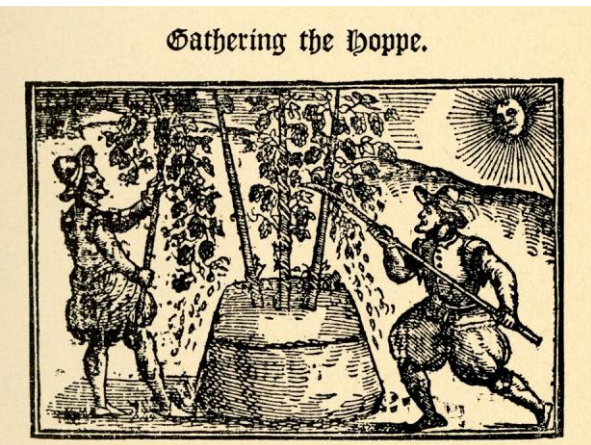

blijven halen zijn?

Het lijkt mij dan ook een goed idee, zoals ik aldaar op de receptie hoorde, dat men een stukje hopteelt, op het domein van de Schaapskooi wenst te brengen. Ik hoop dat men het dan zal doen op de traditionele Schijndelse wijze en deze verschilde dus niet met de oude traditonele Poperingse wijze, de hommelpitten.

'hopkuilen'. We moeten niet ver nadenken om een symbiose te zien tussen de schapenteelt en de hopteelt in de 18de eeuw te Schijndel.

Dan zal men al die schapenkeutels die men van zijn kudde schapen had, ook gebruikt hebben om de duizenden hopkuilen aan te leggen, waarvan er in de oude akten sprake is, want van waar zou men anders de mest

Poperinge in de vroegmiddeleeuwse tijd

Poperinge

Waarom werd het stuk grond hier in de vallei van de Vleterbeek, Poperinge genoemd?

Juliaan Opdedrinck schrijft in zijn *Poperingana* dat Clovis rond 428 tot 447 weerstond aan de Romeinse overheersing, zodat men hier onder Franken geraakte. De Franken verspreiden zich over dit grondgebied en stichten hier kolonies, natuurlijk liefst waar er reeds landuitbatingen bestonden.

En dan schrijft Juliaan:

Een Germaan, genoemd **Pupurn**, richtte zijn residentie in op een inham van de Vleterbeek, kortbij de Romeins heirbaan die van Cassel, liep over Steenvoorde, Poperinghe, Elverdinghe en andere locaties.

De erfgenamen van Elfraad, bewoonden Elverdinge en deze van Vlamert, Vlameringhe en deze van Pupurn dus **Pupurningahem of Pupurninga villa**.

Pupurn – inga – hem.

'Inga' staat immers voor 'nakomelingen van' en het Frankische 'hem' of 'heim' voor woning. Dit kunnen we zowat de 'klassieke' uitleg noemen.

Oscar Fiers schrijft in een artikel 'Etymologie of oorsprong en afleiding van het woord POPERINGHE' te vinden in het Stadsarchief het volgende:

Volgens sommige schrijvers zoude het woord Poperinghe voortkomen uit het latijn: Pauper, dat arm betekend en de Romeinen, die de streek veroverd hadden, zouden dien naam gegeven hebben om reden het een buitengewoon arm en **onvruchtbaar** oord was.

Dat lijkt mij wel heel onwaarschijnlijk aangezien het hier net een heel vruchtbare streek betreft.

Andere geleerden, zo schrijft **Fiers** verder, zooals **E.H. Deken De BO** in zijn idioticon, leiden het woord Poperinghe af van **Poper**, grote soort van riet, en volgens hem zou het dus een moerassige – of toch een **natte plaats** - aanduiden waar **veel riet** groeide.

En dan herhaalt hij Opdedrincks 'oude' theorie. Daarbij voegt hij echter nog een nieuwe uitleg:

De geleerde Fries, **Johan Winkler**, die veel opzoeken deed in West-Vlaanderen, en die als een meester in het vak van taalkunde doorging, uitte in 1889, een andere mening over de geslachtsnaam: in de plaats van Pupurn vond hij dat het **Poppe** moest zijn en de beweegredenen die hij daartoe aanhaalde zijn nogal doorslaande. Zie hier wat hij daarover schreef:

De oorspronkelijke Germaanse mansnaam Poppe ook als Poppo en bij verkorting als Po, geschreven, was oudtijds geenszins zeldzaam en is nog heden onder het volk der Friezen, in volle gebruik.

Poppe, verfranst tot Poppé, en Pops heb ik gevonden te Brussel alsmede Poperlin en dit laatste is dit geene verbastering van ons vlaamse Popeling, nakomeling van Popele, Popelijn, de kleine Pope of Poppe?

Ik ben overtuigd dat er in de plaatsnaam Poperinge, als zijnde een voorbeeldig patronymikon, een mansnaam (Popheri, Poppher, Poper) moet verdoken zitten.

Tot hier Johan Winkler

En Fiers besluit: Hij heeft dus bewezen dat het woord Poppe een oud Germaans woord is en niemand heeft tot nu toe bewezen dat men hetzelfde mag zeggen van het woord Pupurn. Volgens hem zoude Poperinghe de plaats zijn waar de afstammelingen van Poppe of Poper woonden.

*Voor de aardigheid voegen we daar het stukje bij dat een zekere **Pieter Lansens** in 1841 over Poperinge schreef in zijn boek: 'Alouden staet van Vlaenderen'.*

Poperinghe

Poperinghe, eene stad in de provincie West-Vlaenderen by Yperen gelegen wierd oudtyds Pupurningaheim, Pupuringahem, Poperingahem en ook Poperinghem genoemd.

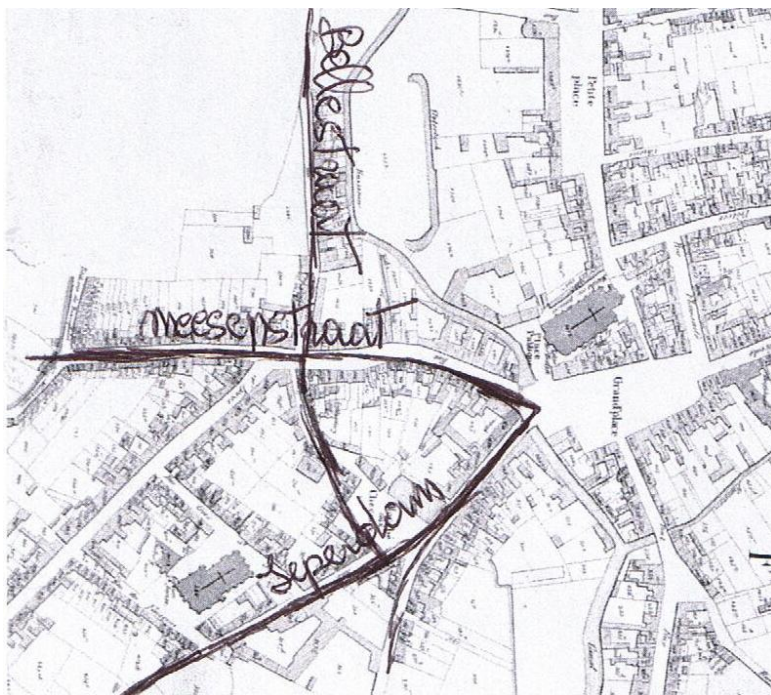
Uyt die verschillende benamingen kan men genoegzaam opmerken dat het niet gemakkelijk is er den wezenlyken naamsoorsprong van te ontdekken.

Dewyl Poperinghe reeds van in de zevende eeuw bestond, zullen het waerschyndelyk de **Saksers of Catten** zyn, die aldaer gevestigd waren, van welke zy haren naam ontvangen, en welken vele verbasteringen ondergaen heeft.

Terwijl de vorige auteurs spreken van een 'germaanse' oorsprong voor Poperinge, spreekt Pieter Lansens nu opeens van een Saksiche of zelf nog oudere oorsprong.

Daarbij zouden het de Catten zijn, een 'keltische' volksstam, of tenminste toch 'oude Belgen' die Poperinge gesticht hebben.

Persoonlijk heb ik een voorkeur voor het poper of riet van De Bo, eenvoudig omdat het een natuurnaam is. Dan betekent Poperinge zoveel als 'ons huis tussen het riet'.

Die oude dorpen werden bij voorkeur op vruchtbare plaatsen gevestigd langs beken of rivieren.

En op plaatsen waar oude wegen naar toe leidden.

Naast de 'heirbaan' die van Cassel kwam, vinden we nog verschillende andere oude wegen in Poperinge die samen een driehoekig kruispunt maken.

De Mesenstraat is alleszins één van de oudste van de stad. Die bestond uit de huidige Prof. Dewulfstraat en het deel van de Ieperstraat tot aan de huidige markt; waar ze oorspronkelijk

doodliep in het Poperingse moeras of toch het diepste en natste punt van de stad. De Markt van Poperinge is immers het laagst gelegen punt van Poperinge.

De Westouterstraat, vroeger **de Bellestraat** genoemd, liep effectief naar Belle of Baillieul, en liep verder in de huidige rekhofstraat en Gouden Hoofdstraat tot op de huidige Paardenmarkt. Het traject van deze straat lag daarmee toch enkele meter boven het normale peil vande Vleterbeek waarlangs ze over een bepaalde afstand liep.

En we hadden **de Ieperdamcouter** – de huidige Guido Gezellestraat met in zijn verlengde de Bruggestraat.

Zowel de 'Belle'-Rekhofstraat als de 'Ieperdamcouter – Bruggenstraat, volgen de Vleterbeek of 'de Vleeter' zoals men deze beek nog in 1366 noemde, en zijn dus als heel oude wegen te beschouwen.

De Ieperdamcouter

De Ieperdamcouter lijkt ons als oversteek van de Vleterbeek ouder te zijn dan de 'stenen brug' die de huidige Ieperstraat met de huidige markt verbindt.

Een 'dam' is in Poperinge nog altijd een 'verhoogd voetpad' en we nemen aan dat in vroeger tijden dit verhoogd voetpad, komende van Elverdinghe, door het 'moeras' van Poperinge liep, richting de huidige Gasthuisstraat en zo tot aan de hoek van **de heirbaan** die van uit de Noordstraat, de hoek maakte en in de Pottersstraat - de huidige Pottestraat - zijn verlengde kreeg.

Deze verhoogde dam die over liep over de huidige markt en zie ik toch als een dam met aan beide zijden een diepen gracht of 'dyck'.

Als 'Ieper' dan toch afkomstig zou zijn van de boomsoort 'iepen', dan zal de Ieperdam, ook wel gemaakt geweest zijn van dit zelfde iepenhout.

Opdedrinck schrijft verder in zijn 'Poperingana' dat het **J. Mabrancq** is die in zijn 'Histoire de la Morinie' uit 1639! schrijft dat Poperinge in de 7de eeuw een domein was van **Regentrude**, kleindochter van een Bourgondische Frank **Russilo**. En het is deze Regentgrude die huwde met Waltbertus de graaf van Arke.

Met de gift van Waltbertus van de Poperingse gronden aan Bertinus, de abt en van nu af ook de 'graaf' van Arke, krijgen we hier in Poperinge meteen zekerheid een eerste 'klooster' nederzetting. Voor het echter zover was, woonden de Frankische boeren hier echter al en kregen we met de inbezitting van de abdij van deze gronden gewoon een herschikking.

Pamele

We merken wel even op dat het centrum van dit dorp uit de Karolingische tijd, lag, waar nu de Sint-Jansparochie ligt, en dat dit gedeelte van het huidige Poperinge, in het verleden Pamele genoemd werd.

We vinden onder andere het toponiem Pamele terug in de oudste bewaarde stadsrekening van Poperinge, deze van het jaar 1577 – 1578. Daarin staat er de volgende post:

Item Jan Deveren over twee tonnen biers ghepresenteert tgheselschap van Pamele tsacramentsdaeghe x pond metghaders xxv pond i schele over tverteerde ten lyffcoope van de wetlaekens van twee voorgaende jaeren - by drie billeten tsamen – xxxv pond i schele.

In 1580 vinden we de volgende post in de resoluties van de wet:

Ontfangers particulier binnen: Jacob Denys in de St. Bertens prochie – Joos Maerten inde prochie van Onse vrouwe - Pieter van Burgues in Pamele

Uit deze laatste post blijkt dus duidelijk dat Pamele gelijk gesteld werd met de Sint-Jans parochie.

Voor de verklaring van het toponiem Pamele zoekt Manton bij het Westvlaams ‘pameel’, de tweerijige gerst die het meest diende om zwijnen te vetten. In een van zijn oudere werken stelt Carnot (Origina des noms de lieux des environs de Bruxelles) het prototype Palm-lo’ voor, dat niet de uitheemse palm zou zijn, maar een immergroene struik als de buks of de buksbom.

Later verwerpt Carnot zijn eerste theorie en verdedigt een nieuwe hypothese die waarschijnlijk logischer is. Hij constateert dat de ligging van de vele ‘pamels’ wijst op een oorspronkelijke betekenis van ‘**weiland**’. Het toponiem zou, via ‘Pawele’ teruggaan tot Latijn ‘pabulum’: voeder, gras, weiland.

In dit verband citeert hij onder andere de pevelenberg (mons en pévèle) die in 1202 Monte in Pabula’ heet.

Devries (etymologisch woordenboek van de plaatsnamen) is voorzichtig waar hij schrijft: ‘Men kan slechts raden: is het uit Latijn Pabulum, weiland ontstaan of minder waarschijnlijk zou het een palm-lo zijn.

*Over **Pamele** schreef **Carlo Jengember** het volgende:*

Intussen heb ik een uitleg gekregen van archief Oudenaarde in verband met Pamele.

Pamele zou een ongelofelijk oud woord zijn, nog van voor de Kelten, maar wellicht betekent het: een verhevenheid aan het alluvium van traagstromende rivieren of een reliefrug tussen twee waterlopen.

We houden de betekenis voor het Poperingse Pamele, op wat we zien: een lichtverheven reliëfrug in de bocht van de Vleeterbeek.

De oudste Pamelnaars waren niet zo gek om zich te gaan vestigen op de ‘natte plaats’ aan de overkant van de Vleeterne, in het Poperingse.

Dus we mogen aannemen dat alvorens Poperinge, Poperinge heette, men dit Pamele noemde. Pas wanneer de graaf van Arke zijn rechten in Pamele aan de abdij van Sint-Bertins te Sint-Omaars gaf, kregen we een domein dat Poperinge genoemd werd.

De abdij was wel zo gek om aan de andere kant van de Vleeterne een domein uit te bouwen.

Het Vroonhof

Woorden en vooral namen hebben soms wel een heel ‘rare’ betekenis.

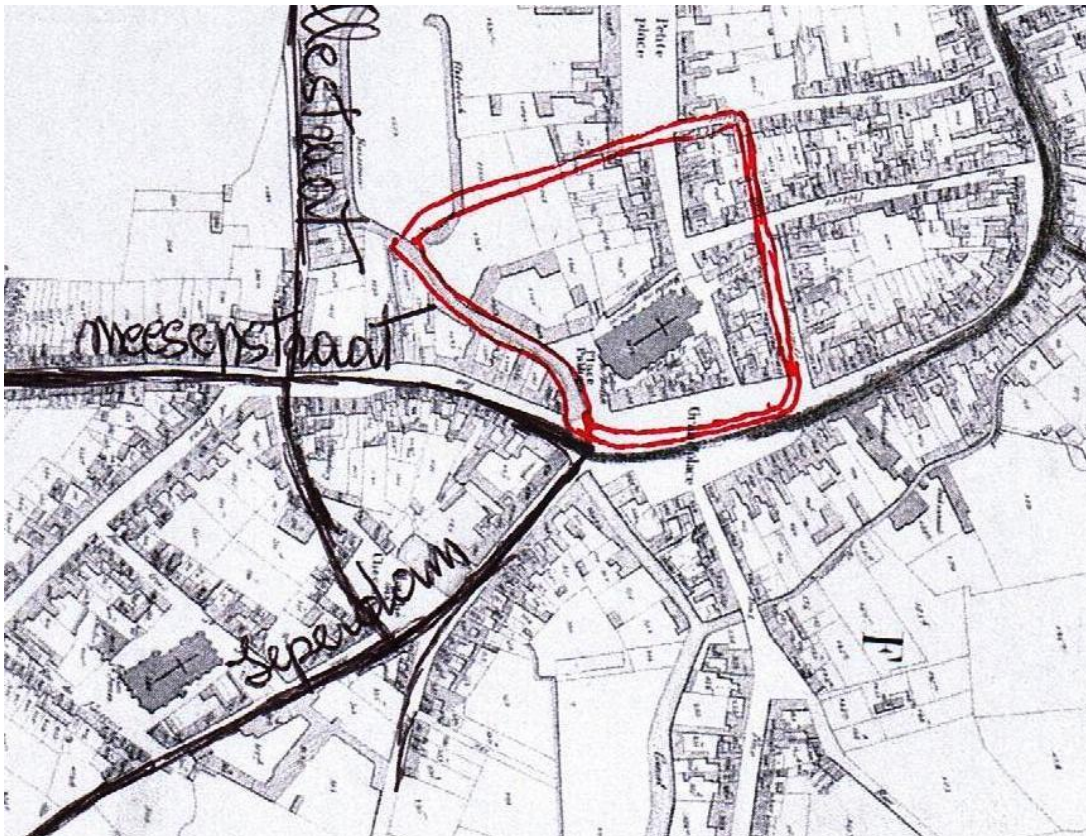
***Fredrick Tristan** schrijft in zijn boek ‘Reuzen en geuzen van Vlaanderen’ het volgende:*

De Edda (De oermoeder of de Wijsheid) verhaalt ons de wedervarendigheden der goden en godinnen uit het noorden, vanaf de schepping der wereld tot aan haar einde. Zo worden ons namen en situaties medegedeeld die wij, nog steeds springlevend, in het Vlaanderen van vandaag terugvinden.

In deze godenverzameling, die zich kan meten met die van de Grieken of de Romeinen, bezit de oppergod Zeus, verschillende namen die in verband staan met zijn functies. Hij is de bezitter en heet dan Frô, vandaar de woorden 'vroomland', land dat aan een (leen)heer toebehoort, vroomheer, vroondienst (zie het Etymologisch woordenboek van Kiliaen).

En dus betekent het 'vroomhof' zoals we dit in Poperinge kennen, zoveel als de 'hof' van de heer. En hier stond dan ook de Proostdij, waar de Proost, de afgevaardigde van de abt van Sint Omer, de wereldlijke heer van Poperinge, woonde. Daar werden ook de 'keuren' of 'rechten' van de Poperingenaars bewaard.

Het domein dat de abdij kreeg, lag voornamelijk op de linkeroever van de Vleterbeek of dus aan de andere kant van het Karolingisch dorp.

De wal bestond deels uit de Vleterbeek.

We gaan er verder van uit dat de eerste wal door het 'moeras' of de huidige markt liep, en zo langs de Vlamingstraat om daar een hoek te maken, terug naar de Vleterbeek toe. Mits de aanleg van enkele sluizen kan men het water gemakkelijk 'bemeesteren', een kunst waarin de abdij van Sint Bertin al heel vlug erg bedreven in was.

'Hof' komt dan weer van 'Hova' en betekent zoveel als 'tuin' en 'tuin' betekent dan weer een 'afgesloten stuk land', een 'bevrijd' of 'ontwikkeld' land, grond die dus bewerkt is en geschikt is om groenten of graan op te kweken.

In Ieper kennen ze Onze Lieve Vrouw **der tuin** en wanneer men de moeite doet om dit beeld goed te bekijken, dan ziet men dat een 'tuin' ook een met takken geweven afsluiting is. Een

‘eigenaar’ van een stuk grond of erf is steeds verplicht geweest om zijn stuk af te sluiten met dergelijke ‘tuin’. Deze tuin werd dan ook het teken van de onafhankelijkheid en we komen deze ‘tuin’ dan ook tegen op landkaarten, waar dikwijls het schild van het land binnen een dergelijke ‘tuin’ gevat wordt.

*In dit Vroonhof kunnen we in eerste instantie het Opperhof, de woning van de proost, situeren. Daarnaast stond er ook **de kapel van Sint Catharina**.*

De vraag blijft open, of men er eerst een kapel bouwde en later daarnaast de proostdij of omgekeerd, of misschien toch te samen.

*Op de 20ste november 1408 dient **Simon Carette**, de deurwaarder van de gerechtskamer, een dagvaarding te Poperinge komen afleveren. Uit het verslag van deze dagvaarding leren we dat Mikiel Lehertoghe, de procureur of advocaat van de abt was, die hem vergezelde.*

Uit deze dagvaarding halen we deze passage:

*Je me transportay en le ville de Poperinghes ... et approachay en le maison desdis religieux en un lieu **que on nomme le cappelle***

Hij transporteerde zich dus naar Poperinge en benaderde het huis van de religieuzen, dus het Vroonhof, in een plaats die men ‘de kapel’ noemt.

En lequelle estoient en ton acuoustumé de tenir leur conseil les eschevins, cueriers et loy de la dicte ville, en lequelle capelle je trouvay ...

Waar men dus gewoonlijk vergaderde met de schepenen en keurheren en de wet van deze stad.

Uit deze passage mogen we dus opmaken dat de vroegere Sint Catharinakapel, de vergaderplaats geworden is van de wet van Poperinge.

*Ook **Kristof Papin** komt in zijn boek ‘Zeven eeuwen dienstbaarheid’ tot een dergelijke bevinding en voegt daar nog het volgende aan toe:*

De legende wil dat de Sint-Bertinuskerk zou voorafgegaan zijn door een Sint-Catharinakapel, daterend van voor de periode dat de abdij uit Sint-Omaars in het bezit kwam van het domein Poperinge. Op de keper beschouwd is dat mogelijk al zal men nooit bronnen vinden om die bewering te staven of te ontkrachten.

Wij hebben evenwel een probleem met deze traditie. Het is namelijk zo dat de abt van Sint Bertins of zijn plaatsvervanger de proost te Poperinge, verplicht waren om missen te bekostigen die in de kapel van het gasthuis werden voorgegaan door de kapelaan van het gasthuis en dat omwille van het feit dat de proost woonde waar de Catharinakapel had gestaan.

Dat de proost inderdaad zou wonen op de plaats waar de eerste kapel stond, behoort best tot de mogelijkheden, al zou het vreemd zijn dat men de nieuwe kerk dan amper enkele meters verder gaat bouwen.

We hebben wel een probleem met het feit dat deze missen in de gasthuiskapel worden opgedragen. Als de Catharinakapel inderdaad de voorloper was van de Sint-Bertinuskerk, zouden deze missen in de Sint-Bertinuskerk opgedragen zijn geweest en niet in de Gasthuiskapel.

Bovendien werden ook de goederen van deze kapel overgedragen aan het Gasthuis, iets wat bij de kerk-hypothese ondenkbaar is.

Daarom zou het wel eens mogelijk kunnen zijn dat het huidige gasthuis zijn oorsprong vindt in een Catharinagasthuis (met kapel) en dat deze dus stond waar later de proostdij werd gebouwd. ...

Of de overdracht van de goederen en de opheffing van het Catharinahospitaal terzelfdertijd gebeurde met de inrichting van de Beyaert en Gasthuis weten we niet. We hebben natuurlijk

in de bron enkel de melding van een kapel en niet van een hospitaal, maar gezien de overdracht naar een hospitaal menen we dit te mogen vermoeden. Hypotetisch is dit best mogelijk, want de in de middeleeuwen populaire heilige Catharina van Alexandrië duikt zeer geregeld op als patroonheilige van middeleeuwse hospitalen.

Dat de proostdij en de Sint Catharinakapel in de loop van de tijden geregeld eens herbouwd werd, is gezien de vele oorlogen, normaal.

Van de steen die zich boven de deur naar de torentrap in de Sint-Bertinuskerk bevindt, wordt traditioneel gesteld dat deze afkomstig zou zijn van de Sint-Catharinakapel.

Misschien klopt dit wel, maar niemand heeft tot nu toe de ingehouwen letters kunnen ontcijferen.

Van de steen boven de deur naar de toren van de Sint Bertinuskerk te Poperinge wordt nog steeds gesteld dat deze afkomstig is van de oorspronkelijke Sint Katharinakapel.

Reeds in **686**, zo schrijft Oscar Fiers, was de bevolking rond het Vroonhof, in zulke mate toegenomen dat Sint Bayn, de 5de bisschop van Therouanen, de abt van Sithiu, die nog Bertinus was, vermaande dat de kapel die te Poperinge bestond, veel te klein geworden was en hij spoorde hem aan hier een grotere kerk te bouwen.

Het duurde nog tot in **710** alvorens deze voltooid was en door de bisschop van Therouanen gewijd kon worden.

En dit werd dan de Sint-Bertinuskerk. De kerk brandde in de loop der tijden een aantal keren af, maar werd telkens terug opgebouwd.

Feit is dat men nu nog altijd in de muren, oude ijzerertssteen vindt, de steen die men ook oorspronkelijk gebruikt zal hebben om de kerk te bouwen.

De Leeuwebeuten en het Rekhof

En we hadden het plein voor de proostdij, de Leeuwebeuten.

In onze archiefstukken vinden we ook nog dat de weide nu achter de Proosdij '**Het Leeuwebeuten**' genoemd werd. We schrijven 'nu' achter de proosdij omdat we nu gewoon zijn om de proosdij vanuit de markt te bekijken. In de Frankische tijd moeten we deze weide zien 'voor' de proosdij.

We lezen letterlijk: Ontvangen van de heer proost deser stede 1 pond 1 schillingen parisis over een jaar gebruik van eenen stadweg, breed 6 voeten, leedende naer den vaert, door de weede genaemt leeuwebeuten.' (SAP 28/148 – 1787).

Het woordgedeelte 'leeuwe' betekent, zo stelt **Carlo Jengember**; een heuvel (waar natuurlijk een helling deel van uitmaakt), meer bepaald een door de mens aangelegde heuvel, een mote of motte wellicht. Zowel Sint Pieters Leeuw, Denderleeuw als Zoutleeuw zijn ontstaan rond een leeuw of motte.

Het Opperhof bezat deze motte en was de plaats waar de heer zijn toren op had gebouwd, dus een castrale mote.

Beuten is volgens mij ook een toponiem, en is mogelijks hetzelfde als 'beug', waar de 'g' weggevallen is, zie hieronder.

De motte zou dus aan de kromming van een meanderende waterloop gesitueerd zijn.

M.a.w. in de weide achter de proosdij, dus ongeveer waar nu wellicht de rijksschool of commien zich bevindt zou dit **voorhof met motte** gelegen in een bocht van de Vleterbeek of ringkom zich bevonden hebben. Dat zou dan via toponymie het eerste bewijs zijn dat de proosdij in feite bestond uit een castrale motte waar de proost als wereldlijke heer zijn toren bezat

en in **het neerfhoek** zich de nutsgebouwen, de boerderij en de kapel bevonden.

BEUG

In Beugt (met t-verzamelsuffix) en Beugelen (met -elen-uitgang, een lo-afleiding) is het element mogelijk ontstaan vanuit het ww. buigen en slaat het vermoedelijk op de ligging aan een kromming van een meanderende rivier. Of bestaat er een relatie met 'beuk'?

<i>v.Berkel & Samplonius</i>	<i>land dat beugelen</i>	St.Oedenrod	1455	GZG
----------------------------------	--------------------------	-------------	------	-----

1989:30.

Beugelen

Beugen	<i>de her.de boeghe</i>	Middelrode	1340	HC
Beugensebunders	<i>die boghesche buenre</i>	Veghel	1393	FS
Beugt,hoog	<i>in een velt geh.die hoech boecht</i>	Veghel	1495	DNB

De 'leeuw' toponiem heb ik nog eens nagegaan, en dit kan ook **een 'grafheuvel'** betekenen, dus niet per sé een motte.

En dan kom ik bij een hypothese, namelijk dat waar zich de proosdij bevond, zich ook een Romeinse exploitatie in de Gallo-Romeinse periode bevond. Het kan, maar dit is in onze streken iets minder zeker, een villa geweest die zich langs of in de buurt van een Romeinse weg of diverticulum (zijweg) bevond.

De bewoner zou dan in een grafheuvel of tumulus begraven geweest zijn.

Mogelijks is de plaats van deze grafheuvel in het geheugen van de mensen verder blijven leven via dit toponiem of waren in de middeleeuwen nog restanten van deze grafheuvel zichtbaar. het zou zeker niet vreemd zijn dat er hier een Romeinse (in feit een Gallo-Romeinse) uitbating van het gebied bevond.

In de archeologie zien we geregeld dat sites een lange occupatiegeschiedenis kennen omdat dit meestal sites waren die strategisch gelegen waren, of een bijzonder sacrale betekenis bezaten. Bvb. op de plaats van de kerk van Haringe bestond voordien een Romeinse villa; onder de abdij van Stavelot heeft me onlangs een Romeinse villa ontdekt.

Let op, dit is allemaal hypothetisch, maar we moeten zeker de proostdijsite vanuit een diachronische bril bekijken.

Tot zover Carlo.

We komen in Poperinge dat woord 'hof' ook tegen in het 'Rekhof', wat dan zoveel zou kunnen betekenen als de 'lang-ge-rek-te hof'. En we komen onze 'hof' ook tegen in het 'hommelhof' waar de hommel (afkomstig van humele en himmel = de hemelse plant) in een 'bevrijd' veld staat.

We mogen er van uitgaan dat een 'Rekhof' een gemeenschappelijke plaats was, een 'bevrijd' of 'keurgebied' die echter een andere functie had als een Kouter.

Wij hebben nu de indruk dat men naast de beek eerst de hooilanden had, waarna de volgende, hoger gelegen strook, gebruikt werd als 'Rekhof' en de daarop volgende strook als Kouter.

Naast het 'Rekhof' langs de Vleterbeek, kenden we in Poperinge ook het Onze Lieve Vrouwrekhof langs de Bommelaarsbeek, maar dit is van veel latere datum.

Paul Lindemans schrijft in zijn 'Geschiedenis van de Landbouw':

De dorpsgemeenschap had, voor haar blijvende winnende land, uit het wijde 'veld' dat haar nederzetting omringde, de best geschikte bodem gekozen, nl. die met de hoogste natuurlijke vruchtbaarheid, welke het gemakkelijkst te bewerken en het dichtst bij de nederzetting gelegen was.

De Kouter & de Bocht

Zo ontstonden de dorpskouters en de dorpsakkers, die het oudste aanvankelijk gemeenschappelijk bebouwde land van onze dorpen zijn. De eerste vindt men meest in de leem- en zandleemstreek, de tweede in de zandstreek.

In Poperinge kennen we de 'IeperdamKouter' en de gewone 'Kouter'. Het stuk land ligt aan de ene kant van de Vleterbeek terwijl het Vroonhof aan de andere kant van de beek ligt.

Gezien vanaf de Vleterbeek, komen we eerst een stuk 'hooiland' tegen dat ook als 'overstromingsgebied' dienst kon doen en dan het hoger gelegen koutergedeelte en het nog hoger gelegen Pamele-gedeelte.

Lindemans schrijft verder:

Kouter, uit het potjeslatijn **Cultura**, is het woord dat in gebruik was om bebouwd land aan te duiden bij de autochtone Keltische, later min of meer geromaniseerde bevolking; Nerviers, Menapiërs en Morinen.

Eigenlijk is het woord afkomstig uit het **Picardisch** en heeft het de zelfde betekenis als 'akker'.

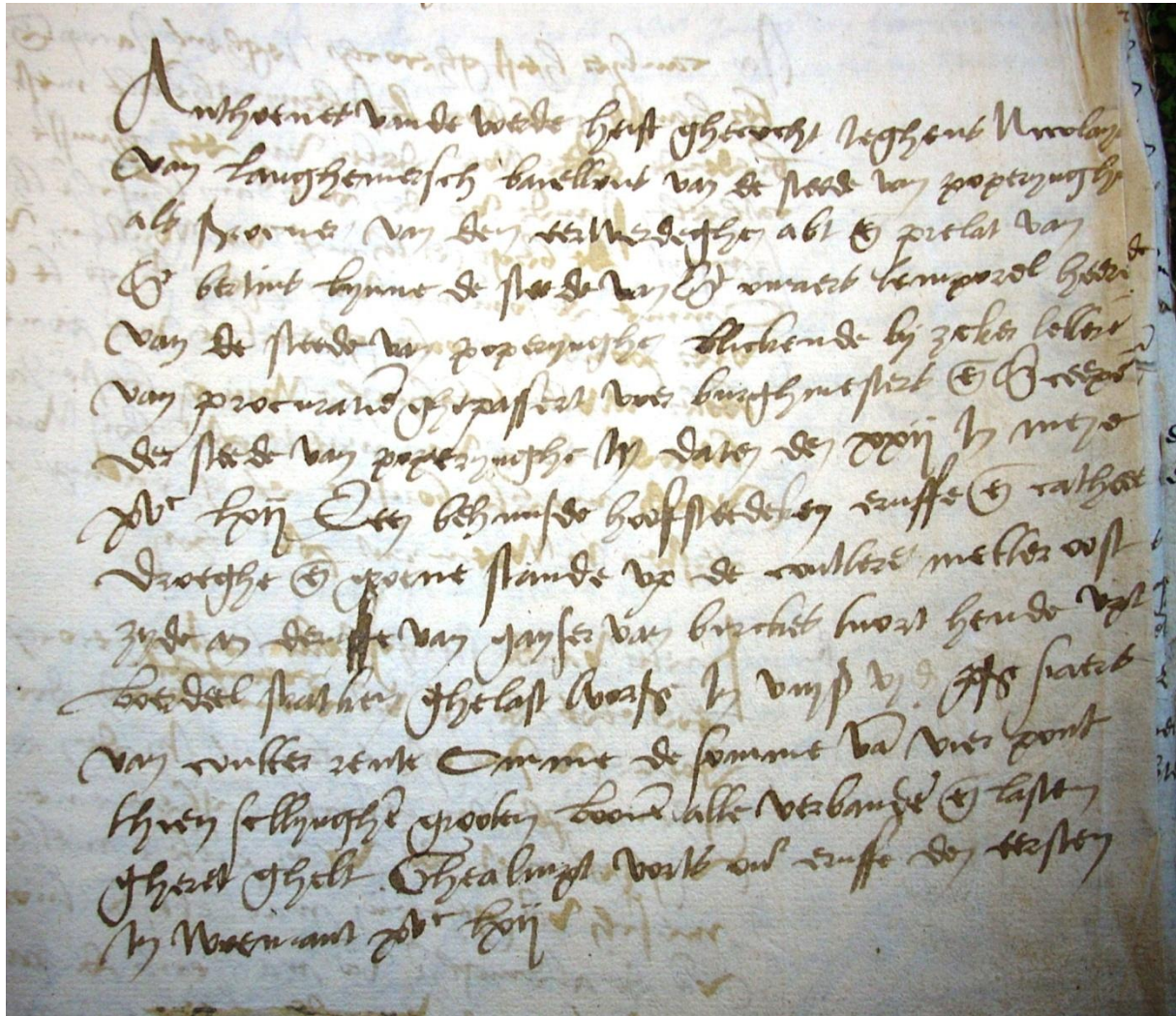
In de vroege middeleeuwen en in sommige streken ook later, werd de dorpskouter gemeenschappelijk bedreven. Deze was driedelig en wijst op drieslagbedrijf. Dit bedrijf gebruikte stro- en weidemest. De weidemest haalde de dorpskudde in de herdgang, die de gemene weide was van het dorp. Oorspronkelijk toen het gehele bedrijf in gemeenschap geschiedde, werd de gemeenschappelijke kudde, 's nachts in **een bocht** geschat. Die vaste '**bochten**' lagen gewoonlijk nabij de dorpskouter.

In de driedelige kouter kweekte men uitsluitend granen en deze hoofdzakelijk voor familiaal verbruik. Het stro er van werd, oorspronkelijk in de bocht, tot stroo-mest verwerkt. De weidemest die jaarlijks in het winnende land gebracht werd hield er het mestpotentieel en dus de vruchtbaarheid op peil. Hij kon zelfs dit potentieel verhogen, indien de uitgestrektheid van de herdgang in verhouding met die van de kouter en ander winnend land, zeer groot was.

De Paardemarkt is een heel goede kandidaat om de oorspronkelijke 'bocht' of stalling voor de gemeenschappelijke kudde te zijn geweest. Het feit dat er hier tot en met de 19de eeuw een vijver lag, doet deze hypothese sterk aan kracht winnen.

We mogen ervan uitgaan dat de 'gemeenschappelijke' plaatsen, zoals de Kouter en de Bocht, na de donatie van de rechten die de graaf van Arcke te 'Poperinge' had, ook eigendom werden van de abdij.

De abt van Sint Omaars heeft alleszins lang een boerderij in eigendom gehad op de Kouter. Op de 1ste juni 1562 werd deze aan Anthoenes Vandewerde verkocht door Nicolays van Langhemersch, de baljuw van de stad.

1 juni 1562 – De abt verkoopt wijn boerderij op de Kouter - Halmen

Anthoenes vande Werde

heeft ghecocht

jeghens **Nicolays van Langhemersch**, bailliu van de stede van Poperinghe

als procureur van den eerwerdighen abt ende prelat van St. Bertins,

bynne de stede van St. Omaers,

temporeel heere vande stede van Poperinghe –

blickende by zeker lettere van procuratie ghepasseert voor burghmeesters ende schepenen der stede van Poperinghe –
in daten den xxij in meye xvc lxij – 22 mei 1562
een behuude hoofstedeken, erffve ense cathelen, droeghe ende groene,
stande up de Couttere
metter oost zyde an derffe van Gayfer van Burckes –
tnort hende **opt Bordeelstratken** –
ghelast tvoorseide in viij schele vi deniers parisis sjaers van coutter rente
omme de somme van vier pont thien schellyngh grooten booix alle vebande ten laste gheret
ghelt
Ghealmpt voirts over erffe den eersten in wedemaent xvc lxij – 1 juni 1562

Wij hebben de indruk dat het 'Bordeelstraatje' het vroegere 'voetbalwegeltje' is.

De Volkenberg - Gerechtsplaats en begraafplaats?

Ook **Juliaan Opdedrinck** (1851-1921) vroeg zich in zijn 'Poperingana' uit 1898 af wat er nog uit die tijd herkenbaar was te Poperinge en hij komt met de volgende bijzondere opmerking.

In Poperinge, zo schrijft hij, bevindt er zich een gehucht dat door de Poperingenaars de 'Valkenberg' genoemd wordt. Die 'berg' is alleszins geen verhevenheid, ten andere de Poperingenaars gebruiken andere toponymen om een verhevenheid aan te duiden, waaronder in het bijzonder 'Hille' zoals in de benamingen: wulfhillestraete en wulfhilledreve, en 't vosken ter craeyhille.

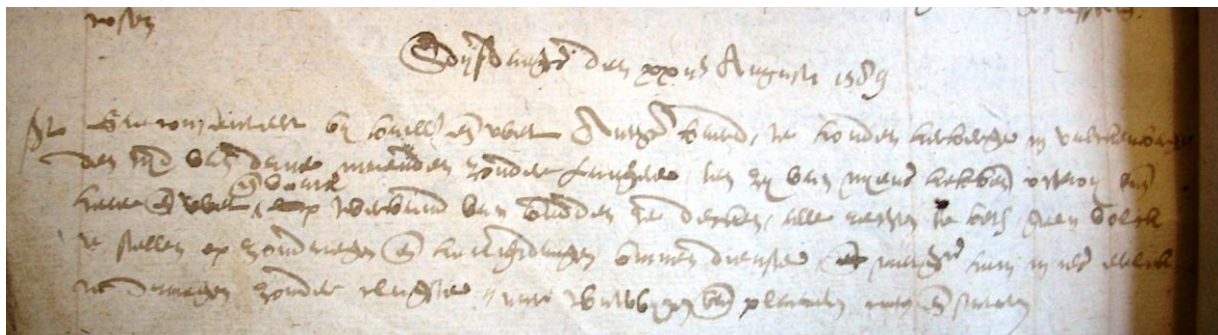
Die 'Valkenberg' wordt nog altijd door de Poperingenaars uitgesproken als 'Vokenberg' of 'Volkenberg' – de berg van het volk.

'Volk' wordt in Poperinge nog steeds uitgesproken als 'vook' en de 'Valkenberg' als de 'Vokenberg'.

Iedereen die eens naar de 'Valkenberg' wandelt, zal moeten toegeven dat dit geen 'berg' is maar juist een vallei.

Ook in de Vonnissen wordt in het jaar 1589 gesproken van de Volckenbergh.

22 augustus 1589 – Herberg de Volckenbergh - Register 245 – vonnissen

Sdysdaeghe den xxij augustus 1589

Gheconsenteert by bailly ende wet,

Anthonis Baerd, te houden herberghe in de **Volckenbergh**

den tyd van drye maenden zonder langhen

het zy van nieuw hebbende octroy vande heere ende wet,

ende vorts up vurwaerd
van bedden te decken, ale rechten te betaelen,
geen volck te stellen op zondaeghen ende helighdaghen binnen dienste,
ende van hun in alles eerlick te draeghen zonder claghte,
naer utwijzen van de placcaeten, costumen ende statuten

En dit doet Opdedrinck eerder denken aan de 'berg' of 'hoop' van het volk, waar het volk samenkwam om recht te spreken of jaarlijks 'keurgedinge' te houden.

En hij vergelijkt dit met een dergelijke 'mont' of 'hoop' die ook in Hazebroek als plaats bestaat.

We kunnen hier nog de volgende bedenking bijmaken.

*Dat woord 'berg' komen we ook tegen in ons woord '**herberg**' waar het aanzien wordt als een oud restant van het werkwoord 'borgen' of 'bergen' wat dat weer zoveel betekent als 'zich borg stellen voor' of ook wel 'de voogdij' de verantwoordelijkheid over iemand anders op zich nemen.*

In een herberg was het immers de 'her-bergier' diegene die iemand opnieuw of her – bergde, die ook verantwoordelijk werd gesteld indien die inslaper of 'inbijter' iets misdaan had.

En deze betekenis van 'berg' is even toepasselijk op onze 'volkenberg' waarbij men minsten in de jaarlijkse keurgedinge iedereen van 'het volk terug borgde'.

Recht werd door de Germanen gesproken in de nacht, liefst bij volle maan onder hun stameik. En tevens in de nabijheid van hun voorvaderen – of dus in de nabijheid van hun begraafplaats.

De Frankische begraafplaatsen lagen dan weer een eind af van de woonplaatsen, in hun heilige wouden.

Het zou dus best kunnen dat de Volckenberg een oude begraafplaats was.

De Poperingse 'Volkenberg' krijgt hierdoor wel een bijzondere betekenis, daarom is het bijzonder spijtig dat deze Volkenberg in de loop der tijd, door een overijverige ambtenaar veranderd werd in 'Valkenberg'.

Voor een aandachtige Poperngenaar is er een verschil tussen het 'Vokestratje' en de 'Vookenberch'.

De Creytenburg en de Schrikkelburg – de burcht van Pamele

In de Halmen of de verkopen van de gronden te Poperinge, vinden we op de 30ste januari 1594 een eigenaardige verkoop:

30 januari 1594 - De Creytenburg en de Clinckemaille - Halmen SAP 366 3-C–

Jan Jacobssone heift ghecocht teghen **Willem Stacen**

als procureur over **Jan Metsu** ende **Maycken Defran**, zyne huusvrouwe,
blyckende by procuratie speciale ende irrevocable ghepasseert voor burghmeesters ende
schepenen vander stede van Poperinghe

in date den xxvij in novembris 1593 – onderteeckent J. Mazeman

Eerst tvijj ste – 8ste - deel van vijf vierendelen lants ligghende in de Eduwaertshouck
ghemeene met de cooper met ghelyck deel vande groene cathelen daerup staende
van noorden tlant van **Frans De Schottere**,

doostende ter kerckelant van Sint Jans –

van zuuden Laurens de Groote – de westzyde **Pieter Rouvroy**

Item noch tvijjde – 8ste – deel van een lyne ende xxvij roeden lants up **de Couttere** gheseyt **Creytenburg** ofte **Clynckemaille**

van westen tlant van **Francois DeMan ende Clays Rueken** –

van noorden de Couttere, belast met coutterrente ende deene helft in byleven jeghens de wedewe van **Jan van Westbrouck**

Item tvijjde – 8ste – deel van 1 lyne preter – *min* - zes roeden lants upde zelve Couttere metten westhende an **tcouquytlant** van Jan van Westbrouck

ende van noorden daeldynghen van Willem de Snepere, belast met byleven ende coutterrente als vooren ende dat omme de somme van xxiiij ponden parisis den hoop

Ij schele parisis te godspenninck

Iij pond parisis ter lyfcoope ten alste van de blyvere

De lasten erfvelyx met de verlopen ...

Eerst even over het ‘couquytlant’.

Volgens de historische woordenboeken van de ‘Schatkamer van de Nederlandse taal’, is een koekuit in sommige streken een uitstekend dakvenster.

Volgens De Bo is een ‘Koekuit’ een ‘Stoeltuit’ vooraan in eene cieze of reiskar, anders ook Pape geheeten. De koekuit is een rond zitsel rustende op eenen stijper of opgehouden door een dwarshout. Er kan maar een persoon op den koekuit zitten.

We denken dan ook dat een ‘koekuitland’, parallel met deze twee betekenissen, een uitstekend stuk land betreft.

De Clinckemaille betekent zoveel als een klein ijzeren ringetje, waaruit de maliënkolders vroeger gemaakt werden.

Het ander toponiem **de Creytenburg**, interesseert ons binnen deze context het meest.

In zijn thesis met als titel ‘Een bijdrage tot de stedelijke lexicografie; een terminologisch onderzoek aan de hand van diplomatische bronnen’ vertelt ons Steven van Impe (scriptie academiejaar: 1999 – 2000 – universiteit Gent) het volgende:

De betekenis van de term ‘burgus’ bestaat uit twee duidelijk te onderscheiden begrippen. Het Germaanse woord ‘Burg’, dat het oudste is, heeft betrekking op een **versterking, een ommuurde plaats.**

Het Romaanse burgus en het Frans Bourg, verwijst naar een bevolkingsnederzetting, waarbij met het aspect ‘versterking’ geen rekening wordt gehouden.

In wat volgt zullen wij, zoals Van Werveke, de Germaanse versterking *burgus 1* noemen en de Romaanse bevolkingsnederzetting *burgus 2*.

In de Romeinse tijd wordt *burgus* aanvankelijk ook als Germaans leenwoord gebruikt met de betekenis *burgus 1*. De militaire theoreticus Vegetius heeft het over een *castellum parvum, quem burgum vocant*.

Vanaf het midden van de 8ste eeuw komt het gebruik van *burgus 2* op, eerst in een centraal gebied tussen Loire en Rhône en van daaruit verspreid over de rest van West-Francia, het Iberisch schiereiland en Italië. Ook in Germaanse gebieden verspreidde *burgus 2* zich, deels door het overnemen van de Romaanse term, en deels door een natuurlijke begripsuitbreiding wanneer rond een versterking een nederzetting groeide.

En dan concludeert Steven Van Impe:

Bij de Germaanse term *Burg* of in het Latijn *Burgus* - gaat het om een gebied van beperkte omvang, omgeven door een gracht, wal, muur en/of palissade, vaak met een centrale versterking gelegen op een motte, en meestal ook andere gebouwen als een kerk, woonhuis, ... De term is daarmee min of meer synoniem met *castellum*.

Over ‘burgus’ is de tweede betekenis als bevolkingsnederzetting schrijft Steven Van Impe: Er zijn drie types bevolkingsnederzettingen die in aanmerking komen voor het gebruik van *burgus* 2: de *burgus* als voorstad van een *civitas* maar gelegen buiten de grenzen of muren van deze *civitas*; de *burgus* als bevolkingskern naast een versterking (*castrum* of *castellum*) of naast een kerkelijke instelling (abdij, kerk, klooster); en de landelijke *burgus* die bestaat uit een meer verspreide bebouwing, min of meer synoniem met het woord *villa*.

En hij komt tot de volgende typologie:

De eerste betekenis is *Burgus* als Versterking.

De tweede betekenis is als Nederzetting – en dit is dan ofwel als een nederzetting bij een bisschopsstad (*civitas*); of bij een andere prestedelijke kern, namelijk: bij een versterking (*castrum* of *castellum*), of bij een kerk of abdij of een landelijke nederzetting zonder prestedelijke kern.

Over **Poperinge**, concludeert **Steven Van Impe** het volgende: ... Poperinge heeft nooit een versterking gehad, zodat het gebruik van een *burgus* 2 er evident lijkt.

De oorkonden geven wel aan dat er een onderscheid is tussen **de *burgus* en de *villa***, waarbij *burgus* waarschijnlijk de meer verstedelijkte nederzetting beduidt, terwijl de *villa* slaat op het landelijke gedeelte van de parochie. Dit is te vergelijken met de situatie in Cassel, waar *burgus* eveneens de agglomeratie aanduidde, in tegenstelling tot de *terra de Cassel*.

Steven Van Impe zit wat gewrongen met zijn conclusie rond Poperinge aangezien de oorkonden een onderscheid maken tussen de ‘burgus’ en de ‘villa’, zoals hij het beschrijft. Hij haalt dit onderscheid ten andere uit de akte van 1107

Steven heeft zijn wijsheid gehaald bij Van Werveke en deze stelt eigenlijk het volgende:

Men treft de term – burg - aan in de betekenis **versterking** (dus Germaans) zelfs in Romeinse stichtingen, daarenboven nog op de taalgrens gelegen, zoals te Terwaan, dat in het middelnederlands steeds **Terenburg** genoemd werd.

En dat Poperinge een Germaanse of een Frankische of een zelfs oudere oorsprong heeft, betwijfelt niemand van onze historieschrijvers.

In de Karolingische (de *castella* van kort voor 891) en post-karolingische plaatsen (o.a. Antwerpen en Brussel) komt een identiek gebruik voor, dat vooral bij de eerste treffend is, daar ze haast alle de term zelf in hun naam dragen (**Broekburg, Middelburg**, enz.).

Reeds zeer snel echter evolueerde deze betekenis, naar het voorbeeld van wat zich in de omgeving van de Loire het eerst had voorgedaan: *burgus* = bevolkingsnederzetting.

Reeds in 1067 - althans zo graaf Boudewijns' oorkonde niet vals is - werd te Sint-Winoksbergen dit nieuw begrip gebruikt, en niet veel later, nl. in 1105, werd te Veurne de cirkelvormige versterking **Binaburgh** geheten, de bevolkingsinplanting daarrond

Butanburgh.

Normaal gezien zou voor Poperinge, dat ook in Germaans gebied lag, dezelfde redenering kunnen gevolgd worden, alleen tot nu toe had men geen ‘burg’ te Poperinge gevonden.

Steven Van Impe gaf mij het volgende antwoord op de vraag of hij bij zijn thesis, rekening had gehouden met de Poperingse toponymie:

In mijn thesis heb ik me niet bezig gehouden met toponymie, vooral omdat er onvoldoende tijd was en ook omdat ik dit als bron onvoldoende ‘stevig’ vond. De naam ‘creytenburg’ zou inderdaad kunnen verwijzen naar een ronde burcht, maar ook naar een dorp of hoeve met een ronde palissade, of naar nog heel wat anders.

Overigens lijkt het me fout om enkel uit naamgeving van de 16de eeuw conclusies te trekken over de Frankische periode, die dan immers ook al meer dan 800 jaar voorbij is.

Kortom, zo lang er geen archeologisch bewijs is van een versterking in Poperinge voor 1200, blijf ik bij mijn conclusie.

Met vriendelijke groeten,
Steven Van Impe

Steven geeft dus grif toe dat hij geen rekening gehouden heeft met de Poperingse toponymie, hoewel hij zelf in zijn thesis ook stelt dat deze wetenschap een belangrijke aanduiding kan zijn voor het bestaan van een oude 'germaanse' burg.

Ons toponiem 'de Creytenburg' is immers niet zomaar een toponiem, maar heeft wel een heel specifieke betekenis.

Hier is er wel duidelijk sprake van een 'burg' of 'versterking' zoals hij het in de eerste betekenis van burgus aangenomen wordt.

Daarbij helpt ons zeker het voorvoegsel; 'creyten' of 'krijt'.

Over 'krijt' weten ons de historische woordenboeken op de site van de Schatkamer van de Nederlandse taal ons het volgende te vertellen.

Modern lemma: krijt

znw. onz., mv. -en. Mnl. *crijt*; verwant is *ohd. mhd. kreiz, nhd. kreis*.

De wortel van *Krijt* is wellicht niet alleen gelijkkluidend maar zelfs identiek met dien van *Krijten*, en kan "een snijdend geluid maken" betekend hebben Zo zal *krijt* den zin hebben gekregen van: insnijding, kerf, kras en vervolgens dien van: afbakening, omtrek van een zekere ruimte.

Deze beteekenis, en wel bepaaldelijk die van "kring" komt nog voor bij *hd. kreis* en het aan 't Duitsch ontleende *ndl. kreits* (zie dat woord), maar is bij *krijt* niet meer aan te toonen (KILIAAN'S vermelding: *Krijt, krijte, kreyt. vetus. Fland. Circulus, gyrys, orbis*, is wellicht door hem verzonnen omdat hij het verband inzag met het ook door hem genoemde *hd. kreis*); wel vinden we het in den zin van: **omheining**. ...

Ofwel ook: Een afgeperkte ruimte waarbinnen een (al of niet gerechtelijke) tweekamp of een wedstrijd plaats vindt, eene kampplaats of een strijdperk. Reeds in 't Mnl. de gewone betekenis, die ook thans nog, in de onderstaande uitdrukking en in historischen stijl, bekend is.

Op onze reis naar Schijndel, leerden we aldaar Henk Beijers kennen, die de toponiemen in de streek aldaar opzoekt. Ook hij kent een Krijtenborch. In zijn degelijk toponymisch werk 'Van den Aabeemd tot den Zwijsput' heeft hij het onder andere over 'Krijt' als volgt:

KRIJT

Wellicht 'kreit'. Lindemans gaat uit van 'krete' dat een Brabantse umlautvorm kan zijn van 'crate' = afsluiting. Krijtenborg zou volgens de Bont een 'borg' zijn omgeven door een staketsel van vlechtwerk. **Het mnl. 'crijt' staat voor kring, gebied, strijdperk, gerechtsplaats, zoals bv. blijkt uit een notitie uit 1322 'onse crythoeve', een hof van de graaf van Leiden, waar men 'campe in vechten sal'.**

Krijtenborch	<i>kreytenberch</i>	Erp	1418	FS
Krijtenborch	<i>ex her.in creytenborch</i>	Someren	1447	CR
Krijtenborch	<i>juxta krijtenborch</i>	St.Oedenrod	1381	CR
		e		

Krijtenborch ex prato in krijtenborch
Krijtenborch,hoge thoge kreytenborch

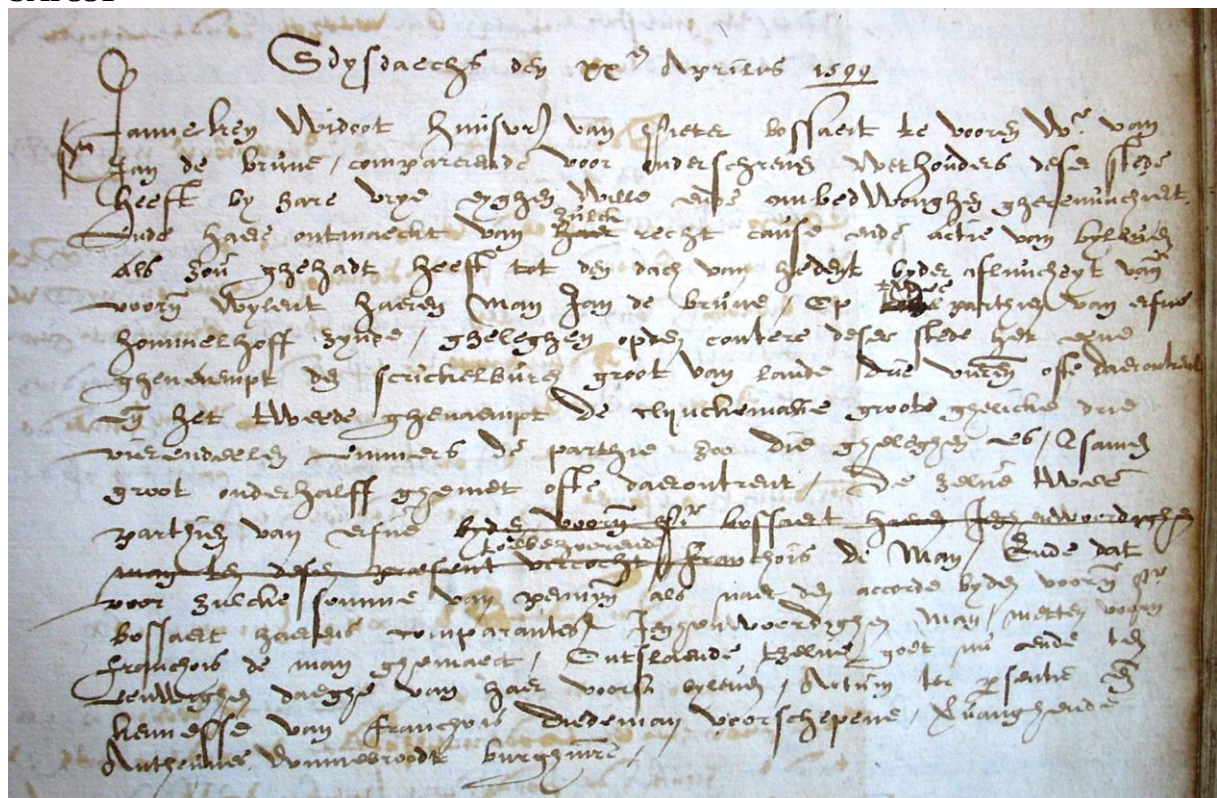
Veghel 1421 CR
St.Oedenrod 1424 FS
e

We kennen deze betekenis ten andere nog in de uitdrukking: In het krijt treden.
Vandaar dat we niet anders kunnen besluiten dat de 'creytenburg', de Germaanse en/of Frankische burcht was van Pamele en zeker niet zomaar een 'nederzetting'.
Deze lag er immers rond, en was 'Pamele'.

Dit toponiem uit het einde van de 16de eeuw, staat zeker niet los van de tekst uit 1107 waarin er uitdrukkelijk sprake is van 'burgo' naast een 'villa'.

Enkele jaren na de eerste verkoop van de Clinckemaille en de Creytenburg, vinden we de volgende halm:

20 april 1599 – Verkoop van hommelhoven Schrickelburch en Clinckemaille – Renten SAP331

Sdysdaech den xxste aprilis 1599

Janneken Widoot, huisvrouw van **Pieter Bossaert**,
te vooren weduwe van **Jan de Brune**,
comparerende voor onderschreven wethouders deser stede,
heeft by hare vrye eyghen wille ende onbedwonghen,
gherenynchiert ende haer ontmaect van zulck recht, cause ende actie van byleven
als zy ghehadt heeft tot den dach van hedent byder aflivicheyt van de voornoemde wylent
haeren man Jan de Brune,
op twee partien van erfve, hommelhoff zynde,
gheleghen **opden coutere** deser stede,
het eene ghenaeft de **Scrickelburch**, groot van lande drie vierendeel ofte daer ontrent

ende het tweede ghenaeemt de **Clynckemallie**, groot ghelicke drie vierendeelen,
emmers de parthye zoo die ghelegghen es,
tsamen groot onderhalf ghemet ofte daerontrent,
de zelve twee parthien van erfve toebehoorende **Francois Deman**,
ende dat voor zulcke somme van pennynghen als naer de accorde by den voornoemde Pieter
Bossaert haeren comparantes jeghenwoordighen man
metten voornoemde François Deman ghemaect –
ontslaende tzelve goet nu ende ten eeuwigen daeghe van haer voorschreven byleven.
Actum ter presentie ende kennesse van **Franchois Diedeman**, voorschepene, verbanghende
Antheunes Winnebroodt, burghmeester

*Hier is de naam van het stuk grond, waar nu hommel of hop op gekweekt wordt, van
'creytenburg' veranderd in 'schrikkelburg'. 'Schrikkelen' zo schrijft De Bo in zijn Idioticon,
betekent zoveel als: overschrijden, voorbijgaan, achterlaten.
De 'schrikkelburg' kunnen we dan interpreteren als de 'achtergelaten' of verlaten burg of
burcht. Deze zal wel niet in steen gemaakt zijn, maar zal een houten burcht geweest zijn,
waarin men in het krijt kon treden.*

*We mogen bij dit alles veronderstellen dat de burcht van **Pamele** waarschijnlijk een
Germaanse, en minstens een Frankische oorsprong hebben.*

Waar lag die burcht dan op de Kouter?

*We nemen aan dat dit op het hoogste punt van de kouter zal gelegen hebben, en dan zijn we
op de huidige Binnenkouter.*

*We spreken dus duidelijk van een burcht - 'burg' of 'burgos', niet van een 'castellum' of
kasteel die normaal gezien van een latere datum zijn. Het was dus zeker geen stenen kasteel
maar een houten burcht.*

*Om dan de conclusie van Steven Van Impe te herzien; volgens mij is de 'burgos' eigenlijk het
'platteland' of Pamele, en de 'villa', Poperinge, of het domein van de abt, het verstedelijk
gebied.*

De Overdam

*Eén van de oudste vermeldingen van het toponiem de 'Overdam' dateert van het jaar **1541** en
zit vervat in de volgende acte:*

6 december 1541 - Ghildemeesters van den helighe drievuldigheit – SAP 394 - Renten

Ghildemeesters van den helighe drievuldigheit t'Onser vrouwen heift
ghecocht jeghens **Pieter Vutendale filius Gudtins** xij – 12 - pond parisis jaers erfvelicke
losrente ende omme de somme van xvj – 16 - pond grooten vlaemscher munte
Danof t'eerste jaer vallen zal den viden in december xvc xlij
Te lossen met philips gulden te l schele parisis - carolus gulden te xl schele parsisi stick of
ander ghelt ten advenante
Hierinne verbonden by **Pieter voorseid ende Perone zyn wyf**
de stede, erfve ende cathelen staende op **den Overdam** – groot van lande een ghemet x
vierendelen
streckende van vooren ter straete –
achterwaert totten Casselstraete metden westzyde an tlandt van **Karel Jan Lauwyc**,

D'oostzyde an tlandt van **Mahieu Wemare** ghelast in **Overdamsche scult**
Actum den viden in december xvc xlj
Present scepenen Hazebaert, Melis, Oudegheerst, Simpol en Goosteene

Als we een 'Ieperdam' hebben, hebben we aan de overkant een 'Overdam'. Het lijkt ons dat de 'Overdam' zijn naam dus eigenlijk te danken heeft aan de eerste Ieperdam. Vandaar dat de Overdam, ondanks zijn ouderdom, toch na de Ieperdam gekomen zal zijn.

Wij denken dus eigenlijk na het vestigen van het Vroonhof en van de Sint-Catharinakapel aldaar. Het lijkt mij eigenlijk de hoofdingang geweest te zijn van het Vroonhof.

*Traditioneel stond de voordeur van een oude boerderij vroeger op **de zuidkant**, zodat men aldaar de warmste plaatsen kon creëren. De Overdam leidde dus recht naar de voordeur van het vroonhof; waar de Proost, de vervanger van de abt van Sint-Omer, die tevens ook Graaf van Arke was, zijn residentie hield.*

De Leverstraat

We vinden het toponiem 'Leverstraat' veelvuldig terug in akten opgesteld in de loop van de 16de eeuw. Onder andere in 1579 lezen we het volgende:

Item angaende thuus ende erfve toebehoorende ende achterghelaten by **Jan Wyts** staende ande oostzyde vande Leverstrate bewoont by **Jan Struyve** – verclaerst de Baemesse neghenentzeventich den proprietaris betaelt thebben daeromme hier – niet

De Leverstraat is alleszins één van de oudste straatnamen van Poperinge.

Eén uitleg die ik vond en die aanneembaar is, heeft te maken met – lee en ver.

'Lee' komt dan van leeden of leiden. En 'ver' betekent dan hetzelfde als 'weg'. Dus krijgen we een 'leed' die wegleid.

Anderen beweren dat Lee – ver effectief komt van 'leeden' of 'lei' maar dat de 'ver' een

verbastering is van 'voorde'. Een voorde is een overgang in een beek waarbij men grote stenen in het water legde. Daarover lopend kon men de beek dan kruisen.

Eén keer wanneer men de weg met kasseien belegd had, had men een straat en kregen we de gehele samenstelling van 'Leverstraat'. Het blijft dat een straat die wegleid over een voorde. De Leverstraat liep minstens van de markt tot aan de Bommelaarsbeek waar er een brug over lag. In andere gevallen bleek dat de Leverstraat zo genoemd werd tot aan de hoek waar nu de Doornstraat begint.

De zegel van de Sint Omaarsabdij. Het rechtste gedeelte werd later de zegel van de stad Poperinge.

De vroegmiddeleeuwse periode van Poperinge, een paar opmerkingen.

Carlo Jengember

Wanneer we het over deze periode uit onze stadsgeschiedenis hebben, is het zinvol om de historische evolutie in de tijd te verfijnen en niet zomaar te spreken van de Franken, want die jongens en meisjes zijn in de vroege middeleeuwen al opgegaan in de Merovingische wereld. De Merovingische samenleving is een tot nu toe te weinig bekende historische periode waarvan we buiten begraafplaatsen en plattegronden van bewoning feitelijk niet zo erg veel van weten zeker niet in onze streek.

Nochtans voor Poperinge niet onbelangrijk omdat we een stichting zijn van een Merovingische abdij.

Via vergelijkend onderzoek kunnen we een raamwerk construeren voor toekomstig verder onderzoek. Wat hier volgt, is een summier schets van het tijdsraam voor de vroege middeleeuwen, maar verderop gaan we dieper in op een bepaald aspect over deze periode. 1/ Tijdens de Karolingische periode (9^e eeuw) en misschien al voordien in de Merovingische periode (6^e, 7^e en 8^e eeuw) waren de domeinen de belangrijkste territoriale indeling.

Hoe ging dit dan in Poperinge die bijna een soort uithof was van de Benedictijnenabdij van Sint-Omaars?

Er was ongetwijfeld **een vroonhof** dat in de toponymie is verder blijven leven.

Wanneer we spreken over vroonhoven hebben we het nog niet over neerhof en opperhof wat pas van later is.

Uit onze kennis van andere vroonhoven in de Nederlanden weten we dat het vroonhof de plek is waar zich de hoeve of hofstede van de heer/dame bevond, met vermoedelijk een kapel hier aan verbonden.

Dus allemaal op hetzelfde terrein (het vroonhof was éénduidig) bevond zich de hele leefgemeenschap van de heer, voor de Poperingse situatie: de proost.

Naast het vroonhof kende Poperinge 47 mansi of boerderijen van de tenures (een soort lijfeigenen) 'ergens in Poperinge' en de reserve van de heer, i.c. de abt. Via karweien moesten de tenures diensten leveren aan de heer zoals werken op de reserve, of bepaalde goederen leveren zoals eieren, stro of karrevrachten verzorgen. Eenmaal voldaan aan de opdrachten van de heer, mochten ze hun eigen boerderij(tje) verder bewerken.

Wanneer later het tiendensysteem in voege treedt, dienen de Poperingse boeren tienden van hun landbouwproducten hoofdzakelijk de oogst aan de kerk geven. Hoe dit nu zat voor Poperinge is ons niet helemaal duidelijk want normaal kwam dit toe aan de seculiere religieuzen (kerk), en niet de reguliere religieuzen (hier de abdij).

Niettemin moet dus ergens in Poperinge één of meerdere tiendenschuren gestaan hebben waar de opgeëiste delen van de oogst opgeslagen werden. Dit is de eerste fase waarvan we iets weten. Waar de reserve lag, geen idee, maar een piste kan zijn dat het gaat om de gebieden in Poperinge waar in de volle middeleeuwen de kouters zich gaan situeren zoals onder ander op de plaats die nu nog steeds Kouter wordt genoemd, maar niet alleen daar. Men zal dan wel gesproken hebben van 'akkers' en nog niet van 'kouters'. De reserve bevatte niet alleen landbouwgebied, maar was ruimer dan dat namelijk ook bossen, waters zoals beken, vijvers, woeste gronden.

2/Dan breekt een nieuwe periode aan, namelijk de Volle middeleeuwen (10^e, 11^e, 12^e, 13^e eeuw): het feodaal tijdperk, de periode van de ridders en burchten, maar of er zoals Guido meent te denken, een burcht stond op de Poperingse Kouter, is helemaal koffiedik kijken in de geschiedenis. Laten we het houden bij onze oorspronkelijke nederzetting en hier verder op borduren qua evolutie en functieverandering.

Vanaf nu krijgen we de meer onder ons bekende duale indeling van ‘neerhof’ (of ‘voorhof’) en ‘opperhof’ die zich territoriaal uiten in een 8-vorm. (zien we ook nog terug bij heel wat hofsteden die zowel een neerhof als een opperhof bezaten) Het vroonhof evolueert vermoedelijk naar analogie van wat we in bijvoorbeeld de stad Aalst zien gebeuren, naar een opsplitsing in neerhof en opperhof. De functies van boerderij en kapel van het vroonhof worden door het neerhof overgenomen en de functies van verblijfplaats van de heer wordt overgenomen door het opperhof. Het neerhof wordt uitgebouwd op het vlakke terrein en kent meestal een omgrachting of wal; terwijl het opperhof doorgaans een opgeworpen hoop aarde is die mote wordt genoemd. Op deze mote komt dan een houten (later stenen) woontoren ook donjon genoemd. Als functie dikwijls een vluchtburcht, maar waarschijnlijk wordt er wel dagdagelijks door de heer en zijn gevolg op deze mote gewoond, ook castrale mote of motte genaamd.

Terug naar Poperinge, het opperhof zou dan vanuit deze optiek de plek zijn waar de proost verblijft, het toponiem ‘leeuwenbeuten’ kan hier mogelijks een indicatie van zijn. (zie uitleg verderop in dit nummer van de Gazette)

Als we spreken over castrale motten zijn de bewoners wereldse heren/dames dus adel en geen pastoors of paters. Dus voor de Poperingse wel bijzondere situatie, iets om verder uit te zoeken. Toch is er gerede kans dat volgens mij de 8 vormige structuur van neerhof/opperhof ook in Poperinge op één of andere manier aanwezig was.

Ieder spoor hiervan ontbreekt, maar dit betekent niet dat het er niet geweest is. Een mogelijke indicatie is de grens van de zwaaikom die niet doorgetrokken wordt tot de markt wat logisch was geweest, maar kennelijk stopt op een gebied waar de kom (die van latere datum is) niet kon doorgetrokken worden, want hier bevond zich de proosdij. (cfr. Infra)

In bepaalde steden krijgt het vroonhof een nieuwe naam ‘zaalhof’. En verschuift deze vervolgens naar een nieuw gebouw: ‘gravensteen’, maar doorgaans enkel in steden die de hoofdplaats van een kasselrij waren, niet het geval voor Poperinge. Andere voorbeelden, Aalst en Gent: Gravensteen was het opperhof en het huidige Veerleplein was het voorhof of neerhof waar zich de Sint Veerlekerk bevond.

Even recapituleren: het Merovingisch en Karolingisch domein of Vroonhof bevonden zich in het gebied van de St Bertinuskerk, en de Rijksmidschool.

De enige aanwijzing die we nog hebben, is de Sint-Bertinuskerk waarvan alles er naar uit ziet dat deze teruggaat naar de eerste kapel van het vroonhof.

Maar dan, dan komt het wat moeilijker met de komst van de feodale tijd. In hoeverre stappen de paters van de proosdij mee in deze nieuwe samenlevingsvorm? Delen ze inderdaad hun Vroonhof op in een neerhof en een opperhof.

Hiervan hebben we geen enkel spoor, totdat we op een kaart stuiten en iets zagen dat ons aan het denken zette. Dit is het vervolg van ons verhaal, dat wees niet bang, allemaal heel hypothetisch is, maar het denken over de genese van onze stad enkel kan stimuleren.

De reden waarom hier aandacht voor de locatie van de proosdij of mogelijks een ander gebouw, is de ‘ontdekking’ van de kaart van **Claude Masse**, gemaakt begin 18^e eeuw en dus toch minimaal 50 jaar ouder dan de Ferrariskaart.

Masse was cartograaf en werkte in opdracht van koning Lodewijk de 14^e die geïnteresseerd was in de net veroverde gebieden in de Zuidelijke Nederlanden. De kaart geeft een beeld van het grensgebied tussen Frankrijk en de Oostenrijkse Nederlanden. Poperinge lag in de Oostenrijkse Nederlanden en we hebben geluk dat Masse nog net Poperinge opnam in zijn kaart. Veel is er van de stad niet uit te maken. Nogal flou artistiek zouden we zeggen, ware het niet dat er plots dat object in het oog viel, namelijk een soort gebouwtje met vier hoektorens en omringd door een gracht.

Nog nooit eerder gezien op andere kaarten. Ondanks het feit dat we deze toren niet precisie kunnen lokaliseren tenzij ten zuidwesten van de stadskern en op de linkeroever van de

Poperingevaart/Vleiterbeek, durven we te veronderstellen hier wel eens met de proosdij te maken te hebben. De gekende afbeelding van de proosdij op de tekening van het stadszicht van Poperinge, doet ons vermoeden versterken dat het hier wel eens om één en dezelfde toren (i.c. de proosdij) kan gaan.

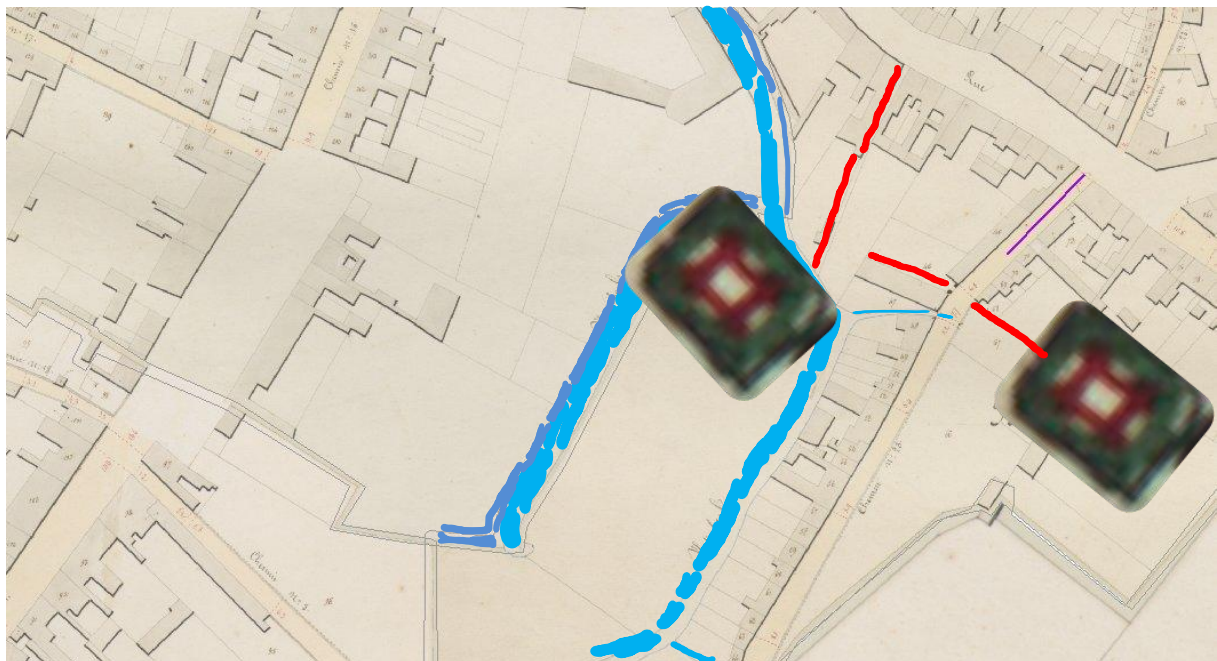
Ter stimulering van de hersens, geven we hier een paar hypothesen mee waar deze toren dan eventueel op het Poperingse grondgebied gestaan kan hebben en eventueel waarom. Let wel: het gaat hier niet om een wet van Perzen en Meden, maar om een gedachtenoefening over een belangrijk gebouw uit de Poperingse stadsgeschiedenis waar nauwelijks informatie over bekend is. Daarmee zijn de gedachten vrij.

We hebben het gebouwpatroon even voor u uit het grotere stadsplan van Masse uitgeknipt en gaan dit op een aantal kaarten projecteren ter illustratie van hypothesen. Het zijn twee mogelijke locaties, maar het kan dus allemaal een losse flodder zijn en om een totaal ander gebouw of om verschillende locaties die aan onze blik ontstnapt zijn. Iedereen mag meedenken, dus indien suggesties, laat maar weten.

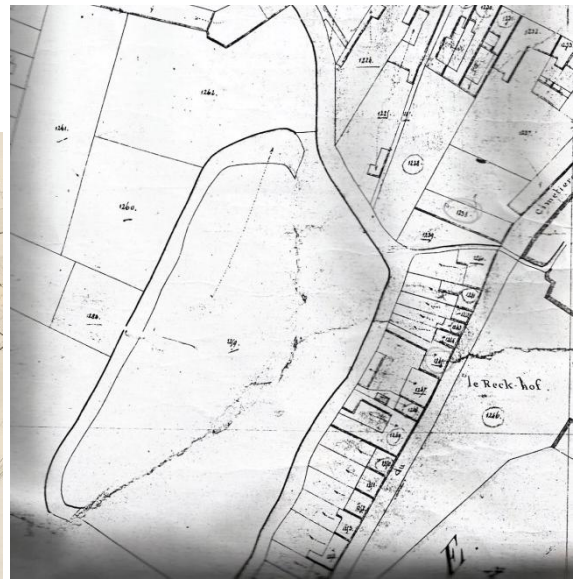

Zo ziet het gebied op de Poperingse stadsplattegrond uit die we gehaald hebben uit de Atlas van de Buurtwegen. Links ziet u het Bertenplein en rechts de Rekhofstraat. Middenin het huidige terrein van het College met toen nog restanten van de middeleeuwse zwaairom of singel, feitelijk de middeleeuwse haven van Poperinge.

Het lichtblauw geeft de waterlopen weer, het donker blauw is een soort territoriale indeling op de kaart van de buurtwegen. In rood zijn de padjes naar de opperhoflocaties aangeduid.

In rood zijn de padjes naar de opperhoflocaties aangeduid.

Tussen de kaarten van de Atlas van de Buurtwegen (links) en de Popp-kaart (rechts) zien we wat betreft de waterlopen wezenlijk geen verschil. Het afsnijden van de waterloop rechts van de natuurlijke Vleterbeek is opvallend. Vermoedelijk viel dit stuk droog na het uit gebruik stellen van de singel als zwaaiikom. Onderaan is de verbinding ook onderbroken. Een menselijke ingreep kan een andere verklaring zijn van deze afsnijding die het niet langer nodig vond dat deze verbinding verder bleef functioneren.

De Ferrariskaart is minder duidelijk ondanks die ouder is dan de Atlas van de Buurtwegen, maar biedt toch een interessant topografisch relict, namelijk de half maanvormige structuur in de weide of veld rechts van de Rekhofstraat wat ons doet speculeren of een restant van een voormalige gracht.

De 16^e eeuwse kaart van Jacob Deventer:

Een theorie dat de linkerhelft van de plattegrond van Poperinge ontbreekt op de 16^e eeuwse kaart van Jacob Deventer kan zijn dat dit gebied tot de proosdij van de abdij behoorde. Wat de reden dan zou kunnen geweest zijn om het niet intekenen van dit deel van de stad, leidt tot een aantal hypothesen. Twisten, geen geld, geen zin bij de proosdij, het verlangen bij de proosdij om niet gekend te zijn (isolationisme? Immuniteit?)....?

Het is in elk geval opvallend dat net dit deel van de stad waar de invloed van de proosdij zover we weten, het grootst was, net ontbreekt. Het doet denken aan moderne luchtfotografie waar gevoelige militaire complexen bewust vaag gehouden worden. En wat dan met de Sint-Jansparochie, kun je zich afvragen?

Misschien viel deze parochie ook wel onder de invloed van de proosdij? In elk geval staat de lakenhal of juister gezegd, doekhalle op de Grote Markt afgebeeld maar niet de Sint-Bertinuskerk.

Kan dit betekenen dat deze kerk eveneens onder invloed stond of zelfs eigendom van de proosdij was? Een indicatie van de impact van de proost op de Sint-Bertinuskerk is de proosdijpoort die toegang verleende vanaf de proosdij naar het schip van de kerk.

Hoe dan ook de oorzaak van deze witte plek op de Deventerkaart lag in elk geval niet aan een gebrek aan papier of perkament en inkt. Ook geen afkeer vanwege de tekenaar om het gebied aan de rechteroever van de Vleter in kaart te brengen want een deel stadsplattegrond via aanzetten van straten zijn alvast weergegeven.

Een ander argument om op de proosdijpiste verder te denken is de uniciteit van deze kaart. Zover we kunnen nagaan zijn er geen andere Deventerkaarten bekend die zoals Poperinge maar een deel van de stadsplattegrond hebben weergegeven.

Poperinge dus een uniek geval?

Een andere hypothese is dat het hier kennelijk om een onafgewerkte kaart gaat.

Vergelijken we bijvoorbeeld met de Deventerkaart van Oudenaarde (zie hieronder) dan zien we hier een totaal andere kaart, ditmaal afgewerkt zowel in het detail, kleurgebruik, extra gegevens zoals schild, stadsnaam Oudenaarde.

Deze afwerking van de Deventerkaarten is de courante praktijk waardoor de Poperingse kaart des te meer opvalt. Behalve het met blauw inkleuren van de Poperingevaart/Vleterbeek is de weergave van Poperinge met straten, pleinen, molens, huizen in uniforme inktkleur opgemaakt. We krijgen de indruk dat de kaartenmaker halverwege zijn werk gestopt is?

Klopt dit of zijn er andere verklaringen? Wat is er gebeurd?

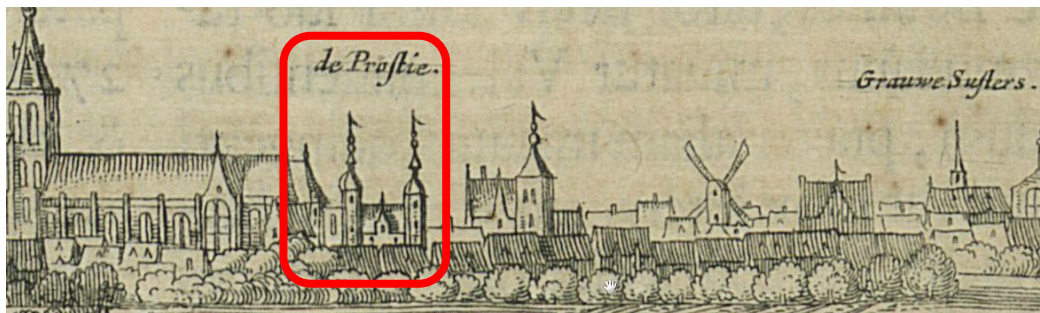
Heeft Deventer midden zijn werk er de brui aan gegeven?

Wachtte hij op een voorafbetaling van het stadsbestuur voor zijn werk maar bleef deze uit?

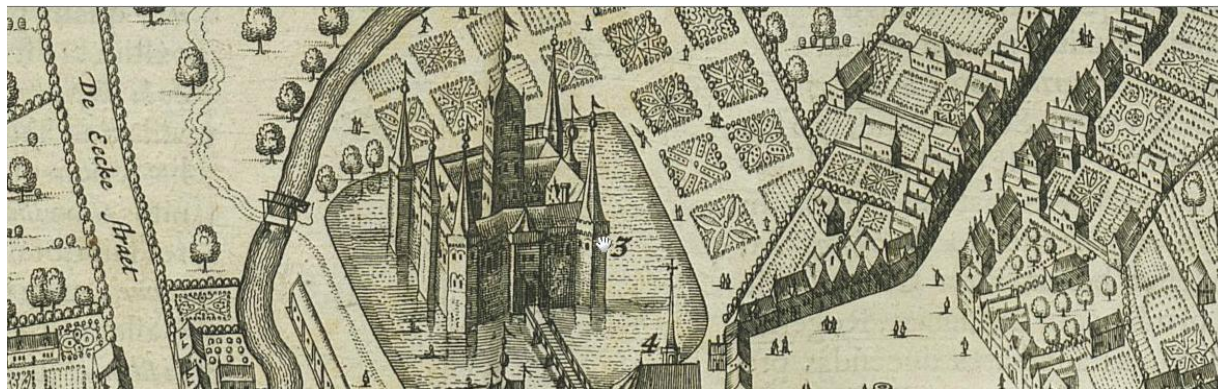
Dus geen centen, geen tekening en weg was hij. Of het stadsbestuur de opdrachtgever van deze kaart was, is nog een andere zaak.

Zag Deventer een conflict oprijzen met de proosdij?

Zoals de wens van de proosdij om zijn eigendom in Poperinge niet in kaart te zien weergegeven. Vergeet niet dat de immuniteitsgedachte waardoor de proosdij als het ware een stad in de stad vormde een niet te onderschatten element is. In elk geval zou het cartografisch gezien vanuit de creatie een 16^e eeuwse stadsplattegrond, wel eens een unieke kaart zijn omdat we hier het proces meemaken van hoe een kaartenmaker als Deventer te het werk ging. Bijvoorbeeld, we zouden hieruit kunnen leren dat hij stadsdeel per stadsdeel afwerkte. En in de veronderstelling dat de proosdij wel welwillend was, eerst de linkeroever afwerkte en reeds gestart was met de rechteroever –hoofdzakelijk de Sint-Jansparochie, maar om een duistere reden zijn tekenwerk staakte. Een heel andere hypothese is dat er gewoonweg niets is gebeurd, en dat er wel degelijk een afgewerkte Deventerkaart van Poperinge heeft bestaan, maar deze verloren is gegaan. Hoewel het feit dat met uitzondering van Poperinge, alle Deventerkaarten steeds afgewerkt zijn en de Poperingekaart in de verzamelbundel van de Deventerkaarten werd opgenomen, ons doet twijfelen aan deze laatste mogelijkheid. We hebben het sterke vermoeden dat de invloed van de proosdij toch aan de basis kan liggen voor het ontbreken van de helft van de Poperingse stadsplattegrond op de Deventerkaart. Misschien is de tekenaar aan het twijfelen geslagen en heeft hij ook niet meer de moed gehad of instructies gekregen om de reeds getekende linkeroever af te werken. Waarom we hier even inzoomen op de Deventerkaart van Poperinge en deze mysterieuze witte vlek houdt verband met de rest van ons verhaal die u hier verder verneemt.

Kasteel (17^e eeuw) in Kruishoutem (Oost- Vlaanderen) Kasteel (17^e eeuw) in Steenvoorde

(Frans-Vlaanderen)

Mogelijke locaties van een mogelijke woontoren van mogelijks de proosdij.

De proosdij ofwel in de zwaai kom of de singel, linkeroever Poperinge vaart

De proosdij op de weide, tussen Rekhof en Korte Reningelststraat, rechteroever Poperinge vaart

Of nog op andere locaties in de nabije omgeving?

Indien rechteroeverlokatie: het opvallende toponiem Rekhof zou kunnen verwijzen naar een benaming van het opperhof van de proosdij.

De huidige toegangsweg naar deze wei of terrein (op deze plek bevond zich in de eerste wereldoorlog een militair kamp met tenten) loopt vanaf de Rekhofstraat langs het voormalig kasteeltje van Schabaille. Mogelijks was er een verbinding tussen opperhof en neerhof via een paadje tussen de huidige huizen aan de Rekhofstraat richting Sint Bertinuskerk.

Indien opperhof lag in de bocht van de kom, dan was mogelijks het paadje (waarvan het toegangspoortje tot vandaag uitgaat in de Ieperstraat) de verbinding met de Ieperstraat (vroegere Mesenstraat). Een mogelijke reden om de proosdij in het binnengebied van de zwaai kom op te trekken kunnen te zien hebben met een controlerende functie van de abdij op de havenactiviteiten van de stad. Een argument dat pro deze locatie pleit, is de nabijheid van het neerhof waardoor het opperhof feitelijk aanleunde tegen het neerhof wat meer conform de gekende 8-vormige structuur is.

De halvemaa nvormige structuur in de weide van het Rekhof pleit voor een relict van een vroegere gracht. De gracht van het opperhof? Misschien brengt de ligging van deze locatie namelijk aan de rechteroever u in verwarring, omdat op de Massekaart de site zich op de linkeroever bevindt. Maar dit mag geen tegenargument zijn omdat kaartenmakers zeker als het over de weergave van waterlopen ging, er een handje van weg hadden om de topografie verkeerd weer te geven. We laten ons hiermee niet van de wijs brengen.

Ander argument dat pleit voor het opperhof aan de rechteroever is ten eerste het ongewoon toponiem van 'rekhof'. (ook 'reckhof' genoemd) De term 'hof' kan wijzen op een relict van de term 'opperhof'. Maar wat dan met 'rek'? Rek is een toponiem dat onder meer bij rivieren wordt vastgesteld en betekent een lang stuk waterloop zonder bochten. Op de Schelde komt 'rek' of 'rak' als naamgeving bij lange stukken rivier nog steeds voor. Bekijken we de kaart van Poperinge dan zien we dat de zwaai kom of singel twee langgerekte stukken waterlopen vertoont waarvan één de natuurlijke loop van de Vleterbeek is en een andere een door de

mens gegraven waterloop. Dan zouden we kunnen veronderstellen dat mettertijd het toponiem 'rek' overgeslagen is op de naamgeving van het opperhof, m.a.w. het hof van de proost gelegen aan de rek. Het is een suggestie die we moeten onthouden. In elk geval valt het op dat het woord 'rekhof' op sommige kaarten pal op de plaats waar we menen dat het opperhof zich bevond, wordt vermeld. Toeval?

Het opperhof of het woonhuis van de proosdij zou dan volgens de kaart van Masse omringd zijn door een gracht met water en het gebouw (een woontoren?) zou aan de vier hoeken rondvormige torentjes gehad hebben. Een paar prenten uit Sanderus uit dezelfde periode van onze stadsprent van Poperinge, illustreren over welk type woontoren het zou kunnen gaan zoals de kasteeltorens in Kruishoutem en Steenvoorde. De torentjes met uivormige versiering en vaandels gelijken op elkaar net als bij de afbeelding van de proosdij. Op de prent zijn echter 2 torentjes te zien en geen vier, maar omdat het om een frontale weergave van het stadszicht van Poperinge gaat en dus een vlakke weergave is, zal de tekenaar vermoedelijk de twee andere torentjes niet weergegeven hebben. Het is een veronderstelling. Met zo weinig visuele gegevens is het moeilijk om definitieve uitspraken te doen over het gebouw van de proosdij. Via vergelijkend onderzoek kunnen we echter een aantal hypotheses formuleren. Woontorens of kasteeltjes met een gracht of een wal, waren zeker niet ongewoon in onze streek tijdens de 17^e eeuw. Het is goed mogelijk dat het proosdijgebouw geëvolueerd is naar een 17^e eeuwse woonkasteeltje maar op dezelfde site van een vroeger middeleeuws gebouw zoals een donjon. Mogelijks bevatte deze donjon ook het arresthuis van de proosdij, namelijk het "Gyselhuys".

De beide locaties van de vermoedelijke proosdij bevinden zich in het hartje van het oude stadscentrum. Zoals Guido zegt, vormen de middeleeuwse Bellestraat die liep tot aan de middeleeuwse Mesenstraat het historisch centrum op de rechteroever van de Poperingevaart. Indien ik een proost was, dan zou ik zeker niet in de rand van een stad mijn hoofdgebouw optrekken maar op de plek waar het te doen was, namelijk het dynamisch stadsleven, zoals de handel, het verkeer, de ambachtelijke nijverheid.

En toch enigszins afgeschermd (door de Poperingevaart?) van het meer wereldse deel van de stad waar de magistraat het voor het zeggen had, namelijk de Grote Markt, Neermarkt met Steehuis en Doekhalle.

Nog een laatste hypothese voor u helemaal gedesoriënteerd geraakt, heeft te maken met een cultuurhistorische tendens die we zien opduiken in de overgang van de feodale tijd naar de moderne tijd, grofweg eind 16^e eeuw en 17^e eeuw.

Nu worden we helemaal speculatief - maar het kan de werking van onze grijze cellen enkel maar stimuleren.

Stel dat de woontoren eerst op een andere plaats stond zoals dicht bij het neerhof bijvoorbeeld zoals onze suggestie van inplanting in een bocht van de singel midden in de zwaai. Maar op een gegeven moment werd de woontoren vervolgens verplaatst -onder invloed van een nieuwe moderne mentaliteit- op grotere afstand van het voormalig neerhof dat intussen wellicht al gedesintegreerd was (d.w.z. dat het neerhof mogelijks meer geïntegreerd werd in de rest van het stadsweefsel en minder geprononceerd geïsoleerd was

van de rest van de stad als voorheen). Typerend aan de moderniteit is de sterke nadruk op privacy wat zich materieel uit in het zich terugtrekken van de elite ten opzichte van de rest van de bevolking.

In ons geval kan de proost zich eveneens op een bepaald moment zich enigszins gaan distantiëren zijn van zowel de stadsbevolking of het gemeen als van de drukte van het voormalig neerhof. Eenzelfde tendens zien we onder meer bij de abdijen zoals Ter Duinen waar de abt zich in de nieuwe tijd letterlijk terugtrekt in zijn eigen woonverblijf los van de rest van de abdijsamenleving. De 17^e eeuwse woontorens die niet meer te vergelijken zijn met de middeleeuwse donjons waren een uiting van deze distantiëring van een elite in de maatschappij. Mogelijks zien we in Poperinge ook dit proces gebeuren.

Besluit

De bedenkingen i.v.m. de Deventerkaart en de Sanderusstadsprent en vooral de vondst van toch wel een bijzondere weergave op de kaart van Masse van een omwalde woontoren in de burg of stad van Poperinge zijn aanleiding om enkele hypothesen te formuleren over de proosdij als woontoren, over een preciezer locatie van deze woontoren en over het territorium van de proosdij ten opzichte van de rest van het Poperingse stadsgebied.

Historische geografie levert geen eenduidig verhaal op.

Willen we de onze stedelijke topografie beter begrijpen dan moeten we rekening houden met verschillende historische lagen zowel in de ruimte als in de tijd.

Hoewel totaal nieuwe configuraties kunnen ontstaan, kon de Poperingenaar dikwijls niet onderuit aan oudere historische gegeven situaties.

De stempel van het vroeg-middeleeuws vroonhof wordt gedrukt op latere ruimtelijke situaties.

De feodale neerhof/opperhof configuratie kan zich gebaseerd hebben op de oudere vorm van het vroonhof.

De positie van het territorium van de proosdij zowel ruim gemeten als in zijn kern dient afgewogen te worden ten opzichte van de rest van het meer seculiere stadsgebied. Via de topografie werden in Poperinge de kaarten verdeeld tussen stad en abdijsgebied.

Carlo Jengember

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

De scheer hangt daar uit.

Dit zegt men van eene herberg, daar de waard wel kan rekenen, en dus zyne gasten, gelyk de schaapen, scheeren van hunne wol, dat is, den buidel van zyn vulsel. Zo scheert hy den gek, en den wyzen, over eenen kam, naar de mode van *foris in der eeuwigheid*.

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

Beste Guido en ook beste Annick

Met veel interesse je e-mail van september gelezen en geapprecieerd, vooral de mening van Annick over Frans-Vlaanderen, het is nu 300 jaar geleden, 1713-2003 overgeheveld. Bij mijn vroegere bezoeken aan deze steden en dorpen heb ik vaak verbaasd naar de oorlogsmonumenten gekeken met opschriften zoals Indo-China, Tonkin, Marokko, Algerije, enz. Hoeveel oorlogen hebben zij meer meegemaakt dan wij??Waarom kon er geen duw bij in 1713 tot aan de rivier AA? Wie was er te laks of te sluw?????

Werd de 300 jaar Nederlanden 1713-2013 herdacht en gevierd te Poperinge en in de Westhoek? Franz Denys, e-mail adres gekend

Ik stelde prof. Magda Devos de vraag of de toponiemen Creijtenburg en Schrikkelburg in Westvlaanderen nog voorkwamen. Zij antwoordde mij het volgende:

Beste Guido

Die Doos Gazette is mooi gemaakt en aardig geïllustreerd!

Neen, de toponiemen *Krijtenburg* en *Schrikkelburg* ben ik nog nooit tegengekomen in West-, Oost- of Frans-Vlaanderen. Wel blijken er verschillende "Krijtenburgs" te bestaan in Nederland, maar dat wist u zelf al. Op deze link

<http://www.oudzijtaart.nl/Reconstructie%20van%20Veghel/Krijtenburg/Krijtenburg%20toponiemen.html> vindt u een overzicht van de verklaringen die voor het element *krijten* zijn geopperd. Zelf denk ik aan de betekenis 'afgeperkte ruimte' of iets dergelijks. Zie het artikel CRIJT in het

Middelnederlands woordenboek, dat ik in de bijlage gekopieerd heb. *Schrikkelburg* is voor mij een mysterie, geen idee wat het kan betekenen.

Met vriendelijke groet

Magda

Dag Guido

Van mijn zoon al een reactie op mijn vraag naar de herkomst van de benaming Pamel.

Al in 1179 vernoemd als Pamela, in 1195 Pamala, daarna o.a. in 1307 apud Pamellam, in 1662 Pamelan. Vanaf 1880 definitief Pamel.

Het toponiem is zeer oud, zou Indo-Europees van oorsprong zijn, hetgeen aanleiding geeft tot 2 onderscheiden etymologische verklaringen:

1. vertrekkend van 'pa-' wat verwijst naar 'voederen, weiden' (cfr. Latijn pabulum = veevoeder); Pamel is dan een plaatsnaam in weidegebieden

2. of uitgaande van het (door de Germanen gereïnterpreteerde en uitgebreide) 'bham' + suffix 'alā'; 'bham' = schitterend, verwijzend naar de meersen die blank stonden in de winter. Pamel is alsdan een waternaam om de meersgronden langs de Dender te benoemen.

Er is nog een 3de volkse verklaring, maar die geef ik maar ter ere van de lach!

3. volkse versie:

In een dorp aan de Dender vroeg Marieken aan haar pa: 'Pa, mel' (kindertaal voor karamel). Sindsdien heette dat dorp Pamel. Had Marieken een 'mel' aan haar moeder gevraagd dan was Mamel de dorpsnaam geworden!

Van een heuvel, helling of hoger gelegen gebied dus geen sprake ook al ligt Pamel duidelijk op een bult.

vr gr

Herman Caulier

Van mijn copain Stephan van Meulebrouck uit het verre Boxtel, kreeg ik de volgende reactie die ik niemand wil onthouden.

Dag Guido,

Nu pas lees ik deze aflevering van je Gazette. En zie ik dat je zowat langs Boxtel moet zijn gekomen op weg naar Schijndel! Volgende keer wel even bellen hè, de koffie (of iets sterkers) staan klaar! Amusant trouwens om te lezen dat die ast niet echt functioneel zal zijn.

Nog even over de kaartenmaker Jacob van Deventer. Waarom hij Poperinge niet geheel in kaart heeft gebracht snap ik ook niet, maar wat ik wel weet is dat zijn project om alle steden in de Nederlanden in kaart te brengen een militair doel heeft gehad, waarvoor hij rechtstreeks uit Madrid de opdracht ontving. Het was dan ook zeker niet de stad Poperinge die hem betaalde. Volgens een vrijgeleide van Filips II, gedateerd 6 juni 1559, moesten alle steden in de Nederlanden in kaart gebracht worden. Dit stuk heeft geen betrekking op de opdracht zelf, die moet Van Deventer in of kort voor 1558 hebben gekregen. Het vrijgeleide heeft betrekking op de betaling: f 200,= per jaar, een daggeld van twee gulden en extra vergoedingen voor een gids, tolk en paard. Als Van Deventers stadsplattegronden een militaire functie hadden, dan denk ik niet dat hij de proosdij 'zomaar' wegliet op zijn kaart. Ook goed om te weten: van iedere stad leverde Van Deventer verschillende plattegronden af, en daarvan werd 1 ex. steeds naar Madrid gezonden. Het Madrileense exemplaar van Poperinge is wel degelijk ingekleurd! Zie de link

'Stadsplattegronden van de zuidelijke Nederlanden in de Biblioteca Nacional Espana' onderaan op http://nl.wikipedia.org/wiki/Jacob_van_Deventer (op die pagina wordt ook iets uitgelegd over het fenomeen van de verschillende versies per stad), eenmaal aanbeland op die Spaanse pagina klik je op 'Ver obra' ('Werk bekijken'), dan klikken op 'Imágenes 51-100', even wachten tot het document geladen is, en dan bladeren naar p. 10. Voilà een stukje 16e eeuwse militair staatsgeheim uit de Westhoek, in vol ornaat! Maar evengoed, zonder die proosdij.

Wellicht heb je nog iets aan deze informatie. Ik heb me in het verleden intensief bezighouden met de geschiedenis van de cartografie van (de) Nederland(en), vandaar dat ik meteen alert werd toen ik de naam van Van Deventer tegenkwam in je Gazette.

Hartelijke groet,

Stephan van Meulebrouck

Ik ben meteen in mijn computer gedoken en in de Nationale Bibliotheek van Spanje gaan kijken.

En daar vond ik de ingekleurde kaarten van Jacob Deventer.
 Hieronder heb ik de ongekleurde Deventerkaart uit de Nationale Bibliotheek van Brussel gezet.
 Op de gekleurde kaart komt de kapel van het Gasthuis alleszins mooier uit dan deze op de kaart van Brussel. Het korenhuis er langs komt dan weer beter uit op de ongekleurde kaart.
 Het straatje tussen het Gasthuis en de huidige Pottestraat is het verdwenen gedeelte van het Engelstraatje en is op beide kaarten heel duidelijk.

Ge zijt niet dood...

Na het beleg van Antwerpen door de Duitsers in 1914, trokken een aantal Belgische soldaten zich niet terug naar de IJzervlakte maar vluchtten richting Nederland. Daar werden ze geïnterneerd in kampen, waarvan het kamp Harderwijk misschien wel het bekendste was. Het duurde niet te lang of zij begonnen aldaar met het uitgeven van een tijdschriftje, deels in het Nederlands, deels in het Frans.

Uit het novembern timer van het jaar 1916 – te vinden in het Stadsarchief te Poperinge – halen we het volgende gedicht

Ge zijt niet dood...

Aan mijne gesneuvelde wapenbroers van den Yzer

Ik hoor ginds kreunend dodenklokken klagen...
Een mens is dood... en weer wordt een lijk,
Al schreiend, naar een kerkhof weggedragen,
Waar 't rusten zal, vergeten in het slijk...

Ik denk aan U, die ginds in bange dagen
Gesneuveld zijt, en bachten d'Yzerdijk
Begraven ligt, maar toch nog leeft gelijk
De reuzenhelden uit ons oude sagen...

Want dood en zijt gij, Yzerhelden, niet...
Ons volk herleeft door U; gij geeft het moed
Te lijden stil, waar gij vergoot uw bloed,

Het zware leed, te dragen 't groots verdriet
Tot zegepralen van ons heiligst recht
Waarvoor gij vocht en door uw volk nog vecht.
19 – 10 – 16

Silf Naat

Een stukje oorlogserfgoed te Poperinge:

Beschrijving Locatie

Bovengrondse betonconstructie in weide, te bereiken via de Dasdreef, die de Brabantstraat ter hoogte van huisnr. 5 kruist. De constructie ligt op ca. 3km ten Z van Poperinge, op ca. 400m ten W van café 'De Hertog', waar eveneens een infobord van de "PoP.route" hangt. Het gehucht wordt vaak met "Brabant" of "Hooggraaf" aangeduid. De omgeving is landelijk en lichtjes heuvelachtig.

Beschrijving Relict

Bovengrondse betonnen constructie met rechthoekig grondplan van ca. 1100 x 650cm, bestaande uit 3 naast mekaar gelegen ruimtes. Het middelste deel is gegoten tegen een houten bekisting. Voor de constructie van de 2 andere delen werden betonblokken van verschillende formaten aangewend. Er zijn her en der ronde bewapeningsijzers te zien. Het dakoppervlak is vrij onregelmatig (vermoedelijk deels ten gevolge van granaatinslagen). De constructie

bestaat uit 3 naast elkaar gelegen ruimtes, met elk zowel aan de NO- als aan de ZW-kant een toegang. Er zijn deurgrepen terug te vinden. Het plafond van de middelste ruimte is tot ca. 185 cm hoog en bestaat uit golfplaten, met brede golving, die grotendeels verdwenen zijn. Het plafond en de muren van de linker en rechterraimte zijn gegoten tegen een houten bekisting. Hier bedraagt de hoogte ca. 140cm. De meest O-ruimte bevat nog een rechthoekige vensteropening.

Zo staat het op de website van de inventaris van het Wereldoorlogerfgoed.

Historische Achtergrond

Naar verluidt zou deze constructie gefungeerd hebben als telefoonpost. Ze lag iets ten Z van een spoorlijn en iets ten W van één van de geallieerde verdedigingslijnen, die hier na de mislukte Derde Slag om Ieper werden uitgebouwd. De constructie lag iets ten W van de wijk Hooggraaf of Brabant, een plaats waaraan een infobord van de 'PoP.route' nog steeds aan herinnert: 'De wijk Hooggraaf (volgens de Britten), maar plaatselijk bekend als het Brabant, lag langs één van de nieuw aangelegde spoorlijnen die het gebied achter de frontlijn doorsneden. De 47ste (Londense) divisie had hier ruim 8 maand haar hoofdkwartier. De herberg 'de hertog van Brabant' was de laatste die onder de controle van de Poperingse Town Major viel. Die liet het café enkele keren voor een periode sluiten omdat de waard zich niet aan alle strenge voorschriften i.v.m. openingstijden en drankverkoop hield'.

En zo ziet het er nu uit.

Het huisje van het Helleketelbos

Het huisje van het Helleketelbos, restant van het Grote Gasthuisgoed, heeft momenteel een eerste en belangrijke opknapbeurt gekregen.

De zijmuren hebben nieuwe eiken balken gekregen en in november wordt in een tweede beweging verder gewerkt aan het dakgebinte.

Er wordt dan verder gezocht naar viters en lemers om in het voorjaar dit leemwerk te kunnen verrichten. Daarnaast is een deel van de wal ook reeds uitgedolven en daarbij zijn er wat scherven gevonden die door de CO7 – archeoloog verder onderzocht zullen worden.

Van mijn kant uit heb ik een aparte studie gewijd aan het Grote Gasthuisgoed waarbij ik onder andere veel belang gehecht heb aan de vakwerkgebouwen in de omgeving van de vroegere hoeve en aan de Gasthuismolen die daar op het hoogste punt van de huidige Helleketelweg gestaan heeft.

Ik hoop verder op een archeologisch onderzoek van de plaatsen waar het huis en waar de schuren gestaan hebben.

Daarbij wordt er ook verder nagedacht over de toekomstige 'uitbating' van het huisje en van het nu uitgebreidere Helleketelbos. Hierbij wordt er alleszins aan een samenwerking van gidsen, natuurgidsen en vertellers gedacht en daarbij hoort dan ook een 'inrichting' van de Gasthuishoevesite.

We zijn niet de eersten die nadenken over een 'inrichting' van het Helleketelbos. Vandaag, 5 oktober 2013, deed Jan Daschot mijn aandacht vestigen op een oud artikel uit het Wekelijks Nieuws van de 15de maart 1974.

Op het plan kunnen we meteen zowel het grote Gasthuisgoed als het Kleine Gasthuisgoed zien. In het bijbehorend artikel wordt er gesteld dat er reeds een voorontwerp van een groot recreatiecentrum opgesteld werd en men probeerde er een Bijzonder Plan van Aanleg van te maken. Zo stelt men dat iedereen in de streek wel weet welk succes de Helleketelbossen kennen sinds zij een paar jaren geleden werden opengesteld.

De vraag om een studie te maken over de verdere recreatiemogelijkheden van het bos, werd gegeven aan het W.V.T. de Westvlaamse Vereniging voor de Vrije Tijd en het is naar aanleiding hier van dat het voorgaande plan werd opgesteld.

Het uitgangspunt was dat de bossen voor 'stille recreatie' diende voor te behouden, zodat alles diende gedaan te worden om de sirene rust niet te storen en de wandelaar te laten genieten van deze rust, de schaduw en de geuren van hout en groen.

Men geeft in het artikel een vijftal besluiten weer:

1 - Er is een behoefte aan gelegenheid waarbij diverse vormen van water en oeverrecreatie kunnen worden beoefend. Er is een groot aantal hengelaars en er kan belangstelling ontstaan voor spelevaren en strandbad.

2 – Een betere wandelverbinding tussen de beide bosgedeelten is wenselijk net als meer variatie in de thans mogelijke wandelcircuits.

3 – Sommige bezoekers spreken de wens uit op het gras te piknikken, vrije balspelen te beoefenen, de jongste kinderen vrijuit te laten lopen of gewoon 'in de zon en uit de wind' te laten genieten. *Daarbij stelde men ook dat de lig en speelweiden, ook **stoeiweiden** benaamd, niet te groot mochten zijn.*

4 – Sommigen zijn van oordeel dat de bosomgeving aan levendigheid zou winnen indien de typische bosfauna er meer zou worden aangetroffen.

Daarbij dacht men aan een kijkvolière voor fazanten en een park voor reeën en herten.

5 – Talrijke ouders met jongere kinderen zouden het op prijs stellen als er in of op de rand van het bos spelgelegenheid voor kinderen zou zijn in de vorm van een jeugdspeelplein.

Bij dit alles stelt men ook dat 'gemotoriseerd verkeer in het bos moet geweerd worden.

Het artikel sloot af met de volgende bemerking:

Het recreatieoord 'De helleketel' is beslist geen utopie en kan mits een beetje meeval beslist een grote verwezenlijking worden in een vrij beperkte wachttijd. Dit is althans het besluit, dat we uit dit alles momenteel moeten halen.

Voor Poperinge en het Poperingse ware het een ideaal, bijzonder voor de families met kleinere

kinderen.

Ook wel voor anderen, want een namiddag in gras en hout versmaadt wel niemand, bijzonder als dit in een heerlijk kader als dit van de Helleketelbossen geschiedt.

Ondertussen is die wachttijd een kleine 40 jaar.

Hiernaast de opnieuw uitgegraven wal.

Eén van de laatste boerderijtjes in de stad wordt gesloopt

Als je de huidige Pottestraat van uit de Gasthuisstraat inslaat, kom je op linkerkant na ongeveer een 50-tal meter een straatje tegen dat momenteel geen naam heeft. Uit de oude halmen, de notarisakten van het Stadsarchief, weten we echter dat dit eertijds het 'Papenlangemeerschstraatje' geheten werd, omdat het leidde naar de Papenlangemeersch. Daar op het einde van dit straatje staat er een eeuwenoude boerderij, waar momenteel een stedenbouwkundige bekendmaking hangt, waarbij men een sloopvergunning aanvraagt voor de boerderij.

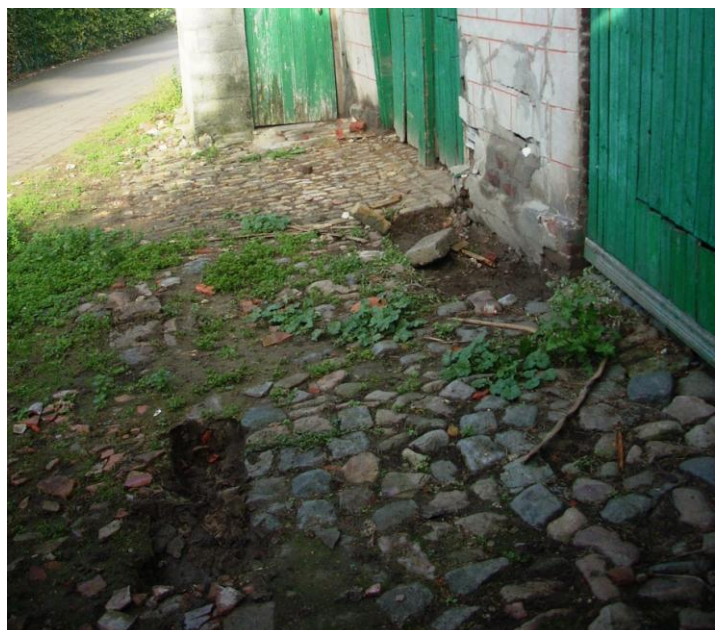
De pannen zijn ondertussen reeds van het schuurdak afgehaald maar we zien nog dat het dakgebinte niet alleen beslagen is met pannelatten maar dat er ook nog heel wat lattenklieverslatjes aanwezig zijn. Daarmee 'spijkerde' men de zolderruimte van deze kleine schuur zodat het hooi, het stro en de hop droog en 'warm' konden blijven liggen tot dat het gebruikt werd. Het dak springt ver voorruit over de

gevel en de 'hondjes' voor de 'dozinge' zijn er nog. Daaronder hangen er ten andere nog duivenhokken.

De schuurpoort heeft zijn oude karakter ook nog bewaard en als je goed kijkt kan je nog zijn dat je op het onderste deel kon leunen.

Voor de schuur ligt nog den oude 'dam' samengesteld uit kasseien en veldstenen.

Als we de linkse dubbele deur ingaan, vinden we meteen een volle deur voor ons; het W.C. wat eertijds het 'secreet', het 'kakhuis' of het 'vertrek' genoemd werd.

Het W.C. is hier nog echt een plank met een gat in en daar bovenop een houten 'hulle'. Het W.C.-papier, oude kranten, ligt er nog bij.

We zien hier de achterwand van dit W.C. in het midden zit er een oude balk waar tegen men in volle bedrijvigheid kon leunen. Tussen de balken zien we nog een lemen muur.

Langs het W.C. vinden we het koestal.

Op een lage muur zien we een muurbalk met daarop staande verschillende verticale balken. Tussen dit 'vakwerk' heeft men waarschijnlijk in de loop van de tijd de oorspronkelijk lemen wanden, door bakstenen vervangen.

We zien aan de achterste muur nog dat deze bakstenen verschillende keren gekalkt en gewit geworden.

De vloer is eveneens uit bakstenen gemaakt met nog een goot in om de koeienpis te laten aflopen.

Nu we de laatste maanden heel wat over vakwerkbouwhoeves gepraat hebben, vooral naar aanleiding van het Helleketelhuisje, het restant van het Grote Gasthuisgoed, moeten we constateren dat het laatste boerderijtje met restanten van vakwerkbouw uit de stad verdwijnt. Misschien kan de cultuurdienst de oude olmenbalken recupereren of zou dit dan toch weer niet onder 'cultuur' vallen?

Over stenen in een leerlooiersbedrijf

Naar aanleiding van mijn artikel over de leerlooierij in de Veurnestraat in het juninummer 2013 van Doos Gazette, kreeg ik van **Johan Adriaen**, het volgende artikel door samen met een foto van een koppel speciale stenen.

Stenen uit de leerlooierij Van Ce Castele in de Duinkerkestraat te Poperinge.

Dalvormige tegels in Doornikse kalksteen. Afmetingen: ongeveer 30 op 30 cm en 8 à 9 cm dik. Deze stenen komen uit een grote vloer in deze leerlooierij. De huidvetters konden hierop de diervellen opspannen bij het droogproces nadat deze uit de looiputten werden gehaald. De ingeboorde cilindervormige putjes dienden als fixatiepunt voor het opspannen: over een randje gelooide vel werd er een stok in het putje geperst. De tegels hadden een ingekapte opvangheul die het vocht naar de bodem leidde via een ingekapte doorboring van de tegel. Deze opvanggeul sloot aan bij een dergelijke gleuf van een tegel ernaast, zodat het vocht ook in de voeg kon wegvloeien.

Bij een andere tegel is er een sierlijk opvangvat ingekapt, eveneens met een doorboring voor

vochtafvoer.

Er zijn weinig sporen van kalkmortel. Wellicht werden de meeste zware tegels gewoon naast elkaar in de grond geplaveid.

Deze leerlooierij stond op de plaats waar nu het stedelijk slachthuis staat. Het bedrijf werd in 1910 stopgezet. De uitbater VAN DE CASTEELE had tevens een hofstede in Reningelst, thans hof Robert Rousere, Baljuwstrat 59.

De opspanstenen van de leerlooierij werden in meerdere keren met paard en kar gevoerd naar deze hoeve. Met de duizenden huidevettersstenen werd de lange oprit van deze hoeve betegeld. Deze VAN DE CASTEELE had ook een brouwerij aan het Zwynland. Later huwde er een Lahaye in, zodat dit brouwerij Lahaye werd.

Op 17 mei 1984 stootte men bij de aanleg van het Burgemeester de Sagherplein op een looiput van een andere leerlooierij. De tonvormige put had een diameter van 2 meter en had houten wanden. De put werd archeologisch onderzocht. Hij was gevuld met afbraakstenen, pannen en sterven van postmiddeleeuws vaatwerk. Deze put was voor het laatst gebruikt in 1927 door Jozef Buysse-Callewaert, die de bedrijvigheid van zijn schoonvader Jules Callewaert verder zette.

Voor deze laatste werd deze leerlooierij uitgebaat door Petrus Wulleman en later door zijn weduwe, vermeld in 1850 (Provincialen Wegwijzer). De woning van Jozef Buysse-Callewaert, die ook garelmaker was, stond in de Casselstraat nr. 10 en werd in 1971 afgebroken voor de verbreding van de Hondstraat.

In de onmiddellijke omgeving in de Gasthuisstraat, was er nog de leerlooierij Bossaert, waar thans boekhandel Merlevede is.

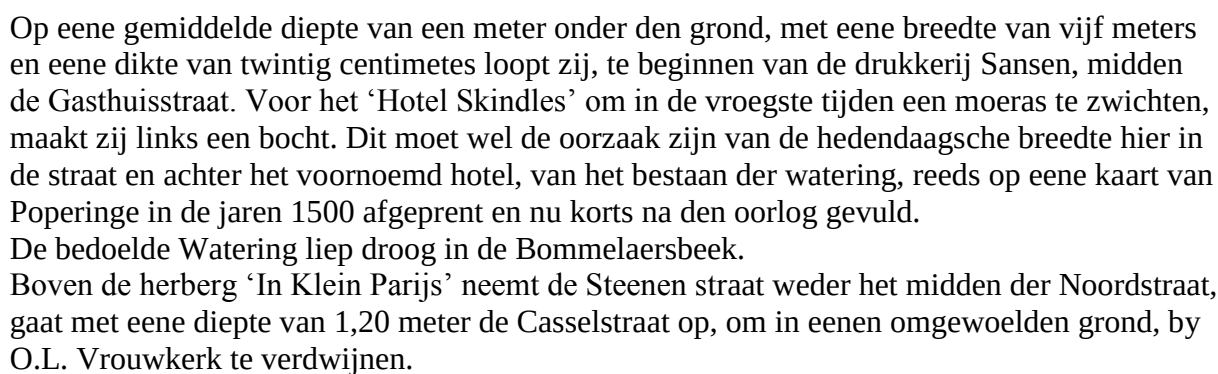
In dezelfde wegwijzer van 1850 is de huidenvetter Bossaer-Beugnies vermeld. Om leder te maken moesten de dierenhuiden laagsgewijs gestapeld worden in looiputten om ze gedurende 12 tot 18 maanden te laten weken in een bad gemalen houtschors van eik of kastanje, waarvan het looizuur op de huiden inwerkte. Tijdens de middeleeuwen werd er door de huidevetters urine gebruikt, die ze bij particulieren ophaalden. Daarna werden de huiden in een bad met looikalk gelegd om de haren te verwijderen.

Het volledige bewerkingsproces van dierenvel tot leder duurde twee jaar. De leerlooiers betrokken hun gemalen schors bij de Schorseemolen in de Peselhoek te Poperinge, naast de hoeve lacour.

Rond 1850 was de windmolen, die tevens graan maalde, eigendom van Petrus Vantours en Vancayseele, beiden molenaars.

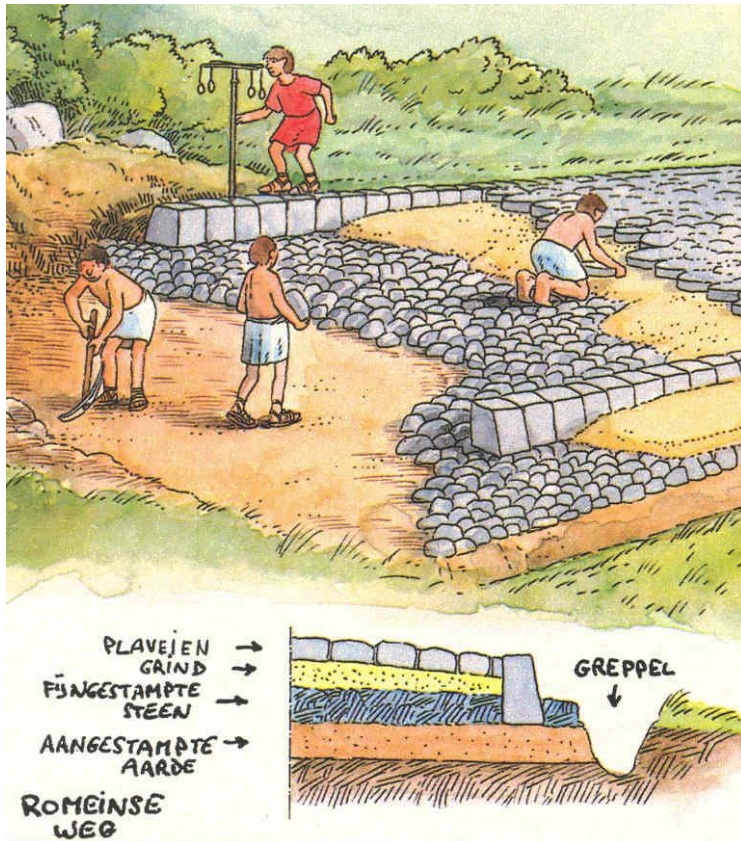
Op de 2de april 1939 verscheen er in de Poperinghenaar een artikel van de veearts Adriaen waarin hij uitlegde hoe hij de 'Steenstraat' in Poperinge gevonden had. Hij vertelt dat men toen de ondergrondse waterriolering aan het vernieuwen was, en dat zo de straten open lagen.

Tusschen de oude oudheidkundige vondsten, gering in aantal, is het vinden eener oude steenen straat de bijzonderste.

Voor de herberg 'het neerhof' op eene diepte van 1,30 meter tref ik haar wederom aan. Zij zinkt voor 'het Molentje' tot 1,50 meter, wordt ondieper en verdwijnt eenige stappen van den 'Keer vanden Ommegang' ongeveer 0,70 meter diep.

Volgende de hoogten en leegten van den grond, rustende op de onaangeroerde eerde is zij gevormd uit rotsblokken en keien hoogstens 20 cm. groot, tusschen deze zandgrond van de streek om te sluiten. Geen kantsteen en om haar te schoren.

Volgens den eerweerden **Heer Vuylsteke**, onderpastor te Westoutre, zijn de rotsblokken diestisch ijzerzandsteen, gemeen in de vroege tijden en dan aan de hoogte van den grond. Zoo kan men het stichten der kerken van Westnieuwkerke, Dranoutre, Westroure, deze twee laatsten in hunnen vooroorlogschen trant hersteld, alsook van den ingang der kerken van Reninghelst en Watou, gebouwen dagteekende der jaren 1000 – 1200, gemakkelijk verstaan. De keien zijn zwart, grijs en alhoewel keigronden te Poperinghe niet ontbreken, zijn zij niet van hier. Om de oude der Steenen straat te bepalen, wend ik mij vooreerst bij mijnen geachten vriend, den heer

Oscar Fiers, archivaris der stad. In al zijne oorkonden, in al zijne boeken geen woord over de besteening van Poperinghe in de ver verleden tijden.

De plattegrond van Vandevenete geeft het zuiden en het westen van Poperinghe in den loop der jaren 1500.

De straten zijn omtrent dezelfde als nu, maar van besteening geen spraak.

Op het 'gezicht van Yper' door Bedastus Duplouch, rekenkundige en koster te Westoutre, in het 'Tooneel der steden van de Vereenighde Nederlanden' door Johan Blaeu, drukker te Amsterdam, in 1649 uitgegeven, vind ik 'De Oude chaussie' gaande naar Poperinghe.

Was deze misschien de voortzetting der Steenen straat, die Poperinghe doorkruist?

Mogelijk wel.

Toevallige werken van zekere diepte kunnen in de toekomst de zaak ophelderen.

Maar wat toch zeker is, dat staat te lezen in een handschrift van den heer Docter Dewulf, luidende, dat van 1679 tot 1684, Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, meester van onze streek, door den slag van Noordpeene bij Cassel, den 11 april 1677, eene steenen baan deed leggen, die Poperinghe met Bergen verbond. Wij kennen die ongelijke, rood grijsde steenen met ronde koppne, waarop de zwaar geladen wagens bokten en botsten met een gerucht, dat 's nachts kilometers ver kon gehoord worden. Die oneffen kalsijde aan de hoogte van den grond in verband stelen met de keien straat een meter diep ware een oprechte onzin.

Genoeg nu van verdere opzoekingen in boeken of op kaarten.

Ik begeef mij naar de Sint Bertinuskerk. Deze ligt in eenen put van dertig centimeters diep. Herbouwd na brand in 1420 was zij ongetwijfeld gelijkvloers met den omliggenden grond. Nu gaat men binnen met eenen trap omleeg. In de St. Janskerk, gebouw volgens den trant der jaren 1300, vind ik twee zandsteen en gewijdwatervaten, die in de vorste moerpilaren gemetseld zijn. Veel te leeg zijn zij buien gebruik, maar beduiden eene verhooging van den vloer van ongeveer dertig centimeters. Uit deze opmerkingen blijkt dat de verhooging van den grond in Poperinghe stad, sedert vijf honderd jaar van hier niet overeenstemt met de diepte der gevonden straat. Deze is dus veel ouder.

Het vinden binst de werken, van eene nietige sscherf eener romeinsche dekpan, op een meter diepte, hoogstens twee meters van bedoelde straat, recht voor den ingang der herberg 'in WestVlaanderen' zal er van de oude nader bepalen.

De geschiedenis immers leert ons, dat de Romeinen, die over twee duizend jaar onze heerschers waren, om hunne veroverde landen met Rome gemakkelijker te verbinden en de opgedaene vruchten naar de steden te drijven, hunne banen besteedden. Voor de streken palende aan de Rijn gebruikten zij keien dienende voor onderste laag. Voor onze streken, volgens, volgens Verschelde in 'les annales de la Societé d'Emulation de Bruges' gebruikten zij veldsteen en keien.

Eene overlevering meldt ook, dat in deze tijden Cassel met Oudenburg bij oostende, al Steenvoorde, Poperinghe, Elverdinghe, Merkem, enz. met eenen weg verbonden was. Naar algemeen gedacht was deze weg besteed. De namen van Steenvoorde en Steenstrate op de Ypersche vaart zouden nog de besteeniging herinneren.

Steunende op geschiedenis, opgravingen en oppmerkingen, op den aard: rotsen en keien en de diepte, waar deze te vinden zijn, aarzel ik niet de gevonden steenen straat als een zeldzaam overblijfsel van de Romeinsche 'Steenstrate' die over twee duizend jaar Poperinghe doorsneed te aanschouwen.

Tot zover citeren wij hier onze amateur-historicus Adriaen.

*In latere artikelen kan **Meester Adriaen** ook het bestaan van deze oude steenstraat bewijzen lopende tot in Abele en zo verder richting Steenvoorde.*

Antoon Couttenye schrijft in zijn artikel over de 'Romeinse wegen te Poperinge' – Aan de schreve – 12de jaargang 1982- nr. 2 – het volgende:

Hoe echter de Steenstraete Poperinge verliet is ook de kapitale vraag die 'meester' Adriaen zich stelt. Hij onderzoekt vruchteloos zes kilometer van de Elverdingseweg zich steunend, primo op de overlevering als zou de bewuste weg via Elverdinge voeren naar het gehucht 'Steenstrate'. Over het verdere verloop van dit diverticulum vanuit het gehucht Steenstraete bestaan er weerom geen twijfels.

Maar bewijzen dat er een Steenstraat zou gelopen hebben van Poperinge naar Elverdinge, zijn niet te vinden, zo concludeert Couttenye.

Hij haalt dan een reeks argumenten aan, om te bewijzen dat het circuit van de Steenstraat, een bocht maakte, en van de huidige Gasthuistraat, de Pottestraat indraaide, en zo richting Pezelstraat en Woestense Weg liep. Vanuit Woesten kan de straat dan richting Steenstrate gelopen hebben.

Hij stelt daarbij ook: De weg van Cassel over Poperinge naar Woesten is praktisch recht ende kleine afwijkingen vinden hun oorsprong in natuurlijke omstandigheden.

En dan stelt hij zich de vraag: Wat nu met de weg gevonden tussen Pottestraat en de vroegere drukkerij Sansen?

Hij geeft hierbij de volgende hypothese:

Een eerste probleem stelt zich bij het plotseling verdwijnen van alle sporen zo dicht bij de Grote Markt en de Sint Bertinuskerk. Misschien doet zich hier een analoog verschijnsel voor als in de omgeving van de O.L.Vrouwekerk, waar eveneens plotseling alle sporen van de heirweg verdwijnen om verder terug op te duiken.

Bij de bouw van de gotische kerken werd een aarden talud aangelegd waarlangs de zware bouwstenen voor toren en gewelven naar boven werden getransporteerd. De bouw en later het afvoeren van dit talud kan verstorend gewerkt hebben op de toen nog bij de oppervlakte gelegen Romeinse weg.

En iets verder stelt hij:

Vormt het misschien de verbindingsweg tussen het diverticulum naar Ardenburg en een Romeins villa gelegen bij de Vleterbeek waarrond later het door Karel de kale in kaart gebrachte Popuringahem is gegroeid?

Deze laatste hypothese lijkt mij de juiste te zijn. Het lijkt mij dat de Romeinse Weg, feilloos aansluit op de 'Ieperdam' leidende naar de Ieperdamkouter of naar Pamele, misschien wel het oudste bewoonde deel van het huidige Poperinge.

Dat de Steenstraat voor de O.L.Vrouwekerk niet te vinden is, gezien de omgewoelde grond, met de bouw van de kerk en de bouw van O.L. Vrouwparochie, lijkt mij ook juist.

Het lijkt mij ten andere ook 'normaal' dat men de ijzerertsbrokken zal gebruikt hebben als fundament voor de kerk en of het fundament van de huizen die men in de huidige Casselstraat bouwde.

*Bij de opgravingen en het archeologisch onderzoek dat onlangs gebeurd is op het 'Onze Lieve Vrouwekerkhof' waar een nieuwe wijk gepland is, kwamen ook nog enkele zware **ijerzandstenen** te voorschijn.*

Het Onze Lieve Vrouwekerkhof werd eertijds onder andere gebruikt om leem uit te delven tot het belemen van de huizen in de Casselstraat.

In één van die aangevulde greppels vond men deze ijzerertsstenen; stille getuigen van eertijds de Romeinse Weg?

Pupurninga villa

Het artikel over Pamele en Poperinge in de vroege middeleeuwen, is volgens ik hoor, toch druk besproken geweest. Toch even duidelijk stellen.

Persoonlijk lijkt het mij nu het meest plausibel dat er een oorspronkelijk 'opperhof' van de Graaf van Arke gelegen was op de Kouter, dat als naam de 'Creytenburgh' meekreeg, wat later nadat het verlaten was, de naam 'Schrikkelburch' kreeg.

Het eerste schriftelijk stuk over Poperinge dateert van het jaar 855.

De doortocht van Hugo, de bastaardzoon van Keizer Karel de Grote, als abt van de abdij van Sint Bertin was alles behalve een success.

*Hij werd opgevolgd door **Adalard** en deze was een zegen voor de streek.*

Hij liet rond 855 onder andere een 'polypticum' opstellen waarin hij alle rechten en bezittingen die de abdij had, liet optekenen en daar behoorde ook Pupuringa villa bij. (32)

XXVII

In Pupurninga villa habet **ecclesiam** cum bunariis XVIII.

Mansum I indominicatum. De terra arabili bunaria CLVIII.

De silva grossa faginina et minuta mixta bunaria CCCC,
ad saginandos **porcos** DC.

Mansa XLVII et semis. Ex his X constant bunariis XXIII. Itemque X, bunariis XX. Itemque X, bunariis XV. Illi alii omnes per bunaria XIII. Et ille dimidius bunaria VIII.

Resident in eis **servi IIII** ;
 faciunt in ebdomada III dies. Ancille IIII faciunt camsiles IIII.
 [p. 19] Alii **ingenui** faciunt II in ebdomada dies et ille **ingenue** femine solunt unaquaque denarios IIII.
 Lunarium nullum.
 Luminarios CLXXIII ; inde veniunt libre II, solidi XVIII.
 Herescarii CVIII ; veniunt solidi XIII, denarii VII.
De terra censali hoc est de aliquibus supradictis mansis solidi XI.
De terra censalii incultis et infructuosis bunaria CXVIII,
veniunt in cenum de formaticis pense XXI, aucas XXV.
Ad host carros II. Ad vineas carros II. Ille
IIII ancille parant de brace modia X.
Unusquisque pullos II, ova X, in tertio anno porcum I, valente denarios IIII. Ille
maior habet mancipia IIII. De bunariis X veniunt de mel sextarii III.
Godobert caballarius habet casam indomincatam cum aliis casticiis ; de terra bunaria LXXXVI, silva minuta bunaria IIII ; mancipia VI.
Mortbert caballarius habet casam indomincatam cum aliis casticiis ; terram bunaria XX ; silva minuta bunaria XII et semis ; mancipia X ; mansa IIII, per bunaria XII ; resident in eis ingenui qui nihil aliud faciunt per totum annum nisi II dies in ebdomada. Dat unusquisque eorum pullum I, ova V. Isti arant unusquisque bunari et colligit I et caballicat. De terra censali bunaria XII, veniunt de mel sextarii II.
Porcarius unus habet bunaria III ad vestitum.
 Item de bunariis III solvunt flascones XII, scutellas C.
Engeten habet bunaria IIII, arat bunaria semis et operatur unaquaque ebdomada I diem.
Radeken habet bunaria III, arat bunaria semis et facit in ebdomada II dies.
Aldbert bunaria IIII, facit similiter.
 Abbo bunaria V, arat semis.

Juliaan Opdedrinck bestudeerde dit 'polypticum' reeds, maar we baseren ons hieronder op de uitgebreider studie van **Frans Thevelin** die deze akte als onderwerp nam van zijn proefschrift in 1959 – 1960. Deze thesis is te vinden in het stadsarchief te Poperinge.

Frans Thevelin begint met het berekening van de oppervlakte van het domein van de abdij. Hij telt alle gronden waarvan sprake op en komt tot een totaal van 1727, 5 bunders of omgezet naar onze hectare: 2392,587 hectaren. En hij concludeert daarbij dat de oppervlakte van de huidîge stad Poperinge – dus zonder de hedendaagse buitengemeenten – 4761 ha is. In het polypticum wordt dus ongeveer de helft van deze oppervlakte beschreven. De helft van Poperinge viel dus onder de abdij van Sint Berten.

*De andere helft werd bewoond door mensen die **luminarii** en **herescarii** genoemd worden. De 'luminarii' zo legt Frans uit, kregen deze naam omdat zij een cijns dienden te betalen in was of in geld. Dat was werd in beginsel gebruikt om de kerk te verlichten en vandaar dat zij Luminarii genoemd worden.*

Luminarios CLXXIII ; inde veniunt libre II, solidi XVIII.

In Poperinge dienden deze echter de som van 2 pond 18 schellingen te betalen. Betekende dit misschien dat men er niet genoeg bijen had om de nodige was te produceren? Of was dit gewoon al een gemakkelijk manier om deze cijns te betalen?

Er waren 174 'luninarii' en zij maakten 17 % uit van de Poperingse bevolking, wat in vergelijking met andere domeinen veel is. Alleen Terwaan zelf overtreft dit percentage.

Herescarii CVIII ; veniunt solidi XIII, denarii VII.

De herescarii is een andere groep schatplichtigen en deze dienen diensten 'te voet' te doen. Er waren in Poperinge 109 herescarii die samen 14 schillingen en 7 penningen dienden te betalen.

Over de verdere **verdeling van de grond**, komen we heel wat te weten.

De kerk van het domein – dus de Sint Bertinuskerk – heeft 18 bunder grond

De herenhoeve of 'mansus l'indominicatus'

Mansum I indominicatum. De terra arabili bunaria CLVIII.

De silva grossa faginina et minuta mixta bunaria CCCC, ad saginandos porcos DC.

heeft 158 bunders landbouwgrond en 400 bunders bos bestaande uit 'silva grossa faginina' of beukenbos en 'silva minuta' of kreupelhout.

In deze bossen kunnen er 600 varkens gehouden worden.

De varkens van Poperinge

De varkensteelt was alleszins één van de belangrijkste opbrengsten van het Poperings domein. 600 varkens is heel veel in vergelijking met de andere domeinen, die weliswaar veel kleiner waren en waar men 20 of maximum 30 varkens kon houden.

De 'beukenbossen' bestonden uit beuken en eiken, en men gebruikte de beukennoten en de

eikels voor de opkweek van de varkens. Ik neem aan dat de latere heerlijkheid 'het Swynland' niet voor niets die naam gekregen heeft.

*Hiervoor werd er door de proost een aparte functie in het leven geroepen de **Porcarius** of de zwyneboer. Deze porcarius kreeg een eigen stuk grond van 3 bunders.*

En Poperinge was het enige domein dat een dergelijke 'zwyneboer' had.

De varkens van die tijd die door de 'zwenders' gekweekt werden, waren nog niet zo ver verwijderd van het wilde everzwijn.

Het 'swyn' – zowel in Noorwegen als in Poperinge – zo genoemd, was al heel lange en 'heilig dier'. De Kelten 'aanbaden' het zwijn al. Zij kweekten ganse kudden en de gezouten hammen waren toen reeds een handelsproduct.

Het warken was natuurlijk belangrijk in de voeding en op hun ceremonies stond het zwijnevlees hoog aangeschreven.

Toen al was het bier met een schelle van de zeuge.

Ook bij de Germanen was het zwijn prominent aanwezig. In onze streken werden tijdens vieringen van het Joelfeest everzwijnen geofferd aan het godenpaar Freyr en Freya, die steeds vergezeld waren door de heilige zwijnen Guldenborste 'gulden borstel' en Hildiswin.

De naam van 'guldenborste' klinkt misschien raar maar in Poperinge zegt men nog steeds een 'swyntje' tegen een klein borsteltje. De vroegere haren op de rug van de zwyns, werden immers gebruikt om borstels van te maken.

Freyer is een god van de vruchtbaarheid.

De offers aan Freyr bestonden voornamelijk uit paarden, runderen en varkens. Op de Joelavond offerde men het zoeneverzwijn of 'sonalgultr'. Het everzwijn waarvan men geloofde dat het toch telkens weer tot leven kwam.

Freya, de zuster van Freyr reed op een zwyn Hildiswin, wat zoveel betekent als het 'everzwijn van het gevecht'. Zij werd liefkozend 'Syr' of zeug genoemd.

Naast de uitgestrekte bossen, hadden we **de vruchtbare grond** die in het totaal komt op 1170 bunders of 1620 hectaren. Dit was 67 % van de totale oppervlakte van Poperinge.

De landbouw werkte met het toen gangbare drieslagstelsel : het eerste jaar wintervruchten, het tweede jaar zomervruchten en het derde jaar bleef de grond braak liggen en liet men de dieren er op grazen.

Er bleef dus maar 8 % over van de oppervlakte van Poperinge die als **woeste gronden** konden gezien worden, wat wel uitzonderlijk weinig was.

Deze woeste gronden werden gebruikt voor **de bijenteelt** en de kweek van wat runderen en ganzen.

De hoven

Het Vroonhof

In eerste instantie gaan we eens kijken naar het Vroonhof, of de gronden van de abdij, het Mansum I indominicatum.

Het Vroonhof had 218 ha 83 are landbouwgrond en 554 had beukenbos en kreupelhout. Gezien de grootte van het Vroonhof, mogen we met zekerheid stellen dat hiermee alle 'eigendommen' van de abt beboeld werden.

Het 'kreupelhout' werd vooral als brandhout gebruikt.

We zijn zelf overtuigd dat een deel van dit laatste bos bestond uit het Helleketelbos dat zeker tot 1600 alleen als brandhoutbos dienst deed.

*Eigenaardig is, zegt **Frans Thevelin**, dat dit Vroonhof geen weide omvatte, dit in tegenstelling met de meeste andere domeinen van de abdij.*

Ik neem aan dat de 'weide' eigenlijk wel bestond maar reeds langer gebruikt werd als cijnsgrond door de vrije Poperingenaars Ik denk ten andere dat een deel van deze weidecijnsgrond bestond uit het Rekhof en Pamele.

*De 'leiding' van het Vroonhof werd gegeven aan een '**major**'. Deze major beschikte zelf over 10 bunders grond die hij kon gebruiken voor zijn **bijenteelt** wan hiervoor diende hij 3 sectarii (12,75 liter) honing 'de mel' te betalen.*

Zoals vorige maand aangetoond, heb ik de indruk dat zijn hoeve stond op de Kouter en bestond uit een 'opperhof', de Creytenburgh genoemd en een neerhof.

Het vroonhof werd bewerkt door de lijfeigenen, de 'servi' en de vrijgeboren boeren of de 'ingenui'.

*Er waren maar **4 lijfeigenen** in Poperinge. Zij dienden drie dagen per week te werken op het Vroonhof maar voor de rest bewoonden en bewerkten zij een wellicht kleine 'mansus' of hoeve. Een vrouwelijke lijfeigene werd een 'ancillae' genoemd.*

*Zij moest jaarlijks **één lijnwaadstuk** maken. Ook hierin is Poperinge uitzonderlijk, want het is het enige domein van het polypticum dat lijnwaad moet voortbrengen.*

Als de vertaling goed is, betekent dit ook dat Poperinge toen reeds een vorm van vlasteelt kende. Zij dienden daarbij ook nog jaarlijks 2 kippen en 10 eieren te leveren en om de drie jaar een varken dat 4 penningen waard was.

Het bier

*Daarbij komt – wat ons speciaal interesseert – dat deze 4 ancillae samen 10 mud mout - **brace modia X** - dienen te bereiden. Dat is voor elk 2,5 mud mout of 170 liter.*

Het zou mij echter niet verbazen als we hier eigenlijk effectief reeds mogen spreken van brouwsel of bier.

Het zijn dus de vrouwen die – zoals bijna overal anders - in Poperinge het bier brouwen. De hoeveelheid, zo schrijft Frans Thevelin, is veel minder dan overal elders, waar iedere ancilla 10 mud moet bereiden of dus 680 liter.

Er waren 44 ‘ingenui’ in Poperinge. Zij dienden 2 dagen per week op de velden van het Vroonhof te werken. Daarnaast hadden zij hun eigen hoeven, zodat we in het deel van Poperinge dat onder de abdij viel, 47 boerderijen hadden.

Hun huisvrouwen dienden elk 4 penningen per jaar te betalen. Voor hen was de karweidienst reeds vervangen door een ‘cijns’ wat in de verschillende andere domeinen van Sint Berten nog niet het geval was.

*Een karwei die door alle Poperingse boeren, zowel lijfeigenen als vrijgeborenen diende verricht te worden, waren de **vervoerdiensten** of het **karren**. Deze vervoerdiensten komen voor op alle domeinen, ze moeten verricht worden voor de legerdienst en voor het wijnvervoer. Iedere boer moest tweemaal per jaar ‘karren’.*

Een dergelijk vervoer voor de doortrekkende legers, zou ten andere nog eeuwenlang gewoonte blijven.

Molen ?

Het valt verder op dat er in de tekst er geen sprake is van een molen in het domein Pupurninga, dit terwijl er in het domein Beinga villa er sprake is van 3 molens ; in Weserinio van 2 molens, net zoals in Aldenheim en in Coiaco van 1 molen.

We kunnen niet geloven dat er dan in het grootste domein van de abdij er geen molen zou aanwezig geweest zijn, maar we veronderstellen dat deze molen, net zoals bijvoorbeeld een mouterij en brouwerij en/of een bakoven, deel zal uitgemaakt hebben de verdere gebouwen van het Vroonhof. Dat bracht geen extra inkomsten voor de paters van de abdij op en moest dus niet apart vermeld worden.

*Naast de Poperingse boeren waren er ook nog ‘de caballarii’ of paardenmannen die diensten met hun paard moesten bewijzen. Hun diensten bestonden uit het overbrengen van boodschappen en misschien ook uit het begeleiden van de heer proost. In deze polyptique worden de twee caballarii **Godobert en Mortbert** apart genoemd.*

*Uit de functie van de ‘major’, groeide later de functie van **de baljuw**. Deze werd later de vertegenwoordiger van de ‘heer’ en van de graaf van Vlaanderen in het vrije van de stad en de keure van Poperinge.*

De latere proost, die steeds een religieus uit de abdij van Sint-Bertin was, werd de ontvanger en de vertegenwoordiger van de abt van Sint-Bertin. Hij beheerde niet alleen de goederen van de abdij te Poperinge, maar ook al de andere goederen van de abdij in West-Vlaanderen, onder andere gelegen te Waasten en aan de kust.

In 1107 krijgen we een nieuwe acte te lezen omtrent de baljuw van Poperinge, naar aanleiding van de overname van het ambt door Lambert van Rinigelles.

Poperinge groeide verder uit tot een stadje en werd omweld. Zie hiervoor mijn artikel in het decembernummer 2010 – nummer 101.

1107 – De baljuw in de ‘burgo vel in villa’

‘Poperingehem’ groeide in die jaren verder uit. Binnen de wallen van de stad werden meer en meer huizen opgetrokken en ook meer en meer ‘vrije’ boerderijen werden in bedrijf genomen. De functie die we in 850 nog kenden als de ‘major’ van het domein, is ondertussen uitgroeid tot een soort baljuw en krijgt in de akte van 1107 de naam van ‘ministeriales abbatis’

Deze akte werd gepubliceerd door D’Hoop

Odo van Rinigelles, zeg maar van Reningelst, nam deze functie op zich tot hij overleed in **1107**. Zijn zoon **Lambert** neemt zijn functie over, maar van deze gelegenheid maakt de abt van Sint Bertin, die op dat moment ook Lambert heet, om de puntjes op de i te zetten en om de misbruiken van Odo ongedaan te maken.

Hij begint dan ook met te zeggen dat Lambert van Rinigelles slechts zijn minister kan blijven, zolang dit hem belijft.

De minister had gerechtelijke autoriteit.

Odo had de bevoegdheid om de ‘misdadigers’ te vervolgen en ze voor de rechtbank te brengen. Daarbij had hij blijkbaar de boeten die de veroordeelden kregen, geregeld in zijn eigen zak gestopt en hij had zich blijkbaar ook laten betalen om geen vervolging in te stellen. Vandaar dat abt Lambert nu stelt dat Lambert, zijn minister, geen rechten meer heeft op de opbrengsten van de rechtspraak. Daarnaast moet hij de misdadigers steeds in openbare zitting vervolgen in tegenwoordigheid van de ‘abt’ en de schepenen.

Hij mag ook niemand ‘verzoenen’ zonder de toelating van de ‘abt’.

Het ‘zoenen’ van iemand kwam er op neer dat men met de dader en slachtoffer een ‘zoening’ of akkoord uitwerkte, waarmee de beide partijen tevreden waren, zodat de rechtszaak kon gestopt worden. Bij overlijden van het slachtoffer kon de ‘zoenbrief’ opgesteld worden met de erfgenamen.

Al bij al had de ‘minister’ recht op een tiende van de opbrengsten van de rechtszaak en niet op meer.

De baljuw mocht zonder de toestemming van de proost en van de schepenen, niemand van zijn bezittingen beroven.

Dat klinkt voor ons logisch, maar het wordt iets ingewikkelder wanneer we beseffen dat het hier over ‘het panden’ gaat bij niet betaling van een mogelijke schuld of boete. Dan bestond het gebruik dat men als schuldeiser iets van waarde in ‘pand’ mocht nemen, tot de betaling uitgevoerd was. Was dit niet het geval dan kon de baljuw of pandhouder, het pand verkopen en het geld zelf houden.

Lambert wordt nu verplicht om steeds de toelating van de abt of schepenen te krijgen vooraleer hij tot het ‘panden’ mag overgaan en hij dient deze panden **in de ‘curia’** in bewaring te geven.

Hij is de handhaver van de orde in de stad.

Zo heeft hij recht op 12 kippen om op de jaarlijkse kermis te Poperinge de orde te bewaren maar hierbij zal hij zich niet bemoeien met de zaken van de gasten of de vreemdelingen tenzij op bevel van de proost.

Onze minister was ook **de officier van de Poperingse militie**.

Hij stond dus in voor de organisatie van het volksleger, de opleiding in het kader van de 'landwere' – de boogschutters - maar ook voor de soldaten die met de graaf op expeditie moesten vertrekken.

Toen waren er nog 'verschillende' ridders te Poperinge, tenminste 'boerenridders'. De ridders dienden zelf in te staan voor hun uitrusting wat een dure aangelegenheid was. 'Arme' ridders konden zich voor vijf schellingen en vier penningen vrijkopen.

Odo vond dat hij recht had op deze sommen maar de abt zag dit anders. Als leenheer dienden deze sommen naar hem toe te komen.

Met Lambert sprak hij dan ook af dat deze slechts één vrijkoop voor zich mocht houden, terwijl de andere aan de abt dienden doorbetaald te worden.

Eigenaardig is dat ten gevolge van vroegere misbruiken, het de baljuw niet toegelaten om grond te kopen in de gemeente. De vroegere baljuw had immers 'vergeten' zijn cijns te betalen die op de grond geheven werd en dat risico wilde de abt blijkbaar geen tweede maal lopen.

Hij diende de tienden voor de abt te innen.

Verder had de 'minister' de taak om de tienden op te halen en te verzamelen. Daarvoor diende hij zijn eigen paarden te gebruiken en zelf voor stro te voorzien.

Hij kan immers geen stro hebben voor zijn paarden in de curia van de abt, tenzij mits de toelating van deze laatste. Om misbruiken te voorkomen moeten de paarden zelf gestald worden in **de curia van de abt**.

En hij staat ook in voor het inzamelen van **het brouwmout**.

Hoewel we in de regeling van het jaar 850 gezien hebben, dat alleen de lijfeigenen nog brouwmout dienden te leveren aan de abdij, was dit op een andere manier, nog gangbaar in het jaar 1107. We vonden echter geen modaliteiten hieromtrent.

Verder kan de 'minister' geen bede opleggen aan de bewoners van het gebied.

Lambert van Rinigelles ging akkoord met deze voorwaarden en werd in deze functie bevestigd door de abt, hij werd ten andere opgevolgd door zijn zoon Rodulphus Vulpas de Poperingham.

In de akte van 1107 is er ook voor de eerste keer sprake dat het gezag van de baljuw de 'burgo vel in villa' betreft, wat zoveel wil zeggen als zowel in de 'burg' als in de 'villa'.

Het is ons bij deze akte alles behalve duidelijk of er reeds een proost in Poperinge was. Het lijkt ons eerder dat de 'baljuw' steeds optrad als vertegenwoordiger van de abt.

Boerenbetweterigheid uit het verleden

*

Wyn op melk is goed voor elk : maar melk op wyn , dat is venyn. .

De zin is , 't is een goede staatverandering , wanneer iemand,, die uit armoede eerst melk dronk , daarna vermogen krygt , om zynen kelder en tafel met wyn te voorzien. Maar 't is slecht , als iemand die wyn gewoon was , zich met een testje kernemelk moet behelpen. Dus zegt men , 't Is de boer op den Edelman , als op de spyze van Edellieden boerenkost gegeten word , b. v. boeckweiten pap op patryzen ; of als de melkton de plaats van het wynvat inneemt. .

Uit 'De nederduitsche spreekwoorden' door Carolus Tuinman – 1720

*

Doos Gazette, een slim schrift des tijds met meer dan 560 lezers

Beste abonnee

Guido,

Proficiat met Gazette,

Enkele mijmeringen over het slopen van het boerderijtje in de Pottestraat.

Wij woonden in de Krombkestraat nr 10 en het erfgoed van mijn ouders paalde aan de weiden (en velden waar eertijds veel tabak werd op gekweekt doch nu verkaveld is).

Het was eigendom van Oscar Verlinde en later van zijn zoon Daniel die ook lang in de Krombkestraat heeft gewoond (ik weet niet of dit nu nog zo is)

Mijn pa (beter gekend als Pitten Vogel) huurde een stuk van deze velden om een eigen tuin te hebben voor zijn grote kroost.

Bij het overlijden van mijn ouders werd deze tuin terug ingepalmd en mede verkaveld.

Regelmatig als ik naar Poperinge kom rij ik nog even langs de nieuwe verkaveling zodat ik het ouderlijk huis van langs achter nog eens kan zien.

Als kind heb ik er dagelijks naar toegeweest achter melk. Ik heb deze ketel nog steeds in mijn bezit als herdenking hiervan.

Groetjes

Johan Lozie

Beste Guido,

Over "Krijtenburg" gesproken.

In Merksplas, in de Noorderkempen, is er een toponiem "Krachtenberg".

Als we hiervan de herkomst opsporen, vinden we:

- nu: "Krachtenberg"

- in 1731: "crijtenbergh"

- in 1698: "kreijtenborch"

- in 1548: "craytenborch"

Etymologische komen we uit bij:

- Kraait = dialectwoord voor "kalk" of (in de middeleeuwen) voor "strijdperk"

- Borch = middeleeuws Nederlands voor "burcht"

Dus: "Krachtenberg" of "Krijtenburg" = een burcht (of hoeve) op een krijtachtige bodem of een burcht (hoeve) bij een strijdperk.

De locatie Krachtenberg is inderdaad een (lichte) verhevenheid in het landschap.

Met vriendelijke groeten,

Govaerts Karel

Vz. HEEMKRING MARCBLAS vzw

Guido

Zoals trouwens al meerdere keren gemaild de gazette is zeker lezenswaard.

Rond de leerlooierij pleegden we en artikel in SAPpig 2013/2 We vonden inderdaad zoals correspondent Johan ADRIAEN vermeldt BOSSAERT als leerlooier. Trouwens al de leerlooiers van 1889 - die we vonden - hebben we er op een rij einde 19e eeuw.

F 231B Henri BAES-Hélène DUPONT, F 1049 Charles BOSSAERT, F241/2 Felix DOOM, F 901b Arthur GLORIE en F901B WULLEMAN-DELBAERE.

Collegiale groeten,

Henri Vandenberghe

Van **Bart Caulier**, wonende te Pamele, kreeg ik de volgende mail door:

3 mogelijke interpretaties van Pamel:

1. op de website van de Maria-Ommegang Poperinge

Het woord "Pamel" zou voortkomen uit het latijn Pabulum (weide). In de 13de eeuw was de St.-Jansparochie pas ontstaan en rond de nieuwe kerk was het nog allemaal weide en bouwland.

Pamel noemde men oorspronkelijk het Poperings grondgebied dat tot de St.-Jansparochie behoorde.

Het begrip is nu herleid tot het vierkant rond de St.-Janskerk, nl. Bruggestraat, St.-Janskruisstraat, Ieperstraat en Valkestraat.

http://www.mariaommegang.be/item.php?lang=NL&itemno=13_20

2. Brugge - Bapaumestraat

Over de oorsprong van deze straatnaam zijn verschillende hypothesen geuit. [Karel De Flou](#) en [Jos De Smet](#) dachten dat de straat oorspronkelijk *Pamelstraat* heette. Een pamel of ronde hoogte kon verwijzen naar de nabijgelegen stadsvestingen. Het probleem is dat die 'pamele' pas in de 16de eeuw voorkomt en 'Bapaume' al begin 15de eeuw.

3. Oudenaarde - de wijk Pamele(n)

De Onze-Lieve-Vrouwekerk van Pamele of Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk is een [kerk](#) in de [Belgische](#) stad [Oudenaarde](#). De kerk staat aan de rechteroever van de [Schelde](#), in het stadsdeel [Pamele](#). Ze werd tussen 1234 en 1300 werd opgetrokken. De Heer van Pamele, [Arnulf van Binche](#), liet de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Pamele optrekken

Is idd van wiki, maar vooral de boodschap telt:

Ik denk te besluiten dat zowel wie linkt aan weide als wie aan heuvel linkt, gelijk heeft!

Want mijn theorie is:

- Pamel als weide is de oudste betekenis (1200 - 1300 al zo bekend) . Zie mijn mail: zowel hier als in Oudenaarde aan de oever van een rivier, dus plat weideland. Ook op de site van Maria ommegang Poperinge zo verteld.

- Na verloop van jaren is de betekenis van Pamel wat gaan verschuiven (wat wel vaker geval is in onze taal) en sloeg het ook op het ruimere gebied rond de weiden, en dan is het natuurlijk zo dat hier, en ook in Oudenaarde en zo veel heuvels liggen rond de weiden.

Cfr ook de Brugse verklaring die stelt dat Parmele als naam voor heuvel pas in 16de eeuw voorkomt, wat deze betekenis-verschuiving misschien kan staven.

Het is een theorie die ik niet kan bewijzen maar me ook niet onlogisch lijkt. Als Pamel oorspr. weideland aan rivieroever was, dan is het niet abnormaal dat omliggende landschap hoger ligt en heuvels kent waar rivier zich tussenin een weg baanden uitsleet.

Gr., Bart

KERST

Gerad Declercq

Ze tjoolden deur de stroaten, 't wos winter en koud
Marja wos joenk en Jozef was oud
'n'oude kindervoteure wo sol danze adden,
Woa danze oek gheel nulder menage up ladden.

Marja adde koed, de schoamel sloore
Jozef stak de voteure, e voelde nie dat vroore
Marja wos in verwachting, ze stapte mi vlyt
Kom vent, doe zere, 'k voel 'n myn tyd.

Up de platse gingen ze binnen in è café
Mi lege handen en è legen protemonnee
Mi vuven mi zessen, ze zoaten in 't plezier
Ze droenken lik de Zwitsers en deien goen sier.

Gin een van gheel die leutige bende
Bezag die menschen, oel woaren ze tende
Marja en Jozef, 't kompasche weerd,
Giengen vodder ol klawieren lik è peerd.

E't woar anders e probeerd, 't wos gin avance,
Ze tjoolden voort, gin groantje chance,
Toe'n pasters lik angers, de deure was toe,
De stroate in ol sukkel'n en gewaldig moe.

An d'Hoeksches, och Here, ze zoagen gin lucht
Oel duwen an de voteure mi nulder schoamelen bucht
Ten adde niemand gin kompasche dermee,
An 'n Scherpenberg kroopen ze in een ouden trancee.

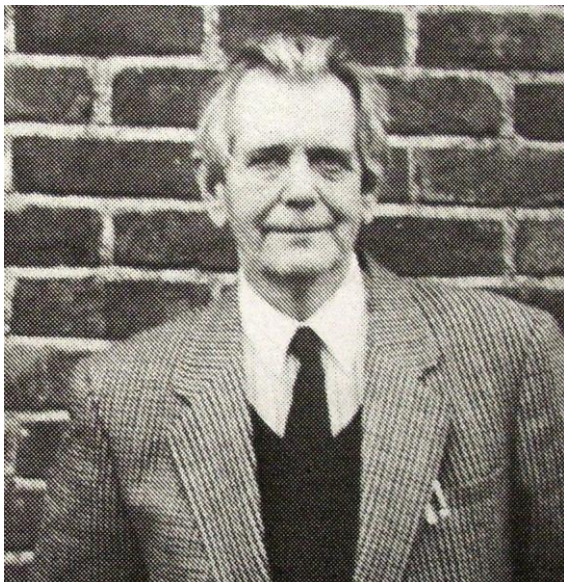
In dien ouden trancee gebeure toen 't woender
't Wos Kerstnacht, me kunnen der nie zoender.
't Kindje wikkelden ze in een ouden zak
Ze woaren gelukkig, mo niet up nulder gemak.

't Wos e sneeuwt en koud en de moane schoenke
Ze klutterden van de koude in die kleene speloenke
Z'ontstoaken en ouden petrollekinkée
An 'n ingang stoeg lometekee 'n pensejoager Pé.

Pé kwam binnen en e bleef doa stoan
En adde d'juste twee hoazen kunnen verroan
E gaf z'an Jozef en e zei gin woord van olterotie
E wos lik e pakt van d'hemelse groatie.

Juul n'blauwer die oek lucht adde e zien,
Kwam binnen en viel up zyn knien,
Zyn flasschen mi drank, en had 'er viere
Gaff'n en zie, doe mo ekee goe siere.

Pé gienk toen zere no e chieken staminee
Ossen were keerde adden 'teten mee
En accordeon hoorden ze spelen van verre
Me zyn de drie keuninghen mi nulder sterre.

Gerard Declercq werd te Westouter geboren op de 29ste juni 1927. Hij was er 'fakteur' maar ook gemeenteraadslid en voorzitter van het feestcomité. En hij schreef ook gedichtjes. Hij stierf op 20 mei 1990.

Moeder waar blijft vader zo lang

Moeder waar blijft vader zo lang
Ik ben voor vader zeer bang

Als hij vertrok, sprak hij verblijd
't Is maar voor korten tijd
Zo sprak een meisje zwak en teer
Dien avond op 't ziekbed te kwijnen
Het vroeg al om zijn vader weer
En 't zuchtte tussen zijne pijnen

Moeder ik smeeek u teer
Wanneer komt vader weer
'k ben zo ziek ik kan geen hulp meer wezen
ja zeker vader zoet
was voor mij toch zo goed
als hij vertrok, sprak hij nog lieve klein
'k zal met klaasdag thuis zijn

Klaasdag is nu lang voorbij
nog is er niets voor mij
geen enkele brief nog zelfs geen kaart
Ik ben voor hem vervaard
Zou vader daar gesneuveld zijn
Dit kom ik aan u moeder vragen
Ach, die gedachten doen zo pijn
Ik kan ze an mij niet verjagen

O moeder, gij die weet toch iets
Want g'hebt te veel verdriet
Ja, gij verzwijgt mij de waarheid
Ik zie het dat ge lijdt
Is vader dood? Is hij gewond?
Of wel is hij reeds krijgsgevangen
'k Verwacht het antwoord uit uw mond
ach, moeder, voldoet mijn verlangen.

De moeder dan vol zielesmart
Drukte haar kind aan 't hart
Zij sprak, ach Martha ,lieve klein
Uwe vragen doen mij pijn
Ik weet waarlijk van vader niet
Dit meot ik recht uit u verklaren
Ik leef op hoop in het verschiet
Ik denk ook dat God hem zal sparen

De nacht die ging voorbij
In droeve smart en lij
De kleine Martha kwam den geest geven
Den zelfden morgen kwam vader te sneven
Een korten tijd nadien
Was er iets droef te zien
Die arme vrouwe met 't hertezeer broos
Werd daarvan zinneloos

Sinterklaas & Odin

Er is nog al wat heibel geweest in Nederland!

Ze wilden Zwarte Piet daar gaan afschaffen omdat hij zogezegd een neger of een zwarte medemens zou zijn, die nu nog steeds als 'slaaf' zou neergezet worden.

Allee, wel een slaaf die met de roede mag slaan op de arme blanke kinderen.

In de kranten vonden we ook heel wat uitleg over Sinte Maarten en Sinterklaas, waarbij men opmerkte dat in sommige dorpen de ene of de andere werd gevierd.

Daarbij ging men wel voorbij aan het feit dat de 'Sinterklaastraditie' eigenlijk is ontstaan als een 'christianisering' van een 'heidens' feest; het feest van Odin.

Daarom dat het mij interessant leek om hier een hoofdstuk uit het boek 'Van Goden en Helden' voor J. Kleijntjens en Dr. H.H. Knippenberg over te nemen.

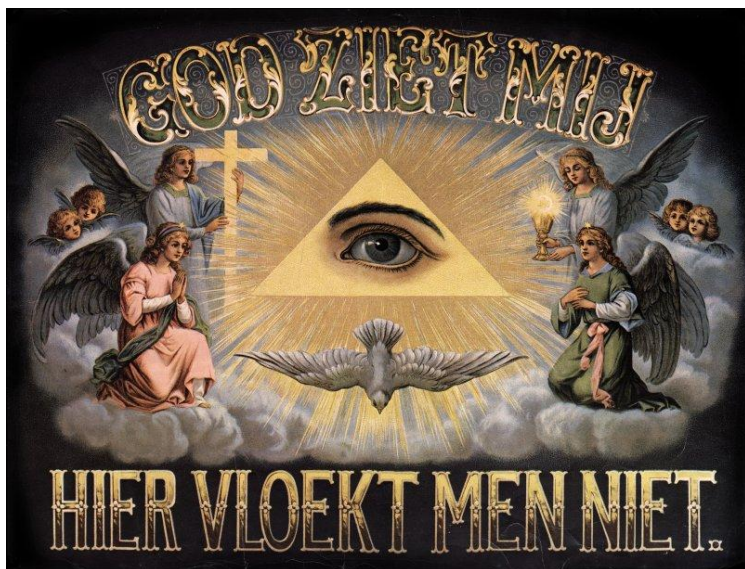
Het boekje dat ik ooit op een rommelmarkt kocht werd door Wolters in 1960 uitgegeven.

Over **Odin**, schrijven de heren, dat hij de voornaamste en machtigste god vande Germaneen, was. Hij was de vader van goden en mensen en daarom **Alfader** genoemd.

In de natuurvergoding was hij de lucht, het licht of de kracht van de elementen; in de mensvergoding de god van de krijg en de hoogste uitdrukking van het verstand. Als uitvinder van de toverkunst en van het runenschrift kende hij de toekomst. **Odins troon** heette Hlidkialf.

Als hij daarop zat, kon hij de hele wereld overzien.

Odin werd ook beschouwd als de rechter, die de zielen van de rechtvaardigen beloonde in Gimle en de bozen na hun dood verwees naar Helheim en vandaar naar Nilfheim.

Hield Odin gericht, dan nam hij op Hlidkialf plaats te midden van **de twaalf asen**, want twaalf was bij de Germanen het volmaakte getal.

Vandaar dat 13 het gekkengetal is.

En van daar dat Jezus twaalf apostelen had.

Alvader had slechts één oog: het andere had hij aan de dwerg Mimir verpand, om uit de bron der wijsheid te mogen drinken.

Hoewel Odin slechts over één oog beschikte (het zinnebeeld van de zon) ontging niets aan zijn blik.

Hij werd nauwkeurig onderricht van alles wat er op de aarde voorviel, door zijn twee trouwe vogels, de raven Hugin (verstand) en Munin (geheugen).

Zoals wij nog zeggen: in heug en meug... en Sinterklaas heeft een heel dik boek, waarin alles staat...

Deze vlogen dagelijks de hele wereld door, keken overal uit, fluisterden Odin, terwijl zij op zijn schouders gingen zitten, alles in het oor wat zij op hun tocht gezien hadden. Daarvandaan heet Odin ook wel de ravengod.

De kraaien hebben het uitgebracht...

Spijs had Alvader niet nodig. Wat hem voorgediend werd, gaf hij aan de wolven Géri (gulzigheid) en Freki (vraatzucht), die hij met eigen hand voederde en die hem steeds als dodengod vergezelden,

Wel hanteerde hij de gouden beker met kostelijke wijn, hem door Mista en Nista aangeboden. Gewoonlijk werd Odin voorgesteld als **een grijsaard met lange baard**, de hoed diep in het gezicht getrokken, gehuld in een donkere mantel.

Als krijgsgod droeg hij een gouden helm, een schitterend harnas en **de wonderspeer** gunnir, uit een tak van de heilige es Yggdrasil vervaardigd, maar volgens een andere sage hem geschonken door de dwergen Brod en Sindri.

Hij bereed het achtvoetige ros Sleipnir (De stormwind) welks hoefslag de grond deed splijten ende rotsen vernielde, terwijl het hem met wonderbaarlijke snelheid verplaatste door de lucht.

Iets verder vertellen onze professoren het volgende:

Het voornaamste feest van de Germanen was het midwinterfeest, ook wel het tijdperk van de Twaalf nachten geheten; het had plaats in 't laatste van december en 't begin van januari. Dan werden dieren en **koeken** geofferd aan de goden, vooral aan Odin, die met de Wilde Jacht, zijn gevolg, bij nacht door de lucht reed en **als windgod** de akkers tot vruchtbaarheid heette te zegenen.

In Vlaanderen spreekt men van de Tilkensjacht, de Turkusjacht of Hellejacht. ...

In Westfalen pachten de boeren een korenschoof op het veld te laten staan voor Odins paard.

In Limburg zegt men nog, dat veel wind in de kerstdagen een rijke fruitoogst belooft. ...

En dus komt Sinterklaas als de wind, door de schouw gevallen, als teken van overvloed.

Somtijds droeg Odin **een herdersstaf**.

Die staf moet tevens beschouwd worden als de doodsdooorn, waarmee hij de mensen in de dodensluimering bracht en waarmee hij de aardmaagd, Doornroosje, uit het bekende sprookje, in de winterslaap toverde.

In verschillende sagen worden **schoenen en laarzen** door Wodan met goud gevuld. Zo keerde eens 's avonds laat een boer huiswaarts, toen hij opeens een lange man voor zich zag, die een schimmel bereed. Hij toonde hem een ketting en sprak: 'Toe, laten we 'ns trekken en proberen wie het sterkst is!'

De boer ging op het voorstel in, maar slingerde wijselijk de ketting eerst om een eikenstam die daar stond. De wedstrijd begon. Odin bleef te paard zitten en trok uit alle macht, terwijl Sleipnir steigerde en de wolfshonden luid blaften. De eik kraakte en kreunde onder het sterk geweld, doch bezweek niet. Dat beviel Odin. Zo'n dikke vent moest beloond worden, meende hij. Daarom gelastte hij de boer zich van zijn laarzen te ontdoen en vulde die met he bloed van een pasgeschoten hert. De boer keerde naar zijn woning terug en, **zijn laarzen** inspecterende, vond hij ze in plaats van met bloed, **met goud gevuld**.
Dat goud zijn nu de pick nicks of nic nacsjes geworden.

Dergelijke verhalen maken het waarschijnlijk, dat ook sommige volksgebruiken in december en januari wortelen in het heidense midwinterfeest. Aan de offermalen bij dat feest herinnert waarschijnlijk nog bepaald **gebak in de vorm van mensen en paarden**, maar vooral van bokken en varken, Odins heilige dieren.

In Poperinge is die koek 'de man te paard' en die kan je al voor het feest van Sint-Maarten kopen in Warlops bakkerij.

De wafels en poffertjes op vastenavond houden mogelijk de heugenis nog levendig aan Odins verering als zonnegod, zo ook het kindervermaak van de lentevuren, die in verschillende streken opvlammen in het veld bij het lengen van de dagen en het aansterken van de zonnewarmte.

Borelle, borelle, steekt het vuur in d'helle!

Het wagenrad in zijn cirkelvorm als symbool van de zon komt vooral in de Duitse folklore voor. Op sommige plaatsen omvlocht men met halfvasten een oud rad met stro en droeg dat op een hoge steile heuvel. De hele dag amuseerde men zich met dansen, zingen en andere pret. Tegen de avond werd het rad in brand gestoken en liet men het van de hoogte in het dal rollen, zodat het was alsof de zon zich uit de lucht losgemaakt had.

*Tot zover onze professoren. Als we één en ander samen bekijken, is het niet moeilijk om door de Sint Maarten en/of Sint Niklaastraditie het vroegere Odin of Wodansgeloof te zien. Wij kennen **Odin** beter als **Wodan**, die zijn naam aan de woensdag gaf.*

Odin kwam immers in het jaareinde terug naar de aarde voor de wilde jacht vergezeld van andere goden en van alle dode voorvaderen die het Walhalla of de hemel bewoonden.

Jehan Bodel en Sinterklaas in Vlaanderen

Rond 1200 kwam er een heilige naar Poperinge om er te blijven.
Sinterklaas!

Foto – Kirka – Sinterklaas op bezoek in de Sint Maartenskerk te Ieper

Johan Nowé vertelt ons in zijn boek 'Nu hoort wat men u spelen zal' dat **Jehan Bodel**, de Noord-Franse 'trouvère' of troubadour reeds een Sinterklaasspel schreef rond het jaar 1200.

Bodel was van Arras in Picardië, al bij al nog geen 90 kilometer van Poperinge. Arras was dan al een centrum van de lakenhandel en dus hadden de Poperingenaars er ook veel te zoeken en men had daar reeds een soort rederijkersgilde onder de naam van 'Confrerie des jongleurs Notre Dame des Ardents' – *enigszins te vertalen als het broederschap van de jongleurs van Onze Lieve vrouw van de kriebelziekte.*

Hij schreef zijn liederen waaronder 'het 'Chanson de Saisnes' in het Frans. Hij was het ook die schreef rond de oorlog van Karel de Grote met de Saxen hier in de streek met hun leider Guiteclin die later Widukind genoemd werd. Hij is het ook die de eerste bekende verhalen over Koning Arthur neerschreef. en hij schreef dus ook een mirakelstuk over Sinterklaas.

Bodel kreeg de pest over zich heen en stierf in 1202 maar door zijn werk bewaarde hij een heel deel van onze legendarisch verleden.

Hij vertelt zijn verhaal van Sinterklaas tussen de kruisvaarten door.

Hij vertelt in een eerste scène dat een Afrikaanse koning het bericht krijgt dat een leger kruisvaarders zijn land is binnengevallen en grote overwinningen boekt. De koning zoekt raad bij zijn afgod 'Tervagan' die hem influistert om zijn vazallen en leger samen te roepen en ter strijde te trekken.

Daarbij spreekt deze 'duivel' een vreemde onbegrijpelijke taal:

*Palas aron ozinomas
Baske bano tudan donas
Geheamel cla orlay
Berec hé pantaras tay*

Hij geeft zijn heraut de opdracht om iedereen te verwittigen en deze trekt op maar gaat regelrecht de herberg in waar hij het op de bierbank uitlegt.

De volgende scène is bij de kruisvaarders die blijmoedig ten strijde trekken. Een engel moedigt hen aan en belooft hen indien ze sterven, een plaats in de hemel met rijstepap met gouden lepeltjes.

De slag vindt plaats en alle christen honden worden uitgeroeid, allen behalve één, een oude man die men vindt in gebed voor het beeld van Sint Nicolaas.

Tegen de Afrikaanse vorst zegt deze man dat Sint Nicolaas alle verliezen zal goed maken, dat de sint de ongelovigen bekeert, de blinden laat zien en de drenkelingen redt. Niets dat onder zijn hoede staat, zal verloren gaan.

De vorst lacht hem uit maar dat laatste dat gezegd werd integreert hem wel.

Bon, zegt hij, laat ons dat eens proberen!

Hij zal zijn immense veroverde schat uitstallen en een beeldje van Sinterklaas als bewaker achterlaten en dan eens kijken of er niets gestolen wordt, kortom een elektronisch veiligheidssysteem avant la lettre.

De volgende scène is in de kroeg waar drie rabauwen samen zitten te dobbelen en waarbij één van hen, Rasoir het hoge woord heeft. De kan bier wordt gedeeld met Pincédé en Clicquet en hun gesprek gaat al vlug over die schat. Zij zullen hem stelen.

En die nacht sluipen ze de zaal binnen waar de schat ligt, en vullen de zakken die ze bij hebben met goud en zilver, om dan verder in de tapperij te drinken.

De ochtend daarop stelt men de diefstal vast en de oude man krijgt natuurlijk onder zijn voeten van de koning, waarbij hem gezegd wordt dat Sinterklaas ook niet te vertrouwen is.

De oude man legt zich op zijn knieën neer en bidt tot Sint Nicolas.

Deze verschijnt aan de dieven en scheldt hen uit. De dieven schrikken zo erg van dit spook met zijn lange witte baard, dat ze holder de bolder alles terugbrengen.

De morgen daarop stelt de vorst vast dat alles terug is, samen met het beeld van Sinterklaas, zelfs nog beter, er ligt één euro meer dan eerst.

Vooraf de herbergscènes waren lang en levendig uitgewerkt, stelt Johan Nowé, de schrijver van dit boek. Sinterklaas werd dan ook de patroonheilige van de dieven en dus ook van de handelaars.

Het Sinterklaasbeeld te Arras

Er is nog een bekender verhaal omtrent Sinterklaas dat zich ook in Frans Vlaanderen afspeelt.

Dit vertelt dat drie arme kinderen van een weduwe, in een herberg, hier in de Westhoek, moesten gaan werken om centjes bij te verdienen voor hun moeder. De herbergier maakte misbruik van deze kinderen en één voor één vermoordde hij hen en stak ze in de pekel. Hij serveerde dit mensenvlees aan zijn klanten als een delicatessen. Sint Nicholas kwam toevallig langs en in een droom riepen de kinderen hem om hulp. Hij dwong de herbergier om hem zijn pekeltun te tonen en – in gebed tot God – bracht hij de kinderen opnieuw tot leven en gaf hen in overvloed.

Hij werd dan ook de patroonheilige van de weeskinderen en van de kinderen in het algemeen. Het is vooral in die hoedanigheid dat hij in Poperinge overleefde.

*6 december sloot feilloos aan bij de joelfeesten die hier in de streek traditioneel voortleefden. De voorouders die in de donkere tijden van het jaar terug naar de aarde komen, deden dat onder de leiding van Odin die op zijn zespotig paard Sleipnir door de lucht kliefde en met zijn lans hier en daar donder en bliksem liet vallen. Hij liet ook door de rookgaten van de huizen goudstukken vallen en werd op zijn tochten begeleid door **Nörwi, de zwarte vader van de nacht, een oude geest die iedereen bedreigde met een roe.***

En dat is de oorsprong van onze Zwarte piet.

Wodan op zijn paard met zes poten Sleipnir

Het rookgat, later vervangen door de schoorsteen, werd door onze voorouders gezien als de verbindingsweg tussen de mensen en de geesten, tussen het natuurlijke en het bovennatuurlijke, tussen de aarde en de hemel.

Het was de plaats bij uitstek waar geofferd moest worden. Een offer om Wodan gunstig te stemmen in de hoop van hem geschenken te ontvangen. Priester-dichter **Guido Gezelle**

zag het ook zo toen hij schreef: "Men liet den ouden afgod Wodan en zijn gezelschap varen, maar 't gene men hem toeschreef en 't gene men al deed te zijn indachtigheid, te weten o.a. den laatsten schoof op den akker laten voor zijn peerd enz., dat viel nu gedeeltelijk op Sint-Nikolaai."

Het snoepgoed van de Sint kan een restant zijn van het oude gebruik om het met honing gezoet offerbrood zelf op te eten. In de 15de eeuw duikt een lekkernij op die uitsluitend rond de periode van Sinterklaas wordt vervaardigd: **marsepein**. Aanvankelijk had die steeds de vorm van een **varkenskop**. Het snoepgoed zou het offeren van levende dieren hebben vervangen. In de 7de eeuw reeds verbood de Kerk het offeren van deegfiguren in de vorm van dieren, omdat ze daarin een vorm van afgoderij zag. Maar dat trokken de Poperingenaars zich niet aan, zij bakten hun 'man te paard' of hun 'man ter ezel' verder om rond Sint Maartensdag en Sinterklaas aan de kinderen te geven.

Het Sinterklaasfeest sloot ook aan bij de verkiezing van een kinderbisschop onder de kinderen, vooral bij de arme kinderen. Deze

kinderbisschop kon dan op zijn sprekend ezeltje – dat goudmunten kakte – de weg op, om begeleid door de andere kinderen in stoet – de deuren langs te gaan om snoep, eieren en koeken te vergaderen.

Sinterklaas kreeg een altaar in de Sint Bertinuskerk. We komen de gilde van Sinterklaas ten andere tegen in een akte van 1457 en bij de herstellingen van de beeldenstorm in 1567 wordt ook zijn altaar vernoemd. Uit de schadelijst van de Sint Janskerk blijkt dat ook hier zijn beeld stond. Hij werd dus in twee kerken te Poperinge vereerd. Alleen Onze Lieve Vrouw en de Heilige Barbara doen beter door in de drie kerken vereerd te worden.

Nörwi, de zwarte vader van de nacht, een oude geest die iedereen bedreigde met een roe, werd vervangen door onze 'kindvriendelijker' Zwarte Piet. In Frankrijk wordt hij Père Fouettard of de 'Vader met de roede' genoemd.

Volgens het oorspronkelijk verhaal, was hij eigenlijk de herbergier die nadat hij de kinderen ingepekelde had, die door Sinterklaas wonderlijk weer tot leven gewekt waren, zich bekeerde. Als straf en penitentie voor zijn misdaden moest hij nu Sinterklaas vergezellen op zijn nachtelijke tochten, en bleef hij de schrik van de brave kinderen.

In Zwitserland werd Norwi: Smutzi.

Poperinge had dus traditioneel twee Sinterklazen; één in de Sint Janskerk en één in de Sint-Bertinuskerk.

Ieper met zijn Sint-Maartenskerk en de hierbij horende kasselrie, trok dus de kaart van Sint-Maarten.

En klopt het dat de 'Brandhoek' die daar tussen zat, dat zij de 'engel' van Kerstmis namen als kinderfeest en gelegenheid om de kinderen een pakje en snoep te brengen?

't Is weer tijd om op d'haoge te slaan – Guido Gezelle

En nu we toch bij Guido Gezelle zijn, nog 't volgende:

Op de hage slaan of kloppen of derschen,

bedektelijk naar iets vragen, iets zoeken te weten zonder te gebaren dat men het geern weten zou. Ik sloeg op d'hage om te weten hoe rijk hij is, maar 't was vergeefs. " Dat men spreekt van saeken die publiek zyn, dat is te vergeven; maer *op de hage te kloppen*, iemands pols gaan tasten, iemands tonge te gaan schrabben, en met een behendigheid uyt te haelen dingen die secreet zyn, " enz, (F. wanden Wer ©e.)

— " Al wat mensch is, begeert te weten het gene hem te gebeuren staet; 't heeft altyd alzoo geweest en 't zal waarschynelyk altyd alzoo blyven; alle menschen zyn ook overtuigd dat hetgene dat zal gebeuren alreê geweten is, van iemand die meer weet als wy; dat is van God zelve; wil ik iets weten van de toekomstige dingen die my staen te gebeuren, ik kan het Hem vragen en Hy kan het my bekend maken of niet, naer Zyn eigen goëdduncken; gedrage ik my daer aen 't is wel, zoo niet, 't is kwalijk. Onze heidensche voorouders gedroegen zich daar niet aen, ze peisden dat ze God konden de wet stellen in het vragen naer de toekomst, en, over oude tyden, zou men al dikwyls eenen heidenschen vlamming, duitscher of sakser, die nieuwsgierig was te weten hoe lang hy ging leven, in 't voorjaer aen den kant van den bosch zien zitten hebben, luisterende naer 't eerste geroep van den koekoek, en het volgende akkoord gemaekt hebbende, met zyne ingebeelde godheden: " *Zoo menig mael gy den koekoek laet roepen, zoo veel jaren zal ik leven !* " Alzoo was hun dwaes geloove, en de koekoek was de heilige vogel des levens by hun. Ik weet niet of daar nog iets van bestaet. Maer nu, *op d'hage slaen en den koekoek hooren roepen*, hoe hangt dat aeneen ?

— Aldus : Dat waren twee verschillende manieren, van onwettelyk en onbetamelyk den Dien die alles weet te ondervragen en bedriegelyke antwoorden te zoeken aengaende het toekomstige. Wilde eene vrouw, by de oude Vlamingen, weten wie haer echtgenoot ging worden, ze ging, meest op zekere tyden van 't jaer die voor heilig aanzien waren, by voorbeeld te mid-winter of te midzomer, ten twaelfen van den nacht, stille zwygende by de hage staan, en, als alles rondom stille was, ze sloeg daarop en ze luisterde :..... vloog er een vogel uit, verkroop een hagedisse of een muize, kwam er een geruchte hoegenaemd na den

slag, ze paste wel op om te weten al welken kant het kwam, of liep, of vloog, en ze geloofde toen :

— aldaer woont hy, van dien kant zal hy komen, die myn man zal zyn. Dat is eene superstitie waer de duitsche pastors, in veel streken van Duitschland, hedendaegs nog moeite mee hebben; die die superstitie niet kent, verstaat niet waerom men zegt : "*Hy slaet op d'hage*" van een die, benitteld om iets te weten, van den werke weg klapt en vraegt en taelt totdat hy eindelyk uitgevischt heeft wat hij hebben moet. Dat die manier van zeggen bestaat is zeker wel een goed bewys dat men hier te lande ook nog op de hagen geslagen heeft om zekere zaken te weten; kwestie doen ze 't nog niet, hier of daer ?

't Is al gelyk aerdig, om verder nog iets te zeggen, hoe onze dolende voorouders eertyds overtuigd waren dat de stilzwygendheid goed en deugdzaam is, en betamelyk in zaken van hooger bedied. Zwygen was pligt by hun en regel

als ze hunne afgoden te rade gingen; ook als ze zaeiden : wilt gy een sterken oest hebben, zeiden ze, wacht u van een woord te spreken, als gy hem zaeit; die zaeit spreekt geen enkel woord: daerin geloofden ze, en de stilzwygendheid, die by ons eene ware God-aengename en zielbereidende versterving is, was by hun een superstitie geworden. Is 't u nog gebeurd, in een gezelschap en onder 't klappen, dat, al met een keer, gedurende een minute of zoo, geen een meer sprak en dat er toen iemand zei : "*Hier ware 't goed haver zaeijen ?*"

" He wel, dat is nog een oud overblyfsel in de tale, van het bygeloovig zwygen onzer heidensche voorouders. " (G. Gezelle)

Poperinge wordt stad

Diederik van den Elzas en Poperinge

Al was het dan tegen de goesting van de Franse koning, in 1128 werd Diederik van de Elzas graaf van Vlaanderen.

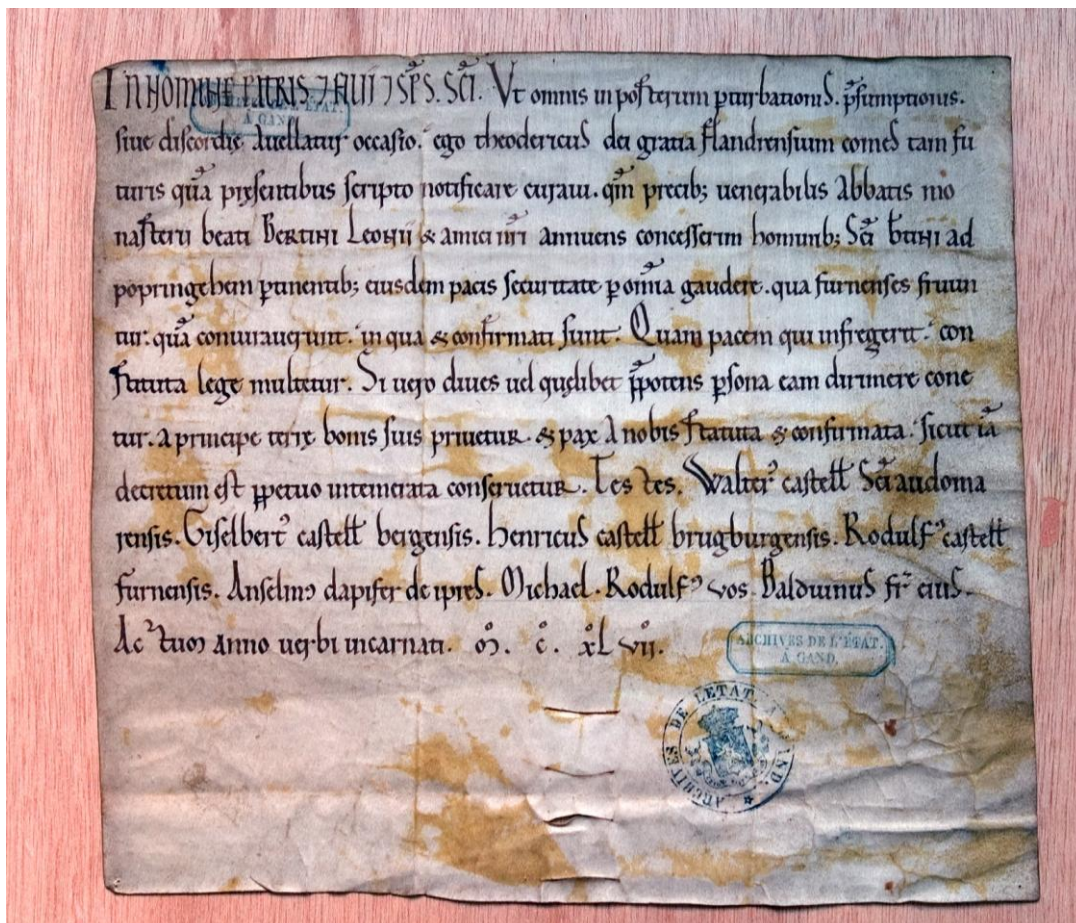
In 'de Cronycke van de graefscpe' (45) lezen we voor het jaar 1136 het volgende:

Anno XI° XXXVI maectet zulck een afgrijselick fel tempeest van donderen, van blixemen, van wayene ende van reynene, dat niet en scheen of die weerelt en zoude vergaen hebben, die zee verhief haer verre boven alle dycken, zo dat Vlaenderen, Hollant, Zeelant, Vrieslant groote schade leden, ende daer versmoorden allomme ontallicke veel menschen ende beesten, die mueren van der stede van **Ste. Omaers** wierden LX voeten verre plat neder ter eerden ghevelt, ende van drie personen die te **Veurne** tzamen achter straeten reden, wiert die middelste vanden blixeme doot gheslegghen, zonder dat die andere yet mesquaem, hinderde ofte deerde.

Tnaervolghende jaer, maecte die grave Diederyck **heer Leo** zynen almoesener, abt van St. Bertin te Ste. Omaers.

En ook deze graaf vertrok op kruisvaart.

In 1138 nam hij het kruis op en vertrok naar het heilig land en naar Jerusalem waar hij **Sibylla**, de dochter van de koning van Jerusalem Fulko van Anjou, leerde kennen en deze maakte zo'n indruk op hem dat hij haar ten huwelijk vroeg en ze trouwden. Sybilla werd de nieuwe gravin van Vlaanderen.

De akte zoals ze bewaard wordt in het rijksarchief van Brugge.

In **1147** kreeg Poperinge zijn eerste keure uit de handen van deze graaf Diederik van de Elzas. Het was niet zijn gewoonte om zelf keuren aan de steden uit te reiken, maar hij deed het deze keer toch uit vriendschap voor zijn vriend Leo van Veurne, die zoals vermeld abt van St. Bertens geworden was.

Misschien waren er ook Poperingenaars die mee op kruisvaart getrokken.

't Was Boudewijn Hapkin, - zo schrijft Oscar Fiers – die reeds besluiten uitvaardigde waarbij bepaald werd dat alle burgers die aan een der kruistochten deelnamen, vrij zouden zijn en niet meer als slaven zouden kunnen behandeld worden. Bovendien werden de gemeenten, die zulke bevoorrechten tussen hun bewoners telden, met dezelfde rechten begunstigd, zij werden verheven tot vrije gemeenten of vrije steden.

De burgers van deze gemeenten mochten vergaderingen houden en gezamenlijk naar middelen zoeken om hun eigendommen en voorrechten te verdedigen en te handhaven. Het bestuur – de wet of keurheren en schepenen – van deze gemeenten werd bij deze inrichting ook bepaald.

Naast een rechtsgebied, bezaten deze nieuwe gemeenten ook een openbare zegel, een kloktoren en een klokke.

Diederik van de Elzas zette deze politiek voort.

Misschien verkreeg Poperinge wel zijn eerste keure omdat er enkele Poperingse lieden mee op kruisvaart trokken waren.

*Immers in **1145** was Edessa, de kruisvaarderstad die nog door Boudewijn van Bouillon, die van Bonen was, was gesticht, in de macht van de 'ongelovigen' gevallen. De **H. Bernardus van Clairveaux**, predikte de kruistocht in de Waalse gewesten tot in de Nederlandse abdij van Rolduc.*

Ook Dirk van de Elzas nam het kruisweer aan.

Misschien kan men het geven van de keure aan Poperinge in dit licht zien want we mogen bij dit alles immers niet vergeten dat slechts een gedeelte van de huidige Poperingse gronden onder het gezag van de abt van Sint Omaars lagen. Steeds was er een deel van de grond onder andere heren geweest. In latere tijden vinden we onder andere de heerlijkheden Coppernolle, Pontpepers, De Voxvrie en natuurlijk ook het Swynland terug.

Misschien vertrok één van deze ridders mee naar Jeruzalem en hadden we ook aan hem te danken dat Poperinge zijn eerste keure kreeg.

Leo van Veurne, de abt van Sint Berten en de heer van Poperinge trok alleszins met Diederik mee ter kruisvaart. Leo was opgegroeid aan het grafelijk hof waar hij een tijdje aalmoezenier was en dus in die functie met het grafelijk leger meetrok.

De kruisvaart was allesbehalve succesvol, velen bereikten niet eens het Heilig land en bleven dood liggen onderweg.

Graaf Diederik kon Jeruzalem wel bereiken waar zijn zwager Boudewijn koning was.

In 1149 keerde hij naar zijn Vlaanderen en naar zijn Sybilla terug.

Leo van Veurne bracht van het heilig land het heilig bloed mee – enige druppels van het bloed des zaligmakers dat door Jozef van Arimathea was verzameld. Hij schonk deze schat aan de kerk van Sint Donaat te Brugge.

Diederik van den Elzas en Sybilla in de processie 2012

Eén van die Poperingse ridders was **Rudolf Devos**, de baljuw. Als we kijken naar de getuigen bij de akte van 1147 zien we Walterus, kastelein van Sint Omaars,

Giselbertus, kastelein van St. Winoksbergen, Henricus, kastelein van Bourburg, Rodulfus, kastelein van Veurne, Anselmus, de 'seneschal' van Ieper en dan krijgen we Michael, Rodulfus Vos en Balduinus, 'frater ejus' of mijn broeders genoemd. (3)

perpetuo intemerata conservetur. Testes : Walterus, castellanus sancti Audomarensis. Giselbertus, castellanus Bergensis. Henricus, castellanus Brugburgensis. Rodulfus, castellanus Furnensis. Anselmus, dapifer de Ipres. Michael. Rodulfus Vos. Balduinus, frater ejus. Actum anno Verbi incarnati M° C° XL° VII° (4).

In 1151 is er een volgende akte waaruit blijkt dat Rodulfum Vulpem de Poperinghem of Rodulfus Devos in conflict lag met Leo, de abt over de visrechten te

piscariam que a Mera per Inwerled et Holingheramerled

Mera, Inwerled, Hollingheamerled. etc. Ook hier is het Diederik van de Elzas die tussen moet komen om op basis van zijn grafelijke macht uitsluitsel te geven en één van zijn getuigen is

Sibilla, comitissa.
zijn vrouw

De abdij van Sint Bertin brandt af

In de Cronijcke van de lande ende graefdscepe van Vlaenderen, schrijft men voor het jaar 1152 het volgende:

Int jaer ons heeren XI° LII up Ste.Bertinsdach, den vijftsten van septembre, zo vergaerden 'tSte. Bertin 't Ste Omaars XII verscheeden abten en prelaten, die welcke daer zo wel van den abt Leo onthaelt en ghefestiert wierden, dater noch abt noch muenick te mettene en quaem, maer laghen **al ghelycke droncke meschverkens**, waer hier, waer daer, achter tclooster en groenteldn (*wentelden*) in haerlieden vulicheit zo zorghelooslick, dat die abdie by die verzwijmtheit van eender keerse, in die toorne Godts, teenegadere **van den viere te niete ghinck** ende bovendien ooc wel alf die stede met die scoone kercken van Ste. Denijs, Ste. Jan ende St. Maerten, maer die voornoemde abt Leo wiste zijnen noot ende maghere aventure zo wel te kennen te ghevene, jae ende met weenende ooghen te claghene, daert behoorde, dat hy by der liberaliteit

van diversche princen ende heeren – ende bysondere van den burchgrave Willem van Ipere, heere van Loo – zijn cloostere weder veel rijckelicker ende veel magnifikelicker upmaecte, dan oyt daer te voren gheweest hadde.

Fiers schrijft ook nog dat onder Diederik van de Elzas de handel en de nering tot een hoge trap van bloei en welvaart klommen.

*Gezien de krachtige toename van de Vlaams-Engelse handel, begon Graaf Diederik van de Elzas in 1154 een overleg met de Engelse koning Hendrik II (1154 – 1189). Het mondde op 19 maart 1163 uit in **het verdrag van Dover**, dat de poort openzette voor een nog grotere Vlaamse handelsexpansie.*

En Diederik verstevigde ook zijn positie via een goed overwogen huwelijkspolitiek en kwam in het bezit van een bijzonder rijke groep domeinen, nl. het graafschap Vermandois, Amiens, Valois en Montdidier.

In de jaerboucken der stad Yper, schrijft men het volgende:

Anno 1157 den 25 februarius quaem den graef Diederik vergezelschapt met sijne huysvrouw Sybilla en haeren soon Philip die hij dede erkennen als hunnen graef van Vlaenderen. Dan vertrok hij met sijne huysvrouw voor de tweede mael naer het heylig land alwaer hij onder andere wiert gevolgt van eene groote menigte jongmans onder de welke 364 inwoonders van Iper waeren, die hebben hem aldaer eenen zeer goeden dienst gedaen. *Zouden er dan ook geen Poperingenaars meegegaan zijn naar het Heilig Land?*

*En we lezen nog het volgende in de jaarboucken der stad Ieper – Anno 1163 - **den 12 august ten 10 uren*** 's avonds verscheen in de maene een kruys met een beeld aen het zelve van groen en flets couleur, het hoofd strekkende naer den oosten en de voeten naer den westen maer naer den 11 uren begonde alleenskens verdwijnen, eerst den regteren arm, dan het hoofd, daer naer den slinker arm en zoo volgens de voeten met de reste. In het selve jaer was er binnen de stad en andere plaetsen **een zeer groote dierste gevolgt met hongersnood**, duurde ontrent seven jaren in welken tijd vele menschen van honger stierven.

*De abt die Leo van Veurne opvolgde was eigenlijk **Arnould**, die reeds abt was in Affligem in Brabant, maar deze verkreeg de goedkeuring van de bisschop niet en werd vervangen door **Godeschalk**, abt van St. Sauveur van Ham, die heel streng was.*

De jongere monniken die onder Leo van Veurne in het klooster binnen gekomen waren, beschuldigden hun abt op de synode van Therouanne. Terug in het klooster liet hij de oproerige monniken opsluiten. Deze pikten dit echter niet en bijgestaan door hun ouders en vrienden, kwamen zij in opstand.

De abt nam de vlucht. En trok zich terug te Arke.

De opstand bleef voortduren en de abt moest een beroep doen op de graaf van Vlaenderen om de vrede te herstellen.

Deze abt overleed in 1176.

Jaarmarkt te Ieper (35)

Anno 1171 den 6 mey geboot Philips den graef dat alle de kooplieden van Vlaenderen op Onse Heer Hemelvaart feeste die gehouden was buyten de stad Iper op de heerlijkhe der Templiers vermogten te koopen en te verkoopen zonder aen iemand daer over recht of tol te betaalen, ten merkelijke schaede der ingesetene. Ten tweeden geboot hij dat eenen koopman in deze en in andere vrije feesten met het doen van den eedt over sijne schulden die men alsdan zoude vraegen ontslaegen zoude zijn.

Ten derde privileeërde hij ook alle kooplieden vrij te wesen van campregten uytgenomen van eene moord te doen.

Handel met Duitsland

In 1178 alzoo een verschil geresen was tusschen de Vlaemsche en Duytsche kooplieden die seyden dat de Vlaemingen geen wijnen en vermogten te komen koopen ontrent en over de reviere den Rhyn maer dat sy schuldig waeren te wachten naer de selve tot dat de Duytschers die in Vlaenderen bragten. Die van Iper vernomen hebbende de wederkomste van den graef uyt het Heylig land, zoo hebben sy hunnen burggraeve, benefens de gedeputeerde van der stad en andere steden van Vlaenderen, den graef tegemoet gegaen hem biddende dit verschil met de Duytschen te effenen. Den graef tot Keulen komende en aldaer de partijen gehoort

hebbende, zoo heeft hij het geschil geleyd in het seggen ofte ordonneeren dat alle de Vlaemingen van nu voortaan wel vermogten ontrent en over den Rhijn te handelen, koopen en verkoopen alle soorten van goederen.

Terug van de kruistocht

Het was op zijn kruistocht dat Philips van den Elzas ook het Vlaamse schild mee naar huis bracht; zo lezen we in de 'Cronycke van de Graefsepe'

... wederkeerende omtrent drie mijlen van Cesarien, dat hij zeer verradelick van den coninck Nobilion van Abilinen bespronghen, wiert, die hy by zijnder rudderlicke vromicheit int faict van wapenen ter stede doot slouch, nemende hem voort zijnen schilt of metten zwarten, clauwenden leeuwe, in een velt van goude, ende zweerende by zijn edelheit, dat hy die wapenen (ter eeuwigher memorie ende ghedenckenesse van dien voorzeit es) zoude blijven houdende, voor hem ende zijne naercommers, ghelijck ghesciede, abandonnerende mits dien die zes gheeren van azur in een goudt velt met een schildeken van kelen in die middele, twelcke zijne voorzaten oyt daer te voren ghevoert hadden voor die wapene van Vlaenderen, zo tzelve hier voren breeder ghenoteert ende verclaertst staet. ...

Anno 1179 den 15 maerte arriveerde den graef Philips van Elzatie andermael binnen Iper alwaer hij zeer eerlijk ontfangen wiert met groote blijdschap, te meer omdat hij vergezelschap was van de resterende borgers die hij met hem in het Heylig land medegneomen hadde over drie jaeren, de welke nog saemen waeren tot het getal van 436.

Graaf Filip van de Elzas volgde Diederik op en volgde zijn voorbeeld waarbij hij de opkomende steden binnen het kader van de 'Leges amicitiae' bijkomende privileges gaf.

In 1179 krijgen we nog een akte van Philips van de Elzas, graaf van Vlaanderen en van de Vermandois – (3) die dan ook begint met

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen.

Ego Philippus, Dei gratia Flandrensium et Ciromandorum comes....

En waarin hij stelt dat het vroeger akkoord tussen Lambert de abt van Sint Bertins en Lambert, de 'ministeriales ville de Poperingehem' van kracht blijft en zelfs meer, het dient ook tot voorbeeld voor al de andere 'ministeriales' of baljuws van de abdij, waaronder zeker Arques zich bevond. Hun ambt was erfelijk op voorwaarde dat deze herroepbaar was door de abt.

Als gevolg van het huwelijk met Isabella, de nicht van Filips van den Elzas, met Filips August koning van Frankrijk (28 januari 1180) belofde de graaf van Vlaanderen als bruidsschat het afstaan van zijn zuid-westelijke gebieden nl. Artiesië, het Boonse en Ternois.

*De huwelijksgift omvatte de kasselrijen Ariën, Atrecht, Bapaune en **Sint Omaars**, de graafschappen Hesdin en Lens met de heerlijkheden Bethune en Lillers;*

Na haar dood weigerde hij de aangegane verbintenis na te leven en dit was dan ook de aanleiding tot veel ambras.

*Dit leidde in 1180 tot een oorlog tussen de graaf van Vlaanderen en **Filips August**, de Franse koning, die pas de troon bestegen had en die door zijn groeiende invloed de zuidelijke delen van de Vlaamse macht in gevaar bracht.*

Pas na de belegering van de grafelijke burcht van Boves bij Amiens door het Franse leger kwam het in juli 1185 tot een verdrag.

Daardoor kon de koning van Frankrijk zijn domein in Picardië vergroten door de inlijving van Vermandois. Philips, de graaf van Vlaanderen behield wel de titel van graaf van Vermandois maar hij werd verplicht Amiens aan Frankrijk af te staan.

De markt, de vaart en de molens

*In 't jaar 1187 verleende **Filips van den Elzas**, graaf van Vlaanderen aan den abt en het klooster van St. Bertens te St. Omaars, een keure of charter waardoor hij hen de toelating en het voorrecht verleende van in hun 'villa sua poperingahem' een wekelijkse markt, gesteld op den vrijdag, te mogen inrichten, en bij dewelke hij tevens toelating gaf van een vaart te mogen delven die de gezegde stad zoude verbinden met de IJzer.*

Deze keure luidde ongeveer als volgt:

In den naam des vaders en des zoons en des heilige geest, amen

Ik, Philip, bij de gratie Gods, grave van Vlaanderen en van Vermandois, laat weten aan al deze die deze letteren zullen zien, dat ik aan den abt en het klooster van Sint-Bertens, de privilege verleend heb van te mogen houden een wekelijkse markt, op den vrijdag in hunne stede van Poperingahem.

*Daarbij wordt het hun toegelaten **een vaart te delven** wanneer het den abt en zijne onderhorigen believen zal.*

Ten dien einde geef ik hen de toelating de nodige gronden aan te kopen zowel binnen als buiten de stede.

De schepen gaande naar Poperinge of er van komende, die zullen moeten zijne 'overdraghe' of deze mijner vassalen gebruiken, zullen het gewone passagerecht moeten betalen.

Indien de abt of zijn onderhorigen overdragen maken op gronden die zij aangeworven hebben, zo zal men er dezelfde rechten als te Yper mogen eisen.

De getuigen bij deze keure waren:

Mathilde, koningin, dochter van de koning van Portugal en echtgenote van de graaf

Gerard, proost van Brugge en van St. Omaars, kanselier van Vlaanderen

Gerard, proost van Rijssel

Joannes, kasteelheer van Bergen sint Winocx

Syger van Gent

Het octrooi is gedagtekend op het kasteel van Ruhout.

Het grafelijk kasteel van Ruhout stond niet ver van de abdij van Clairmarais bij St. Omaars aan de ingang van het bos van 'Neuf Fossés'

Toch een woordje over die vaart, vooral omdat we weten dat die er uiteindelijk pas gekomen is in het jaar 1366 dus 179 jaar later.

Men had blijkbaar meteen plannen want in het jaar 1197 – toch maar 10 jaar na het verkrijgen van het recht om een vaart te graven - komt er een akte van de graaf Boudewijn van Vlaanderen, waarbij Radulfus van Rininghe, zijn man, aan de abt 'liberum conductum navigii' geeft 'ad villam suam de Poperinghem', dus binnen de stad Poperinghe.

[Ego Balduinus, Flandrie et Hainonie comes, notum fieri volo presentibus et futuris, quod Radulfus de Rininghe, homo meus, coram me recognovit, se concessisse abbati et ecclesie sancti Bertini liberum conductum navigii ad villam suam de Poprengem per totum dominium suum perpetuo libere habendum. Insuper super stankam molendini sui concessit ut abbas *overdrach* faceret et liberum haberet, ita quod de theloneo edificium *overdrach* retineret et perpetuo substantaret; et si aliquid post sumptus edificii superesset, de theloneo communiter tam abbas quam predictus Radulfus partirentur.] Ut igitur hoc perpetuum et inconvulsum permaneat, conventionem hanc per manum meam factam sigilli mei auctoritate confirmo et hominum meorum testimonio roborandam esse decerno. Testes: Gerardus, Brugensis et sancti Audomari prepositus et Flandrie cancellarius; Gerardus de Belle; Willelmus de Hontscote; Henricus de Belle; Walbertus de Rosbeca; et Lambertus, filius ejus. Actum anno Domini M^o C^o XC^o VII° (4). 1197.

Original. Sceau enlevé.

We hebben de indruk dat er hier een transcriptiefout gebeurd is, en dat het niet Rodulf van **Rininghe**, maar wel Rodulf van **Reningelst** betreft, de baljuw van de stad Poperinghe. In een vorige akte hebben we immers gezien dat dezelfde familie vis – en dus ook waterrechten had op nog andere plaatsen, die hij toen aan de abt afstond.

We nemen aan dat Boudewijn, die Rodulf ‘homo meus’ – of mijn man – noemt – en hem dus aanzag als zijn baljuw, zijn vertegenwoordiger in de gemeente Poperinge. 5 jaar daarvoor was er reeds een andere akte geweest waarbij de taak en de functie van de baljuw – en zijn relatie tegenover de abt – uitgewerkt was. (zie hieronder)

In die akte wordt er echter met geen woord over waterrechten gesproken.

De baljuw Rudolf van Reningelst, had dus een vrij onafhankelijke positie, niet alleen dank zij zijn functie als baljuw, erkend en mede – aangesteld door de graaf, maar ook omwille van het feit dat hij deze waterrechten blijkbaar als een zelfstandig leen had.

Ook in deze akte is er reeds sprake van het oprichten van ‘overdragen’ op de Vleterbeek.

Het was ten andere deze Boudewijn, graaf van Vlaanderen, die aan de vierde kruistocht deelnam waarbij de stad Constantinopel veroverd werd. Op 9 mei 1204 werd onze Boudewijn tot keizer gekozen en een week later gekroond in de Hagia Sophia. Zijn keizerschap duurde echter niet lang want een jaar later kwam er een opstand tegen hem en hij werd gevangen genomen. In 1206 kreeg de paus bericht dat Boudewijn overleden was.

Voor ons stelt zich de vraag, hoe het kan dat men in 1187 de toelating en dus de rechten kreeg om een vaart te bouwen, dat men in 1197 effectief de waterrechten verwierf, maar dat er toch geen aanvang werd genomen met de praktische werken.

Welke kink in de kabel was er gekomen?

Welke krachten werkten deze evolutie tegen?

De rechten en plichten van de baljuw en de amman

In 1192 werd er een overeenkomst gesloten tussen Jan, Abt van St. Bertijns en Rodulf van Reningelst, de baljuw van Poperinge. (Haigneré, les chartes de St. Bertin dl. I. bldz. 168)
De belangrijkste bepalingen waren de volgende:

Wanneer de proost van Poperinge Rodulf oproept voor **het verzamelen van de tienden**, moet hij komen met drie paarden. Het is ook mogelijk dat hij wordt opgeroepen met meer paarden, in dit geval zullen voor ieder paard twee bundels haver worden gegeven als voedsel.

Deze regeling verandert echter wanneer hij moet werken ten voordele van de kerk samen met zijn gevolg.

Wanneer de proost hem daarvoor vraagt, zal hij de justiciarius en zijn gevolg van het nodige voorzien.

Hij is dus de inzamelaar van de tienden.

Een andere verplichting van de baljuw was nog steeds het inzamelen van **het brouwmout**. Hiervoor heeft Rodulf recht op twee kleine razieren mout.

Hij is de handhaver van de orde in de stad.

Zo heeft hij recht op 12 kippen om op de jaarlijkse kermis te Poperinge de orde te bewaren.

Bij het handhaven van de orde wordt hij bijgestaan door de amman die hiervoor echter niets krijgt.

De baljuw geniet ook welbepaalde rechten. Zo heeft hij voor schoenen recht op 18 penningen. In plaats van het stro dat Rodulf vroeg, krijgt hij op het feest van Maria Lichtmis 20 schellingen.

Hij heeft dus recht op een som geld in plaats van op een vergoeding in natura.

Verder moet hij geen cijns betalen **voor zijn huis, dat gelegen is bij het kerkhof**.

Hierin zag de justiciarius waarschijnlijk een gelegenheid om meer te vragen dan waarop hij recht had. Hij zal echter zoveel maal 4 penningen krijgen, als er kopers zullen zijn.

De baljuw heeft geen recht op enig deel van de goederen achtergelaten door de vreemdelingen noch van de gevonden voorwerpen voor zich op te eisen. Deze goederen komen toe aan de abt krachtens zijn comitatus.

Te Poperinge blijft de justiciarius genieten van zijn deel van de opbrengst van de rechtspraak. Het is hem nog steeds verboden om grond in de stad te kopen.

De baljuw of zijn helper moet een voogd geven aan de wezen, indien zij dit vragen. Dit moet gebeuren voor de proost en zonder nadeel of twist. Indien een van beiden verwaarloost deze plicht te vervullen, dan zal de andere een voogd moeten geven zonder nadeel of twist of tegenspraak.

Hij voert de militie aan en roept deze op. Indien de inwoners van Poperinge op bevel van de abt krijgsmacht moeten verrichten, zal Radulphus hen oproepen en aanvoeren, nochtans zonder schade te betrekken aan de kerk.

De amman kan bij nalatigheid van de baljuw een voogd aan een wees toewijzen.

De amman, ook praeco genoemd, kan wel alleen optreden bij het panden. Deze panden werden genomen, indien iemand de verplichte betalingen niet deed, zoals onder andere het betalen van de grondcijns.

Hij heeft hiervoor het bevel van de keurheren nodig en hij moet deze panden naar de curia of de proostdij brengen.

De amman kan in tegenstelling tot de baljuw, indien hij misbruik maakt van zijn ambt of eigenhandig op treedt, afgezet worden,. Wanneer hij schuldig bevonden wordt door de keurheren, moet hij drie pond betalen en hij verliest zijn ambt.

De molens van de abt

*Er komt ook een **nieuwe ‘technologische’ evolutie**. Van een revolutie kunnen we hier moeilijk spreken, waarbij de windmolens een belangrijke rol gaan spelen.*

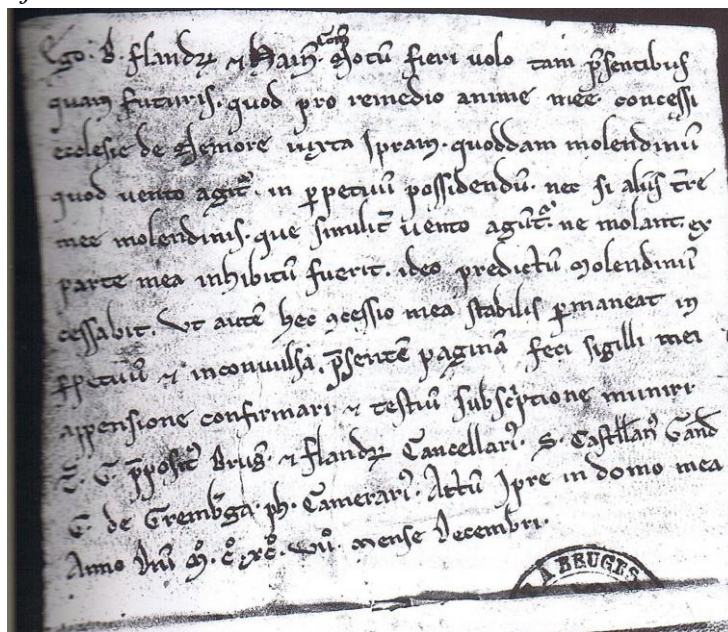
*De Westhoek speelt een belangrijke rol in de evolutie van **de molens**.*

*Uit het reeds aangehaalde boek van **Paul Bauters ‘Van zadelsteen tot zetelkruier’** halen we het volgende fragment:*

In 1183 bevestigt Filips van de Elzas, graaf van Vlaanderen, de rechten en bezittingen te **Wormhout** van de Benedictijnen abdij van Sint Winnoksbergen. Daarin wordt gesteld dat niemand aldaar een wind of watermolen mag bezitten, zonder de toelating van de abt. Ofschoon hieruit niet rechtstreeks blijkt dat er toen te Wormhout een windmolen bestond, bewijst deze akte wel dat er toen reeds windmolens in de streek bedrijvig waren. ... In het algemeen kan gesteld worden dat deze akte duidelijk het windrecht, dit is het gebruik van de windkracht voor maaldoeleinden, als vaststaand onderdeel van de landsheerlijke macht onderstreept. In dit verband willen we verduidelijken dat windrecht verschilt van recht op windvang.

Windrecht was een herenrecht. De heer eigende zich het recht toe, om het gebruik van de wind bij wettelijke verordeningen te regelen. Zij kon dus het aanwenden van de wind, bijvoorbeeld met een windmolen, aan onderdanen toestaan of verbieden. De bedoeling van deze regulering was duidelijk: de overheid aan inkomsten helpen ende macht van de opkomende, nieuwe burgerij onder meer inzake molenbouw – een nieuw industrie element – te fnuiken.

Recht op **windvang** daarentegen was een privé-recht, namelijk het recht dat de molenaar bezat om de windvang, die hem door de overheid was toegestaan, zonder hinder van derden uit te oefenen (bijvoorbeeld hinder van bomen of bouwsels in de omgeving van zijn molen) en het desnoods gerechtelijk af te dwingen. Het overheidsprerogatief of regaal recht van de overheid inzake windgebruik blijkt dus omstreeks **1183** in Vlaanderen een voldongen feit te zijn. ...

Het ontstaan van windmolens alhier moet vroeger hebben plaatsgehad.

Volgens deze akte gaf Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen, in december 1197 aan de Benedictinessen **te Ieper**, de vergunning om voor eeuwig een windmolen te bezitten. Dit is de oudst gekende, precies gedateerde molenakte in de geschiedenis van de windmolens. (Stadsarchief Brugge, Nonnenbossche charters, nr. 10)

Gezien de verstedelijking mogen we aannemen dat Poperinge ook

qua bevolkingsaantal sterk aangroeide en dat één van de gevolgen was dat men meer molencapaciteit nodig had.

De reeds bestaande watermolen van de abdij van Sint Omaars zal deze meercapaciteit niet alleen aangekund hebben, zodat de abdij besliste om hier een tweede molen in werking te stellen.

Dit werd dan een windmolen.

Tot op het einde van het feodale systeem bleef de abdij trouwens in het bezit van de water- en windmolen staande op de Kouter, die daarom ook wel **de Koutermolen** genoemd werd. Deze molen diende om koren te malen.

Zoals te zien is op de Ferrariskaart hieronder, stond rechts van de Koutermolen een tweede windmolen. Deze werd gebouwd om 'schors' te malen voor de huidevetters van Poperinge. De molenwal bleef steeds eigendom van de abdij maar de molen zelf werd minstens vanaf het einde van de 16de eeuw, eigendom van de Huidevettersgilde.

Deze technische nieuwigheid had als gevolg dat men grotere hoeveelheden graan kon gaan malen en ook grotere hoeveelheden 'mout' voor het maken van zowel groot als klein bier. En dat had dan weer zijn consequenties voor de rechten op het gemalen mout of 'het gruu't' zoals men in die tijd, dit mout ook noemde.

*In zijn werk 'Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à ... schrijft **Leopold August Warnkönig** op pag. 68 – het volgende:*

*Het recht van de heren van Gruuthuse, was een banrecht van kracht binnen het Brugse Vrije. Alvorens dit recht aan deze familie toegekend werd,, behoorde het toe aan **Boudewijn van Lede** die dit recht verkreeg van de graaf Boudewijn, de echtgenoot van **Margeretha van de Elzas** (1191 – 1194) .*

Toen bestond dit recht uit de toelating tot het maken van het gruu't in het Brugse vrije. Later werd dit een soort van accijsrecht op het inlands en uitlands bier.

Warnkönig stelt dat er toen ook – in 1836 – discussie was, over wat 'gruu't' eigenlijk betekende. Volgens Warnkönig is Raepsaet, de enige die een juister interpretatie aan deze term geeft. Deze stelt dat dit recht niets anders betekent dan het recht om mout te maken. En hij voegt daarbij een uitleg gebaseerd op het brouwen van bier.

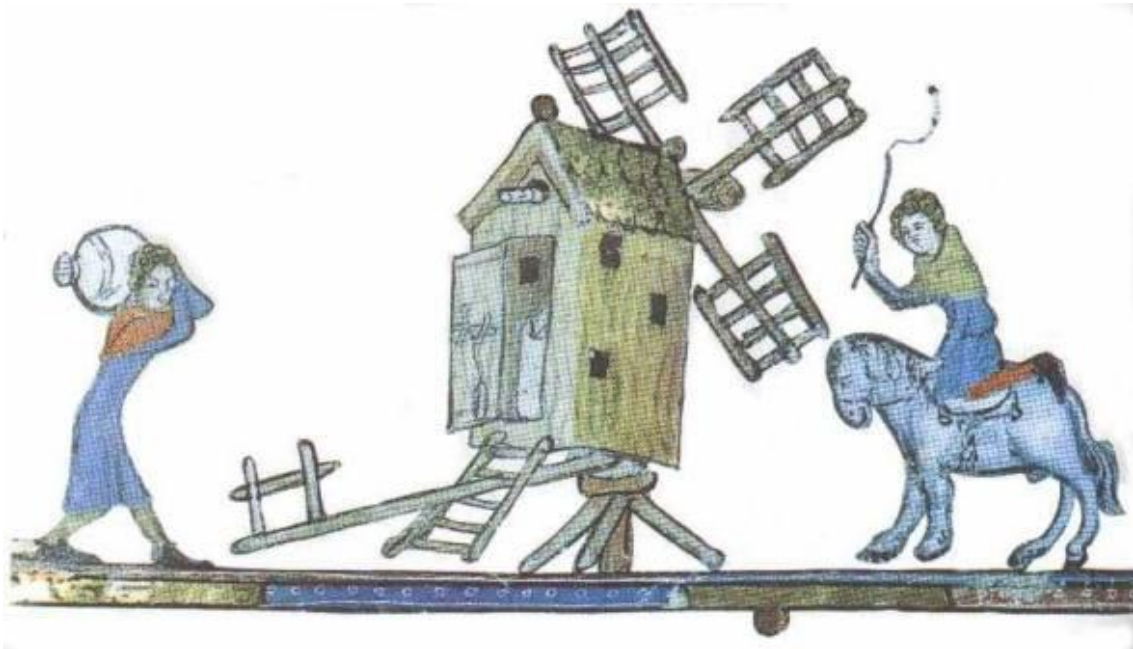
Immers één maal de granen gekookt en er mout van gemaakt werd, dienen deze gemalen te worden

Heel kort samengevat: wanneer de gerst tot kiemen gebracht werd en vervolgens gedroogd, wat men het eesten noemt, heeft men mout. En het is dit mout dat vervolgens geschroot of gemalen moet worden. Zodat men een moutpap krijgt, dat men het wort noemt.

En het is dit wort dat uiteindelijk de basis is voor het bier, mits er onder andere nog hop aan toe te voegen.

Nu stelt Warnkönig dat het deze wort is die men dus vroeger 'gruu't' noemde.

*En hij geeft daar de volgende uitleg voor: Volgens hem komt het woord uit de oude taal van het Noorden: **grotta of grotte** en in het IJslands betekent dit gewoonweg **molen**.*

Hoewel de uitleg over het woord 'gruut' juist kan zijn, werd het 'gruut' echter al snel het synoniem voor het kruidenmengsel dat men bij het wort diende te voegen om van de moutpap effectief bier te kunnen gaan maken.